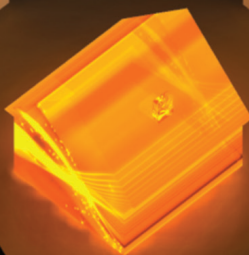

ОГНИШТА VATRA

животни приказни на
раселените од 2001

tregime jetësore të të
zhvendosurve në vitin 2001

животни приказни на
раселените од 2001

ОГНИШТА VATRA

tregime jetësore të të
zhvendosurve në vitin 2001

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски",
Скопје

355.48(497.7)"2001"(093.3)

ОГНИШТА

животни приказни на раселените од 2001

VATRA

tregime jetësore të të zhvendosurve në vitin 2001

уредници: Боро Китаноски и др.
Здружение на граѓани "Мировна акција", Прилеп

2013 год.

600 стр. ; 21 см

Текст на мак. и алб. јазик

ISBN 978-608-65245-5-5

1. Насп. ств. насл.

а) Македонија - Војна 2001 - Секавања
COBISS.MK-ID 93095434

- ОГНИШТА -

животни приказни на
реаселените од 2001

Уредници:

Боро Китаноски

Томас Колс

Артан Садику

Горан Талески

Интервјуери/ки:

Шикери Џафери

Дивна Јанкова

Фиторе Бафтија

Фланза Јусуфи

Фросина Пандурска - Драмиќанин

Катерина Стоилевска

Слободан Тофилоски

Издавач:

Мировна Акција

www.mirovnaakcija.org

Дизајн:

Александар Дудески

Преведувачи:

Нуер Арслани

Исмет Балаџи

Фљамур Муладаути

Кујтим Рамадани

Лектура:

Радослав Митрески

- VATRA -

tregime jetësore të të
zhvendosurve në vitin 2001

Redaktorë:

Boro Kitanoski

Tomas Kols

Artan Sadiku

Goran Taleski

Intervistues:

Shyqeri Xhaferi

Divna Jankova

Fitore Baftija

Fllanza Jusufi

Frosina Pandurska - Dramiqanin

Katerina Stoilevska

Sllobodan Tofilloski

Botues:

Aksioni Paqësor

www.mirovnaakcija.org

Dizajn:

Aleksandar Dudeski

Përkthyes:

Nuer Arslani

Ismet Ballazhi

Flamur Mulladauti

Kujtim Ramadani

Lektura:

Radosllav Mitreski

СОДРЖИНА

Импресум.....	8
Методологија.....	20
Интервјуа:	
Хајрие Иљази.....	26
Катерина Стоилевска.....	58
НН.....	126
Тихомир Стоилевски.....	136
Мевлуде Иљази.....	186
Даринка Панајотова.....	220
АК.....	250
МА.....	290
ДИ.....	320
Донка Костиќ.....	362
Хиџет Беќири.....	398
НН.....	422

PËRMBAJTJA

Impresum.....	9
Metodologjia.....	21
Intervista:	
Hajrije Iljazi.....	27
Katerina Stoilevska.....	59
NN.....	127
Tihomir Stoilevski.....	137
Mevlude Ilazi.....	187
Darinka Panajotova.....	221
AK.....	251
MA.....	291
DI.....	321
Donka Kostiq.....	363
Hixhet Beqiri.....	399
NN.....	423

„Секој треба да има свој сопствен процес за настаните кои се случиле; сите велат – престанете да зборувате за минатото, затоа што тоа ги тера луѓето повторно во конфликт, ама не може да се сврти страницата која не е прочитана. Порано или подоцна, таа ќе се врати.“

Флоренс Хартман
17.06.2012
во интервју за Радио Сараево

“Secili duhet të ketë procesin e vet për ngjarjet që kanë ndodhur; të gjithë thonë – ndaluni së foluri për të kaluarën, sepse ajo i çon njerëzit sërish në konflikt, por një faqe e palexuar nuk mund të kalohet. Më herët a më vonë, ajo do të kthehet.”

Florens Hartman
17.06.2012
në intervistën për Radio Sarajevën

2001-та е година која остави длабока трага врз македонското општество. Оттогаш поминаа повеќе од 10 години, но актуелноста на 2001 и она што произлезе од неа, не се намалува. Дури, може да се каже дека интересот расте. Дали е тоа добро или лошо? Последнава година, особено, 2001-та е повеќе присутна во јавноста. Останува впечатокот дека за неа сè уште говорат вообичаените актери – „сопственици“ на доминантните наративи. Сè уште ретко се слушаат гласови надвор од вообичаените дискурси. Но, просторот, сепак, се отвора. Ако до пред само една година главниот проблем беше тоа дека никој не зборува за 2001, сега проблемот се движи кон тоа – како се зборува. Со оваа книга сакаме да дадеме прилог во обете насоки.

И уште кон нешто.

Во светот има разни примери за тоа како е воден процесот на Соочување со минатото (или не е воден воопшто). Некаде тоа се сведува на избегнување на каква било расправа за проблематичниот период. Постојат примери за обиди на помирување без соочување. На пример, француско-германските односи кои се развивани по Втората светска војна. Во голема мера фокусот бил врз иднината, без сериозно отворање на минатото (сè до седумдесеттите години, а засилено во осумдесеттите), со голем број на симболични акти на помирување од политичките елити, како и со масовно вклучување на младината преку промовирање на бројни училишни размени помеѓу учениците од двете земји. Сличен е примерот и со постфранкова Шпанија. Сведочевме за обиди на затворање на трагедиите од минатото и продолжување понатаму. Во Јужноафриканската Република се влезе во процес на соочување со минатото релативно брзо по падот на апартејдот. Процесот беше корисен за самото општество и неговата успешност даде каква-таква основа за градењето на односите помеѓу заедниците во оваа држава. За разлика од овие два примера, каде конфликтот кој е основа на проблемите

2001 ishte vit i cili la mbresa të thella në shoqërinë maqedonase. Që atëherë kaluan më tepër se 10 vjet, por aktualiteti i 2001 dhe pasojat e tij akoma nuk zbehen. Bile mund të thuhet që interesi për të po rritet. A është kjo mirë apo keq? Në vitin e fundit, posaçërisht, 2001 është gjithnjë e më prezent në opinion. Mbetet përshtypja se për të akoma flasin aktorët e rëndomtë – “pronarët” e tregimeve dominuese. Akoma, megjithëse rrallëherë, dëgjohen zërat jashtë diskurseve të zakonshme. Por, hapësira megjithatë po hapet. Nëse deri vetëm para një viti problemi ishte se askush nuk fliste për 2001, tani problemi shkon kah çështja se – si flitet. Në këtë libër duam të trajtojmë të dy kahet.

Edhe diçka...

Në botë ka shembuj të ndryshëm për atë se si drejtohet procesi i Ballafaqimit me të kaluarën (ose fare nuk është bërë). Diku kjo bëhet duke iu shmangur çfarëdo diskutimi për periudhën problematike. Ka shembuj për përpjekje të pajtimit pa ballafaqim. P.sh. marrëdhëniet franko-germane të cilat u zhvilluan pas Luftës së Dytë Botërore. Fokusi ishte në masë të madhe mbi të ardhmen, pa mos hedhur sytë seriozisht mbi të kaluarën (deri në vitet '70, dhe më tepër në të '80-at), me një numër të madh aktesh simbolike të pajtimit nga ana e elitave politike, si dhe me përfshirje masive të rinisë përmes promovimit të një sërë programesh këmbimi të nxënësve. I ngjashëm edhe shembulli i Spanjës pas Frankos. Kemi qenë dëshmitarë të tentimeve të përmbylljes së tragjedive nga e kaluara dhe vazhdimet më tej. Në Republikën e Afrikës së Jugut u hy në proces të ballafaqimit me të kaluarën relativisht shpejt pas rënies së aparteidit. Prosesi ishte i dobishëm për vetë shoqërinë dhe suksesi i tij megjithatë ofroi njëfarë baze për ndërtimin e marrëdhënieve ndërmjet komuniteteve të këtij shteti. Ndryshe nga këta dy shembuj, ku konflikti që është baza e problemeve, ka mbaruar krejtësisht, me fajtorë relativisht qartë të definuar, në Maqedoni, por edhe në vendet tjera të ish-Jugosllavisë me luftërat e viteve '90, konflikti akoma është aktual. Në kushte të tilla, procesi i ballafaqimit me të kaluarën është shumë më i vështirë.

е целосно завршен со прилично јасно дефинирани виновници, во Македонија, но и во другите земји од поранешна Југославија со војните од деведесеттите, конфликтот е сè уште актуелен. Во вакви услови, процесот на соочување со минатото е далеку потежок.

Зошто воопшто соочување со минатото? Можно ли е помирување без соочување? Колку соочување за помирување? Помирување?! Кој/а со кого да се мири?

Конфликтот со кој ние се обидуваме да се соочиме е сè уште активен. Сè уште е присутна реториката која ги навраќа сеќавањата, настаните и толкувањата од времето на тој вооружен судир, и тоа најчесто на начин да се приспособува спрема потребите на политичките елити и понатаму се дооформува со нови димензии и нарации преку навлегувањето во разните општествени групации. Немањето иста мера на честото навраќање на тоа време и не може да се очекува да биде преминато во време кога главните линии на градењето политички убедувања се сè уште длабоко етнички одредени, но затоа, најтенкиот етички и човечки спојувачки конец помеѓу „нас“ и „вас“ е секогаш присутен. Процесот на соочување со минатото кој се гради на лично ниво, со граѓански акции кои го поттикнуваат прераскажувањето на човековите доживувања од турбулентното минато, кои истовремено се на мета на политичката манипулација, на истите тие луѓе им дава можност да застанат во првите редови на отпорот спрема таквата манипулација. Но, тоа ретко се случува. Уште поретко опстојува подолго време.

Тука доаѓаме до значењето на личните приказни за соочување со минатото. Целта на овој метод не е да се дојде до една апсолутна вистина, туку да се признае фактот дека се можни и повеќе вистини, дека секој човек има своја вистина и дека сите се важни. Уште позначајно, осознавањето на сродноста на сопствената преживеана драма и трагедија со онаа преживеана од членовите на другата заедница, ги руши

Pse ballafaqim me të kaluarën? A është i mundur pajtimi pa ballafaqim? Sa duhet të ballafaqohemi për t'u pajtuar? Pajtim?! Kush me kë të pajtohet?

Konflikti me të cilin ne mundohemi të ballafaqohemi është akoma aktiv. Akoma është e pranishme retorika e cila na i kthen kujtimet, ngjarjet, interpretimet nga koha e atij konflikti të armatosur, edhe atë më shpesh në mënyrë që të përshtaten me nevojat e elitave politike të cilat edhe më tej po formësohen me dimensione të reja dhe tregime përmes hyrjes në grupime të ndryshme shoqërore. Mospasja e masës së njëjtë e kthimit në atë kohë nuk mund edhe të pritet të tejkalohet në kohë kur vijat kryesore përgjatë të cilave ndërtohen bindjet politike përcaktohen akoma mbi baza të thella etnike, por, mu për këtë, peri më i hollë lidhës etik dhe njerëzor ndërmjet “neve” dhe “juve” është gjithmonë i pranishëm. Procesi i ballafaqimit me të kaluarën i cili ndërtohet në nivel personal, me veprime qytetare të cilat nxisin ritregimin e përjetimeve njerëzore nga e kaluara e turbullt, e që në të njëjtën kohë janë cak i manipulimeve politike, po atyre njerëzve u jep shansin të qëndrojnë në vijën e parë të rezistencës kundrejt atij manipulimi. Por, kjo rrallëherë ndodh. Akoma më rrallë mbijeton për një kohë më të gjatë.

Këtu vijmë deri te domethënia e tregimeve personale për Ballafaqimin me të kaluarën. Qëllimi i kësaj metode nuk është që të arrihet deri te e vërteta absolute, por deri te pranimi i faktit se janë të mundshme më tepër të vërteta, se çdokush e ka të vërtetën e tij dhe se që të gjitha janë të rëndësishme. Akoma më e rëndësishme, njohja e afërsisë së dramës dhe tragjedisë së mbijetuar personale me atë të përjetuar nga pjesëtarët e bashkësisë tjetër, i rrënon qasjet armiqësore mu përpara afërsisë së traumës autentike njerëzore e cila i tejkalon të gjitha konstruktet tjera që i takojnë rendit të politikës. (Mbase dhimbja është universale.) Së këndejmi, ballafaqimi me të kaluarën nuk paraqet vetëm një proces transformues domosdoshëm shoqëror, kulturor dhe psikologjik për një shoqëri post-konfliktuozë, por ai, në rastin e Maqedonisë,

сопствените непријателски слики токму преку сродноста на автентичната човекова траума, која ги надминува сите други конструкти кои се од редот на политиката. (Оти болката е универзална.) Оттаму, соочувањето со минатото не претставува само еден неопходен социјален, културолошки и психолошки трансформациски процес за едно постконфликтно општество, туку тој во случајот на Македонија се појавува истовремено и како процес во зацементираниот јаз на етничката поделба, и замаец за градење на нови политики и нова општествена хомогеност.

Фактот што во изјавите од личните приказни од 2001-та може да се прочита е дека дури и во времето на најинтензивните конфликтни дејства преовладувачкото чувство било она на тага за трагедијата во која се нашле оние кои прифатија да се вклучат во овој процес, укажува на тоа дека соочувањето со минатото е процес кој се зачнува за време на самите настани, но се материјализира во општественото преземање кога тоа општество ќе смогне сили за да се спротивстави на конструирањето политички анимозитети и непријателства врз таа човекова тага.

Секогаш присутното минато, во нашиот заеднички простор на различности е често сегрегирано, мистифицирано и манипулирано, оневозможувајќи заедништво со сегашноста преку негово проектирање во минатото. Не трудејќи се да ја релативизира разликата во доживувањата на историските настани од 2001-та, заедничкото соочување со минатото ни го отвора и овозможува учувањето на сегашноста, како предизвик за заедништво. Токму преку преземање на таквиот предизвик може да се реализира изградбата на внатрешниот општествен капацитет за третирање на лошите спомени, отворените рани, а и за решавање на проблемите кои одредени луѓе ги влечат веќе цела деценија наназад. Некои од учесниците во овој процес целосно ги надминале последиците од воените настани од 2001-та, кај други настанале трајни

парақитет njëkohësisht edhe si një çarje në hendekun e betonuar të ndarjeve etnike, si dhe fundament për ndërtim të politikave të reja dhe homogenitetit të ri shoqëror.

Fakti që në deklaratat e tregimeve personale të 2001 mund të lexohet se edhe në kohën e konflikteve më intensive, ndjenja mbisunduese ka qenë ajo e pikëllimit për tragjedinë në të cilën janë gjetur ata që pranuan të bëhen pjesë e këtij procesi, flet për atë se ballafaqimi me të kaluarën është proces i cili fillon me vetë ato ngjarje, porse materializohet në ndërmarrje shoqërore kur ajo shoqëri do të mbledhë forcat për t'iu kundërvënë konstruimit të animoziteteve dhe armiqësive politike mbi atë pikëllim njerëzor.

E kaluara gjithmonë e pranishme në hapësirën tonë të përbashkët të dallimeve shpesh ndahet, mistifikohet dhe manipulohet, duke pamundësuar njësim me të tashmen përmes projektimit të të njëjtës në të kaluarën. Duke mos u përpjekur të relativizohet dallimi në përjetimet e ngjarjeve historike të 2001, ballafaqimi i përbashkët me të kaluarën na e hap dhe mundëson përbashkët me të tashmen si sfida për unitet. Pikërisht përmes pranimet të kësaj sfide, mund të realizohet ndërtimi i kapacitetit të brendshëm shoqëror për trajtimin e kujtimeve të hidhura, plagëve të pashëruara, dhe zgjidhjes së problemeve me të cilat disa njerëz po ballafaqohen në tërë dekadën e fundit. Disa prej pjesëmarrësve në këtë proces i kanë tejkaluar plotësisht pasojat e ngjarjeve luftarake të 2001; te të tjerët janë shkaktuar ndryshime të përhershme dhe ata kanë vazhduar me jetën e tyre të re; për të tretët pasojat e 2001 akoma janë pjesë e përditshmërisë së tyre.

Tregimet personale të “të shpërngulurve”

“Të shpërngulurit” janë një prej grupeve më të prekura nga lufta e 2001 të cilët nën ndikimin e drejtpërdrejtë të dhunës ose kërcënimeve me dhunë qenë të detyruar t'i braktisin shtëpitë e tyre, duke mos ditur kur do të kthehen apo a do të kthehen fare.

промени и тие си продолжиле со нивниот нов живот, а за трети, пак, последиците од 2001-та сè уште претставуваат секојдневно време.

Личните приказни на „раселените“

„Раселените“ се една од најмногу повредените групи учесници во војната во 2001, кои под директно влијание на насилство или под закана на насилство морале да ги напуштаат своите домови, не знаејќи кога и дали воопшто ќе се вратат. Некои од тие луѓе под сугестија на полицијата ги напуштале своите домови бегајќи кон соседните села или блиските поголеми градови, други отишле преку планина избегнувајќи контакт со други. Некои отишле со кола, некои со трактор или дури пешки. Но, сите во несигурност и неизвесност од тоа што ќе биде после. Ние сите нив ги сметаме како „бегалци“ или „раселени“, без оглед на тоа дали некогаш побарале или добиле некој официјален статус како внатрешно раселено лице (ВРС).

Приказните од раселените лица не се само регистар на настаните кои овие лица ги доживеале, туку тие претставуваат пред сè досие на една поинаква, искрена и достапна реалност која сè уште постои во нејзината автентична форма и опстојува наспроти сите преовладувачки извртени раскажувања од тоа време. Нивната искреност често остава чувство на огорченост, тага, сочувство и сожалување, но на крајот, читањето на сите приказни ја буди во нас волјата за разоткривање на сета реалност која цела деценија се рециклира за најразлични цели, а сега, крајно, се отвора во процес на соочување со минатото. Домот, претставувајќи пред сè простор во кој се реализираат физичката безбедност, секојдневната удобност и семејната блискост, а како таков се воспоставува и како еден од најважните психолошки елементи за чувството на лична сигурност, за многу луѓе од Македонија во 2001-та беше објект

Disa prej tyre, me sugjerim të policisë i kanë lëshuar shtëpitë e tyre duke shkuar në fshatrat përreth ose qytetet më të afërta; të tjerët janë larguar maleve duke iu shmangur kontaktit me të tjerët. Disa u larguan me vetura, disa me traktorë, të tjerët bile në këmbë. Por, të gjithë në pasiguri dhe frikë nga ajo se çfarë do të ndodhë më pas. Ne i quanim ata “refugjatë” ose “të shpërngulur”, pavarësisht nëse kishin kërkuar ose kishin marrë statusin zyrtar si persona brendësisht të shpërngulur.

Tregimet e personave të shpërngulur nuk paraqesin vetëm një regjistër ngjarjesh që ata vetë i kanë përjetuar, por ato janë dosje të një realiteti tjetërfare, të sinqertë, dhe të disponueshëm që akoma ekziston në formën e tij autentike dhe mbijeton përkundër të gjitha atyre tregimeve dominuese të lakuara të asaj kohe. Sinqeriteti i tyre shpesh krijon ndjenjën e hidhërimit, pikëllimit, ngushëllimit dhe keqardhjes, por në fund, leximi i të gjitha atyre tregimeve e zgjon te ne vullnetin për të zbuluar të gjitha të vërtetat të cilat një dekadë po riciklohen për qëllime të ndryshme, ndërsa tani, më në fund, hapet një proces i ballafaqimit me të kaluarën. Shtëpia, që para së gjithash paraqet hapësirë në të cilën realizohet siguria fizike e njeriut, rehatia e përditshme dhe afërsia familjare, dhe si i tillë vendoset edhe si një prej elementëve më të rëndësishëm psikologjikë për ndjenjën e sigurisë personale, për shumë njerëz nga Maqedonia më 2001 ishte objekt i një përvoje traumatike. Pikërisht për shkak të pamundësimit dhe rrezikimit të gjithë atyre ndjenjave që janë të lidhura me shtëpinë, tregimet e të shpërngulurve paraqesin një burim të shkëlqyeshëm të interpretimeve më ndryshe të ngjarjeve nga konflikti i armatosur, të cilat për shkak të efektit tronditës të braktisjes, humbjes apo ndalesës për të hyrë në shtëpi, e kanë ruajtur autenticitetin e tyre dhe largësinë nga mesazhet me qëllime politike, të cilat e strukturuan përjetimin e realitetit të shumicës së qytetarëve të Maqedonisë në atë kohë.

Një dallim i madh që i veçon të shpërngulurit është nëse pas konfliktit janë kthyer në shtëpitë e tyre apo jo. Në Maqedoni ka mjaft shembuj edhe për njëren palë edhe për tjetrën, dhe në këtë

на трауматско искуство. Токму поради оневозможувањето и загрозувањето на сите тие чувства кои се поврзани со домот, приказните на раселените лица претставуваат извонреден извор на поинакви лични толкувања на настаните од воениот конфликт, кои поради потресувачкиот ефект на напуштањето, загубата или забраната на пристапот до домот, ги задржале автентичноста и оддалеченоста од пораките со политички цели кои го структурираа искуството на реалноста на мнозинството на граѓаните на Македонија во тоа време.

Една огромна разлика што ги двои раселените е - дали по конфликтот се вратиле во старите домови или не. Во Македонија има доволно примери и за едното и за другото и ќе читате и за двете категории во книгата. Но, сите пропатиле, за време за конфликтот секако, но и во годините потоа. Многу често се појавиле трауми, кај скоро секое раселено семејство имаше огромна материјална штета, а некои дури изгубиле членови од семејството. Некои домови кои не биле уништени во самата војна, биле оштетени, ограбени или запалени отпосле. Бидејќи раселените од војната во 2001 во Македонија биле речиси сите од рурални средини и често се занимавале со земјоделство или сточарство, на судбината на домот се надоврзува и слична судбина на земјоделскиот имот, дотогаш економската база на семејството. Штом веќе кратко време нема кој да го чува добитокот и да го обработува земјиштето, тоа е загубено. Тоа е уште една причина зошто многумина чекале до последниот момент да се иселат, односно се вратиле многу рано, некои, за жал и прерано.

Од друга страна, приказните укажуваат на апсолутно недоволната грижа на општеството за третирање на трауматските искуства на раселените лица, трауми кои сè уште го обликуваат начинот на кој овие лица го доживуваат општеството. Оттаму, во многу од нив на моменти се забележува вкоренетост во минатото, во околностите и перцепциите од тоа време што предизвикува продолжено присуство на стравови

libër do të lexoni për të dyja kategoritë. Sido që të jetë, të gjithë kanë vuajtur, gjatë kohës së konfliktit, natyrisht, por edhe në vitet në vijim. Shpesh janë shfaqur trauma, pothuajse te çdo familje e shpërngulur kishte dëme të mëdha materiale, ndërsa disa kishin humbur edhe anëtarë të familjes. Disa shtëpi që nuk u shkatërruan në vetë luftën, u dëmtuan, plaçkitën ose u dogjën pastaj. Mbasi të shpërngulurit në luftën e vitit 2001 në Maqedoni ishin shumica nga viset rurale dhe kryesisht janë marrë me bujqësi ose blegtori, me fatin e shtëpisë lidhet edhe ai i pronës bujqësore, deri atëherë bazës ekonomike të amvisërisë. Mbasi për një kohë nuk ka se kush e ruan bagëtinë dhe të punojë tokën, ajo është e humbur. Ky është edhe një shkak pse shumica kanë pritur deri në momentin e fundit për t'u shpërngulur, respektivisht janë kthyer shumë herët, disa, për fat të keq, edhe para kohe.

Në anën tjetër, tregimet e shpalosin mungesën e kujdesit nga ana e shoqërisë për të trajtuar përvojat traumatike të të shpërngulurve, trauma të cilat ende e formojnë mënyrën sipas së cilës këta persona e përjetojnë shoqërinë. Së këndejmi, te shumë prej tyre, kohë pas kohe vërehet se e kaluara është rrënjëzuar, rrethanat dhe peripecitë e asaj kohe që shkaktuan prani të vazhduar të frikës dhe frustrimit janë bërë pjesë e pandashme e jetës së tyre dhe familjeve të tyre. Një pjesë e të shpërngulurve akoma nuk janë kthyer nëpër shtëpitë e tyre, ndërsa në rrëfimet e tyre kjo reflektohet si dëshirë e madhe dhe e dhimbshme për t'u kthyer, dëshirë e cila gjatë gjithë këtyre viteve nga 2001 e këndej ka kontribuar në shtresimin e pikëllimit të thellë dhe dëshpërimit. Fati i tyre mbetet njollë e zezë për shoqërinë dhe shtetin maqedonas. Mosnjsja e procesit të ballafaqimit me të kaluarën e motivuar nga pengesat e vazhdueshme politike dhe turbullimi i fotografisë vetëm se e rëndojnë situatën edhe ashtu të komplikuar. Mospranimi i përgjegjësisë publike as edhe për proceset të cilat në një mënyrë a tjetrën rrjedhin në ndonjë nivel institucional është një barrë shtesë në ambientin e përgjithshëm që nuk çon në favor të shërimit të plagëve nga 2001.

и фрустрации во нивните лични и семејни животи. Дел од раселените лица сè уште не се вратени во своите домови, а во приказните тоа се одразува како болен копнеж за враќање кој сите овие години од 2001-та придонесол за наталожување на тешка тага и разочарување. Нивните судбини остануваат темна дамка врз македонската држава и општеството. Неотворањето на процесот на соочување со минатото преку константните политички опструкции и замаглување на сликата, само ја отежнува и онака комплицираната ситуација. Непреземањето јавна одговорност дури ни за процесите кои како-така течат на некое институционално ниво е дополнителен товар во општата клима која не оди во прилог на залекување на раните од 2001.

Секое раселено лице има своја приказна и свое мислење. Приказните во оваа книга независно егзистираат една покрај друга, но сите го имаат своето место во големата приказна и може да ни помогнат во формирањето на историската слика на тоа што се случи во 2001 во Македонија. Уште повеќе, да ни помогнат во креирањето на нашата емотивна, лична историја како собитија во ова време и на овој простор. Одговорноста ја споделуваме сите.

Боро Китаноски
Томас Колс
Артан Садику
Горан Талески

Прилеп 2013

Çdo person i zhvendosur ka rrëfimin dhe mendimin e vet. Rrëfimet në këtë libër ekzistojnë pavarësisht njëri pranë tjetrit, por të gjithë e kanë vendin e tyre në rrëfimin e madh dhe munden të na ndihmojnë në krijimin e pasqyrës historike për atë që ndodhi më 2001 në Maqedoni. Për më tepër, ato munden të na ndihmojnë në krijimin e historisë sonë personale emocionale, si bashkëqenie në këtë kohë dhe në këtë vend. Përgjegjësinë e ndajmë të gjithë bashkë.

Boro Kitanoski
Tomas Kols
Artan Sadiku
Goran Taleski

Prilep 2013

Методологија

... 29 животни приказни

Metodologjia

...29 rrëfime jetësore

Во оваа серија собравме 29 животни приказни. Во фокусот ни беа бегалските искуства. Од нив, во оваа книга објавуваме 12. Најголем дел од интервјуираните луѓе доаѓаат од регионите кои беа најмногу зафатени од воените дејства, иако во помал број беа направени интервјуа и со жители од другите делови на земјата.

Интервјуата беа спроведени на крајот на 2011 и почетокот на 2012 година од тим интервјуери/ки од различни региони во Македонија. Сите интервјуери/ки пред спроведувањето на интервјуата учествуваа на обуката за собирање животни приказни, организирана од Мировна акција.

Сите интервјуа се снимани со дигитална аудиотехника. Интервјуерите/ките исто така, собраа и поголем број информации за раскажувачите/ките на животните приказни, кои како дополнителни извори се достапни покрај секое интервју архивирано во Документацискиот центар на Мировна акција. При транскрипцијата на интервјуата инсистираме на максимално почитување на исказот: транскрипцијата е работена да биде идентична на оригиналниот говор, не дозволивме интервенции дури и кога нараторот/ката не ја следи логиката во говорот. Нејасните делови од аудиозаписот во оваа книга се означени со: „(нејасно)“ или „[...]“. Доколку интервјуерот/ката е сигурен/на на што точно мислел нараторот/ката, а тоа е изоставено во говорот, заради подобра разбирливост на текстот, тие зборови се додадени како: „[абвгдѓ]“. Доколку пак, се направи позначајна пауза, или пак нараторот/ката плаче или се смее, за подобро разбирање на емоционалната состојба при раскажувањето на одреден дел од интервјуто, тоа се означува со: „(се смее)“. Раскажувачите/ките на животните приказни исто така имаа полна слобода да го одобрат нивото на јавна достапност на нивната приказна. Можеа да одберат само да ја донираат својата приказна во Документацискиот центар на Мировна акција и да не дозволат објавување на приказната подоцна во каква било публикација. Или да одобрат

Në këtë seri kemi mbledhur 29 rrëfime jetësore. Në fokus kishim përvojat e refugjatëve. Prej tyre, në këtë libër botojmë 12. Pjesa dërmuese e njerëzve të intervistuar vijnë nga rajonet të cilët më së shumti ishin përfshirë në veprimet luftarake, edhe pse në numër të vogël, një pjesë e intervistave janë bërë me banorë në vende të tjera të shtetit.

Intervistat u realizuan kah fundi i vitit 2011 dhe në fillim të vitit 2012 nga ana e një ekipi të intervistuesve/eseve nga rajone të ndryshme në Maqedoni. Të gjithë intervistuesit/estet përpara realizimit të intervistave morën pjesë në Trajnim për mbledhjen e tregimeve jetësore, organizuar nga Aksioni Paqësor.

Të gjithë intervistat janë të inçizuara me teknikë audio digjitale. Intervistuesit/estet gjithashtu mblodhën edhe një numër më të madh të informatave për dhënësit/set e tregimeve jetësore të cilët paraqesin burime shtesë dhe të cilët janë në dispozicion pranë çdo interviste të arkivuara në Qendrën Dokumentuese të Aksionit Paqësor. Gjatë transkriptit të intervistave insistonim në respektimin maksimal të deklarimit: transkriptimi është punuar ashtu që të jetë identik me të folmen origjinale, nuk lejuam intervenime edhe atëherë kur narratori/ja nuk ndjek një linjë logjike në rrëfimin e tij/saj. Pjesët e paqarta nga audio inçizimet në këtë libër janë të shënuara si: “(e paqartë)” ose „[...]“. Nëse intervistuesi/sja është i/e sigurt në atë se çka ka menduar narratori/ja, dhe kjo është lënë anësh në rrëfim, për qëllime të kuptueshmërisë më të mirë të tekstit, ato fjalë janë të shtuara si: “[abççddh]”. Ndërkaq, nëse bëhet një pauzë më e rëndësishme, ose nëse narratori/ja qan ose qesh, për shkak të kuptimit më të mirë të gjendjes emocionale gjatë rrëfimit të një pjesë të caktuar të intervistës, ajo shënohet me: “(qeshet)”. Dhënësit/set e tregimeve jetësore gjithashtu kishin liri të plotë që të lejojnë shkallën e qasjes publike të tregimit të tyre. Mundeshin të zgjedhin që vetëm ta dhurojnë tregimin e tyre në Qendrën dokumentuese të Aksionit Paqësor dhe të mos lejojnë shpalljen e tregimit në çfarëdo qoftë publikimi më vonë. Ose të lejojnë shpalljen e tregimit, por që të kërkojnë anonimitet.

објавување, но да бараат анонимност. Минимумот без кој не собравме ниту една приказна беше: секоја приказна мора да располага со информации за раскажувачот/ката на приказната и со аудиозапис. Мирвна акција понатаму гарантира дека степенот на јавна достапност пропишан од раскажувачот/ката на приказната ќе биде испочитуван до крај. Приказните кои се наоѓаат во оваа книга се објавени следејќи ги дозволите добиени од раскажувачот/ките. Оние кои дозволија целосна јавност ги објавуваме со полно име и презиме. Другите ги објавуваме со нивните иницијали, додека, оние кои бараа анонимност, ги објавуваме под ознаката „НН“.

Minimumi pa të cilin nuk morëm asnjë tregim jetësor ishte: çdo tregim duhet të disponojë me informata për dhënësin/en e tregimit dhe të ketë audio inçizim. Aksioni Paqësor më tej garanton se shkalla e qasjes publike paraparë nga dhënësi/sja i/e tregimit do të respektohet deri në fund. Tregimet të cilat ndodhen në këtë libër janë të botuara duke ndjekur lejet e marra nga narratorët/et. Ata të cilët lejuan transparencë të plotë i botojmë me emër dhe mbiemër të plotë. Të tjerat i botojmë me inicialet e narratorëve. Përderisa ata të cilët kërkonin anonimitet i botojmë nën shenjen “NN:”.

Хајрие Иљази

... остај што беше студено, туку се тресевме од страв затоа што не знаевме што може од назад да ни дојде затоа што беше многу голема колона...

Hajrie Iljazi

... le se ishte ftohët po dridheshna ene pi frajgje se pi mbas nuk e dishim xhi d'na vaje se ishte kolona e madhe shaum...

ФЛАНЗА ЈУСУФИ: Добар ден!
ХАЈРИЕ ИЛЏАЗИ: Добар ден!

ФЈ: Значи знаете, ќе почнеме прво за времето пред 2001-та, како живеевте, имаше Македонци во вашето село?

ХИ: Не, во нашето село не сме виделе Македонци, јас лично не сум видела Македонци, а за живеачката, сме живееле еден многу тежок живот, и леб немавме да јадеме. Дента кога почна пукањето јас немав ич брашно дома, мажот ми отиде кај штабот, јас го пратив во Тетово да земе брашно тој отишол в штаб и три дена не дојде дома, јас немав ништо да им дадам на децата... Тие по улиците, на војниците им се делеше храна, а овие малите без јадење, кога наоѓаа, кога не наоѓаа нешто за јадење што им даваа од комшиите, а после кога почнаа бомбардирањата дојде синот од штабот и не внесе, не засолна внатре овде во еден подрум овде близу во соседство.

ФЈ: Значи, тој ден кога почна војната во 2001-та...

ХИ: Да, кога почна војната во 2001-та, кога почна, тој ден првите бомбардирања кога беа, затоа што првите три дена беа подготовките во штабот, затоа што тие уште не знаеја...

ФЈ: Вие не знаевте дека...

ХИ: Не, јас не знаев (...) Јас го земав (...) чак што јас отидов кај татко ми тие таму имаа заклано еден голем бик, и тука синот на стрико ми (...) беше побарал еден голем казан, тие порано правеа алва за време на големите свадби кога се правеа, и тој велеше дека, дека сме почнале една голема свадба, и тие ме прашаа каква свадба сме почнале, јас им реков дека тој ги оженил синовите, нема свадба, и тука јас... од разговорот на мажите што беа тука и од разговорите што ги правеа сфатив за каква свадба зборат (со свадба подразбираа војна), ова било голема албанска свадба (се смее). Јас дојдов овде дома, како што реков дома немавме воопшто брашно. Го однесов овој да земе брашно

FLANZA JUSUFI: Mirdita!
HAJRIJE ILJAZI: Mirdita!

FJ: Do të thot, e dini, da filojmë sefte para lufte dot thot 2001, si keni jetau ktau, a ka pas maqedon, a nuk ka pas n'ket fshatin t'uj ktau?

HI: Lo, ne n'fshatin toan nuk kemi pa maqedon, un personalisht nuk kom pa maqedon, ama për t'jetau kemi jetau me ni jet t'vështir shaum, s'kemi pas ene buk t'ham. Ditën adit sefte xhi ka krajs pushka unë majll n'shpaj s'kom pas hiç, buri shkoj në n'shtab, unë e kom çu n'Tetov t'mare majll aj ka shku n'shtab tre dit s'erdh shpaj, un kom ndajt me kurnisent, fëmit ... udh nave çashtau me kto ushtaret çu kan ndajt n'shtab, a ato d'vogjlt pa ngronë ku xhejshin, ku z'gjeshin të han gj'u ipshin kujshia, a mapa mbas ni kohe kur zon bombardimet t'bohen, na fajti gjali erdh bombardimet e para xhi u bonë, erdh gjali pi shtabi ene na shtajni mrenda na strehoj ktau me ni ... podrum çëktau n'kujshi.

FJ: Do t'thot adit kur najsi lufta 2001-shi...

HI: Po, kur najsi 2001-shi lufta, kur najsi, adit bombardimet e para xhi jan kon, se tre dit para ken përgatitjet xhi ishin n'shtab, ala nuk e dishin...

FJ: Ju... ju nuk e dishi se...

HI: Jo, Unë s'e dish. [...] Unë e merr [...] velat shkova te baba jem agje ato kishin thear ni bik t'math, ataj ni gjali minxhës burrit [...] kish lip ni kazon t'madh ato kan bo hallv përpara darsmat e mdhoja kur kan bo en aj kisht thon kina najis ni darsëm t'madhe, bile ato mpajten far darsme bon filoni, ene unë thash aj darsëm i ka martau gjemt, darsëm nuk ka, e ataj unë u ... mbas rrethonavet burrave xhi i ndajsha unë e kuptova se far darsme (me dasmë nënkuptohet luftë) kjo kona darsëm shiptare e madhe (qeshën). Ene erdha unë ktau n'shpaj, s'kishëm të tregova se s'kishëm majll hiçë. E çova kët t'mare majll ki... Ka shku n'shtab, tre ditë s'erdh

а овој... отишол кај штабот, три дена не се врати дома (мажот влегува во соба) и...

ФЈ: Значи вашиот сопруг бил војник во војната така?

ХИ: Да, беше војник во војната затоа што почна војната, во првите 13 дена, во Калето, потоа после 13 дена пак отиде откако ние избегавме, отидовме во Косово, потоа пак дошол тука...

ФЈ: Ти со кого остана дома?

ХИ: Јас дома останав сама со две деца, со ќерката и со малиот син, другите два сина беа со татко им, овие беа како помошници на тие на фронтот, така нешто слично.

ФЈ: Значи и синовите отидоа, и сопругот ти беше во војна, и ти остана дома со ќерката и?

ХИ: И со синот.

ФЈ: Свекрвата беше со вас?

ХИ: Ја имав и свекрвата и имав и две јатрви овде кај што бевме во подрумот.

ФЈ: Вие сите во подрум се криевте?

ХИ: Да, да, сите во подрум, и некои други комшии... и тој ден кога беа бомбардирањата од 6, ќе се повлекувавме и во 6 часот наутро дојде татко ми...

ФЈ: Кога одлучивте вие да се оддалечите од куќата?

ХИ: За одлучување, ние одлучивме во седум и пол часот навечер (19:30мин), сите други селани веќе беа избегани, ние не знаевме, свекрвата си беше излегла една вечер, излезе кај приквечерината и се врати дома и ни кажа дека цело село е оддалечено, вие што чекате, но јас пред да излезе свекрвата и пред да ни каже таа дека сите излегле мене мојата сестра, од мојата фамилија дојде и ми рече ајде затоа што ние ќе излеземе, ќе отидеме во Косово, јас и реков дека не можам да го оставам

shpaj hiç (burri hyn në dhomë) ene...

FJ: Do t'thot burrin e kini pas ushtar lufte, apo?

HI: Po, po burrin ushtar lufte se ka kon lufta, se ken 13 ditët e para, po, n'kala, mapa mas 13 ditë prap shkoj si hikëm shkum n'Kosov mapa prap erdh ktau...

FJ: Taj n'shpaj me cëlen mbete?

HI: Unë n'shpaj kom mbet vetëm me di, me caucën ene gjalin e vogël, tu di gjemt i kom pas bashk me baben e vet, ata kon ndihmësit e ktine kan kon, ku ta di un çka.

FJ: Do t'thot se ene gjemt kan shku, ene burrin i ke pat n'luft, taj n'shpaj me vajzën ene?

HI: Ene me gjalin.

FJ: Vjerrën e ke pas?

HI: E kom pas ene vjerrën ene e kom pas di kunatat, ktau n'podrum ku ishim.

FJ: N'podrum ju kit u m'çefët?

HI: po, po kit podrum, en disa kujshi qer... e adit ç'i ken bombardimet pi 6 xhi de tërhiqna mo pi 6 saba erdh baba jem...

FJ: Kur e vendoset ju të hikni pi shpaje?

HI: Po, ne për ta vendos, e kimi vendos në ora shtat e xhims në mrëmje (19:30 ora), veç fshati kishte hik kit, ne nauk e dishim, kishte dal vjerra ktau dul nak shaum, dul erdh ktau te shpaja tha kataundi kit ka dal, të ju xhi prajtni, majrpo mu para se mo dal vjerra pa na thon se kan hik, mu motra jeme, familja jeme halis erdh ene mvkati tha hajde se de hikim de shkojm tha n'Kosova, thash une sën e lo vjerrën, thash vjerrën e kom t'smunt, plakë, burrin e kom n'luft, gjemt i kom agje me ka ta lo, ene ajo bile m'foli tha t'aj me ket vjerrën tha ç'i sa vjet xhi je martau sal me vjerrën, atëher mba vjerrën ene raj ene shkoj ato shkun hiken pi

свекрвата, таа е болна, стара, мажот ми е во војна, синовите ми се таму, со кого да го оставам, а таа ми врати и ми рече колку години има што си се омажила ти само со свекрвата, тогаш држи ја свекрвата и седи тука и таа отиде се оддалечија од тука пред нас, а ние пак влеговме во подрум... но тогаш свекрвата одлучи да излеземе и таа ми рече земи брашно со себе затоа што ти... а таа не знаеше дека јас...

ФЈ: Колку долго престојавте во подрум?

ХИ: Две полни недели сме останале во подрум, јас две недели, јас две недели, татко ми ни носеше храна... од оваа селото, како го викаат, Ѓермо, секој ден ми носеше леб додека еден комшија ја молзеше кравата, го скиселуваше млекото и децата само кисело млеко и леб имаа за јадење, ништо друго.

ФЈ: Тој ден кога одлучивте да избегате, што се случи?

ХИ: Види, една вечер пред да се оддалечиме, не знаев дека утредента ќе почнат бомбардирањата рано. Јас отидов да го видам семејството кај мајка ми, кога отидов таму, тука видов неколку мажи тука близу кај нивната кука околу една бандера како разговараат (покажува правецот со рака) за тоа што ќе се случува утре, дека селото ќе се иссели, тие разговараа тука и... тука јас сфатив дека командантите сите беа оддалечени, никој немаше, компјутерите ги имаа скршено... тука се зборуваше дека тие со тие (нејасно) затоа што јас ја оставив вратата отворена и ги слушнав...

ФЈ: Да, ги слушна!

ХИ: И дојдов овде дома, и утредента во шест часот наутро почнаа бомбардирањата без престанок, сопругот пиеше кафе, го испивме кафето набрзина и тој отиде во војна таму каде што се пукаше... Во Гајре таму каде што беа засилувањата... тој ден, не не оставија ни главата да ја дигнеме од гранатирања.

ФЈ: А сопругот, тој не знаеше дека вие сте избегале од дома?

ktau para neve, ene ne hinëm prap n'podrum ... majrpo atëher vjerra vendosi t'dalem en ajo sit mu prea mer majll me viti se taj... po ajo nuk e dinte se un...

FJ: Sa gjat kini ndajt në podrum?

HI: Di jav dit kimi ndajt në podrum, un dy jav dit, un dy jav dit baba jem m'ka prau buk ... pi ktaj fshatit si i thauen... Xherm, ho përdit m'ka prau buk ene ni kujshi ataj e milte lopën e nxinte kosin ene hajshin caullët sal përslesh, kurxho qeter hiç.

FJ: Adit far ndodhi kur murët të hikni?

HI: çëllo... ni nat para se mo hik, ho, nuk e dishna se nesër de najsin bombardimet herët. Un shkova t'i shof familjen te nona. Kur shkova agjene ato i pash i disa burra mun ataj te shpaja rreth ni bandere tu e bisedau (tregon kahen me dorë) se nesër xhi de ndodhe se de braktisët fshati, ato e bojshin at muhabet ene..., çataj un e kuptova punën se komandantat kishin hik kit, kërkush, kompjuterat i kshin thaje... ho, ataj u folte se ato me ato se unë e lash derën çel ene i ngjova...

FJ: Po i ke ndaj!

HI: Ene erdha ktau n'shpaj en t'nesrit m'gjash saba najsen bombardimet, hiç pa nderprea, burri ishte mo tu e paj kafen e pajtëm kafen shpaj teme aj shkoj n'luft agje ku bohet, n'Gajre ku ishte... ku ishin përforcimet ene... çadit, mo ç'i nuk na lanë ene krajen ta çesem, adit ka pas granatime shaum.

FJ: Po burri nuk e ka ditë se ju kini hik pi shpaje?

HI: Jo, burri s'e ka dit, burri pi agje në... deri ka ora shtatë (7) ka ardh n'fshat, a [...] Ndoshta tetë (8) ka kon, ka ardh në fshat kur e ka pa se fshati erdh... bosh o mo s'ka krkush. Atëherë vajn, shkon n'Brodec, n'fshatin Brodec na krkon en agje s'un na xheje.

FJ: A ju kur dulet pi shpaje, taj a more dënise me viti?

HI: Unë me viti s'kom mar kur nejsi përveç se ni qill kafe en

ХИ: Не, мажот ми не знаеше, тој од таму во... до 7 часот дошол в село, додека (...), можеби 8 било, дошол в село кога видел дека селото е празно, дека нема никој. Тогаш тој отишол во Бродец, во село Бродец и не бара таму но и таму не нè наоѓа.

ФЈ: А вие кога излеговте од дома, ти зеде нешто со себе?

ХИ: Јас со себе не зедев ништо, освен едно кило кафе и едно кило шеќер, затоа што леб ниту имавме воопшто, даа, и моите деца од овде имаше 48 часа додека пешачевме 18 часа ние не јадевме ништо, немавме леб затоа што никој. Кој да ни дадеше на нас леб, кај нас целото село беше пусто, не само јас туку сите беа, и сите патевме без леб затоа што кога излеговме по еден теснец, толку беше тесно што 3.000 луѓе требаа да поминат тука, како што се вели по еден козји пат поминувавме, а тука поминуваа стари лица, и нив требаше да ги држат по двајца, затоа што тие можеа да паднат долу, и да се лизнат надолу.

ФЈ: Ти ја имаше со себе свекрвата?

ХИ: Да, ја имав со мене свекрвата.

ФЈ: И таа пешачеше?

ХИ: Таа испешачи со помош на синовите, имаше два сина, но едниот син беше со неа, поголемиот син, мојот шурак, поголемиот, тој беше во години и не можеше да ја држи.

ФЈ: А ти ја имаше ќерката со себе?

ХИ: Јас ја имав ќерката со себе, потоа синот кога сфати како е работата, големиот, дојде со мене, го зеде со себе синот (го зема со себе помалиот син), јас ја зедев ќерката и излеговме, кога поминувавме таму си велев во себе зошто да ја оставам куката и да излезам да одам, си велев подобро да се фрлам, така ми се даваше од внатре, ми велеше подобро фрли се од тие височини отколку да излезам да одам некаде.

ni qill shiqer, se buk s'kom pas hiç, aaa ene caulët e mej pi ktau ka pas 48 sahat njer sa hecëm 18 sahat ne nuk hongrëm hiç, s'kimi pas buk se kërkush. Kush na ofrojnte neve buk ne kit fshati ishna pusto, nauk sal unë, po kit ishin, e pa buk hiç nen se kur kimi dal udhës tiqe për në çaç ngushtë 3000 banorë udhës... ni udhës xhi, thash, si thauën xhi hecin dhajt (dhentë) a kapërcin ataj pleç, e pleçët duhët t'i mbaj di veta, mund ajo xhi oshte orfujndi, t'shkojте u rezojте.

FJ: Taj e ke pas me viti vjerrën?

HI: Po vjerrën e kom pas me viti unë.

FJ: Ene ajo hecte...

HI: Ajo ka hec me ndihmën e gjemve, i kishte di gjemt, ama njonin gjal ajo e kishte [...] ma i madhi kunati jem, ma i madhi ai ishte i moshaum sën e mbajte.

FJ: A taj e kishe caucën me viti?

HI: Unë e kishëm njo caucën me viti, mapa gjali jem si e mur vesht se si o puna aj i madhi erdh me mu, aj e mur gjalin (e ka marrë vëllain më të vogël), un e mora caucën ene dulem, saxhi kur kimi kapërcaj agje pse ta losh shpajën en t'dalesh, t'shkojsh, thujsha, ma majr t'fugjem, ashtau ma ipte pi mrenda m'vajnte, thojsha ma majr t'fugjem se sa t'shkoj t'dal dëkundi.

FJ: Po a të ra keç se e kishe lon shpajën!?

HI: Po shpajën, po ene vet ishëm e sëmunt kso, si thon, psigjikisht.

FJ: Po s'e kon majr!

HI: E lodhët, ishim s'ishim majr (zëri i dridhet) ho, se sal me hapa çetsues kom ndajt.

FJ: Ene sa udhës gjat kini hec? Ka kon...?

HI: Po lo, kemi fillau pi ora 7 e xhims.

ФЈ: И, ти падна жал што ја оставаше куќата?

ХИ: Да, за куќата, но и сама бев, како се вели, болна психички.

ФЈ: Не беше добро!

ХИ: Изморена бев, не бев добро (гласот и трепери), затоа што само со апчиња за смирување бев.

ФЈ: И колку долго пешачевте? Беше...?

ХИ: Е па, почнавме од 7 и пол часот.

ФЈ: Навечер, така?

ХИ: Да, кога стигнавме во Вешала, беше 4 часот.

ФЈ: Наутро?

ХИ: Да, наутро.

ФЈ: Цела ноќ пешачевте?

ХИ: Да, цела ноќ пешачевме, така, пешачи, пешачи...

ФЈ: Беше ли студено?

ХИ: Да беше, остај што беше студено, туку се тресевме од страв затоа што не знаевме што може од назад да ни дојде затоа што беше многу голема колона, имаше и болни луѓе, тие што не можеа да одат ги оставаа старите и требаше да им помагаш да ги дигнеш, да ги качиш на ридовите, ужасно беше, таа ноќ беше ужасна, си реков и првата ноќ в гроб ќе си ја раскажувам, тоа беше црн ужас за нас.

ФЈ: Каде стигнавте во 4 часот наутро?

ХИ: Во 4 во Вешала бевме, таму не сместија во една куќа, и тогаш таму дојде и сопругот.

ФЈ: Колку време останавте тука?

FJ: Në mbrëmje, ashtau?

HI: Po, Kur kina mrroj n'Veshall n'ora 4.

FJ: Saba?

HI: Po, n'saba.

FJ: Gjith natën kini hec?

HI: po, gjith natën kimi hec, çashtau hec e...

FJ: A ishte ftohët?

HI: Ishte ftohët, le se ishte ftohët po dridheshna ene pi fragje se pi mbas nuk e dishim xhi d'na vaje se ishte kolona e madhe shaum, ho, kishte ene njerëz t'smunt, ato xhi ishin xhi sun hecshnin i kshin lon pjeçët i fugshin ndër udh u duhte ti krehish t'i çesësh sajpri, tmerr ishte, ajo nat oshte tmerr, thash ene natës vorit njeri duhet t'ja kallzojë, ajo ishte tmerrri i zi për ne.

FJ: Ku mrrojtët ne 4 saba?

HI: N'katër n'Veshall na fajtën me ni shpaj agje, n'katër agje ene kur u bo katër ki erdh burri.

FJ: Sa ndajtët ataj?

HI: S'ndajtëm hiç as tre sahat nuk i bom, ner ora 7, ora 7 veç fillum ne për...

FJ: A kishit udhës dënise për të hongër?

HI: Kurnise, kurnise hiç hiç hiç. Përveç se vdor ku kishte si aso e di si ka...

FJ: Kishte vdor?

HI: Kishte vdor nëper kto ... si u thauën... [...]

FJ: A ishit vajshët majr?

ХИ: Ич не останавме, ни три часа не ги направивме, од 7 часот почнавме кон...

ФЈ: Имавте ли нешто за попат да јадете?

ХИ: Ништо, ништо, ич, ич, ич. Само таму кај што имаше снег, како ти е знаеш...

ФЈ: Имаше снег?

ХИ: Имаше снег низ овие... како ги викаат...

ФЈ: Бевте ли добро облечени?

ХИ: (...) Ништо немавме облечено, ништо. Ништо немавме, ни ќебе немавме со себе, ни облека, ни ништо, само едни мартинки од синот имав обуено...

ФЈ: Ти сама, како го доживеа сето ова, беше ли загрижена дека...

ХИ: Јас најмногу се секирав за тоа што кога стигнавме во Вешала, најмногу се секирав за тоа што не знаев кај ми е мажот. Тоа беше,... затоа што децата дојдоа мажот не беше, и така се мислев каде може да биде, како ќе можам да го барам, како ќе го најдам, сето ова ми идеше низ ум и ова беше најлошото што го доживеав јас.

ФЈ: Да. Најтешко!

ХИ: Најтешко!

ФЈ: И после, од таму од Вешала, каде продолживте, каде отидовте?

ХИ: Од Вешала ние излеговме да одиме... да стигнеме во Косово, но овде имаше, овде... (мисли на своето село) селскиот старешина не сакаше ние да преминеме во Косово и сакаше да се вратиме пак назад, и синот на шуракот беше дојден од Италија за да нè земе да нè однесе, и ние отидовме со него таму, тој кога дојде, затоа што јас на селскиот старешина му реков ти оди

HI: [...] Kurnise s'kimi pat veshët hiç. Kurxho hiç s'kimi pas, as qebe s'kimi pas, as t'veshme as kurnise hiç ni pal martinka t'gjalit i kom pas veshët, se...

FJ: Taj vet si e përjetove kit kët, a mërziteshe pse...

HI: Un ma shaum u mrzitshëm se ne ku mrrejm udhës për t'shku n'Veshall ma tepër jam mërzit se burrin nuk e dishëm se ku e kom. Ajo ishte... se gjemt erdhën buri s'ishte, ataj i mendojshëm se ku mund t'jesë se kom mund ta xhojsh, ku da e xhojsh, kit ato m'vajshin, e dish, n'ment, ene çajo ishte ma keç për mu xhi e përjetova.

FJ: Po. Ma ront!

HI: Ma ront!

FJ: Ene mapa pi agje, pi Veshalle, ku vazhdaut, ku shkut?

HI: Pi Veshalle neve dulem për dal.. të shkuam në Kosoav, majrpo ktau kishte ktau... (mendon për fshatin e vet) plaki i kataundit nuk dojte t'dalim ne ene t'kthehena prap; ene gjali i kunatit kishte ardh pi Italiye t'na marrë t'na çoje ene ne shkum me at agje, aj kur erdh [...] se unë plakit kataundit i kom thon se taj shko, a unë jo, unë nuk mundi t'i shof gjemt e maj tu m'i malltretau maqedoni, asniherë atë s'e lejoj, ene ne u najsëm, shkum.

FJ: Me far shkut?

HI: N'kom kimi shku.

FJ: Prap n'kom kini shku?

HI: Po prap n'kom tërmo 18 sahat.

FJ: Njer ku?

HI: Kimi hec nën [...], nën Breson (fshat në Kosovë, emri zyrtar: Bresanë ose Brodosanë) n'Breson agje kimi...

FJ: Halis maleve? Si oshte ajo? Ka shkohët n'kom?

врати се а јас нема да се вратам, јас не можам да гледам како Македонецот ги малтретира моите синови, тоа никогаш нема да го дозволам, и така ние тргнавме, отидовме.

ФЈ: Со што отидовте?

ХИ: Пешки си отидовме.

ФЈ: Пак пешки отидовте?

ХИ: Да, пак пешки отидовме нагоре, 18 часа.

ФЈ: До каде?

ХИ: Пешачевме под (...) Бресон (село во Косово), во Бресон таму...

ФЈ: Баш по планина? Како е тоа? На кај се оди пешки?

ХИ: Низ шума одевме, немаше планина.

ФЈ: Шума.

ХИ: Да, низ шума, имаше еден пат, но кога излеговме додека излеговме тогаш ни рекоа дека од овде е Косово, косовска земја, тогаш како да се опуштив, но се уште тлееше немирот затоа што бевме загрижени многу затоа што не знаевме каде сме.

ФЈ: Тука колку лица бевте? Кои бевте?

ХИ: Јас бев со свекрвата и со шураците, и моите јатрви со нивните деца што беа, една јатрва ја имаше и невестата, еве овие бевме, а една јатрва беше со нејзината мајка.

ФЈ: Како го издржа патот, 18 часа?

ХИ: Многу тешко, многу, најмногу ми беше жал за свекрвата затоа што таа беше многу стара 86 години, таа толку се здрви што кога синовите ја дигаа под мишка, нејзе рацете и се чинеа како да и ги стегнале со ластик, катран, модрица беше, затоа што на неа нозете не и можеа и овие ја носеа на раце, под мишки ја

HI: Bjeshkës kimi shku, nuk kishte male.

FJ: Bjeshkë.

HI: Po, Bjeshkës, po kishte ni udhë, majrpo atëher kur dulem ner sa dulem në... atëher na than se pi ktau e tiqe osht Kosoav, vendi i Kosovës e çatëhere sikur u lirova, ama prap e kishim at t'keçin me viti se ishim pajk e pes, kërkush nuk e dinte se ku imi.

FJ: Ataj sa veta ishit? Kush ishi?

HI: Sal unë kom kon me vjerrën, me kunetnit, ene kunatat e maja me caullet ç'i kan kon, njona kunat e kishte ene rean, çekto kina kon se njona kunat ka kon me nonën e vete.

FJ: Si e çindrove udhën, 18 sahat?

HI: Shaum, shaum vështajr. Ma shaum mu dhajmte kjo vjerra se ajo shaum plak 86 vjet, ho, ajo u nxoj mo sa xhi kur e mbajshin gjemt ktau për setla asaj duret ju bojsh si me ja shtrëngau me lastik, ple, katron, se asaj komët si hecshin kto zhak n'dor ndër setlla e ngrishin, ho, ene çataj i ipshim pak vitit gjajret xhi t'mrroj m sa ma frajk a ta çojm dëkund i n'spital a t'ia xhojm ni çare.

FJ: Agje kur mrrojtët ne Kosovë, a u prajti dëkush, a?

HI: Sa ram në vendin e Kosovës, ataj kishte njerëz me kol, kishte njerëz me buka.

FJ: Xhi u prajtshin?

HI: Ho, shtaj nat ktau ka na kan prajt neve sajpri për n'Bresan, pa shku si i thojshin me ni vent shpaja e kuçe agje kan pas kon pregatitjet ma... e dish, ma... kan kon ma... shaum kan kon t'përgatitet njerzit, i kan prajt ma majr, en i kan hip drit në autobus ene i kan çu nëper sheret teposht ku e di ku. A ne imi ndal n'Breson, ataj n'teren gjë dulem ne kishte sal copa buke po t'kputme me dor, nauk t'preame me thajk. Ene çatëher e kom ndaj hala sot m'kahet (sytë i mbushen me lotë) se kishte 36 sahat,

фаќаа, и тука си дававме на себе бодрене за да стигнеме што побргу и да ја однесеме некаде во болница или да се најдеше некое решение.

ФЈ: Таму кога стигнавте во Косово, ве чекаше ли некој таму?

ХИ: Само што влеговме на нивна територија, таму имаше луѓе со коњи, имаше луѓе со леб.

ФЈ: Што ве чекаа вас?

ХИ: Да, сега, тука близу не пречекуваа нас над селото Бресан, без да отидеш во една како што ја викаа едно место црвената куќа, таму биле подготовките за, знаеш за што ти зборам, биле повеќе... биле подготовките таму, луѓето ги пречекуваа подобро, и веднаш од тука качувајќи ги во автобуси ги носеа во градовите надолу, и кај знам каде во друго место. Додека ние застанавме во Бресан таму на терен, кога излеговме ние имаше парчиња леб, но не сечени со нож туку скршени со рака. И тогаш сум се чувствувала и сега уште ми се плаче (очите и се насолзуваат) затоа што имаше 36 часа како децата немаа ништо јадено (очите и солзат), тоа првото парче што го видоа го зедаа и го ставија во уста.

ФЈ: 36 Саати ништо немаа јадено?

ХИ: Да, ништо немавме јадено, кога (...) ништо. Освен кисело млеко што комшијата имаше земено со себе и што им даваше тој и... тука многу лошо сум се чувствувала. Не можевме да се ориентираме, се вртевме наоколу и не знаев накај каде да одам, да, и тогаш само вториот син го качија и го зеде свекрвата со себе затоа што свекрвата ја качија на коњ така што и го дадовме вториот син, големиот син остана со мене, тој рече ти си помал, јас ќе останам со мајка ни, затоа што и таа не е добра.

ФЈ: Што значи дека тогаш, свекрвата ја качија на коњ со синот?

ХИ: Да, ама синот ја држеше за рамо, косоварот го чистеше

caulët s'kishin hongër (sytë i lotojnë) çat kacajtën e par xhi e pan e murën e fajten ngjoj.

FJ: 36 sahat nuk kishin hongër ase?

HI: Po, hiç s'kishim hongër, kurnisend, hiç. Përveç se kos xhi kishin mar ktau kujshia xhi u iptë ene ... çataj e kom ndaj vitin keç shaum. Sa çì nuk mundshem të orjentohem u vrtajtshëm në vent en nuk dishim ka t'shkoj, ho ene atëher gjali mo sel, gjalin e dit e hipën e mur nona me viti se e hipën nonën me ni kal ja dham gjalin e dyt, a i madhi ndajt me mu, aj tha taj ije ma i vogël un de raj me nonën se ene nona joan s'osht majr.

FJ: Do t'thot atehërë vjerrën e hipën ne kal me djalin?

HI: Po, po, gjali e mbante nonën për krahi, aj kosovari e krefte kalin a en ki gjali i kunatit e [...] nonën për krahi, se nona nuk ishte e aftë t'rajë ene n'kal, a gjali jem ndajt me mu e tha "nono, un de raj me taj se ene taj tha nuk ndajhesh majr", thash "nauk, un majr jom." Tha "Unë t'shof." Ama sa xhi e hupa, nauk mundshem të orjentohem, se shaum keç u preka, se kur fkati, djali jem ishte 3 vjet, kur fkati "Aaaaa. None, buk xhetëm." Ai ishte ni tmerr për ne.

FJ: Sa vjet ka pas, 3 vjet?

HI: 3 vjet kishte, 3 vjet ama ishte shajton, ene xhetem buk, ene ataj e mur ni kosovarë e hipi n'shpojn ene caucën ma muren, e hipen n'shpojn, cauca kishte...

FJ: Sa vjet ka pat?

HI: Shtat vjet kishte cauca.

FJ: Ene ajo e vogël!

HI: En ajo e vogël, shtat vjet, majrpo ene ajo shaum shajton ishte sa xhi tha "Unë, nuk dahem pi nonës, unë... sa de hecje nona de heci ene unë." Ene prap [...] kur karshaj ne kur e pam ishte hunxh me ni gjur ene na prajte, ho, ene atëherë shkova unë e fkata

коњот а мојот синот и синот од шуракот (...) ја држеа свекрвата за рамо затоа што таа сама не беше во состојба да седи на коњ, а другиот син остана со мене и рече, мајко јас ќе останам со тебе затоа што и ти не се чувствуваш добро, не реков јас, добра сум јас, а тој рече те гледам јас како си, а јас бев скроз изгубена и не можев да се ориентирам, затоа што многу се трогнав кога моето дете извика, а беше тогаш само три годишен, кога извика аааааа мамо, најдовме леб, тоа беше еден ужас за нас.

ФЈ: Колку години имал, 3 години?

ХИ: 3 години имаше, 3 години, ама шејтанче беше, и најдовме леб, и тука еден Косовар го фати и го качи на грб, и девојчето го зедао и ја качија на грб, девојчето имаше...

ФЈ: Колку години имаше?

ХИ: Седум години имаше девојчето.

ФЈ: И таа мала!

ХИ: И таа мала, седум години, ама и таа беше многу шејтанка, така што рече јас не се одделувам од мама, колку што ќе пешачи таа ќе пешачам и јас, и пак, кога наспроти нас кога ја видов беше седнала на еден камен и не чекаше, да, и тогаш јас отидов ја викнав ој Мирела, зошто мама слезе, зошто не отиде со нив, таа рече колку што ќе изодиш ти толку ќе изодам и јас, кога ќе одмараш ти ќе одмарам и јас, ете вака било.

ФЈ: Таму каде престојавте, каде ве однесоа, каква беше куќата?

ХИ: Нè однесоа во школо, еднаш за... таму во школото ни донесоа за јадење, да, и ни кажуваа кој каде ќе оди и како ќе оди, да нè поделат по куќи, но овој мојот шурак, големиот, од жената братот рече дека и е во Италија и таа рече дека јас ќе ги земам овие, оваа другата јатрва имаше... оваа другата немаше деца и еден рече јас ќе ја земам оваа и јас останав сама и не знаев каде да одам, и тогаш еден рече: а вие? Јас реков без да го најдам

thash "Oj Mirela, pse nona zdripe, pse nuk shkove me ato?" tha "sa de hecish, taj", tha, "ene unë de heci, ku de rajsh taj ene unë de raj." E çekjo ka kon.

FJ: Agje ku ndajtët, ku u çun, far shpaje?

HI: Na çun n'shkoall, niher për... në shkoall agje na praun për t'ngronë, ho, ene kush ku de shkoje en si de shkoje, të na dajn nëpër shpaja, majrpo ki kunati jem, ki i madhi kishte njonën nausea vllaj vet, e kishte burrin n'Itali, aj tha "Un da marr kët." Kjo kunata e qetër e kishte... kjo njona kunat s'kishte caull "Un da mar kët..." ene unë mbeta vet, z'dishim ku t'shkoj, ene tha "Po ju?" Thash "Unë, pa e xhet burrin se ku oshtë, un nuk shkoj kërkundi."

FJ: A e dishe se ku e kije burin?

HI: Jo, s'e disha, jo, s'e disha, nauk, s'e dishim se...

FJ: Nuk kishe asni informat?

HI: Nuk kishëm, ene aj gjali xhi na mur neve ataj ne, aj tha "llo un de çoj ju shpaj teme", tha "unë bashk me kët gjalin tond, un nuk e njoh burrin tuj, po bashk me kët un de vu çoj, de shkoj da xhoj burrin tuj."

FJ: Do të thotë ju keni shku me ni shpaj ku nuk i keni njoft ato hiç?

HI: Hiç pa i njof pa i pa hiç, po ishin mikpritës, unë nuk e di sa...

FJ: Po ju kan prajt si duhet!?

HI: Shaum, sa xhi unë pa m'njoft kërk... e dish, krkushi... nuk ishëm, unë as mbesa e atine as kurnise sishëm, a ato kit farefisn e vet e praun n'shpi se na kan ardh misafir, a e vetmja un ishim en di caullët e vogjël ene gjali madh, po gjali madh kishte shku mbas babës vet, me at...

FJ: Vjerra nuk erdh me taj?

сопругот каде се наоѓа тој, јас не одам никаде.

ФЈ: Знаеше ли каде е твојот сопруг?

ХИ: Не, не знаев, не знаев, не знаев...

ФЈ: Немаше никаква информација?

ХИ: Немав, и тоа детето што не зеде нас тука, рече види, јас ќе ве однесам во мојата куќа заедно со вашиот син, јас не го познавам вашиот сопруг но заедно со детето ќе ве однесам, и веднаш ќе тргнам да го барам вашиот сопруг.

ФЈ: Значи вие отидовте во една куќа каде што вие никого воопшто не го познавевте?

ХИ: Без да ги познавам, без да ги видам, но беа многу гостољубиви, не знам колку да речам...

ФЈ: Ве пречекаа, ве угостија како што треба?

ХИ: Многу, за мене, без да ме познаваат воопшто, јас која бев никоја, ни внука нивна, ништо не им бев, а тие целото нивно семејство го донесоа кај нас, затоа што после ни дојдоа на гости, а бев само јас и двете мали деца и големиот син, но големиот син отиде по татко му, со него...

ФЈ: Свекрвата не дојде со тебе?

ХИ: Не, свекрвата не дојде со мене, неа ја однесоа директно во Призрен затоа што нив ги имаа однесено во друг правец, кај црвената куќа, таму, и од таму директно со автобуси ги транспортираа.

ФЈ: Колку долго ти остана таму?

ХИ: Јас тука останав до 12, останав до 12 часот, до полноќ.

ФЈ: Во таа куќа?

ХИ: Да во таа куќа до 12 часот, до полноќ, сопругот таму ја пронашол својата мајка, таму во Призрен се сретнале.

HI: Jo, vjerra nuk erdh me mu, at drit e kishin çu në Prizren se ato i kishin shku ne drejtim... te shpaja e kuçe agje en ato drit me autobusa i kan transversau, ato i kishin çu.

FJ: Sa gjat ndajte taj ataj?

HI: Unë ataj kom ndajt ner 12, kom ndajt 12 t'natës.

FJ: Te ajo shpaj?

HI: Po te ajo shpaj deri 12 t'natës, burri agje e ka xhet nonën e vete agje në Prizren jan zatek.

FJ: Dot thot buri a zatek me nonën...

HI: Po. me nonën.

FJ: A taj s'e ke dit hiç?

HI: Jo nuk e kom dit, burri e ka xhet nonën e vete agjene, dëkush i ka thon se osht ni plakë e smunt n'rab ki kur shkon e shef nona e vete, majrpo ajo kët se ka njoft hiç gjali jem ka zon t'kaje en agje te kemi jetau ni 5 muj që ndejtëm ate, mer e çon agje ene ki i thot unë e kom ene familjen, amen un nuk e di ku i kom veç dë shkoj de i xhoj e bashkë me ato erdh, ato i kishin të dhënat në shkoll, se fillon ku ka kush o çar shpaje çfar familje, ene ato mbas shkrimeve na kan xhet se ku imi.

FJ: Do të thotë ata ju gjejnë juve.

HI: Po, na gjeta.

FJ: Burri me gjith nonën, ene atëher ku shkut, far shpaje u vendosët?

HI: Veç nonën e kishte vendos aj!

FJ: Aha agje shkut ju?

HI: Në Prizren, në lagjen Arbana ishim, agje veç ishte nona ki erdh na mur neve, gjalin e madh, ho, ne shkum agje, ato hinem me ni familje sa xhi, nuk di xhi të t'thom me ni familje e ngrohet sa

ФЈ: Значи, сопругот се сретнал со мајка му?

ХИ: Да. Со мајка му.

ФЈ: Додека вие воопшто не знаевте?

ХИ: Не, не сум знаела, сопругот ја пронашол својата мајка, некој таму му рекол дека има една стара жена во кола, и сопругот кога оди ја гледа својата мајка, но таа не го познала својот син и овој почнал да плаче и така таму живеевме 5 месеци, што останавме таму, тој после ја зеде мајка му и после вели дека јас го имам и моето семејство само што не знам каде се, ќе одам да ги побарам и заедно си нив дојде, тие ги имаа податоците во школото за тоа кое семејство каде и кај кого е сместено, и така по списите не нашле нас каде бевме.

ФЈ: Значи, тие ве најдоа вас?

ХИ: Да, не најдоа.

ФЈ: Сопругот со мајка му, и после каде отидовте, во каква куќа се сместивте?

ХИ: Само мајка му тој ја имаше сместено!

ФЈ: Аха, таму отидовте вие?

ХИ: Во Призрен, во населбата Арбана бевме, таму свекрвата веќе беше, сопругот само што дојде и не зеде нас, големиот син, да, ние отидовме таму, влеговме во едно семејство за кое што не знам што да ви речам, едно толку топло семејство, веднаш ти даваа да живееш како во своја куќа, да, во едно толку гостољубиво семејство што не знам, не можам да го опишам знаеш...

ФЈ: Тие, колку лица беа во таа куќа?

ХИ: Тие беа 6 лица таму и ние, ние бевме... ние бевме 7 луѓе со се свекрвата.

xhi meniher t'ja apin ni njeri t'jetojsh si n'shpajën tonde, ho, me ni familje mikpritëse, nuk e di, z'di si ta përshkraj, e dish...

FJ: Ato, sa veta ishin në atë shpaj?

HI: Ato ishin 6 veta agje ene ne, un ishim... ne ishna 7 me gjith vjerrën.

FJ: Ene ato 6...

HI: Ene ato 6 ishina të barabart. Jetojshna me ni kishte ni sob xhi flinte vet, njo une xhi flishim ni diqon e kishte frizer xhi punojte.

FJ: A kishte dikush ç'i i besojsh kur ndodhte kit kjo, a kishe dëni person ç'i i besojsh?

HI: Si, xhi i besojsha?

FJ: T'i besojsh dikujt, a të duki dekush se rin, a frajgeshe pi kitve?

HI: Lo, unë kom kon ni tip xhi pi krkujt s'jom taut hiç. Për momentin e diktoj njerin se xhi, do t'ma bojë sherin ose do të m'bojë deni dallavere, e diktoj meniher në at moment, a për tu taut s'jom taut pi krkujt.

FJ: Do t'thot s'je frajg?

HI: Jo, s'jam hiç, hiç, pi kurnisendi. Mendoj s'jom taut, ashtau tipi jom, xhi s'tautem pi krkuj i sqaroj problemet vet për momentin vet i sqaroj.

FJ: A vu ze faj për denisend maqedonve?

HI: Për shaum sende u zo faj, se asni të drejt nuk kemi ne shqiptarët, ato u ngrejtën ene luft na shpallën. Ato ma shaum t'drejta kan, neve na shpallën luft, pa kurni t'drejt.

FJ: A mendon se kit kjo lufta ç'i u bo 2001 prau denise, patëm

ФЈ: И тие б...

ХИ: И тие б, бевме еднакви. Живеевме во исти услови, една соба имаше за себе, една соба имавме ние, и еден дуќан имаше кој го работеше како фризерница.

ФЈ: Имаше ли некое лице на кое му веруваше кога сето ова се случуваше, имаше ли некое лице на кое му веруваше?

ХИ: Како, на кое му верував?

ФЈ: Да му веруваш на некому, или ти изгледаше некој дека лаже, или дека се плашевте од некого?

ХИ: Не, јас бев таков тип што од никого не сум се плашела, ич. Во момент можам да го осетам некого кој што сака нешто да ми наштети, или да ми направи некоја далавера, веднаш го осуетувам, во тој момент, а за страв, не сум се плашела од никого.

ФЈ: Значи не сте се плашеле?

ХИ: Не, не сум, ич, ич (...). Мислам не сум се плашела, таков тип на човек сум што не се плашам од никого, ги решавам проблемите тука, веднаш.

ФЈ: Дали ги обвинувате за нешто Македонците?

ХИ: За многу нешта ги обвинувам, затоа што никакви права немаме ние Албанците, тие се побунија и војна ни објавија, тие повеќе права имаат, на нас ни објавија војна, без никакви права.

ФЈ: Сметате ли дека сета ова војна што се направи во 2001-та донесе нешто, имаше ли некакви резултати за Албанците?

ХИ: За Албанците немало ништо, ама за мене лично, за мојот дом, мене само последици ми донесе од кои што се уште не можам да се соземам, затоа што сопругот беше болен, да, две недели откако отидовме таму, влезе во болница. Од болница избега со апчињата под скут и дојде овде, јас уште сега патам со сопругот, за што? За ништо!

dëni rezultat ne shiptarët?

HI: Për shiptarët s'ka pas kurnise, ama personalisht për mu, për shpajen time m'ka prau pasoja sa ç'i nuk mundi d'vaj n'ment kurnihere, se burrin e kom pas t'smunt, ho, dy jav mbasi shkum agjene, hini n'spital. Pi spitali hiki me hapat ndër setëll ene erdh ktau, hala sot unë hek me burrin, për xhi? Për kurnise!

FJ: Dot thot pasojat i kimi?

HI: Hala i kom unë ato, ala veç i kom (flet me ton të lart e hidhëruar) pasojat i kom unë, se çdo... ç'taj ki osht i smun (burri) pi mushkënajve, osht pi zemrës, osht pi kit, pi trombozës xhi ka hec teko tiqe koma i dhem, pi kit smundjeve, unë i hek sot, kërkushi nuk hek ene nuk ka asni, si thon, ni lek nuk e kimi pa për shërimin e vet, nauk për qetërse, i çon fumoynën në humbje e çon shpajën n'humbje, kit i kije...

FJ: A shiptarët, a i fajson për denise, pse ndodhi kit kjo në 2001?

HI: Unë nuk i fajsoj shiptarët shaum, përveç se do.

FJ: A mundi kjo t'bohet në dëni mënyr tjetër, kto ç'i i fitaum, a ishte patjetër kshau se pasojat jan ma t'mdhoja se sa ç'i fitaum denise?

HI: Po ç'taj dekushi fitoi personalisht, se mrenda kohës u pasunaun, mrenda kohës u bon me raba t'foarta, mrenda kohës i murën shkollat e mesme i sosën fakulltetat, vetëm për deko, a për gjemt e moj xhi u bon rob kurxho s'ka, punoj nat-dit, kurnise s'kam përveç se çeksaj shpajs xhi e çellojsh taj vet. Kurni pasuni qetër nuk kom.

FJ: Po a ije e idhnaume me dekonid pse u bo kshau?

HI: Jo e idhnaume nuk jom me dikë, pse a bo, shtaj ato xhi e kan bo da e hekën...

FJ: Çato që kan bohën...

ФЈ: Значи, последиците ги имате?

ХИ: Сè уште ги имам јас тие (зборува со висок тон и налутено), последиците ги чувствувам, сега овој е болен (сопругот) со белите дробови, со срцето, од се е болен, тромбоза има што пешачел наваму натаму, ногата го боли, сите болести ги има, јас денес патам, никој друг не пати, и нема никој, како што велат ниеден денар не сме виделе за негово лекување, не за друго, ги тераш децата во пропаст, ја тераш куќата во пропаст, се што имаш...

ФЈ: А Албанците ги обвинуваш за нешто, зошто се случи ова во 2001-та?

ХИ: Јас не ги обвинувам Албанците многу, само некои од нив.

ФЈ: Можеше ли ова да се направеше на некој друг начин, ова што го добивме, беше ли неминовно вака да се случи, затоа што последиците се поголеми од тоа што добивме?

ХИ: Епа сега, некој доби лично, затоа што за кратко време се збогатија, за кратко време купија скапи коли, за кратко време го зедао средното образование, ги завршија факултетите, само за некои, а за моите деца кои што станаа жртви, ништо нема, работам и дење и ноќе, ништо немам освен оваа куќа што го гледаш самата. Никакво друго богатство немам.

ФЈ: Но дали си лута на некому зошто вака испадна?

ХИ: Не, не сум му лута некому за тоа што се случи, сега тие што го доведоа до оваа состојба нека земат одговорност...

ФЈ: Тие што го направија...

ХИ: ...тие самите ќе сносат одговорност. Јас...

ФЈ: Дали ти е криво за нешто?

ХИ: За многу работи ми е криво, затоа што до вчера одеа со магариња а денес се шетаат со бмв-а, многу мие криво.

ФЈ: Дали си... си изгубила ли ти нешто во оваа војна, на

HI: ...ato da e hekën vet. Unë...

FJ: A të vajn inati për dënise?

HI: Për plot sende m'vajn inat, se njer gje kan hec me magjarëz, sot hecin me BMW-ja, m'vajn shaum inat.

FJ: A ke... a ke hup dënise taj n'kët luft, p.sh. shpaja a ke e dëmtaume? Far ke hup dënise?

HI: Lo nuk kom hup kurxho.

FJ: Dëkush i familjes nuk...

HI: I familjes kan hup, familjes kan hup denise, kan hup familja andi ka baba jem kan hup hajvonatin, kan thear...

FJ: Denjo të vdekët në familje?

HI: Nuk kemi pas. Nauk, t'vdekët nauk.

FJ: Si e shef taj çtaj ardhmërin, se a mund ne t'vazhdojm t'bashkjetojm me Maqedont?

HI: Po, si mund t'bashkjetojsh kur un ta kallzova çtaj pak para se si jetoj, si e kom, si mund t'jetoj se sa shkoj, si e kom burrin e smunt, sa shkoj atje kur m'dalen maqedont përpara shembull en doktorin maqedon nuk e dua, se ajo mi ka prau kto (me ton të lart) e shtaj, si ta due unë...

FJ: A mendoni se mund t'va falim, te vu falet kjo?

HI: Unë personalisht kurniher.

FJ: A mendon se ka mundsaj t'pajtojna me Maqedont?

HI: Po, ku e di, s'e di, për mendimin tem sot t'bohët Shipni unë jam e gatshme ... (qeshën)

FJ: A ka deniseçi nuk t'kom pajt a ç'i kishe desht ta kallzojsh taj vet?

HI: Çello, ku e di unë, për ta kallzau, un ta kallzova, mu duk

пример дали куќата беше оштетена? Што си изгубила нешто?

ХИ: Не, не сум загубило никого и ништо.

ФЈ: Некој од вашата фамилија не...?

ХИ: Од семејството изгубиле, од семејството изгубиле нешто, во семејството од кај татко ми тие ја изгубија целата стока.

ФЈ: Некој смртен случај во семејството?

ХИ: Не сме имале. Не, нема умрени, не.

ФЈ: Како сега ти гледаш на иднината, може ли да живееме да живееме заедно со Македонците?

ХИ: Па како може да имаш соживот кога јас само малку пред ова ти кажав како живеам, како можам да живеам, дека сопругот ми е болен, само што одам таму кога ми влегуваат Македонците напред и лекарот Македонец не го сакам, затоа што тоа ми ги има донесено сите овие маки (со висок тон) и како сега јас да го сакам...

ФЈ: Мислите ли дека можеме да им опростиме, да им се опрости ова?

ХИ: Јас лично никогаш.

ФЈ: Мислите ли дека има можност да се смириме со Македонците?

ХИ: Па, од кај знам, не знам, според мое мислење денес да стане Албанија јас сум спремна... (се смее).

ФЈ: Има ли нешто што јас ве немам прашано, што вие би сакале да го искажете?

ХИ: Види, од кај да знам јас, за раскажување, јас ти раскажав, ми се чини дека ти ги кажав сите работи, како сум живеела. Кај што сме биле во едно семејство таму во Косово, семејството Радуни, тие не дека бевме лошо таму, напротив бевме многу добро, но сама јас бев болна, 5 месеци само со лекселиум сум седела, со најтешките апчиња што беа за смирување, да, сопругот пак се

se t'i kallzova kit xhonat, si kom jetaue. Te kimi kon me ni familje agje në Kosoav , familje Raduni ato nauk se kimi kon keç kom kon shaum majr, ama vet kom kon e smunt çï 5 muj sal me lexiliuma kom ndajt hapat ma t'foarta çï ishin për qetsim, i kom mbajt, ho, burri ka kon prap ne luft ktau nuk ka kon me mu.

FJ: Po ktau kur ke ardh shpaj, si ta duk?

HI: Kur kom ardh shpaj, shpajën e kom pas t'vjetër shaum, se mapa kët e kimi marau, ho, sa e keçja ishte, si parajs mu duk, e dish si me lind, si me lind për her të pare mu bo, çajo... çaç... Ma e keçja ishte se kur erdhëm, nuk kishnim, i hipën... i hipën ato xhonat xhi vojn e bon 10-15 miljard (100-150 denarë), e ku ta di kto artikujt i hipën va nxhitën, nuk e di ku dojshin t'mbrojrn, ajo lufta ato deshtin t'bohen mrenda ditëve t'bohen zengina menihere, e çataj mu nuk m'vajnte majer, se nuk e kishe taj far pare ke pat nuk na ka dhon dikushi, asni ndihm nuk na ka dhon kërkush hiç, hiç përveç se vllaznive moj krkush tjetërkush, nauk krkush. Po en ato thojshi burri luft t'raj për... në vajë, në punojë, a ku de punojë? Nuk e dinte ku t'shkojsh t'punojsh, aj ktau ka ardh për atone a ato, a ma e keçja, ma e keçja ofendimet e katundarve ishin... kur dilsha ne t'folim n'telefon ato na ofendojshin për ne xhi i kishna burrat në luft, ajo ishte hala ene ma e rond, se ni xho çï e bojsh en kur ta thot dikushi o shaum kollaj thuash e kom bo e meritoj fjalën.

FJ: Po sheret ke ne se si jon.

HI: Ama te... ksojne t'vajn ront se iftiraja osht shaum e keçe. Se nauk se... se mu, por un i kom ndaj ene për tjerët.

FJ: Ashtau është ka pas thashethonme!

HI: Ka pas thashethonme t'grave, t'burrave, m'tha - t'thash muhabete pa kufi, ama shtajne sicëli...

FJ: E din punën e vete.

HI: E din punën e vete.

врати во војна, не беше тука со мене.

ФЈ: А овде кога се врати дома, како ти се виде?

ХИ: Кога се вративме дома, куќата ни беше многу стара, и потоа ја направивме новата куќа, да, колку стара и лоша беше како рај ми се виде, знаеш, како да си се родил повторно, така... толку. Најлошто беше што кога дојдовме ги кренаа... ги кренаа намирниците, маслото го направија 10 – 15 милијарди (100 – 150 ден.) и што знам овие продуктите ги покачија, не знам кого сакаа да заштитат, од војната тие сакаа преку ноќ да станат богаташи, е тука мене не ми се допаѓаше, затоа што немавме тогаш пари, никој не ти даваше, ни една помош никој ништо не ни даде, освен од моите браќа, друг никој. А и тие велеа, мажот во војна, да седи, нека оди да работи, а кај да работеше, не знаеше каде да одиш да работиш, тој тука дошол за тоа и за тоа, а најлошото беа навредите од селаните... кога излегував да зборувам на телефон со него, тие не навредуваа, нас кои што ги имавме мажите во војна, тоа беше уште потешко од нешто што го правиш, и некој ти вели тогаш за тоа што го правиш е многу полесно, одговараш сум го направила, ја заслужувам етикетата.

ФЈ: Е па, озборувањата кај нас како се.

ХИ: Ама ти... ова ти паѓа тешко затоа што честа е многу тешко да се држи. Не дека... затоа што ја имам, туку за другите.

ФЈ: Така е, имало озборувања!

ХИ: Имаше озборувања за жените, за мажите, ти реков, ми рече, разговори без врска, ама сега секој...

ФЈ: Си ја знае својата работа.

ХИ: Ја знае својата работа.

ФЈ: Како и да е, благодарам, ова беше се!

ХИ: Благодарам и на вас!

FJ: Nejse, falemenderit kjo ishte kit!

HI: Edhe juve falemenderit!

Катерина Стоилевска

... те прашуваат: „Зашто не се вратите? Па кога мислите да се вратите, значи, па, зарем сè ќе оставите?“ Значи те прашуваат како... излегуваше од контекстот на муабетот дека ние сме самите виновни за тоа што се случи.

Katerina Stoilevska

... të pyesin: “Pse nuk ktheheni? Kur mendoni të ktheheni? A thua vallë do t’i leni të gjitha?” Pra ju pyesin... biseda dilte jashtë kontekstit, dhe dukej sikur vetë ne ishim fajtorë për atë çka kishte ndodhur.

ФРОСИНА ПАНДУРСКА-ДРАМИЌАНИН: Значи, може ли прво да ни се претставиш?

КАТЕРИНА СТОИЛЕВСКА: Здраво, јас сум Катерина Стоилевска, од Скопје, од Арачиново, 26 години, студент на Педагошки факултет во Скопје, моментално невработена, да... тоа.

ФПД: Кажи ми нешто за периодот пред 2001 година.

КС: Вака, пред 2001 година значи, тогаш сум имала 16 години, значи пред да излезам од Арачиново. Животот пред 2001 година имало добро... имаше и добри и лоши моменти, значи. Во глобала на тоа што се сеќавам е позитивно претежно, со некои инциденти, помали, поголеми, некои закачки од страна на спротивната националност, меѓутоа беше ОК, сме се дружеле, комуникација имало позитивна со тие што се од наша национална припадност на училиште. Учев во Арачиново во основно, значи до осмо одделение, во посебни паралелки, меѓутоа бевме комбинирани, бидејќи бевме многу малку деца, прво и трето, второ и четврто. Албанските паралелки си беа посебни,...

ФПД: Што учевте заедно?

КС: Па не учевме заедно, ништо значи. На почетокот имаше обиди да ни комбинираат настава како физичко на пример, за заедно некои активности меѓутоа не беше возможно затоа што имаше проблеми меѓу машките деца од нивна страна и од наша страна, значи имаше тепачки и тоа беше прекинато и заради тоа бевме секогаш сами, посебно...

ФПД: Професорите беа Македонци сите?

КС: Професорите, да. Нашите професори беа Македонци, нивните беа Албанци, значи имавме и еден Албанец професор по англиски, другите беа сè Македонци, да. Меѓутоа ги знаевме и нивните професори, бидејќи бевме многу мал број, нашето одделение броеше 13 ученици и со другото одделение не сме

FROSINA PANDURSKA-DRAMIQANIN: Atëherë, a mundet në fillim të prezantoheni?

KATERINA STOILEVSKA: Tungjatjeta. Unë jam Katerina Stoilevska, nga Shkupi, nga Haraçina, 26 vjeçare, studente në Fakultetin Pedagogjik në Shkup, momentalisht e papunë. Kjo është...

FPD: Më thuaj diçka për periudhën para vitit 2001.

KS: Kështu, para 2001 pra, unë isha rreth 16 vjeçare, para se të dal nga Haraçina. Jeta para 2001 ishte e mirë... kishte edhe momente të mira edhe të këqija. Në përgjithësi, nga ajo që më kujtohet prej asaj kohe është kryesisht pozitive. Ka pasur incidente më të vogla, ndonjëherë edhe të mëdha, zënka nga ana e palës tjetër, por prapëseprapë ishte në rregull; shoqëroheshim, kishte komunikim të mirë me ata të nacionalitetit tonë në shkollë. Mësoja në Haraçinë në shkollën fillore, domethënë deri në klasën e tetë, në paralele të veçanta, megjithatë ishim paralele të kombinuara, sepse ishim shumë pak fëmijë, klasat e para me të tretat dhe të dytat me të katërtat. Paralelet shqiptare ishin të posaçme, ...

FPD: Çka mësonit bashkë?

KS: Jo, nuk mësonim bashkë. Kishte përpjekje në fillim të na kombinonin në lëndët si edukatë fizike, p.sh., për të ketë disa aktivitete së bashku por nuk qe e mundur sepse kishte probleme ndërmjet nxënësve meshkuj të palës së tyre dhe të palës sonë, kishte rrahje, zënka, prandaj edhe u ndamë, dhe ishim gjithmonë veç e veç.

FPD: Profesorët a ishin të gjithë maqedonas?

KS: ...Profesorët... po. Profesorët tanë ishin maqedonas, të tyrit shqiptarë. Ne e kishim vetëm një profesor të gjuhës angleze që ishte shqiptar, por të tjerët ishin të gjithë maqedonas. Por i njihnim edhe profesorët e tyre, sepse ne ishim në numër të pakët, klasa jonë

стигнувале ни бројка до 20, значи тоа било големо одделение, моето одделение на пример беше големо, а другите беа помали. Претходно одеа учениците од Брњарци значи, од соседното место на настава кај нас, меѓутоа имаа многу големи проблеми и заради тоа престанаа да ги праќаат кај нас и беа префрлени во Ченто, таму учеа они, а претходно, претходните генерации тие доаѓаа на настава во Арачиново. Е сега во мојот клас имаше и Босанци, значи од Орланци, тоа е друго место погоре од Арачиново, меѓутоа сме немале проблеми со тие ученици, тие учеа на македонски наставен јазик и што знам...

ФПД: Да речеме, во оној неформален дел од образованието, екскурзии, заеднички активности, колку имаше контакт со Албанци? Дали се дружеше, дали имаше другарки или некои комшики?

КС: Па вака, на пример кога ќе стане збор за образование, со Албанците сме имале комуникација, затоа што сме... лично сум била праќана на натпревари заедно со албански ученици, без разлика дали се машки или женски значи... сум била позитивно прифатена, немало некои негативности, некои префрлања, значи било важно образованието, степенот на образовна подготвеност, не било битно дали сум Македонка, а тие се Албанци. А за екскурзии... во почетокот бевме пуштани на екскурзии заедно, меѓутоа имаше многу големи проблеми, значи тепачки, претежно од страна на машки - машки и ние женските сме биле закачани, на пример те удираат, те штипат, те бркаат, ти префрлуваат разни коментари и заради тоа бевме одвојувани. На пример ако тие идат еден ден, ние одиме друг ден или пак доколку е наложено од Министерство да биде на пример екскурзијата во тој ден ние секогаш сме оделе на различно место. Значи никогаш не сме биле на иста географска одреденост, тие ако се на едната страна од Македонија ние сме на другата, за да нема никаков контакт.

ФПД: Значи, на некој начин од мала си гледала дека постои таа поделеност?

kishte rreth 13 nxënës dhe bashkë më klasën tjetër mbërrinim diku rreth 20. Pra, klasa ime ishte diç më e madhe ndërsa të tjerat jo. Paraprakisht vinin këtu edhe nxënësit nga Bërnjarci, nga një fshat i afërt, por për shkak të problemeve permanente ata u ndalën së ardhuri në shkollën tonë dhe u transferuan në Çento. Aty vazhdua të shkollohen ata, por më herët, gjeneratat e mëparshme vinin të gjitha te ne. Tani, klasa ime kishte edhe boshnjakë, domethënë nga Orllanca, ky është një vend tjetër gjithashtu mbi Haraçinës, por me ata nuk kishim asnjë problem. Ata mësonin në gjuhën maqedonase, dhe kështu...

FPD: Të themi, në atë pjesën joformale të arsimit, ekskursionet, aktivitetet e përbashkëta, sa ishte kontakti me shqiptarët? A shoqërohesh ti me ato? A kishe shoqe apo fqinj?

КС: Epo, kështu... p.sh. kur bëhet fjalë për arsim, me shqiptarët kishim komunikim, sepse ishim...unë personalisht kam qenë në gara bashkë me nxënës shqiptarë, pavarësisht gjinisë... jam pranuar pozitivisht, nuk ka pasur negativitete, ofendime, pra arsimit ishte i rëndësishëm, shkalla e përgatitjes arsimore, nuk ishte e rëndësishme nëse unë isha maqedonase e ata shqiptarë. Ndërsa, sa u takon shëtitjeve, ekskursioneve ... në fillim na lejonin të shkojmë bashkë, por shpesh kishte probleme të mëdha, zënka, rrahje, ndërmyet meshkujve zakonisht, meshkujt dhe ne femrat ziheshim, pra, nguceshin, ofendonin, të shtynin, pickonin, prandaj edhe ishim të ndarë. P.sh. nëse ata shkonin një ditë, ne shkonim një ditë tjetër, ndërsa nëse urdhri nga ministria ishte që të shkohet të njëjtën ditë, atëherë ne i ndërronim relacionet dhe destinacionet. Pra, asnjëherë nuk kemi qenë në të njëjtin vend, nëse ata janë në një ditë anë të Maqedonisë, ne jemi në anën tjetër, për të mos pasur asnjë kontakt.

FPD: D.m.th., qysh atëherë e ke vërejtur se kishte ndasi...

КС: Po, ndasi ka pasur përherë. Ndoshta ka qenë për shkak

КС: Да, отсекогаш постоела поделеност. Можеби било заради заштита, значи не викам, имало исклучоци што сакале и биле подготвени да комуницираат во позитивна смисла со нас, секогаш значи, во било кое време. Меѓутоа имаше голем дел и коишто не нè прифаќаа, едноставно те гледаа како малцинство, бидејќи беа многу поголем број отколку ние што бевме и заради тоа секогаш сме биле, како да кажам, заштитувани. Меѓутоа, за живеење, сега надвор од образование, во комшии сум немала никогаш проблеми значи, околу нас делот каде што живеев, имаше Македонци, бидејќи моето семејство се староседелци, имаше Македонци, меѓутоа имаше и доста голем број на Албанци исто што биле староседелци во Арачиново. Никогаш сме немале, значи, со нив проблеми, можеби како мали кога им биле внуците, да речеме на почетокот додека да ги воспитаат од дома значи...

ФПД: Во најлудите години...

КС: Да во најлудите години, имало мали закачки, меѓутоа како поминуваше времето, самите родители си ги насочуваа дека едноставно не сме ништо различни, ако сме ние Македонци, а тие се Албанци, сме имале позитивна комуникација значи, сме оделе на чај кај нив, на баклава редовно, на свадби сум одела, значи, со баба ми, сум била многу мала на пример петто, шесто одделение, меѓутоа сум присуствувала и на нивни свечености што се вели. Тие беа нон-стоп значи кај нас, бидејќи во тоа време тие немаа телефон, баш се сеќавам, Албанците немаа телефон, а дедо ми и баба ми имаа телефон во нивната куќа и нон-стоп доаѓаа кај нас да се јавуваат бидејќи роднините им беа во странство, значи нон-стоп имаше некој.

ФПД: Имало нормална комуникација.

КС: Да, имаше нормална комуникација.

ФПД: Така. А може ли сега да ми кажеш некое негативно искуство пред 2001 година?

të mbrojtjes, sigurisë, nuk e them që gjithmonë ka qenë kështu. Ka pasur përjashtime që kishin gatishmëri për komunikim në mënyrë pozitive, plotë herë. Por kishte një pjesë të madhe të cilët nuk na pranonin neve, thjeshtë të shihnin si pakicë, sepse ata gjithmonë ishin në numër shumë më tepër se ne, dhe prandaj ne ishim...si ta them...të mbrojtur. Ndërsa, sa i takon jetesës, jashtë shkollës, me fqinjët asnjëherë nuk kam pasur probleme. Pra, aty ku jetoja unë kishte edhe maqedonas të tjerë, meqë ne kemi qenë vendas në Haraçinë, por kishte edhe shumë shqiptarë, gjithashtu vendas në Haraçinë. Asnjëherë nuk kemi pasur probleme me ata...ndoshta kur nipërit dhe mbesat e tyre kanë qenë të vegjël, të themi në fillim, derisa t'i edukojnë në shtëpi, d.m.th...

FPD: Në vitet më të çmendura...

КС: Po, pikërisht. Ka pasur zënka të vogla, por ashtu si kalonte koha, vetë prindërit i drejtonin fëmijët e tyre kah bashkëjetesa dhe harmonia, duke iu thënë se në asgjë nuk jemi të ndryshëm, edhe pse ne ishim maqedonas dhe ata shqiptarë, pra kemi pasur komunikim pozitiv, shkonim në çaj te ata, në ëmbëlsira, nëpër dasma kam shkuar, me gjyshen time, ka qenë goxha e vogël, p.sh. klasa e pestë, e gjashtë, por kam marrë pjesë në solemnitetet e tyre, si thuhet. Ata ishin vazhdimisht te ne, më kujtohet, shqiptarët nuk kishin telefona nëpër shtëpitë e tyre, ndërsa gjyshi im dhe gjyshja ime kishin, dhe ata vazhdimisht do të vinin në shtëpinë tonë për të folur me farefisën e tyre që e kishin në mërgim, pra gjithmonë kishte dikush aty pari...

FPD: Kishte komunikim normal...

КС: Po, kishte komunikim normal.

FPD: A mundesh tani të më tregosh ndonjë përvojë negative në periudhën para 2001?

КС: përvojë negative? Epo... Ka pasur shumë përvoja negative,

КС: Негативно искуство? Па, негативно искуство, има и доста негативни искуства, значи кога ќе одев на пример во продавница да речеме, немав многу близу до куќата продавница и ќе те сретне на пример некое дете од спротивна национална припадност и сега треба да внимаваш дали ќе те скубне за коса, дали ќе те фати за газ, дали ќе те навреди нешто и незнаеш едноставно, доколку си сам како да се одбраниш. Меѓутоа јас сум немала некој проблем на пример, сум била храбра во тој поглед, сум одела многу подалеку одошто треба да одам, секогаш, на пример затоа што во одреден дел од Арачиново имаше, значи, македонски куќи, сега имаше продавници каде што имаше само Албанци. Мене не ми било предизвик или проблем да не одам, секогаш сум се движела слободно. Признавам дека во мене постоел секогаш страв, бидејќи биле многу побројни на пример и се сеќавам неколку пати, не неколку пати, многу пати се случувало тоа, ќе ме сретнат на пример повозрасни, јас ако сум била да речеме до 14 години, тие биле младичи значи до 20 години, и ќе ти префрлат некои вулгарни зборови, јас секогаш сум враќала значи на тие вулгарни зборови, а никогаш на пример не сум била иницијатор, мислам и никој Македонец дека не бил иницијатор за да започне кавга со нив, меѓутоа доколку им покажеш слабост тие си зимаа поголема сила и замав. А инаку на пример лично немало некоја негативна, на пример случка, меѓутоа имаше многу во... во Арачиново, на пример мои другари што се ден денес, беа прободени од нож значи додека се враќаа од училиште. Потоа...

ФПД: Пред 2001-ва?

КС: Да, пред 2001-ва. Потоа на пример, јас сум била да речеме прва средно, тие што биле трета, другари. Често се случуваше, значи да бидат симнувани неколку станици, на пример пред Арачиново, значи Економија се вика местото, да бидат тепани во 55-ка, да бидат симнувани значи, без да имаат прилика да бидат заштитени од било кој. Значи имаше многу такви негативни... негативни настани, на пример, што не биле лично со мене, тепачки на пример, ама обично со машките, да...

p.sh. kur shkoja të themi në shitore, mbasi afër shtëpisë tonë nuk kishte ndonjë të tillë, dhe ndeshesha me ndonjë fëmijë të nacionalitetit tjetër, duhej të kujdesesh se t'i shkulte flokët, apo të të prekë prapnicën, të të shajë dhe ku ta di unë se çka tjetër. Po të ishe vetëm nuk kishe se si të mbrohesh. Mirëpo unë personalisht nuk kam pasur ndonjë problem të tillë, kam qenë e guximshme në atë drejtim, shkoja shumë më larg se sa që duhej. Mbasi në një pjesë të fshatit kishte shtëpi maqedonase por shitoret ndodheshin kryesisht në pjesët e banuara krejt me shqiptarë. Nuk ishte ndonjë sfidë për mua të mos shkoj, përherë kam lëvizur e lirë. E pranoj që frika ishte pjesë e vetes sime, mbasi ata ishin shumë më tepër në numër. Ndodhte për shembull që kur të kalojë aty pranë, kur isha të themi rreth 14 vjeç, kishte aty të ri më të rritur se unë, deri 20 vjet, dhe më lëshonin ndonjë fjalë ofenduese por unë nuk rija indiferente, ua ktheja, megjithëse asnjëherë nuk kam qenë iniciatore e rasteve të tilla. Besoj që asnjë maqedonas nuk do të zihej me ta, mirëpo nëse ti ju tregon se je i dobët, atëherë ata gjithnjë e më tepër mermin hov. Mua nuk më ka ndodhur ndonjë rast më i rëndë, por kam pasur shoqe e shokë të cilët rrugës për në shtëpi kanë qenë sulmuar edhe fizikisht, bile edhe me armë të ftohta, si thika, etj. Pastaj...

FPD: Para 2001-it?

КС: Po, para 2001. Pastaj, p.sh. unë isha të themi në vit të parë në shkollë të mesme, ata që ishin në vit të tretë... shokë... ndodhte shpesh të zbriten në disa stacione më përpara p.sh. para Haraçinës, vendi quhet Ekonomi, rriheshin në 55-shen, zbriteshin pa mos pasur rastin dikush t'ju ndihmojë. Pra, raste të tilla kishte plot, për shembull, që nuk më takonin mua personalisht, rrahje për shembull, por zakonisht bëheshin në mes meshkujve të të dyja palëve.

FPD: Ma përmende që në shkollë ndasitë kanë ekzistuar vazhdimisht. Kur u ndërruar atmosfera për herë të parë në Haraçinë. Kur për herë të parë para 2001 filloi të flitej në atë drejtim? Sa u

ФПД: Еве, ми спомна во школо дека од секогаш си постоела таа поделеност, да речеме. Кога за прв пат се промени некако атмосферата во Арачиново? Кога прв пат пред 2001 почна да се зборува во таа насока? Колку се промени воопшто животот?

КС: Па, на почетокот, значи, додека бев помала, не сум чувствувала некоја голема загрозеност, на пример лично, како да кажам, како дете на пример. Меѓутоа како што поминуваше времето, знаеш, се слушаа некои гласини дека треба да се селиме, дека имало закани, значи, во семејствата на Македонците, пристигнувани анонимни писма, да се селат. Значи јас тоа сум го слушала скришум, како дете на пример, го правеле тој разговор татко ми, дедо ми, повозрасните членови на семејството. Меѓутоа, не знам, Македонците мислеле дека треба да останат таму дека не треба да ги напуштат своите родени огништа. Е сега, мислам дека најголема промена во односот меѓу Македонците и Албанците настана со конфликтот во Косово што беше, значи кога пристигнаа косовските бегалци во Арачиново. Мислам, отсекогаш биле побројни Албанците од нас, од Македонците меѓутоа кога дојдоа тие, значи од Косово, мислам дека тогаш почнаа проблемите, бидејќи структурата... не можам да кажам дека влијаела толку, можеби влијаело, сепак пак они биле побројни, дошле уште повеќе значи од таму, да речеме раселени лица, бегалци, не е битно, меѓутоа мислам дека тие им го променија начинот на гледање на... на животот. Мислам дека тие беа поттикнувачи за нивните сфаќања, да речеме да се борат за некои права, идеи, да си бараат повеќе и мислам дека беа заради нив во поголем случај негативно настроени спрема Македонците, дека... Како да кажам, како да им поттикнуа некоја негативна енергија во живеењето, тие луѓе што беа дојдени од страна и мислам дека многу голема опасност се случи за Македонците, како некое, како некое предупредување, меѓутоа не го сфатија сериозно – пред 2001-ва кога беа четири македонски полицајци убиени на почетокот на Арачиново значи, беа брутално убиени, мислам дека насекаде, не само во медиумите, владееше некој страв кај луѓето, не знаевме како да... како да се однесуваме, се

ndryshua jeta në përgjithësi?

KS: Në fillim, pra, derisa isha më e vogël, nuk pata ndjerë ndonjë kërcënim më të madh, p.sh. personal, si të them si fëmijë. Por, me kalimin e kohës, e dini, dëgjoheshin kohë pas kohe ovacione se duhej të shpërngulemi, se ka pasur kërcënime, në familjet e maqedonasve, vinin letra anonime, se duhej të shpërngulen. Këto gjëra unë i kam ndjerë fshehurazi, si fëmijë, i bënin këto biseda babai im, gjyshi im, anëtarët më të rritur të familjes. Por nuk e di. Maqedonasit menduan se duhej të qëndroni aty dhe se nuk e kishin ndërmend t'i braktisin vatrën e tyre. E tani, mendoj që ndasitë filluan të thellohen me fillimin e konfliktit në Kosovë, dhe me ardhjen e refugjatëve kosovarë në Haraçinë. Mendoj: Gjithmonë shqiptarët ishin më shumë se ne Atëherë numri i shqiptarëve, megjithatë kur erdhën ata, mendoj që atëherë problemet filluan, sepse struktura nuk mund të them që ndikonte, ndoshta ndikonte, prapëseprapë ata ishin më shumë, erdhën ende më shumë prej atje, persona të shpërngulur, refugjatë, s'ka lidhje. Megjithatë mendoj se ata ua ndryshonin komplet mënyrën e qasjes ndaj...jetës. Mendoj se ata nxiteshin për idetë e tyre, të themi të luftojnë për disa të drejta, ide, të kërkojnë më tepër, dhe besoj që për shkak të tyre ata edhe kishin qëndrime negative ndaj maqedonasve. S'di si ta them... Sikur dikush ju fuste energji negative në jetën e tyre, ata njerëz që erdhën nga anësh, nga jashtë, dhe mendoj që ndodhi një rrezik i madh për maqedonasit...ishte si një paralajmërim, por nuk u mor seriozisht. Para 2001 kur u vranë katër policë maqedonas në hyrjen në Haraçinë, u vranë brutalisht, mendoj se gjithkund, jo vetëm në medime, mbisundonte një frikë te njerëzit, nuk e dinim si... si të sillemi, kishim frikë, pra nuk pritej një gjë e tillë, mendoj askush nuk do ta priste, kudo qoftë brenda shtetit, ndërsa ajo ndodhi mu në Haraçinë. Ndodhi për herë të parë te ne, vendi u rrethua me forca të armatosura, ushtri e polici, nuk më kujtohet mirë por hetimet për të gjetur vrasësit vazhduan për një kohë shumë të gjatë. Të mos them qesharake, ishte situatë e rëndë, katastrofë për vrasjen e katër personave, ndërsa fajtorët kujtoj që u gjetën shumë

плашевме, значи не се очекуваше такво нешто, мислам никој не би очекувал, за било каде во земјава да речеме, меѓутоа тоа се случи баш во Арачиново. Се случи прв пат кај нас, имаше опкружување на местото насекаде од воени сили од полиција и мислам дека, не се сеќавам сега многу убаво, многу време требаше додека се пронајдат виновниците и тоа беше, не да речам смешно, беше катастрофално што погинаа четири луѓе, а виновниците беа пронајдени многу подоцна мислам дека, да.

ФПД: Кажи ми кога веќе се случи 2001-ва, кој беше првиот настан, да речеме, што го доживеавте, како го доживеаа тоа твоите дома, во семејството? Колку, колку во тој момент мислевте дека е сериозна ситуацијата?

КС: Па вака значи, 2001-ва кога се случи, претходно, ние неколку пати слушавме што се случува, значи имаше гласини дека во Тетово се спрема нешто, дека во Косово, значи се подготвува, беше спомнувана, значи и Македонија, меѓутоа Арачиново не. Значи никогаш не би помислиле дека такво нешто може да се случи, значи сè си течеше во нормален тек. Ние нонстоп бевме информирани преку медиуми дека нешто не е во ред, меѓутоа никој никогаш не го спомна Арачиново. Значи луѓето претходно ниту беа предупредени, значи никој ништо не ни кажа, значи немавме никакво навестување дека нешто негативно може да се случи. Затоа што убаво се сеќавам претходно, пред да се случи, значи јуни 2001-ва, неколку месеци претходно беа нашите, значи претставници што се од македонските семејства кај градоначалникот и самиот градоначалник, значи, дури на јавноста и изјавуваше дека нема потреба, значи...

ФПД: ...Од паника.

КС: Од паника, дека луѓето се безбедни, дека нема никогаш нешто да се случи, дека не треба да се крева паника, да се вадат информации, затоа што медиумски не беше потврдено, меѓутоа во Арачиново се слушаа некои коментари дека нешто се спрема,

më vonë, po.

FPD: Më thuaj, mbasi veç më ndodhi 2001-shi, cila ishte ngjarja e parë të cilën e përjetuat ju, familja juaj? Si e përjetonit, si e përjetonte familja juaj? Sa mendonit në atë moment për seriozitetin e situatës?

KS: Epo, kështu...kur ngjau 2001-shi, paraprakisht, ne disa herë patëm dëgjuar se çfarë po ndodhte, pra kishte ovacione se në Tetovë po përgatitet diçka, se në Kosovë, pra po përgatitet diçka, përmendje edhe ajo, pra edhe Maqedonia, por jo Haraçina si e tillë. Pra, asnjëherë nuk do kishim menduar se diçka e tillë mund të ndodhte, pra gjithçka po shkonte sipas rrjedhës normale. Ne informoheshim vazhdimisht përmes medimeve se diçka nuk ishte në rregull, por askush asnjëherë nuk e përmendi Haraçinën. Pra, njerëzit as ishin të paralajmëruar paraprakisht, d.m.th. askush asgjë nuk na pat treguar, së këndejmi nuk kishte shenja se diçka e keqe mund të ndodhte. Mbasi më kujtohet mirë, para se të ndodhte 2001-shi, d.m.th. qershor 2001, disa muaj përpara përfaqësues të familjeve maqedonase ishin në vizitë te kryetari i komunës dhe se vetë ai i deklaronte edhe opinionit publik se nuk kishte nevojë për...

FPD: ...Panik.

KS: Po, panik. Dhe se njerëzit ishin të sigurt, se asgjë nuk kishte për të ndodhur, se nuk duhej të bëhej panik, të nxirren informata, mbasi nga medimet nuk kishte asgjë të konfirmuar, porse në Haraçinë po dëgjoheshin zëra që thoshin se diçka po përgatitet, por askush nuk e kuptoi atë seriozisht, pasi edhe vetë shqiptarët vetëm disa ditë para muajit qershor filluan të shpërngulen me të madhe. Paraprakisht nuk kishte asgjë...disa...si të them...një muaj, a ishte para qershorit të 2001-shit, filloi të komentohet që njerëz të armatosur kishin ardhur në Haraçinë.

вака така, меѓутоа никој не го сфати тоа сериозно, затоа што сите луѓе дури Албанците неколку дена пред јуни почнаа да се селат значи нагло. Претходно немаше ништо, неколку, како да кажам, еден месец дали беше пред јуни 2001-ва, почнаа да се коментираат, значи вести дека пристигнувале вооружени лица во Арачиново.

ФПД: Значи вие тоа од вести го дознавте или од комшии?

КС: Па ние од комшии го дознавме, а на вести ништо не беше, значи, објавено, медиумски немаше никаква потврда, значи ние ден два пред да излеземе од Арачиново, нашиот градоначалник како што кажав и медиумски тврдеше дека Арачиново е безбедно место за живеење, дека ниту едно лице нема да биде загрозено и слични такви коментари се сеќавам дека кажуваше и сега тој месец значи, не јуни, мај, се сеќавам дека ние, имаше некои луѓе од македонска национална припадност што наслушнале нешто или не знам од каде добиле некаков извор на информации, ваљда од гласини, од меѓусебни комуникации, дека постои можност и дека во Арачиново се спрема нешто и голем дел, значи од луѓето се иселија од дома.

ФПД: Преку ноќ?

КС: Да, преку ноќ отидоа во некои семејства. Баш веќе не знам каде беше започнат конфликтот во Македонија, мислам дека имаше некакви препукувања, и се сеќавам дека луѓето после тоа не беа присутни неколку дена во своите домови, значи сè што понеле со нив од покуќнина од лични работи... после тоа тие сè вратија, значи сè вратија бидејќи...

ФПД: Истиот месец?

КС: Истиот месец, значи мај беше тоа, се сеќавам убаво, си се вратија назад. Тоа беше две недели пред јуни. И, баш се сеќавам, беше 2 јуни, значи селска слава. Ние чекавме слава во Арачиново тогаш, значи доколку луѓето сметале дека не се безбедни и дека

FPD: Pra, ju këtë e morët vesh nga lajmet apo nga fqinjët?

KS: Ne e morëm vesh nga fqinjët. Në lajme nuk kishte asgjë. Bile as edhe një apo dy ditë para se të lëshojmë fshatin lajme në mediume për këtë nuk kishte. Ashtu siç e thashë edhe më herët, kryetari ynë i komunës bile deklaronte publikisht se Haraçina ishte vend i sigurt për të jetuar dhe se asnjë person nuk do të kërcënohej a rrezikohej në çfarëdo mënyre. Dhe tani më kujtohet, atë muaj, jo në qershor, maj, më kujtohet që ne, kishte disa persona të përkatësisë nacionale maqedonase që kishin dëgjuar prej diku, prej ndonjë burimi informatash, mbase thashetheme, se ekziston mundësia që edhe në Haraçinë të përgatitet diçka e madhe, dhe njerëzit filluan të shpërngulen.

FPD: Brenda natës?

KS: Po, brenda natës. Disa familje u larguan. Nuk e di saktësisht se ku kishte filluar konflikti veç më në Maqedoni, kujtoj që kishte disa luftime, dhe e mbaj mend që njerëzit më nuk ishin prezentë në disa nga shtëpitë e fshatit, i kishin marrë me vete të gjitha dhe ishin larguar. Pastaj ata u kthyen, pra u kthyen sepse...

FPD: Muajin e njëjtë?

KS: Muajin e njëjtë. Pra ishte maj, mirë më kujtohet, u kthyen. Ishte dy javë para qershorit. Dhe pastaj, më kujtohet mirë, ishte 2 qershor, kishte një festë në fshat. E pritnim festimin atëherë në Haraçinë, pra sikur njerëzit ta kishin ditur se po përgatitet diçka, se nuk ishin të sigurt, askush nuk do të qëndronte aty. Dhe mendoj se, ku ta di, ne nuk ishim të përgatitur për diçka të tillë, pra tërë kohën rrinim në Haraçinë.

FPD: A i shihnit shqiptarët duke u shpërngulur?

KS: Në pjesën tonë nuk shihnim gjë, pra nuk kishte shpërngulje. Mendoj që edhe fqinjët tanë, bile edhe në bisedë e sipër më kujtohet çfarë thoshte babai im, se flitej se po përgatitet

се спрема нешто никој не би останал таму. И мислам дека, што знам, не бевме ние спремни за такво нешто, значи си седевме цело време во Арачиново.

ФПД: Гледавте ли кога се иселуваа Албанците?

КС: Па во нашиот дел, не гледавме, значи немаше иселување. Мислам дека и нашите комшии, дури во разговор се сеќавам што кажуваше татко ми дека као се шушкало нешто дека се спрема нешто, меѓутоа као демек нема шанси да се случи нешто. Сите...

ФПД: Никој не верувал?

КС: Мислам дека дури и Албанците, тие што беа староседелци не сакаа да поверуваат. Меѓутоа тие знаеле, затоа што не може туку така преку ноќ да се спремат тие ровови, што подоцна, откако ние бевме веќе излезени од Арачиново кажаа дека биле ископани, дека Арачиново добило друга структура, дека вооружени лица биле стационирани и како се случи настанот значи, јас бев на училиште баш. Баш бев на училиште и се сеќавам дека мојата класна, дојде... се зачуди значи прво, Катерина Стоилевска ме прозва демек, јас си станувам знаеш најнормално, не очекувам дека ќе ме бара за нешто важно, дури се изненадив што, како да кажам од нејзиниот израз, ми имаше направено некоја фаца кога ме виде, скаменета беше целата професорка, и ми рече: „Ти уште си тука?“ знаеш, викам „да“, викам, „да, а зашто? Каде треба да бидам?“ Вика: „Ај ако сакаш“, демек, „со мене малку напушти го часот!“ Јас сега како што ми ги изговара тие зборови си станувам директно од клупа и таа ми вика: „Не, не, не“, вика, „врати се!“, вика, „сè што имаш твое“, вика, „земи си со тебе!“ Е сега, јас искрено во тој момент си помислив дека, не знам како да кажам некоја глупава мисла ми се сврте низ глава дека нешто се случило на моите најблиски, затоа што обично претходно кога ќе те повика професор на пример со некој чуден поглед, со некој чуден израз, исказ, секогаш на такво нешто, не знам, ме асоцираше. Е сега јас, првата работа јас што си ја помислив во

diçka, mirëpo sikur nuk kishte gjasa për një gjë të tillë. Të gjithë...

FPD: Askush nuk besonte?

KS: Mendoj se edhe vetë shqiptarët, ata që ishin vendali nuk donin ta besojnë. Mirëpo e kanë ditur, mbasi nuk mundet ashtu brenda natës të përgatiten ato hendeqe, që më pas, kur veç më kishim dalë nga Haraçina, thanë që ishin gërryer, se Haraçina paska fituar strukturë të re, se njerëz të armatosur qenkan vendosur, dhe si ndodhi ngjarja pra, unë isha në shkollë. Isha në shkollë dhe më kujtohet që kujdestarja jonë, erdhi...para së gjithash u habit, pastaj më thirri emrin, Katerina Stoilevska, unë ngrihem por nuk pres të më thërrasë për diçka të jashtëzakonshme, bile edhe u habita nga shprehjet e saj, e ndryshoi fytyrën kur më thirri ermin, ishte shtangur, dhe më tha: “Ti ende je këtu?” e dini, i them “po”, “po” i them, “e pse? Ku duhet të jem?” e pyes unë. “Haj si të duash”, pra “eja me mua për pak, dil nga ora”. Derisa i thotë ato fjalë unë ngrihem nga banka ndërsa ajo më thotë: “Jo, jo, jo. Kthehu! Merr me vete gjithçka që është e jotja këtu”. Në ato çaste, s’di si ta përshkruaj, një mendim i çoroditur mu rrotullua nëpër kokë se diçka u ka ndodhur të afërmve të mi, sepse gjithmonë kur të thërret profesori me një zë dhe fytyrë të çuditshme, gjithmonë më asocionte në gjëra të liga, në mendime të frikshme. Puna e parë që e mendova në vetvete ishte se kushedi se çfarë kishte ndodhur; dhe dola, ndërsa ajo më thotë, “Dëgjo, ti nuk duhet të vish më në mësim, duhet të shkosh në shtëpi urgjentisht”, thotë, “nuk e di se pse, por, ja edhe mediumet tregojnë se njerëzit në Haraçinë...” Pra më thoshte sikur nuk e di saktë se çfarë ka ndodhur dhe nuk dëshironte të...

FPD: Të të sqarojë.

KS: Të më sqarojë. Nuk dinte se çfarë të më thotë. Edhe ajo ishte tepër e hutuar. Dhe pastaj më tha që kishte kontaktuar me babin tim, dhe se ai ia kishte konfirmuar faktin që unë duhej të

себеси, беше „леле што е работа, знаеш, „што се случило?“... и излегов и таа ми вика: „Слушај“, вика, „не треба веќе да бидеш на настава“, вика, „треба да си одиш под хитно дома“, вика, „не знам“, вика, „зашто, меѓутоа“, вика, „еве и медиумски, знаеш, кажуваат, дека треба луѓето од Арачиново...“ демек... вика „не знам што е работа.“ и не сакаше ви... да ми..

ФПД: Да ти објасни.

КС: Да ми објасни, не знаеше ни што да ми каже, мислам дека и таа беше многу збунета. А сега јас во една душа значи, ми кажа дека контактирала со татко ми, дека тој потврдил дека треба да си одам дома. Јас се сеќавам дека ја прашав, дали се случило нешто на некој од моите најблиски и таа ми рече: „не, не, не, нема ништо“, знаеш како, „треба само да си одиш дома.“ И се сеќавам дека бев целата како изгубена, дека не знаев што е работа, никој не ми објасни, значи бев сама, немаше никој друг од Арачиново на пример во мојата генерација, имаше постари и помали генерации, меѓутоа јас не можам да ги барам од клас на клас, плус тоа не се поклопувавме со часови. Се сеќавам во 55-ка кога се возев накај дома, дека имаше многу малку луѓе, значи неколку Албанци и сите ме гледаа чудно, зашто се возам накај...

ФПД: Арачиново.

КС: Накај Арачиново. Автобуската, значи, ми беше многу далеку, 20 минути пешки значи, од станицата до мојата куќа и мислам дека како што одев по патот, нозете ми се враќаа назад, затоа што немаше живо пиле по улица, беше една морничава слика, мислам дека никогаш нема да ја заборавам таа слика, затоа што по патот, на почетокот имаше канал, значи како што го поминувате каналот има багреми, значи дрва високи, тополи и сè беше морничаво значи, не се слушаше ни...

ФПД: Штама.

КС: Ни птица ни ништо – значи сè беше штама, некоја не

shkoja në shtëpi. Më kujtohet, e di që e pyeta nëse kishte ndodhur diçka me dikë prej të afërmeve të mi, dhe ajo më tha: “Jo, jo, nuk ka asgjë. E di si është puna? Ti thjeshtë duhet të shkosh në shtëpi.” Dhe më kujtohet se isha e tëra e hutuar, e humbur, nuk e dija se çfarë ishte puna, askush nuk më sqaroi asgjë, pra isha e vetme, askush nga gjenerata ime nuk ishte prej Haraçine, kishte më të ri apo më të vjetër, mirëpo nuk mundesha të shkoj e t’i gjej në ato çaste, plus asaj as orët nuk na përputheshin. Më kujtohet kur shkoja për në shtëpi me 55-shen. Kishte shumë pak njerëz, disa shqiptarë veç të cilët më shikonin me habi, se pse po vozitesha në drejtim të...

FPD: Të Haraçinës.

KS: Po, për kah Haraçina. Stacioni i autobusëve, d.m.th. ishte pak më larg, rreth 20 minuta në këmbë, nga stacioni deri te shtëpia ime dhe mendoj që teksa po ecja rrugës për në shtëpi, këmbët më kthenin prapa, sepse nuk kishte asnjë njeri të gjallë nëpër rrugë, skena ishte si në horror film, asnjëherë nuk do ta harroj atë fotografi. Ka në hyrje një kanal, dhe më pas dru bagremësh, lisash, dhe asgjë nuk dëgjohej, asnjë zhurmë.

FPD: Qetësi absolute.

KS: Asnjë send nuk bëzante. Qetësi absolute. Vdekje. Ishte një qetësi e tmerrshme. Dhe tani, teksa unë po ecja, nuk e di, shumë filma dhe skena më rrotulloheshin nëpër kokë, pse duhej të ishte kështu? Sepse unë isha mësuar ndryshe. Nuk kishte shanse në Haraçinë, përpara, të mos takosh dikë në rrugë (qeshet), pra gjithmonë kishte fëmijë, edhe kur për shembull s'kishte maqedonas, fëmijë shqiptare kishte në çdo kohë të ditës, në mbrëmje jo dhe aq. Në mbrëmje gjithmonë ishte e qetë. Pra, para 2001-shit, deri kah ora 8 ose 9 kishte mjaft lëvizje, pastaj minimale, por atëherë s'kishte asnjë lloj lëvizje. Dhe tani, unë po ecja rrugës për në shtëpi dhe nuk e kisha të qartë se çka po ndodhte. Gjithmonë

знам каква, некоја страшна тишина. Е сега јас како што одев, не знам, си вртев многу филмови во глава, зашто е вака? Затоа што јас сум навикната, значи нема шанси претходно во Арачиново да излезеш на улица, да не те сретне не знам колкав број на луѓе (се смее), значи секогаш имало деца, на пример и да немало Македонци, албански деца во секое време значи, навечер можеби не толку значи. Навечер секогаш имало некоја тишина, тоа е факт. Значи претходно, значи пред 2001-ва до 8, 9 часот имало раздвиженост, после тоа минимално, меѓутоа тогаш немаше никаква раздвиженост. И сега јас си одам накај дома и сега не ми е јасно, зошто е така, нити човек да сретнеш по улица, претходно на пример кога ќе поминуваш се слушало како тропат врати, затоа што имаа големи капи и сега ништо, ништо...и кога стигнав дома мајка ми целата вика: „А, стигна ли?“, знаеш. Викам: „Да, што е работа? Зашто“, викам, „ме барате?“ Вика: „Сега и татко ти ќе дојде.“ Е сега ние си седиме, знаеш, ништо не правиме, не очекувавме значи јас сеуште не знаев, зашто мене ми рекоа да си дојдам дома. И се сеќавам дека се врати татко ми и во тој момент се јави братучетка ми и ме праша каде сме и јас разговарам на телефон и викам: „Па дома сум,“ викам, „сега си дојдов од училиште“, викам, „зашто ме прашуваш каде сум?“ викам, „како, кај треба да бидам?“ И таа целата испаничена вика: „Па вие не сте нормални“, вика, „униформирани лица...“

ФПД: ...навлезени

КС: вика „...се навлезени“, вика, „и идат од нивите“, значи кај Белимбегово, Илинден денешно, „идат од Белимбегово нагоре, знаеш, сите еве кажуваат“, вика, „што правите“, вика, „уште?“, вика, „немојте да седите, недај боже може да се случи нешто, брзо селете се!“ значи, тоа беше единственото нешто што ни го кажа, значи дали е тоа точно, после тоа, се сеќавам дека вртев кај друга другарка, тие веќе биле иселени значи, ми потврди, затоа што ние значи ја добивме информациица и пак не ни се веруваше, пак се јавуваме за да прашаеме, да потврдиме, затоа што се сеќавам многу убаво дека претходно дедо ми

dëgjoheshin zhurma të ndryshme në këtë kohë, portat duke u mbyllur, sepse kishin dyer të mëdha në oborre...ndërsa tani asgjë. Dhe kur mbërrita në shtëpi nëna ime, e tëra në panik, më thotë: “A mbërrite?” “Po”, i them. “Çfarë është puna? Çfarë ka ndodhur? Pse më kërkuat?” Më thotë: “Do të vijë edhe babi yt tani”. Dhe tani ne rimë, e dini, dhe asgjë nuk bëjmë, nuk pritnim, d.m.th. unë ende nuk dija asgjë se pse më kishin thirrur të vij në shtëpi. Dhe më kujtohet se në ato çaste u kthye babai im ndërkohë që u paraqit edhe kushërira ime dhe më pyeti se ku jemi, ndërsa unë flas në telefon dhe i them: “Në shtëpi jemi”, i them. “Tani sa erdha nga shkolla, pse më pyet se ku jam, ku duhet të jem?” Ndërsa ajo e tëra në panik thotë: “Po ju nuk jeni normalë”, më thotë, “po njerëzit e uniformuar?”

FPD: ...të futur

KS: Më thotë “...kanë hyrë dhe po vijnë”, më thotë. “Nga arat”, pra afër Belimbegut, ‘Ilinden’ i sotëm, janë”, “po vijnë përpjetë, e dini, ja të gjithë e thonë këtë”, më thotë, “çfarë jeni duke bërë? Mos rrini, mos gjashtë Zoti t’ju ndodhë diçka, shpejt, ikni që aty, shpërnguluni!” Kjo ishte gjëja e vetme që na e tha, nuk e dija akoma nëse kishte diçka të vërtetë ose jo. Pastaj e kërkova një shoqen time, por ata veç më kishin dalë, ma konfirmoi, mbasi ne e morëm informatën se kishte disa...se ka pasur njerëz të uniformuar, por prapë nuk mundeshim ta besonim, prapë paraqiteshim që ta vërtetojmë lajmin, sepse më kujtohet paraprakisht që gjyshi im komentonte gjatë bisedave duke thënë se nuk do të lindet i tillë që do të mund ta përzë nga shtëpia, por ndodhi mu ajo, dhe më kujtohet se ishim të humbur, nuk dinim nga cila anë të kthehemi, nëna ime filloi të qajë, po ashtu edhe unë... filluan të më rrjedhin lotët, më kaploi paniku, frika që e ndjeja prej përpara, pra sikur e tëra të plaste në mua brenda, dhe prapë mu shfaq njëfarë tmerri, vraponim nga një dhomë në tjetrën, si pa kokë, shikoheshim ndërmjet vete dhe nuk dinim se çfarë duhej të bëjmë, nuk dinim çfarë të marrim para, dhe më kujtohet që shkova t’i marr librat.

коментираше во разговор на пример, кога ќе седиме да збориме дека нема да се роди тој што ќе го истера од дома, меѓутоа се случи баш тоа, и се сеќавам дека ние бевме изгубени, значи не знаевме на која страна да се свртиме, мајка ми почна да плаче и јас почнав исто да.. да ми течат солзи, значи [...] ми течеа солзите, почнав некоја паника и тој страв што го чувствував претходно, значи целиот, како да експлодира од мене, значи, повторно ми се појави како некаков ужас да чувствував во мене и се вртевме од дневна во детска соба, во друга соба... трчавме, значи јас што викам како без глави, и се гледавме и не знаевме што да правиме, не знаевме што да земеме и јас појдов книгите да си ги земам, се сеќавам многу убаво дека книгите си ги земав. Е сега и вела на мајка ми, „што по прво?, што да земам?“, вика „Не знам“, вика, „земи една торба“, вика „и што“ ,вика, „што можеш да земеш, немаме време. Не дај боже...“, значи, не ни беше важно тоа што требаше да бегаме, значи гледавме да се спасиме само. Не ни беше битно што ќе земеме. Јас се сеќавам баш убаво после неколку дена, значи откако помина тој шок на беганье, мајка ми се јави кај тетка ми во Скопско Поле, значи нејзината сестра, таму седевме некое време. Се сеќавам дека баш кога отидовме беше, значи, лето, а јас имав земено неколку блузи и тоа се подолги, значи во една торба, значи немав нити гаќи, нити... ништо, ништо буквално ништо. Со едни влечки што вела и ништо немав на мене, исто и моите, значи немавме ни документи, ништо, сè ни остана таму. И бегавме значи... е сега што друго се случи, значи тој момент кога бегавме сите бевме испаничени, значи почнав да плачаме, мајка ми ме смируваше, како сега, значи, ја гледам таа слика и татко ми не убедуваше дека не треба да се паничиме, посмирено, знаеш се трудеа да ја смират ситуацијата, меѓутоа ние со самата информација, значи со тоа што го слушнавме, не знам можеби сум имала 16 години значи, ама сепак сум, како да кажам, сум била дете, ако сум имала 16 години. На денешно време, значи децата, не се тие деца. Јас сум имала 16 години и сум била несозреана и сум била многу, како да кажам дете, значи самиот факт што го слушнав, значи поимот униформирани лица,

“Tani”, i them nënës sime, “çfarë do të bëjmë përpara? Çfarë do të marrim përpara?” Më thotë, “nuk e di.” Më thotë “merre një qese dhe mbushe me çfarë të të vijë nëpër duar. Nuk kemi kohë. Mos dhashtë Zoti...” Thjeshtë, në ato çaste nuk e kishim të vështirë të largohemi nga shtëpia, thjeshtë dëshironim të shpëtojmë kokën. Nuk kishte rëndësi se çfarë në të vërtetë do të merrnim me vete. Më kujtohet shumë mirë, pas disa ditësh, pra mbasi u qetësua vala e bredhjeve pa shpresë, nëna ime u paraqiti te teza ime në Fushë të Shkupit, pra te motra e saj, dhe shkuam për të ndenjor një kohë atje. Ishte mot i nxehtë, ndërsa unë atë natë kisha marrë me vete vetëm disa tesha kryesisht me mëngë të gjata dhe më të trasha, dhe mundesha t’i vesh. Përndryshe asgjë tjetër nuk kishim marrë. As të brendshme, as asgjë, thjeshtë asnjë hiç. Bridhnim me disa pantofla rreth e rrotull...Nuk kishim as dokumente identifikimi me vete, asgjë. Gjithçka na mbeti atje. ...pra iknim...tani çka tjetër ndodhi, pra në atë kohë kur po largoheshim të gjithë ishin në panik, filluam të qanim, nëna më qetësonte nga pak, si e shoh tani atë skenë, edhe babi im mundohej të na bindte se nuk duhej bërë panik, se duhej të qetësoheshim, pra mundoheshin disi ta qetësojnë situatën, por ne me vetë lajmin që e patëm dëgjuar, s’e di ndoshta kam pasur 16 vjet në atë kohë, por megjithatë isha fëmijë. Sot, pra fëmijët, nuk janë fëmijë si asokohe. Megjithëse kisha 16 vjet, po isha akoma e papjekur, dhe posa të dëgjoja fjalën persona të uniformuar, të armatosur, më shfaqeshin fotografi të tristueshme, më kaplonte frikë dhe lemeri...nuk mundeshin të më qetësonin. Dhe ne u nisëm, atëherë gjyshi i kishte një furgon...u nisëm...pas nja 300 metrash, nënës sime iu kujtua se nuk e kishte mbyllur derën. Pra, ne...nuk e di si ta them... ne iknim...tani kur i...ndonjëherë kur e çoj mendjen dhe analizoj momentet që patën ndodhur, ani se kanë kaluar 10 vjet, pra ikësh që të shpëtosh jetën dhe në ato çaste, të tutë flasin, d.m.th... s’di si ta them, nga njëra anë ne po iknim për ta shpëtuar jetën, nga ana tjetër nuk je i vetëdijshëm dhe kthehesh ta mbyllësh shtëpinë...

вооружени, ми се создаде, некоја слика, некој страв и не знам... не можеа да ме смират. И баш ние тргнавме, тогаш дедо ми имаше комбе, појдовме значи со една торба, испаничени и на пола пат значи, поминавме 300 метри, мајка ми значи во таа паника се сети дека не заклучила. Значи ние, не знам како да кажам, значи бегаш... јас сега кога ќе... некогаш кога ќе размислувам ги анализирам ситуациите, значи, што се случиле иако поминало 10 години од тогаш, значи бегаш да си го спасиш животот и во тој момент, твоите разговараат, значи... како да кажам од една страна ние бегаме значи, бегаш за да се спасиш, од друга страна не си свесен, пак не си свесен, затоа што ние се вративме назад за да заклучиме.

ФПД: И се вративте?

КС: Да, значи ние се вративме назад и пак не земавме ништо и во тој момент се сеќавам дека комшиите, како што кажав претходно, живеевме на раскрсница, а комшиите беа во двор, значи не беа иселени. Жената со три деца, на тато најдобриот другар, значи ги земавме со нас, тие немаа појма што се случувава, им кажавме дека нема потреба значи, ги почекавме, не знам не се сеќавам точно, многу малку дали беа 10, 15 минути за да земат само некои работи, меѓутоа и тие како нас ништо не земаа и се сеќавам дека заедно... се... се иселивме, не знам како да кажам, избегавме од Арачиново... и не знам, таа слика мислам дека никогаш не би ја заборавила. После тоа се смирувавме значи, веќе од како ќе излезеш, како што излегувавме значи, ние излегуваме од Арачиново, немаше живо пиле значи и претходно не сме гледале, значи гледавме ние коли претходно се движеа, значи пред тие денови, меѓутоа немало она...

ФПД: Конвои?

КС: Да, конвои, значи и мислам дека поголем дел, како што кажав претходно, Арачиново ноќе било мирно, беше претходно мирно, меѓутоа тие неколку... една две недели, како да кажам, не

ФПД: Dhe u kthyet?

КС: Po, pra u kthyet prapë, dhe përsëri nuk morëm asgjë me vete, dhe në atë moment më kujtohet që fqinjët, siç e thashë edhe më herët, jetonim në udhëkryq, fqinjët ishin në oborr, pra nuk ishin shpërngulur. Gruaja me tre fëmijë, shoku më i ngushtë i babait, d.m.th. i morëm me vete, ata nuk kishin lidhje se çfarë po ndodhte, u thamë që nuk ka nevojë d.m.th., i pritëm, nuk e di, nuk më kujtohet saktë, a ishin nja 10 apo 15 minuta për të marrë diçka me vete, por edhe ata kështu si ne, asgjë nuk patën marrë... dhe më kujtohet që bashkërisht u larguam që aty, u shpërngulëm, s'di si ta them...ikëm nga Haraçina...dhe nuk e di, atë skenë nuk do ta harroj asnjëherë. Pas kësaj u qetësuam, d.m.th. mbasi të jesh larguar...dhe teksa dilnim nga fshati nuk kishte gjë të gjallë rreth e rrotull. Gjatë ditëve para shihnim vetura të lëviznin, të hynin dhe dilnin nga fshati, por nuk kemi parë asi...

ФПД: Karvanë?

КС: Po, karvanë, dhe mendoj se pjesa më e madhe, siç e thashë edhe më herët, Haraçina natën ka qenë e qetë, edhe përpara, por ato, disa... një javë, dy, si të them, nuk ishte qetë, d.m.th. në mbrëmje, dëgjoheshin kamionë, vetura, traktorë, pra mendoj se brenda natës njerëzit zhdukeshin, shkonin, ndërsa ne, nuk e di, nuk ka pasur ndonjë...nuk kemi vërejtur gjëra të tilla. Bile edhe kur po largoheshim, nuk kishte asnjë të gjallë në rrugë, si përpara, kur kthehesha nga shkolla. Dhe teksa po dilnim nga Haraçina, për kah Bërnjarci, pamë që pikat ishin vendosur. D.m.th. njerëzit...

ФПД: Sa kohë, the që u vendosët në fillim te tezja jote, sa kohë qëndruat atje? Si ndjeheshit ato ditë të para pas shpërnguljes?

КС: Epo, te tezja qëndruam rreth dy javë, besoj ashtu ishte. Ndoshta nuk pati as dy javë. Nuk më kujtohet saktë. Ditët e para, pra, unë nuk doja të bisedoj, e di që vetëm qaja, me askënd nuk

беше мирно, значи навечер, се слушаа камиони, коли, трактори, значи мислам дека преку ноќ луѓето исчезнуваа, си одеа, и ние што знам, немало некои, не сме приметиле такви работи. Баш и кога си одевме, немаше живо пиле, значи повторно онаа слика како претходно значи, кога се враќав од училиште... и после тоа како што излегуваме, значи излегуваме од Арачиново и веќе..., поминуваме преку Арачиново накај Брњарци и веќе пунктовите беа наместени. Значи... значи луѓето...

ФПД: Колку време, рече дека сте биле сместени на почеток кај тетка ти, колку време останавте? Како ви беше воопшто тие први денови?

КС: Па, кај тетка ми останавме околу две недели, мислам дека беше. Можеби немаше ни толку, не се сеќавам, значи. Првите денови значи, јас не сакав да разговарам, плачев се сеќавам многу, не сакав да коментирам со никого ништо, тетка ми се трудеше да ме смири, мајка ми беше многу испаничена, татко ми нè смируваше, значи ние седевме кај неа... благодарение значи, таа беше првата што се јавивме и што нè прими, значи не можам да негирам и да коментирам спротивно, затоа што после тоа во разговор дознавав за многу луѓе кои што пробале да се сместат некаде, биле одбивани, ние немавме таква случка, тетка ми веднаш нè прими, исто така и другите од страна на татко ми што се, исто така нè прифатија веднаш, значи меѓутоа ние одлучивме да одиме кај неа, не знам зашто одлучивме, така, можеби затоа што ни беше најблиска во тој период. Претходно исто многу комунициравме, не дека и со другите не сме комуницирале, така, едноставно така се одлучи во тој [момент]. Мислам дека дури не ни беше ни важно каде ќе бидеме, бидејќи вратите на најблиските ни беа отворени. Како ни беше? Што знам се трудевме, никој, што велам јас, не градел куќа, значи за тебе, секој си градел за свои потреби, за свои можности и беше тешко значи, ние бевме четворица, тие беа исто четворица, сите легнати на еден кревет, стуткани значи, немавме ништо, треба да мислиш, значи, за повеќе... значи сè се измени не само нашиот

doja ta këmbej as edhe një fjalë. Tezja mundohej të më qetësonte, mamaja ishte e tëra në panik, babai na qetësonte nga pak, pra ne rrinim te ajo...falënderim pra, ajo ishte e para te e cila u drejtuam dhe na pranoi. Nuk mundem të mohoj ose të komentoj të kundërtën, sepse më pas gjatë bisedave kuptova se kishte pasur shumë njerëz që ishin përpjekur të vendosen diku, dhe ishin refuzuar, ne nuk e patëm atë përvojë, tezja ime menjëherë na pranoi, po ashtu edhe të tjerët që janë familjarë të babait tim, edhe ata na pranuan menjëherë, por ne vendosëm të shkojmë te ajo, nuk e di se pse vendosëm ashtu, ndoshta se pse na ishte më e afërt gjatë asaj kohe. Edhe përpara komunikoheshim shumë, edhe me të tjerët kemi komunikuar, thjeshtë ashtu u vendos në atë moment. Por, mendoj se as që ishte e rëndësishme se ku do të ndodhemi, sepse dyert e më të afërmeve na ishin të hapura. Si kaluam? Ku ta di... mundohehim ... askush e them, që nuk ka ndërtuar shtëpi për ty, secili e ka ndërtuar për nevojat e veta, për kushtet e veta, dhe ishte rëndë, ne ishim katër veta, edhe ata po aq, të gjithë në një shtrat, të mbledhur grumbull, nuk kishim asgjë me vete, duhet të mendosh, d.m.th., për më tepër...pra, gjithçka u ndryshua, jo vetëm ritmi i jetës sonë, por ne detyrimisht e ndërruam edhe mënyrën e tyre të jetesës, prandaj edhe sot e kësaj dite u jemi falënderues për të. Pra, ishte vështirë. Pastaj filluan komentet nëpër media se më nuk kishte, që them unë, luftë e fshehtë, se përgatitet diçka, pra veç më ishte...si ta them, bile edhe si...nuk e di, nga cila anë pra...si ta sqaroj atë fakt, se Haraçina ishte pastër shqiptare, dhe mendoj se edhe ky ka qenë gjithmonë qëllimi, të mbetet pastër shqiptare, sepse para 2001 ne ishim 600 veta, ata ishin 10 mijë, tani nuk e di mund të jenë edhe 15 mijë...mendoj se njerëzit përherë mashtroheshin se do të kishte njëfarë jete, dhe tani tek në atë periudhë kur, pra ato disa ditë pas largimit nga shtëpia, ne akoma nuk ishin të vetëdijshëm se ajo do të zgjaste aq kohë. Mendoj se... nuk mendoj, por jam e sigurt se të mitë, p.sh. babai im dhe të afërmit e mi të tjerë, gjyshi im, pritnin se do të mbarojë shumë shpejt, dhe se do të kthehemi, mirëpo kishte negociata, më kujtohet shumë mirë, me

ритам на живот, туку ние го изменивме присилно нивниот ритам на живот, значи ден денес сме благодарни заради тоа. Беше тешко значи, почнаа коментарите по медиумите значи веќе не беше, што велам јас, тајна воена дека се спрема нешто, значи веќе беше, и како да кажам, дури како... не знам, од која насока значи... како да го објаснам тој факт, дека Арачиново беше чисто албанско, значи мислам дека и тоа било отсекогаш целта да остане албанско, затоа што пред 2001-ва, ние бевме 600, тие беа 10 илјади, сега не знам, можеби се и 15 илјади и... мислам дека луѓето секогаш се залажуваа дека ќе имаат некаков живот, е сега дури во тој период кога, значи тие неколку дена после излегувањето од дома, ние сè уште не бевме свесни дека... дека тоа ќе трае толку време. Мислам дека, не мислам, туку сигурна сум дека моите, на пример, татко ми и другите поблиски, дедо ми, очекуваа дека ќе се заврши многу побрзо, дека ќе се вратиме значи, меѓутоа имаше преговори, се сеќавам многу убаво со таканаречените униформирани лица, УЧК, пошто и претходно паролите низ Арачиново беа УЧК, да неколку... Баш се сеќавам неколку месеци пред да се случи настанот во Арачиново, значи и претходно имало, насекаде во била која земја, на пример во Македонија конкретно и ден денес има хериоглифи, шкртаници по објекти, по скулптури по било што, значи таа некултура и ден денес постои значи, меѓутоа со партиска определеност. Неколку месеци... значи Арачиново претходно не било... баш се сеќавам...

ФПД: немало такви [...]

КС: ...убаво, значи, еве ќе кажам еден, како да кажам, не глуп пример, туку реален. Значи Албанците отсекогаш живееле заградени во големи сидови со големи капии, значи што велам палатите си ги чуваат многу убаво, затоа што навистина беа многу добро ситуирани, барем во мојот дел каде што живеев, имаа многу добри куќи значи и внатрешно и надворешно изградени и средени. Значи претходно сидовите беа чисти, додека неколку месеци пред да се случи 2001-ва, почнаа да се пишуваат, се сеќавам многу убаво, со црни спрејови УЧК, разни навредливи...

të ashtuquajturit persona të uniformuar, UÇK, sepse edhe përpara parullat nëpër Haraçinë shkruanin UÇK, po disa...Më kujtohet disa muaj para se të ndodhte Haraçina, par edhe përpara ka pasur, gjithkund, në cilindo shtet, p.sh. në Maqedoni konkretisht edhe sot e kësaj dite ka hieroglifë, shkrime dhe grafitë dhe nëpër mure...pra kjo jo-kulturë vazhdon edhe sot, por tanimë edhe me përcaktime partiake. Disa muaj...d.m.th. Haraçina përpara nuk ishte... bash më kujtohet...

FPD: Nuk kishte të tilla [...]

KS: Mirë pra, ja do të jap, si të them, një...shembull koti, por të vërtetë. Pra, shqiptarët gjithmonë kanë jetuar të rrethuar me mure të larta e me dyer të mëdha, dua të them që pallatet i ruajnë shumë mirë, sepse ishin vërtet fortë të siguruara, të paktën në pjesën ku jetoja unë ka shumë shtëpi të mira të rregulluara mirë edhe brenda edhe përjashta. Pra, paraprakisht, muret ishin të pastër, ndërsa disa muaj para se të ndodhte 2001, filluan t'i shkruajnë, më kujtohet shumë mirë, me spërkatës të zi, UÇK, fjalë të ndryshme ofenduese...e di që kishte disa..."Vdekje për maqedonasit" (në gjuhën shqipe), sepse unë di shqip, kishte parulla në shqip se Haraçina ishte e tyre, se nuk është e jona, diçka të tillë, dhe bash më kujtohet se papritmas, siç tregova, pra ato parulla filluan disa muaj para se të shpërnguleshim nga Haraçina dhe shkruheshin kudo. Atëherë, siç e përmenda, pra të kthehem prapa, edhe në opinion vërtetuan se po bëhen negociata me të a.q. UÇK, e cila kishte qenë e lidhur, pra... me sa më kujtohet [...] dëgjoja, se është e njëjta nga Kosova, se ata janë luftëtarë të tyre, se luftojnë për të drejtat e tyre, për shtetin e tyre, të negociojnë me njerëz të nivelit të lartë në vendin tonë, nga qeveria, kreu shtetëror, ushtarak, dhe shumë mirë më kujtohet se, ku ta di, situata në fillim ishte e qetë, dhe nuk kishte asnjë aktivitet, dhe ne, mendoj që, p.sh. babai im dhe të tjerët që ishin të asaj moshe, mendonin se do të ktheheshin.

знам дека имаше неколку: „Смрт за Македонци“, на Албански, затоа што знам Албански, на Албански имаше пароли дека Арачиново е нивно, дека не е наше, така нешто и баш се сеќавам дека нагло, како што кажав, дека тие пароли почнаа пред неколку месеци, пред да се иселиме од Арачиново и да се пишуваат низ цело место. Тогаш, како што кажав, значи да се навратам наназад и во јавноста потврди дека имаат преговори со таканаречената УЧК, којашто била поврзана значи... како што се сеќавам [...] слушав, дека е истата од Косово, дека тие се нивни борци, дека ќе се борат за свои права, за своја држава, дека преговараат со нашите луѓе од високите кругови од Владата од државен воен круг и се сеќавам многу убаво дека, што знам на почетокот состојбата беше мирна, немаше никакви активности значи и ние, мислам дека, на пример татко ми и другите што беа на негова возраст, дека мислеа дека ќе се вратат.

(Пауза од 10 минути)

ФПД: Е, сега стигнавме, значи, до моментот, у ствари кога треба да си заминете од кај тетка ти. Значи, кога ти соопштија твоите дека треба да одите во колективен центар?

КС: Аха. Епа вака, значи ние седевме, не знам недела – две, кај тетка ми и, значи на почетокот мислевме дека многу побрзо ќе се заврши ситуацијата, меѓутоа во јавноста веќе почнаа да се шират гласини дека може ќе потрае процесот, ситуацијата неколку месеци и веќе почнаа да се згрижуваат луѓето по колективни центри значи, и ние самите, мислам татко ми одлучи дека нема потреба да бидеме, што се вика, товар на некого, да пречиме од една страна, иако бевме прифатени, сепак не можеме да му нарушуваме на некого ритам на живот и заради тоа тој одлучи да се сместиме во колективен центар. Мислам, не бил единствен, тој цело време комуницираше со сите луѓе од Арачиново, значи со Македонците, со Албанците што беа излезени и имало, значи понуда од Владата да бидеме сместени во колективен центар и се сеќавам дека, значи изборот, немало врска, значи било тука така...

(Pushim prej 10 minutash)

ФПД: Во која смисла?

КС: Па во смисла што, значи, не бевме ние, значи, ограничени да мораме да се сместиме во тој колективен центар, значи имало список, биле понудени тие неколку центри и не знам зашто, дали во тој период веќе биле зафатени некои, затоа што не бевме со... фамилијарно значи, со чичко ми, не бевме во исти колективен центар, во друг бевме значи тој беше во Сениќ, ние бевме во Партение Зографски и баш се сеќавам кога ми кажаа онака, ми беше чудно, значи не знаев како да го прифатам тоа, меѓутоа беше факт дека мораме да се иселиме од кај тетка ми, дека ни беше јасно дека ситуацијата ќе потрае неколку месеци, барем така мислевме дека ќе биде неколку месеци и што знам? Некако со негодување, меѓутоа од друга страна бевме подготвени, затоа што не можевме да останеме подолго и беше подруго, значи почнавме да се спремаме, меѓутоа немаше што да спремаме у ствари (се смее иронично), затоа што немавме алишта, сè што имавме беше што ни беше дадено, значи од најблиските, од тетка ми, моите што купија значи, што купувавме сами првите неколку недели и многу ќе кажам, многу, не интересно, не е воопшто интересно меѓутоа секогаш претходно кога сум се движела со автобус, значи за враќање после осмо одделение значи, зборам, додека бев средно, секогаш сум поминувала значи од делот Маџари - Тријангла и кога ќе сум го поминела со 55-ка

ФПД: мостот...

КС: Не мостот, туку Михајло Пупин - ЕТУЦ средното училиште, погледот секогаш ми се вртеше накај Партение Зографски, значи тој... тој дел, значи, од Скопје сум го поминувала многу често, за било каква причина, меѓутоа не знам, баш и после тоа коментирав дека со другарките секогаш сме се прашувале, значи сум ги гледала двете згради, сум го гледала дворот и тие две години секогаш се чудев што е тоа? Значи, го читав тоа натписот „Партение Зографски“ и многу... значи не сум прашала никогаш дома, сигурно знаеле за што бил тој објект, дека било средно за глувонеми, а јас секогаш сум се чудела што е ова? Не знам онака, некако.

FPD: Dhe tani mbërritëm, pra, në momentin kur duhej të shpërnguleshit prej te tezja jote. D.m.th. kur të informuan të tutë se duhej të vendoseshit në qendër kolektive...

KS: Aha. Atëherë, kështu pra...ne qëndruam te tezja ime përreth një ose dy javë, sepse në fillim menduam se situata do të vihej shpejt nën kontroll, mirëpo në opinion veç filluan të qarkullojnë zëra të cilët thoshin se megjithatë kjo punë mund të marrë më tepër kohë se sa që dukej, prandaj edhe njerëzit filluan të vendosen dhe strehohen nëpër qendra kolektive, ashtu që babai im vendosi të shkojmë atje e të mos i mbetemi barrë dikujt, ta pengojmë, megjithëse u pranuan mirë, por prapëseprapë, nuk ishte në rregull t'i prishej dikujt ritmi i jetës për shkakun tonë, prandaj vendosi të shkonim atje. Mendoj se nuk ishte i vetmi. Ai tërë kohën komunikonte me njerëz nga Haraçina, d.m.th. me maqedonasit, me shqiptarët që gjithashtu një pjesë kishin dalë, dhe kishte pasur ofertë nga qeveria që të vendosemi në qendra kolektive, dhe më kujtohet se, pra, zgjidhja, nuk kishte pasur lidhje, thjeshtë ishte bërë kuturu...

FPD: Në ç'kuptim?

KS: Po... në kuptim të asaj që, nuk ishim ne, d.m.th. të kufizuar për t'u vendosur në atë qendër kolektive, d.m.th. kishte pasur listë, ishin ofruar disa qendra dhe nuk e di se pse, nëse në atë periudhë ishin zënë disa prej tyre, sepse nuk ishim me...pra familjarisht, me xhaxhain tim, nuk ishim në të njëjtën qendër kolektive, por ishim në një tjetër, ai ishte në Saniq, ne ishim në Partenie Zografski, dhe bash më kujtohet kur më treguan, ashtu, më erdhi çudi, dhe nuk e dija si ta pranoj atë fakt, por sidoqoftë ishte fakt që duhej shpërngulur nga shtëpia e tezes sime, dhe ishte e qartë se gjendja do të zgjaste disa muaj, ashtu mendonim të paktën do të jetë disa muaj, ku ta di... Pra, në fillim disi me mohim, me mospajtim, por në anën tjetër ishim të përgatitur, sepse nuk mundeshim të rrimë më gjatë dhe ishte ndryshe, pra filluam të përgatitemi, ndërsa nuk kishte edhe çka të përgatiteshe (qeshet me ironi), mbasi nuk

ФПД: Добро, таква е зградата [...]

КС: [...] зградата, да, и баш после тоа често коментирав дека немаше потреба дефинитивно да се чудам затоа што ни помалку ни повеќе туку поминав точно 10 години во таа зграда, во тие згради и дознав и многу повеќе од тоа што е тоа. Значи, што велам јас, можеби глупава енигма, можеби судбина ама дознав што е тоа, значи. Од една страна, значи ќе кажам подоцна за искуството во Партеније Зографски, ми беше негативно, значи, искуство, меѓутоа од друга страна и позитивно, да, за тоа ќе разговараме подоцна во тој контекст и што знам, ние ја прифативме веста дека треба да си одиме, значи не беше... не ни беше сеедно, затоа што од една страна не ни беше сеедно затоа што бевме свесни дека треба да го напуштиме домот на тетка ми, не можевме вечно да живееме кај други луѓе, меѓутоа од друга страна, не сакавме да прифатиме дека некаде, значи во Арачиново то јест, ние имавме куќа, имавме..., кој колку имал, секој имал за себе си значи, а сега си принуден да живееш во една соба. Не знам, затоа што тоа беше тоа што ни се нудеше, значи една соба четири на четири, сите четворица, значи јас, мајка ми, брат ми, татко ми. Дедо ми не беше со нас, затоа што немаше петкреветни соби, дедо ми беше значи на 60 и кусур години со студент сместен, да, затоа што немаше место, а мораше да се смести, да и тој живееше извесен период со студент и, значи комбинација стар човек пензионер да живее со непознато лице и тоа студент, мислам...

ФПД: Што сака да си прави журки [...]

КС: Да, што... што нема никаква допирна точка, што се вели. Понекогаш со родителите не се разбира, а не па со... Студент! и тоа непознато лице, и што знам?

ФПД: На ист спрат беше дедо ти?

КС: Па не, тој беше на прв, ние бевме на трети спрат.

ФПД: Како го чувствуваше ти тоа, беше напорно?

kishim asgjë me vete; ato pak gjëra që i kishim na i kishin dhënë të afërmit, te zja ime, të mitë që blenë, ato pak gjëra që i blemë në ditët e para të qëndrimit tonë atje, dhe shumë, do të them, shumë, jo interesante, aspak nuk është interesante, por gjithmonë kur udhëtoja përpara me autobus, kur kthehesha nga shkolla e mesme, përherë e kaloja pjesën Maxhari – Trijanga dhe kur kaloja me 55-shen...

FPD: Urën...?

КС: Jo urën, por Mihajllo Pupinin – ShMET shkollën e mesme, shikimi gjithmonë më kthehej kah Partenie Zoграфски, pra kah ajo pjesë, e kaloja shpesh atë, prej Shkupi, për arsye të ndryshme, megjithatë nuk e di, mu këtë e komentoja pastaj me shoqet, sepse pyeteshim përherë, pra i shihja të dy ndërtesat, oborin dhe pyetsha me veten time se çfarë ishin...? D.m.th. e lexoja atë mbishkrimin, Partenie Zoграфски dhe shumë...në shtëpi askënd nuk e pata pyetur, por me siguri e kanë ditur se çfarë roli ka pasur ajo ndërtesë, se ka qenë shkollë e mesme për shurdhë - memecët, ndërsa unë gjithmonë pyetsha se çfarë ishte ajo? Nuk e di, ashtu disi...

FPD: Mirë, e tillë është ndërtesa [...]

КС: [...] Ndërtesa, po, dhe pikërisht pas kësaj komentoja se nuk ishte nevojë të habitem, sepse në atë ndërtesë i kalova as më pak e as më shumë, por dhjetë vjet të plota, dhe aty kuptova shumë më tepër për të dhe për rolin e saj, jashtë asaj çka mund të shihet nga jashtë. Pra, ashtu si them, ndoshta ishte një enigmë e çmendur, ndoshta edhe fat, por ama e mora vesh më në fund se çka ishte ajo. Në njërën anë, do të tregoj më vonë për përvojën që e pata në Partenie Zoграфски, ishte negative, pra përvojë, por në anën tjetër kishte edhe anët e saj pozitive, po do të flasim për këtë më vonë, dhe kështu, ne e pranuar lajmin se duhej të largoheshim, pra... nuk ishte njësoj, sepse ishim të vetëdijshëm në njërën anë se duhej

КС: Па што знам, ми беше напорно, не сакав јас да разговарам, сега, значи го поминав тој период и сега, како да ви кажам, ме враќаа назад, значи некои прашуваа, значи стварно имаше луѓе што знаеја да комуницираат, знаеја да ти постават прашање, значи на место, ама имаше и некои што прашуваа апсурдни прашања, „па, зашто не се вратите?“ Значи, на телевизија изјавуваа дека не е безбедно, а тебе те прашуваат: Зашто не се вратите? Па кога мислите да се вратите, значи, па, зарем сè ќе оставите?“ Значи те прашуваат како... излегуваше од контекстот на муабетот дека ние сме самите виновни за тоа што се случи.

ФПД: Во кој момент, да речеме откако се сместивте во Партение, еве да речеме и после завршувањето на конфликтот, по смирувањето на ситуацијата, значи кога у ствари прв пат сфативте дека нема да биде привремено и дека нема да се вратите?

КС: Па... откако се сместивме во Партение значи, кажав на почетокот ни беше малку тешко, затоа што бевме во една соба, значи насекаде, да речеме по девет соби на кат по четири члени семејства, значи 36 луѓе, за сите луѓе, значи имаше едно Ве-Це, една бања значи и требаше да се чека ред, се правеа списоци, значи имаше кавги. Е сега на почетокот луѓето разговараа нонстоп за состојбата, значи тоа беше главна тема меѓу сите раселени лица и мислам дека мислеа дека ќе се заврши многу побрзо значи се очекуваше барем два три месеци да бидеме сместени и толку меѓутоа како што поминуваше времето значи почнаа луѓето да добиваат дозволи да одат во своите куќи, значи дел дознаа дека се срушени, дел дознаа дека не се, почнаа да доаѓаат, се сеќавам, фондации од други странски земји и баш ми текнува дека, мислам дека најголемо влијание за одлуката дека нема да се враќа значи и дека ќе трае подолго процесот е настанот што се случи во Арачиново кога наш човек загина од бомба во сопствениот дом. Значи претходно јас еднаш имав отидено лично со татко ми, значи со моите од Арачиново, така ме интересираше значи, татко ми одеше секој ден откако беше изјавено дека има

të lëshojmë shtëpinë e tezes sime, nuk mundeshim të jetojmë te të tjetër përherë, ndërsa në anën tjetër, nuk dëshironim ta pranojmë që diku, pra në Haraçinë, ne kishim një shtëpi, dikush më pak e dikush më shumë, dhe tani duhej të jetojmë në një dhomë. Nuk e di, por kjo ishte ajo që na ofrohej, pra një dhomë katër me katër, të katër vetat, pra unë, nëna ime, babai im, dhe vëllai im. Gjyshi im nuk ishte me ne, mbasi nuk kishte dhoma pesë-shtratëshe, d.m.th. gjyshi im, 60 e sa vjeçar në moshë, ishte i vendosur me një student, sepse nuk ishte më tepër vend, ndërsa duhej të vendosej diku, dhe për një periudhë të caktuar ai jetoi me një student, dhe kombinimi i një plaku, pensionist me një student të ri të cilin nuk e njihete, mendoj...

FPD: Që dëshiron të organizojë parti...

KS: Po, që nuk kanë asnjë pikë të përbashkët, që thuhet. Ndonjëherë nuk kuptohesh me prindërit e tu, e lëre më me ndonjë student që ti fare nuk e njeh. Ku ta di ç'të them...

FPD: A ishte gjyshi yt në të njëjtin kat?

KS: Jo, ai ishte në të parin, ne në të tretin.

FPD: Si e përjetoje ti atë, a ishte e mundimshme?

KS: Nuk e di, e kisha të vështirë, nuk dëshiroja të bisedoj, tani, pra e kalova atë periudhë dhe tani, si t'ju them, më kthenin prapa, pra disa pyesnin, d.m.th. vërtet kishte njerëz që dinin të komunikonin, dinin si të parashtrojnë pyetje, me vend, por kishte edhe të tillë që pyesnin sende pa lidhje si, "Pse nuk ktheheni?" Domethënë në televizion tregojnë se nuk është e sigurt dhe të pyesin: "Pse nuk ktheheni? Kur mendoni të ktheheni? A thua vallë do t'i leni të gjitha?" Pra ju pyesin... biseda dilte jashtë kontekstit, dhe dukej sikur vetë ne ishim fajtorë për atë çka kishte ndodhur.

дозвола со воена придру... мислам со полициска придружба да влегува, значи и тогаш можеше да ги земе само документите затоа што немавме здравствени легетимации, лични карти, јас не ни имав, тие; и се сеќавам дека, што знам, се ослободуваа луѓето, имаше голем дел на куќи од наша страна од Албанска страна што беа минирани, запалени, срушени, значи каде што имало стационарани бункери, на пример, воени магацини, претежно тие информации, значи, стигнуваа откако Македонците влегуваа во Арачиново и знам дека голем дел, на... на пример на спротивната страна, на нивната УЧК војска, дека сè што било санкционирано, значи без разлика дали било воен магацин, воени подготовки, престојувања, дека сите активности ги обавувале и ги вршеле во македонските куќи. Да, значи не можев значи, сепак морало да постојат...

ФПД: Некој за да им каже.

КС: Некој за да им каже, мислам дека тоа е многу јасно дека тие соселани што учествувале во таа акција им ги кажувале точните локации, значи која е македонска куќа, која е албанска, туку така не може, значи да се случи тоа, и знам дека највеќе, мислам дека влијаеше тоа што се случи, тој настан значи, кога Македонецот, нашиот роднина...

ФПД: Кој месец беше тоа?

КС: Па, не знам кој месец беше, не се сеќавам, дали беше август, така нешто. Знам дека имаше поминато околу месец – два, после тоа август, септември, не ме фаќајте за збор, значи не се сеќавам, само знам дека одевме ние претходно, јас еднаш, кажав веќе, бев, нашата куќа, значи немаше ниту еден метак, да речам, затоа што беше на долниот дел од селото на излезот од Илинден и знам дека мајка ми беше многу испаничена секогаш кога одеше татко ми, значи не му дозволуваше да оди, го прекоруваше, му велеше да внимава затоа што на телевизија иако кажуваа, значи кажуваа дека теренот е безбеден, дека е проверен, се сеќавам

FPD: Në cilin moment, të themi mbasi u vendosët në Partenie, ja të themi, edhe pas përfundimit të konfliktit, pas qetësimit të situatës, kur për herë të parë kuptuat se nuk do të ishit aty përkohësisht dhe se nuk do të ktheheshit?

KS: Paj... mbasi u vendosëm në Partenie, thashë që në fillim e kishim goxha të vështirë, meqenëse ishim në një dhomë, pra kishte nga 9 dhoma në kat, në secilën prej tyre familje 4 anëtarëshe, pra 36 veta dhe për të gjithë kishte vetëm një tualet, një banjë, dhe të gjithë duhej pritur rend, bëheshin lista, kishte zënka. Në fillim njerëzit bisedonin pandërprerë për situatën, pra ajo ishte tema kryesore në mesin e të gjithë personave të shpërngulur dhe mendonin se do të mbaronte shpejt; pritej të jemi aty rreth dy-tre muaj dhe aq, por ashtu si kalonte koha, njerëzit filluan të marrin leje për të shkuar në shtëpitë e tyre, një pjesë e tyre kuptuan se u ishin rrënuar, të tjerët i kishin akoma funksionale, filluan të vijnë, më kujtohet, fondacione nga shtete të ndryshme dhe e mbaj mend se ndikim më të madh në vendimin për moskthimin tonë dhe zgjatjen e tërë procesit ishte ngjarja që ndodhi në Haraçinë kur një njeri i yni vdiq nga bomba në shtëpinë e tij. D.m.th. paraprakisht unë kisha shkuar personalisht me babin e mi, pra me të mitë në Haraçinë, ashtu më interesonte, babai im shkante përditë që kur u dha leje për t'u futur në fshat, ku ishte paralajmëruar që kishte leje të hyhet me përcjellje ushtarake... respektivisht policore, dhe atëherë iu lejua t'i marrë vetëm dokumentet personale sepse nuk kishim as edhe librezat shëndetësore me vete, as letërnjoftime, unë as që i kisha fare, por ata. Dhe më kujtohet se, ku e di, njerëzit liroheshin, kishte shumë shtëpi nga ana jonë, nga ana e shqiptarëve që ishin të minuara, të djegur, të rrënuara, pra aty ku kishte pasur bunkerë, depo ushtarake... ishin këto informatat që na vinin mbasi maqedonasit hynin në Haraçinë dhe e di që një pjesë e madhe e... e p.sh. anës së kundërt, e ushtrisë së tyre UÇK, se gjithçka që ishte sanksionuar, pra pa dallim nëse kishte qenë depo ushtarake, përgatitje, qëndrime, se të gjitha aktivitetet i kishin kryer nëpër shtëpitë e maqedonasve. Po, pra nuk mundesha, pra, megjithatë

додека тие беа во Арачиново, баш ми кажаа, јас тогаш тој ден не бев со нив, беа значи татко ми, мајка ми и брат ми, баш се случи во одреден дел од селото, значи на горниот дел имаше експлодирано мина, значи во јавноста изјавуваа дека сè е проверено дека е безбедно, има мина, и мислам дека, како да кажам..

ФПД: Настрада тогаш некој таму?

КС: Не, не настрада никој затоа што била, не знам во каков простор, мислам на пат, на улица, не настрада тогаш.., се сеќавам, таму, меѓутоа, како да кажам, луѓето имаа позитивна енергија, позитивен дух, иако се случи тоа што се случи, значи на голем број им беа оштетени куќите, меѓутоа повеќето мислам дека планираа да се вратат, затоа што не знам како ги сфаќаа работите, не можам да кажам за другите, значи. Ние сме немале толку голема штета, значи тоа што било уништено внатре, значи од материјална страна и што било украдено, значи за тој еден месец додека немаше дозвола никој да влегува сметавме дека е поправливо дека може да се надомести со работа, со труд дека.., ако се заштеди, дека повторно ќе се има, меѓутоа тоа што се случи со бомбата, кога загина човекот мислам дека влијаеше најмногу кај поголем дел од Македонците затоа што не е исто да загубиш човек и да загубиш било каков предмет, телевизор, телефон и било што и мислам дека луѓето почнаа да се плашат за сопствената безбедност, значи тој немил настан многу влијаеше кај сите, мислам дека тогаш луѓето почнаа да добиваат друга слика за Арачиново. Претходно, иако се случи тоа што се случи, значи ние бевме избркани, немавме предупредување, значи излеговме туку така, значи никој не нè заштити едноставно, мислам дека ќе се вратеа луѓето, меѓутоа кога се случи тоа, сите, мислам, дека добија поинакво сфаќање, поинакви размислувања и едноставно никој не е, како да кажам, луд во жар да си го става сопствениот живот и при здрава свест да дозволи да загине за...

ФПД: Едно поопшто прашање, еве, мислам, ми ги опиша

është dashur të jenë...

FPD: Që dikush t'ju tregojë.

KS: T'u tregojë dikush, mendoj se kjo është shumë e qartë se ata bashkë-fshatarë që kanë marrë pjesë në atë aksion ua kanë treguar lokacionet e sakta, pra cila është shtëpi maqedonase e cila është shqiptare, nuk mundet ashtu kot të ndodhë ajo, dhe e di që më së shumti ndikoi ajo, ai rast pra, kur maqedonasi, kushëri i yni...

FPD: Çfarë muaji ishte atëherë?

KS: Nuk e di cili muaj ishim, nuk më kujtohet, në ishte gusht, ashtu disi. E di që kishte kaluar rreth një muaj ose dy, pas asaj gusht, shtator, mos më kapni për fjale, pra nuk e mbaj mend mirë, por e di që ne paraprakisht kishim qenë, unë njëherë, e thashë edhe më parë, isha te shtëpia jonë, dhe aty nuk pashë as edhe një plumb, të them, sepse ishte në pjesën e poshtme të fshatit në dalje të Belimbegut dhe e di që nëna ime ishte e tëra në panik sa herë që babi im të shkante atje, pra nuk e lejonte të shkojë, i lutej, i thoshte që të ketë kujdes sepse në TV megjithëse thoshin që terreni ishte i sigurt, i kontrolluar, më kujtohet që derisa ata ishin në Haračinë, më thanë, unë atë ditë nuk shkova me ta, pra ishin babai, nëna dhe vëllai im, ndodhi në një pjesë të caktuar të fshatit, pra në pjesën e epërme të eksplodojë një minë, pra në opinion thoshin që gjithçka ishte e sigurt dhe nën kontroll, ka mina, dhe mendoj se, si të them...

FPD: A pësoi dikush atje atëherë?

KS: Jo, askush nuk pësoi sepse kishte qenë, nuk e di në çfarë hapësire, mendoj në rrugë, askush nuk pësoi..., më kujtohet, atje, megjithatë, si të them, njerëzit kishin energji pozitive, frymë pozitive, edhe pse ndodhi ajo që ndodhi, pra një numri të madh iu ishin dëmtuar shtëpitë, por shumica megjithatë planifikonin të kthehen, sepse nuk e di si i kuptonin punët, pra nuk mund të flas

баш онака сите тешки моменти, и бегањето, и сместувањето во колективен центар и колку ви било тешко да се навикнете сите воопшто. И да речеме од денешна перспектива дали можеш да кажеш што се смени кај тебе лично по конфликтот?

КС: Па, што се смени? Се сменија многу работи. Значи, кажав претходно, јас кога излегов од Арачиново, имав 16 години, бев многу мала, се осекав, значи мала, ако бев втора година средно, што знам, сум живеела, сум била можеби воспитана можеби на поинаков начин, затоа сум била уште, како да кажам, дете, можеби другите созреваат порано, не знам. Мислам дека предвреме, 2001-ва нè натера да созрееме, ни даде друг ритам на живот значи. Откако... откако се сместивме, значи во интернат веднаш добивме етикета, значи раселени лица, имавме картончиња за возење, значи во градски линии и како ден денес се секавам, првите неколку години, значи три, четири години, ја имавме таа бенефиција и се секавам дека кога и да се качевме во автобус, и значи контрола на ЈСП, и покрај контролата, значи, ти прави проблеми, зошто немаш лична карта, а ти си малолетен! Кога си средношколец, значи си малолетен, добивавме и едно картонче, значи оригинал, фотокопиите не смеевме да ги користиме, значи од една страна ни кажуваа, демек, имаме плус, а од друга страна бевме ограничени и многу ми беше непријатно, тоа што кога ќе се качевме во автобус сите луѓе значи, буквално, која и да е линијата, немало врска, значи дали е македонска линија, на пример каде што се движат претежно Македонци или мешани автобуси што се, не е важно, значи буквално сите погледите им беа вперени во нас, без разлика дали си сам, со некој друг и секогаш имало коментари, значи: „Еве ги овие од Арачиново, што сакаат? Сè добија, си седат во интернати, значи им плаќа државата сметки за струја, за вода, им дава јадење и пак бараат...“ Значи сакам да кажам дека луѓето имаат, не знам, некаков.. имаа негативен став кон нас, значи, не дека не беа свесни, не сакаа да прифатат дека тоа што се случи се случи баш буквално во Скопје, дека Арачиново не е толку далеку од Скопје, како што и ден денес некои се прават дека не знаат каде е или ред други работи, дека постојат многу други места во

për të tjerët. Ne nuk patëm dëme aq të mëdha, d.m.th. ajo që ishte shkatërruar brenda, pra nga ana materiale dhe që ishte vjedhur, pra gjatë atij muaji derisa askush nuk kishte të drejtë të futej brenda, mendonim që mund të rregullohej, që mund të kompensohej me punë, vullnet, dhe se...nëse kursehet, do të kemi përsëri, mirëpo ajo që ndodhi me bombën, d.m.th kur u vra personi, mendoj që ndikoi shumë te pjesa më e madhe e maqedonasve, sepse nuk është njësoj të humbësh njeri dhe të humbësh një send të thjeshtë material, TV, telefon apo çfarëdo qoftë tjetër send. Pra, njerëzit filluan të frikohen për sigurinë e tyre personale, kjo ngjarje ndikoi shumë te njerëzit dhe i bëri ata të krijojnë një tjetër pasqyrë për Haračinën. Paraprakisht, edhe pse ndodhi ajo që ndodhi, pra ne u përzumë nga shtëpitë tona, nuk patëm paralajmërim, d.m.th. dolëm papritmas, thjeshtë askush nuk na mbrojti, mendoj se njerëzit do të ktheheshin, mirëpo kur ndodhi rasti në fjalë, të gjithë e ndërruan mendjen, dhe në fund të fundit askush nuk është i çmendur të futet në mes të flakëve të zjarrit, të flijojë jetën e tij, dhe me arsye të shëndoshë t'ia lejojë vetes të bjerë dëshmor për...

FPD: Një pyetje më të përgjithshme, ja, mendoj, m'i përshkrove të gjitha ato momente të vështira, edhe shpërnguljen, edhe vendosjen në qendrën kolektive dhe sa të vështirë e patët të mësoheni me mënyrën e re të jetesës. Të themi, nga perspektiva e sotme, a mundesh të na e thuash se çka ndryshoi në ty personalisht pas konfliktit?

KS: Epo... çka ndryshoi? Shumë gjëra ndryshuan. Pra, e thashë edhe më herët, kur dola nga Haraçina unë isha veç 16 vjeç, isha e vogël, ndjehesha e tillë, megjithëse isha në vit të dytë në shkollë të mesme, ku ta di...kam jetuar...ndoshta kam qenë e edukuar ndryshe, prandaj edhe më dukej vetja ende fëmijë, ndoshta të tjerët piqen më herët, nuk e di. Mendoj që 2001 na detyroi të rritemi para kohe. Na dha tjetër ritëm jete. Që kur u vendosëm në konvikt, menjëherë na u vu një emër tjetër – persona të zhvendosur, kishim kartonë për t'u vozitur me mjetet publike të

Ара... во Скопје што се многу подалеку оддалечени од центарот на Скопје. Мислам дека луѓето не сакаа да го прифатат тоа и дека не гледаа, не знам како, како некоја пониска класа, си зимаа за право да коментираат, значи за нашата ситуација, не беа воопшто засегнати за тоа, можеби и заради тоа коментираа, не можеби, гарантирам дека коментирале затоа што тоа што се случи, не им се случи лично на нив, да, и мислам дека со тоа самите си го покажуваа, значи својот хуман карактер, својата човечност, значи вредноста како луѓе.

ФПД: Колку те погаѓаше тоа?

КС: Па да ви кажам, ме погаѓаше многу, затоа што јас не бев виновна за тоа што се случи, јас така го сфаќав тоа, мислам едноставно не е Македонија единствена земја каде што имало воен конфликт или војна, не е важно, значи на секаде во светот постојат воени конфликти и сега ми беше криво тоа што луѓето мислеа дека, дека си нешто пониско, дека не вредиш, дека едноставно си поинаку..., дека е морално да бидеш поинаку третиран само затоа што си во една соба, затоа што си раселено лице, иако тоа не е по твоја вина, значи. Тоа не беше по наша вина. Многу ме повредуваше тоа што луѓето, кажав и претходно, ми поставуваа многу невкусни прашања, а никој не се трудеше да те разбере и да ти, да ти помогне. Едноставно им беше важно да се каже нешто, значи не размислуваа дека тоа што го кажуваат, повредува некого, значи, дека може да се случи на било кого, било каде, било кога и мислам дека многу ми влијаеше тоа што се случи со Арачиново, значи на пример кога бев некогаш, кога имаше ситуација да се возам во било која градска линија, некоја од другарките, значи кога ќе добиеја некој коментар од било кое лице значи, влегуваа во конфликт, се расправаа, јас не можев, значи не можев никогаш, не сум ни сакала да влегувам во конфликт, а од друга страна сметав дека немаше потреба да објаснувам за мојата ситуација затоа што едноставно не гледав дека сакаат да ми помогнат, можеа само да ми одмогнат и да направат да ми биде уште полошо, значи јас и така имав веќе

transportit, dhe si më kujtohet, disa vitet e para, pra tre të parat apo katër e kishim atë beneficion, më kujtohet se kurdo që të hipnim në autobus dhe vinte kontrolli e NQP-së, edhe përkrah kontrollit, pra, të bën probleme, pse nuk ke letërnjoftim, ndërsa ti je i mitur! Kur je në shkollë të mesme, je i mitur, na jepnin edhe një karton, pra origjinal, fotokopjet nuk kishim të drejtë të shfrytëzojmë, pra në njërën anë na tregonin, se ja, kemi plus, ndërsa në anën tjetër ishim të kufizuar dhe ndjehesha keq me atë që kur do të hipnim në autobus, me njerëz tjerë, thjeshtë, në cilëndo linjë, s'kishte lidhje, pra nëse ishte linjë maqedonase, ku lëvizin kryesisht maqedonas apo të përziera, te të gjitha shikimet ishin të drejtuara kah ne, pavarësisht nëse ishte vetëm apo me dikë tjetër, gjithmonë kishte komente të tipit: "Ja këta të Haraçinës, çka duan? Gjithçka fituan. Rinë nëpër konvikte, shteti ua paguan faturat e rrymës, ujit, u jep të hanë dhe ende kërkohet..." Pra, dua të them që njerëzit kanë, nuk e di, njëfarë...kishin një qasje negative ndaj nesh, jo që nuk ishin të vetëdijshëm, por nuk donin ta pranojnë që ajo që ngjau, ngjau mu në Shkup, ashtu siç edhe sot e kësaj dite disa shtiren se nuk e dinë se ku ndodhet dhe një varg punësh tjera, se ekzistojnë shumë vende tjera me Hara... në Shkup që janë shumë më larg qendrës së Shkupit. Mendoj që njerëzit nuk dëshironin ta kuptojnë atë dhe na shihnin, nuk e di si, si një klasë më të ulët. E morën të drejtën të komentojnë për situatën tonë, ata të cilët nuk ishin prekur fare nga ajo, ndoshta edhe për atë edhe komentonin, jo ndoshta, por garantoj se komentonin sepse ajo që ndodhi nuk ju ndodhi atyre personalisht, po, dhe mendoj se me këtë e tregonin veten, pra karakterin e tyre human, njerëzinë e tyre dhe vlerat e tyre si njerëz.

FPD: Sa të prekte kjo çështje?

KS: T'ju them të drejtën, më prekte shumë, sepse unë nuk isha fajtores për atë që kishte ndodhur, unë ashtu e kuptoja atë; mendoj që Maqedonia nuk është vendi i vetëm në botë ku ka pasur konflikte të armatosura ose luftë, s'ka rëndësi, pra, gjithkund

негативна енергија во себе со тоа што се случи дека со самиот конфликт дека таа негативна енергија ќе биде уште поголема. Друго што се смени, се смени, значи во, во негативна смисла мојот ритам на живот, значи бев ограничена. Кажав претходно, не е важно кој колку имал претходно, меѓутоа сега јас бев во една соба значи, тинејџерка со моите родители, со брат помал. Е сега секој си тежнее кон своите цели, кон своите обврски и интереси, а сите имаат различни интереси, тоа е многу јасно, кога се на различна возраст, па и да се на иста разл. и на иста возраст, пак ќе имаат различни интереси, тоа е индивидуално, значи секој си сакаше да си ги обавува своите обврски и настануваа многу конфликтни ситуации, многу стресови, значи некогаш во сам... во кругот на самото семејство, некогаш заради други луѓе, значи ми беше сè отежнато, значи ритамот на живот ми беше отежнат, јас учев претходно на глас, мислам и ден денес учам на глас, бев принудена да учам на глас, значи на една ламба, чекав да заспијат сите, не можев да одам во колективната читална каде што учеа другите студенти, затоа што имаше сè уште студенти. На пример имаше галами, во почетокот беа од Арачиново само луѓето, значи околу нас, меѓутоа после тоа почнаа да се селат, кој како си го средуваше станбеното прашање. Постоеја галами значи, а од друга страна ти си принуден да спримиш, на пример, испрашување во средно, потоа испит, мислам на факултет, и сето тоа влијаеше многу негативно врз мене затоа што бев принудена да седам, немав излез од ситуацијата, значи не бев виновна ни јас, ниту моите виновни, едноставно бевме принудени за седење. И влијаеше сето тоа негативно, значи многу пати се случуваше да немаше простор каде да се облечам, значи во една соба со сите, многу јасно дека нема да се облечувам пред моите родители. Чекав ред, значи во колективното купатило да се облечам и баш убаво се сеќавам, млад си, значи сакаш да излезеш, треба да бидеш подготвен во толку саат, чекаш ред, на пример наместо пет минути, петнаесет минути додека се отвори купатилото, па влегуваш се облечуваш, внатре сè е мокро, па гардеробата што планираш да ја носиш ти се...

në botë ka konflikte të armatosura, dhe tani më vinte keq që njerëzit mendonin se ti ndodhesh në një nivel më poshtë, se nuk vlen, se thjeshtë je ndryshe nga të tjerët, dhe se duhej të trajtohesh ndryshe, vetëm e vetëm se banon në një dhomë, se je person i trazuar prej shtëpisë tënde, edhe pse pa fajin tënd. Kjo nuk ishte për shkakun tonë. Shumë më lëndonte që njerëzit, e thashë edhe më herët, më parashtronin pyetje pa lidhje, ndërsa askush nuk përqipiej të kuptonte të vërtetën, të kuptonte si ndjehesh dhe të mundohet të të ndihmojë. Thjeshtë, për ta ishte e rëndësishme të thuan diçka. Aspak nuk e mendonin se ajo që thoshin mund të ofendonte dikë, dhe se kjo mund t'i ndodhte gjithkujt, mund të ndodhë gjithkund, kurdoherë, dhe mendoj se ajo që ndodhi në Haraçinë ndikoi shumë te unë. D.m.th. kur isha ndonjëherë, kur ndodhte të vozitem në cilëndo linjë të autobusëve të qytetit, ndonjëra nga shoqet, kur do të dëgjonte komente nga cilido i pranishëm, hynte në konflikt, ziheshin, unë nuk mundesha, pra asnjëherë nuk kam mundur e as që dëshiroja të hyj në konflikt me dikë, ndërsa në anë tjetër mendoja se nuk kishte nevojë t'ia sqaroj dikujt situatën time sepse edhe ashtu askush nuk dëshironte të ndihmojë, përkundrazi mundeshin më tepër të më dëmtojnë se sa të më ndihmojnë; pra, unë edhe ashtu veç kisha energji negative me vetë ngjarjet që i përjetuam dhe se po t'u futesha këtyre punëve do të bëhej akoma më keq. Çka tjetër ndryshoi? Në aspekt negativ, ndryshoi edhe ritmi im i jetës. Isha e kufizuar. E thashë dhe më herët, nuk kishte rëndësi kush sa kishte pasur më herët, mirëpo tani unë isha në një dhomë, adoleshente me prindërit e mi, me vëllain më të vogël. Tani, gjithkush ka dëshirat dhe qëllimet e veta dhe dëshiron t'i arrijë ato. Nuk janë krejt të njëjtë. Secili ka interesat e tij të ndryshme, kjo është shumë e qartë, kur janë në moshë të ndryshme, por edhe në moshë të njëjtë do të kanë interesa të ndryshme, kjo është çështje personale, individuale, pra secili dëshironte t'i kryejë obligimet e veta dhe kështu paraqiteshin shumë situata konfliktuoze, shumë strese, ndonjëherë edhe brenda rrethit më të ngushtë familjar. Ndonjëherë

ФПД: Измокрува.

КС: ...измокрува, па тоа ствара дополнителни нервози. Таа нервоза мораш да ја истуриш на некого, најчесто, не најчесто – секогаш е на најблиските, не можеш на било кого (се смее), тоа многу ретко, да. И тие негативни работи, значи влијаеа многу врз мене како личност, мислам дека направија да, да созреам на поинаков начин од другите, затоа што се случија ситуации после тоа, значи после 2001-ва, што ме натераа да сфатам кои работи во животот ми вредни, кои не, и сфатив дека некогаш кога ќе немаш излез од некои работи дека едноставно треба да извлекуваш поука од тоа и дека да бара... дека треба да бараш нешто позитивно, иако е негативна самата работа што ти се случила, па уште повеќе и доколку самиот не си виновен за тоа што ти се случило, значи.

ФПД: Кога ти беше најтешко?

КС: Па најтешко... значи, кажав, во колективните центри, значи не бевме фамилијарно сместени, само потесниот круг на семејството, значи другите луѓе беа буквално од било кој дел на Арачиново, постоеа и луѓе што прв пат ги гледав. Значи од кога се сместивме во колективните центри, беа, значи, буквално и непознати, странци за мене, а постоеја луѓе коишто од претходно ги знаев и сум комуницирала, значи имаше многу ситуации кога ми било многу тешко, значи за учење, меѓутоа тоа било сето минливо, затоа што иако сум учела, ќе кажам, значи до три до четири ноќе, на глас или сум спремала испит до шест сабајле а од осум саат полагам, секогаш сум била горе-доле во солидна граница, значи со успех [...] сите обврски во врска со образование иако сум била, како кажав, ограничена, значи за разлика од другите луѓе. Во интернатот значи имавме комуникација и со нашите луѓе од Арачиново, значи тие пријателства што сум ги имала од претходно, се случуваше значи тие другарки и другари да не бидат во истиот интернат, значи во Партение Зографски, да бидат сместени во другите центри, значи таа комуникација беше убава, меѓутоа се случуваше да, не се случуваше, туку

për shkak të të tjerëve; pra gjithçka më ishte vështirësuar, jeta më ishte rënduar, përpara kur mësoja, mësoja me zë, edhe sot e bëj të njëjtën gjë, por atëherë isha e detyruar të mësoj heshturazi... pra me një llambë, pritja t'i zërë të gjithë gjumi, nuk mundesha të shkoj te leximorja e përbashkët sepse atje kishte ende studentë. P.sh. kishte zhurmë, në fillim ishin vetëm njerëzit e Haraçinës, pra të rrethit tonë, por pastaj filluan të transferohen, secili ashtu si e zgjedhonte çështjen e banimit. Pra bëhej shumë zhurmë, ndërsa ti je i detyruar të përgatitesh për notë, pastaj provime, mendoj në fakultet, dhe e tërë kjo ndikonte shumë negativisht tek unë sepse isha e detyruar të rri, nuk isha rrugëdalje nga situata e krijuar, pra nuk isha fajtores unë e as familja ime, thjeshtë ishim të detyruar të jetojmë ashtu. Dhe e tërë kjo ndikonte negativisht te unë dhe te të gjithë të tjerët. Shumë herë ndodhte të mos kisha hapësirë se ku të vishem e të zhvishem, pra të gjithë ishim në një dhomë, është e qartë se nuk do të vishem në prani të prindërve të mi. Pritja rend, të vishem në banjë kolektive, dhe më kujtohet mirë, je i ri, don të dalësh me shokë e shoqe, të jesh gati në këtë ose atë orë, dhe gjërat vonoheshin duke pritur rend, pastaj hyn në banjë të vishesh, gjithandej është e lagur, pastaj rrobat që planifikon t'i veshësh të...

FPD: ...të lagen.

KS: Lagen, dhe kjo pastaj shkaktonte nervozë plotësuese. Atë nervozë duhet ta derdhësh mbi dikë, dhe më shpesh ata janë të afërmit e tu, jo më shpesh, por gjithmonë, nuk mundesh ta bësh te të tjerët (qeshet), ndonjëherë shumë rrallë po. Dhe këto punë negative pra ndikonin te unë si personalitet, mendoj se bënë që unë të piqem në një mënyrë krejt tjetër, sepse ndodhën ngjarje pas 2001-it, që më bënë të kuptoj se cilat sende në jetë më ishin më të vlefshme dhe cilat jo, dhe kuptova se kur nuk ke zgjidhje për ndonjë çështje, duhet të marrësh mësim prej saj, të kërkosh pozitiven aty brenda saj, megjithëse vetë ngjarja është negative, e aq më tepër nëse ti vetë nuk je përgjegjës dhe fajtor për atë që ndodhi, domethënë.

се зближивме најмногу тие што бевме во самиот центар. И со текот на времето, значи стекнуваш пријателства, тие што си ги имал ги зацврстуваш уште повеќе, и значи едноставно бевме како едно големо семејство. Значи тие што останавме повеќе, затоа што имаше, кажав и претходно, имаше неколку семејства што успеаа на било каков начин да се снајдат, да си го решат прашањето значи, не чекаа судскиот процес да заврши како што чекавме ние, што се водеше против државата, значи десет години што траеше, таа отшета што се чекаше. И кажав, значи бевме едно големо семејство, значи за добро за лошо, тие млади што бевме горе-доле на таа возраст значи, поминавме многу лоши работи, значи од една страна заедно затоа што најдобро си се разбиравме ние меѓусебно, што го имавме доживеано истото прашање, истиот проблем, значи и претходно сме разговарале во Арачиново, меѓутоа сега имавме друг проблем и секогаш кога ни беше тешко, а беше поврзано, значи, за таа тема, секогаш си ги кажувавме маките едни на други, значи колку ни фали нашата детска соба, колку ни фали ова, колку ни фали она, колку ни беше криво што нашите родители требаше да стојат во ходник, а ние требаше да чекаме друштво, значи во соба и ред други работи, значи. Кажав, во интернатот, значи доживеав многу работи. Беше подобро додека бевме само ние од Арачиново, значи [...], меѓутоа после тоа имаше и студенти, е сега ќе кажам неколку примери, значи, и тие примери да извлечам кога ми било најтешко. Значи студентите си имаа своја култура, голем дел, значи, ми се пријатели и ден денес, значи благодарение на Партение Зографски, тоа ми е многу голем плус во животот и мислам дека можеби и ако некогаш се запрашам, значи кога ќе ми текне таа слика на Партение тоа ќе биде единственото нешто што ќе ми остане онака на прво место, значи за во иднина. Значи, секогаш кога ќе кажам, денес ако посакам да отидам во било кој дел на Македонија, а претходно не сум имала можности, значи само од личен интерес или, на пример ако сума сакала да шетам затоа што роднинските врски ми се претежно во Скопје, сега и ден денес имам безброј пријатели, значи не многу, да ги набројам на една рака, меѓутоа се во различен дел на Македонија и што знам,

FPD: Kur e pate më të vështirë?

KS: Më të vështirë...d.m.th. tregova, në qendrat kolektive, pra nuk ishim të vendosur familjarisht, vetëm rrethi më i ngushtë i familjes, të tjerët ishin nga cilado pjesë e Haraçinës, kishte edhe njerëz që i shihja për herë të parë. Pra, që kur u vendosëm në këto qendra kolektive, pashë aty njerëz të panjohur por edhe të tillë me të cilët kisha komunikuar më herët, pra ka pasur shumë situata kur jam ndjerë keq, pra qoftë për mësim, etj., por ajo ishte e kalueshme, mbasi edhe pse mësoja, do të them, deri në ora 3-4 në mëngjes, apo edhe më vonë kur përgatitja provimet, gjithmonë kam qenë në kufirin solid, d.m.th. me sukses [...] të gjitha detyrimet lidhur me shkollimin, pavarësisht rrethanave kufizuese, mundohesha t'i kryej mirë dhe me sukses. Në konvikt kisha komunikim me njerëzit tanë nga Haraçina, pra ato miqësi që i kisha prej më herët, ndodhte që ato shoqe e shokë të mos jenë në të njëjtin internat, pra në Partenie Zografski, mbasi ishin të vendosur në qendra tjera, pra ai komunikim ishte i mirë, por ndodhte që, jo ndodhte, por u afruam aq shumë me ata që ishin në të njëjtën qendër. Dhe, me kalimin e kohës, d.m.th. bën miq të ri, i përforcon lidhjet e vjetra, dhe në fund u bëmë thjeshtë si një familje e madhe. Pra, ata që mbetëm më shumë, sepse kishte, tregova edhe më herët, kishte disa familje që ai arritën të gjinden disi, pra ta zgjidhin çështjen, nuk prisnin procesi gjyqësor të mbaronte ashtu siç prisnim ne, që udhëhiqej kundër shtetit, pra që zgjaste rreth 10 vjet, pritej dëmshpërblimi. Dhe tregova, pra ishim një familje e madhe, në të mirë e në të keq, pra ata të rinj të një moshe përafërsisht të njëjtë, përjetuam shumë gjëra të rëndë, pra në njërën anë kjo ndodhte se merreshim vesh mirë me njëri-tjetrin, sepse edhe po përjetonim të njëjtën gjë, të njëjtin problem, pra edhe përpara ne bisedonim në Haraçinë, mirëpo tani kishim problem tjetër, dhe gjithmonë kur ndjeheshim ngushtë ndërsa kishte të bëjë me temën në fjalë, gjithmonë i tregonim brengat tona, pra sa na mungon dhoma jonë e fëmijëve, sa na mungon ajo, kjo, sa keq na vinte që prindërit tanë duhej të

како да кажам, да им се јавам во четири по полноќ, дека ќе бидат тука за мене, без разлика дали е Струмица, дали е Тетово, дали е Битола, Кочани и така натака каде што ги имам тие пријатели што сум ги стекнала заради Партение Зографски. И сега, имавме значи..., бевме неколку млади од Арачиново и сега ќе кажам неколку случки. Значи, едната другарка ми беше болна од леукемија, да, морам да го кажам ова затоа што тоа било период кога ми било најтешко. Значи, со неа учевме основно заедно, пред сè сме и крстени во една вода и отсекогаш кажувавме дека сме сестри, таа има сестра, јас немам и секогаш зборевме дека таа е мојата друга сестра. Значи поминуваше времето, значи оние први тинејџерски лудувања, излегувања, лудории, значи во кругот на Партение, без разлика во кое место, значи кафичи, дискотеки, зафрканции биле, значи со неа. Она е една од тие другарки и, значи времето поминуваше, си поминуваше значи, делевме исти кревети понекогаш, заедно јадевме значи, се смеевме, пеевме и едноставно, кажав, бевме едно големо семејство. Значи, сме биле блиски и претходно, меѓутоа Партение Зографски направи да бидеме уште поблиски. Затоа што роднинските врски како поминуваше времето, значи година помина, па две, па три, па четири, па пет, значи роднинските врски се забораваат, значи. На почетокот имаше само интереси за нашата ситуација, после тоа постепено, што велам јас, сите почнаа да не забораваат, а ние си знаевме како ни е и многу јасно дека утехата и поддршката си ја баравме меѓу себе, и многу јасно со тие што сме во исти колективен или друг колективен центар и ..

ФПД: Каде одеше во Арачиново?

КС: Па, во Арачиново одев, значи обавезно одев дома кај мене, иако немаше ништо значи, само една, што велам јас, куќата си стоеше цела, внатре значи, немаше ништо, сè што беше демолирано си стоеше, значи испошкртано, прозорите, ролетните значи искршени, ништо немавме реновирано, меѓутоа јас сакав да одам, иако ме убедуваа дека не треба да одам, дека требало во свеста да си ја чувам онаа слика што сум ја

qëndronin në korridor, ndërsa ne duhej t'i presim shokët, pra në dhomë, dhe një sërë punësh e rendesh tjera që na preokuponin në ato çaste. Tregova, në konvikt përjetova shumë gjëra. Ishte më mirë kur ishim vetëm ne të Haraçinës d.m.th.; mirëpo pastaj kishte edhe studentë, dhe tani do të jap disa shembuj, pra, dhe do t'i përmend kur e kam pasur më të vështirë. D.m.th studentët kishin kulturën e tyre, një pjesë të madhe, d.m.th. i kam shokë edhe sot, pra falë Partenie Zoграфски, ajo ishte një përvojë shumë e madhe në jetën time dhe mendoj nëse ndonjëherë e pyes veten, pra kur më kujtohet ajo skenë e Partenies, ajo do të jetë gjëja e vetme që do të më mbetet në vendin e parë. D.m.th. gjithmonë kur do të them, nëse sot dua të shkoj në cilëndo pjesë të Maqedonisë, dhe nuk kam pasur mundësi ta bëj përpara, pra për interes personal, p.sh. nëse doja të shëtis sepse lidhjet farefisnore i kisha kryesisht në Shkup, sot kam një sërë shokësh e shoqesh, pra jo dhe aq shumë, t'i numëroj me një dorë, mirëpo janë në pjesë të ndryshme të Maqedonisë dhe nuk e di, si të them, po t'u paraqitem në ora 4 në mëngjes, do të vij në këtu për mua, pavarësisht nëse janë nga Strumica, Tetova, Manastiri, Koçani, etj. ku i kam ata shokë falënderues ndaj Partenies. Tani kishim domethënë... ishim disa të rinj nga Haraçina dhe tani do të përmend disa ndodhi. Pra, njëra prej shoqeve ishte e sëmurë nga leukemia, po e kam patjetër ta tregoj këtë, sepse ishte periudha kur e kam pasur më vështirë. Pra, me të shkonim në shkollë fillore, jemi pagëzuar në ujë të njëjtë dhe gjithmonë thoshim se jemi motra, ajo ka një motër, unë nuk kam një të vërtetë dhe gjithmonë flisnim që ajo është motra ime. Koha kalonte, pra me ato çmenduritë e para të adoleshencës në kuadër të Partenies, pavarësisht në cilat vende, kafiteri, diskoteka, të gjitha i bënim bashkë. Ajo është një prej atyre shoqeve, dhe ashtu si kalonte koha, ne ndanim edhe shtratin e njëjtë, hanim bashkë, qeshnim bashkë, këndonim bashkë, pra thjeshtë, siç thashë, u bëmë një familje e madhe. Ne ishim të afërta edhe më herët, por Partenie Zoграфски na bëri të afrohem akoma më tepër. Sa u takon lidhjeve familjare, domethënë kaloi një vit, dy, tre, katër dhe pesë, lidhjet familjare, farefisnore disi zbehen me kalimin e viteve.

имала претходно за куќата, меѓутоа јас не мислев така и не ни послушував кога ми сугерираа други, јас сакав да одам. Мајка ми беше најголем противник, да не ми се случи нешто, да не бидне нешто. А кога одев таму, одев прво кај мене, после тоа одев, две, три куќи погоре живееше братучетка ми, значи они се вратија после конфликтот, живееа неколку години во интернат и после тоа се вратија во.., во куќата, беа приморани, бидејќи имаа потпишано за реновирање на куќата и не им следувахе престој во колективен центар и мораа да се вратат, немаа избор. Значи јас одев кај неа на гости значи. Мислам дека тоа што се случи, значи бомбата во која што погина чичкото, чичко ми у ствари, после имаше уште неколку смртни случаи во Арачиново што се случија, не влијаеше толку, затоа што јас немав избор, сакав да ја видам братучетка ми, братучетка ми, кажав, ми се најде најмногу во тие најтешки моменти и можеби и заради тоа имав некој оптимистички дух и не ми влијаеше тоа што е пак Арачиново, што пак треба да одам таму, тогаш куќата не ни беше запалена, после тоа ни беше запалена, е после тоа не сакав да одам и не сум ни била. Значи не сакав да си ја губам навистина веќе сликата којашто си ја имав, затоа што сега кога ќе се сетам на... на тоа место, си ја враќам онаа слика којашто си ја имав од претходно, пред да се случи тој настан. Значи кажав пак, значи не беше доволно тоа што се случи, сите кажуваа дека е безбедно, иако ние знаевме дека, дека нема да се вратиме во Арачиново, веќе беше и повеќе од јасно, годините си поминаа, осум години во интернат значи веќе поминаа и мислам дека и тоа ми беше едно големо негативно искуство во Партение Зографски, значи други негативни искуства имав уште безброј значи со сите тие несреќи, смртни случаи што се случувале стрикно на пример во Партение Зографски, значи пред година и нешто на другарка ми баба и погина на пешачки премин пред Партение Зографски, јас бев во моментот со неа кога и кажаа на телефон значи, после тоа некои други настани, значи со болни луѓе, со ред други работи, значи имало многу негативни работи кои не можам да ги заборавам. Меѓутоа ќе кажам, можеби во еден период после

Në fillim kishte interesim vetëm për situatën tonë, por pastaj, me kalimin e kohës të gjithë filluan të na harrojnë. Vetëm ne e dinim gjendjen tonë dhe ishte e qartë që ngushëllimin dhe mbështetjen do ta kërkonim ndërmjet nesh, dhe shumë qartë me ata me të cilët ishim në të njëjtën qendër kolektive ose në qendër kolektive tjetër dhe...

FPD: Ku shkoje në Haraçinë?

KS: Në Haraçinë shkoja, normalisht, shkoja në shtëpinë time, megjithëse nuk kishte asgjë, vetëm një, që them unë, shtëpia ishte e tëra, brenda nuk kishte asgjë, gjithçka ishte demoluvar dhe rinte aty, pra dritaret, dyert, kanatat, asgjë nuk kishim rinovuar, por unë megjithatë dëshiroja të shkoj, edhe pse më bindnin se nuk duhej, se qenka dashur në nënvetëdijen time ta ruaj atë fotografi të mirë për shtëpinë time, megjithatë unë nuk mendoja ashtu dhe nuk dëgjoja askënd, unë thjeshtë doja të shkoj. Nëna ime ishte kundërshtari më i madh, frikohej se mos më ndodhte diçka. Ndërsa kur shkoja atje, së pari shkoja te shtëpia ime, dhe pastaj nja dy-tre shtëpi më lart ku jetonte kushërira ime. D.m.th. ata u kthyen pas konfliktit, jetuan disa vjet në internat dhe pastaj u kthyen...në shtëpi, ishin të detyruar, pasi kishin nënshkruar për rinovim shtëpie dhe nuk iu takonte të rrinin në konvikt më dhe duhej të ktheheshin, s'kishin zgjidhje. Pra, unë shkoja te ata mysafir. Mendoj që ajo që ndodhi, pra bomba me ç'rast u vra xhaxhai im, më pas pati edhe disa raste tjera në Haraçinë ku vdiqën njerëz nuk ndikoi aq shumë te unë, sepse unë nuk kisha zgjidhje, dëshiroja ta shoh kushërirën time, sepse ajo mu gjet aty pranë kur kisha nevojë për dikë, prandaj edhe njëfarë optimizmi më mbante gjallë dhe më çonte detyrimisht të shkoj e ta shoh dhe ndikonte në mua aq shumë që ishte prapë Haraçina në të cilën duhej të shkoj. Atëherë shtëpinë e kishim ende të paprekur, nuk na e kishin djegur. Pas rastit me djegien e shtëpisë, nuk kam dashur të shkoj më. Tani vërtet nuk dëshiroja ta humb atë imazh që e kisha në kokë për shtëpinë time, sepse kur e kujtoj tani, e mbaj mend para se t'i vihej flaka. Pra,

2001-ва, сега кога ќе правам компарација, значи некои споредби, се враќам филм и си велем: тогаш немав гаќи да облечам значи, немав блуза, немав пантолони, немав ништо, значи времето си поминува, значи работиш, ќе стекнеш, еве. Можеби не е вкусно за коментирање, меѓутоа денес имам еден куп алишта, значи ништо не ми фали, меѓутоа сфаќам дека, сум сфатила значи, заради тоа Партение Зографски, заради тоа Арачиново дека ниту едни пари не ми се вредни и дека ништо не е вредно доколку покрај мене ги немам тие што ги сакам најмногу, доколку тие што ги сакам не ми се живи и здрави и среќни, затоа што ако тие се среќни сум среќна и јас и сум сфатила дека сè што е материјално е минливо. Денес може да имаш, а утре да немаш и обратно, а дека со текот на времето сè си се средува, значи кажав таа куќа ни е запалена, денес имам повторно куќа, значи можеби не е иста, меѓутоа објективно горе-доле иста, значи колку таа по големина и сфаќам дека за да бидеш среќен не ти е битен просторот во кој што живееш, дека ти се важни луѓето покрај тебе, дека ништо не е важно ако тие што ги сакаш ги немаш покрај тебе, значи џабе сè што ќе имаш материјално, ако тие што ги сакаш покрај тебе не се добри здравствено или едноставно да кажам, недај боже не се присутни помеѓу тебе, значи. Да.

ФПД: Дали после сите овие негативни искуства и поуки коишто ги имаш извлечено... од периодот, значи нанзад, дали сè уште му се лутиш на некому или обвинуваш некого за 2001-ва?

КС: Па што знам, значи кажав, помина многу период, значи животот секогаш ми бил на различни страни, значи ми добивал различни правци, само што ќе помислиш дека ќе се среди едно нешто излегува нешто друго, тоа ќе се среди, излегува нешто друго, без разлика позитивна, негативна смисла. Интересно е тоа што на пример кога ќе се шетам некаде или кога ќе слушам некој што разговара на пример, слушам како кажуваат, значи со омраза, значи разговараат [кон] спротивната националност, не знам можеби е до мене, меѓутоа јас не чувствувам омраза спрема Албанците после 2001-ва, па и пред 2001-ва не сум чувствувала, можеби луѓето и

e thashë prapë, nuk ishte mjaft ajo që ndodhi, të gjithë thoshin se ishte e sigurt, megjithëse ne e dinim se nuk do të kthehem në Haraçinë, ishte më tepër se e qartë, vitet iknin, kaluam tetë vite në internat dhe në përgjithësi përvoja e grumbulluar në Partenie Zografski ishte tejet negative, duke shtuar këtu edhe ato vdekje, fatkeqësi, etj. që ndodhin në Partenie Zografski, p.sh. para një viti e ca, një shoqes time ia shkelën gjyshen me veturë mu para Partenie Zografskit, unë isha me të në momentin kur iu lajmëruan me telefon, pastaj edhe shumë ngjarje tjera, me njerëz të sëmurë, me ... megjithatë do ta them që ndoshta në një periudhë pas 2001-shit, tani kur bëj krahasim, them me vete: në atë kohë nuk kisha as të brendshme për të veshur, nuk kisha pantallona, nuk kisha asgjë, ndërkaq koha kalon, do të punosh, do të fitosh, do të kesh diçka. Dhe ja... Ndoshta nuk është e hijshme për të komentuar, mirëpo sot kam një grumbull me tesha, asgjë nuk më mungon, megjithëse e kuptoj se mu për shkak të atij Partenie Zografskit dhe Haraçinës asnjë lloj paraje nuk më është aq e vlefshme, dhe se asgjë nuk është e vlefshme nëse para meje nuk i kam ata që i dua më së shumti, duke qenë të gjallë e të shëndoshë e të lumtur, sepse kur të jenë ata ashtu, atëherë do të jem edhe unë, sepse përfundimisht e kuptova se gjithçka që është materiale, është e kalueshme. Sot mund të kesh shumë, nesër asgjë dhe të kundërta, dhe definitivisht me kalimin e kohës gjithçka vjen në vendin e vet. Thashë, shtëpinë ma dogjën, por ja, sot e kam një tjetër. Ndoshta nuk është e njëjtë si ajo, por është shtëpi, megjithatë objektivisht për afërsisht e njëjtë. Domethënë në madhësi si ajo dhe për të qenë i lumtur, nuk ka rëndësi hapësira në të cilën jeton, kanë rëndësi njerëzit me të cilët jeton dhe se asgjë nuk është e rëndësishme nëse ata që i do nuk i ke pranë vetes. Asgjë nuk vlen pasuria nëse ata që i do pranë vetes s'janë mirë ose të them thjeshtë, Zoti mos e dhashtë, nuk janë të pranishëm pranë teje.

FPD: A i hidhërohesh ende dikujt dhe a e fajëson dikë për 2001-shin, pas të gjitha këtyre peripecive që i ke përjetuar?

од тогаш сум ги сфаќала и ден денеска ги сфаќам, дека постојат луѓе-луѓе и кај нас и дека постојат луѓе-луѓе и кај нив, дека секогаш постојат исклучоци, дека имал луѓе во негативен..., од негативен аспект од нивна страна и од наша страна. Не се, не се лутам на пример на никого, вака да, да набедувам на пример, не сум набедувала, еве заради нив или заради овие, исклучиво онака што сум се лутела и што сум чувствувала револт е спрема државата, значи државата како институција. Мислам дека државата е најголем виновник што пред сè не нè заштити значи, ние моравме да почнуваме сè од нула, значи не само Македонците, туку и Албанците, значи почнаа сè од нула после 2001-ва значи сè што си имал, без разлика на кој начин си го стекнал, си го стекнал и било твое, значи никој не ти го поклони, па дури и да ти го поклонило било твое, значи ти било драго. Ние моравме да почнеме сè од нула значи, мислам дека нè уназади еден век, да, мислам дека државата е најголем виновник и отсекогаш кога и да станувало збор за таа тема на пример, без разлика со кого и да сум раговарала, со постаро лице, помало, Македонец па и Албанец да е, сум го наоѓала виновникот во тоа поле, дека таа не нè заштити како граѓани, друго ќе... поинаква ќе беше ситуацијата доколку државата нè заштитеше. Исто така ќе беше многу поинаква ситуацијата, мислам дека дефинитивно многу помал број ќе беше, бројот на починати луѓе од конфликтот што се случи во 2001-ва, доколку ситуацијата се решеше многу побрзо. Значи процесот траеше предолго, 10 години, мислам дека многу луѓе добија, не знам како да кажам, негативна енергија, стресови, мислам дека добија негативни последици, значи без разлика дали се со смртен крај или со сериозни болести токму заради тој живот во колективен центар што е. Значи колку и да, колку и да си силен, значи и да си бил силен и подготвен, времето си го прави своето и не можеш да бидеш силен кога гледаш дека стоиш во место, дека никој не ти помага за да имаш подобро утре, да. И мислам дека доколку сакаа, мислам доколку сакаше државата можеби ќе имаше поинаков, можеби ние ќе... поинаков крај у ствари, можеби ние ќе живеевме пак во Арачиново, меѓутоа мислам дека... не знам... така требало да биде најверојатно, да.

KS: Nuk e di... E thashë edhe më herët, ka kaluar goxha kohë, pra jetën e kam kaluar në kahe të ndryshme, në drejtime të ndryshme, sapo të mendosh se u rregullua një gjë, del një tjetër, rregullohet edhe ajo, mbin një e tretë, e kështu me radhë. Është interesante që kur dal në shëtitje ose kur e dëgjoj të flasë dikë me urrejtje ndaj të tjerëve, në baza nacionale ose tjera, nuk e di, ndoshta është tek unë, por unë nuk ndiej urrejtje ndaj shqiptarëve pas 2001-shit, as para 2001-shit nuk kam ndjerë diçka të tillë, ndoshta që atëherë i kam kuptuar njerëzit drejtë, sepse edhe te ata edhe te ne ka njerëz – njerëz, dhe se përherë ka edhe përjashtime, pra ka njerëz negativë edhe te ata edhe te ne. Jo, jo, nuk i hidhërohem askujt, normalisht se kam përmendur shembuj, për shkak të këtij ose atij, e vetmja ndaj së cilës kam ndjerë revolt dhe hidhërim ka qenë shteti, shteti si institucion. Mendoj se shteti është fajtori më i madh që para së gjithash, nuk na mbrojti neve, na u deshtë të fillojmë nga e para, nga zero-ja, jo vetëm maqedonasit, por edhe shqiptarët, meqë me 2001-shin i humbëm të gjitha, edhe ato që i kishim fituar vetë, me mund e me vite, por edhe dhuratë të kishte qenë, ajo prapë është e jotja. Pra, na u deshtë të fillojmë nga e para, sërish, dhe mendoj se na çoi një shekull pas, prandaj po them prapë që shteti është fajtori më i madh, dhe gjithmonë kur është bërë fjalë për këto çështje, pavarësisht se me kë kam biseduar, me më pleq, me më të ri, me shqiptarë e maqedonas, e kam gjetur fajtorin në atë fushë, d.m.th se shteti nuk na mbrojti si qytetarë; ndryshe do të ishte po të dilte shteti në mbrojtjen tonë. Po ashtu do të ishte shumë më i vogël edhe numri i të vrarëve gjatë konfliktit të 2001, po qe se situata do të zgjidhej më shpejt dhe në kohë. Pra, procesi zgjati shumë më tepër, 10 vjet, mendoj se shumë njerëz fituan, si të them, energji negative, stres, pasoja të pashërueshme, pavarësisht epilogut të tyre, vdekje apo sëmundje, pikërisht për shkak të qëndrimit në ato qendra kolektive. Pra, kushedi sa të jesh i fortë, edhe i përgatitur, koha e bën të veten dhe nuk mundsh të jesh i fortë kur sheh që qëndron në vend, se askush nuk të ndihmon të kesh një të ardhme më të mirë. Dhe mendoj se po të donin ata, mendoj se po donte

ФПД: Спомна, значи дека доста тешки моменти си имала и за учење и воопшто за секојдневно функционирање, после десет години поминати во Партение, на што се гордееш?

КС: Па, на што се гордеам? Се гордеам на тоа што, на пример, денес сум, како да кажам, зрела личност со различно искуство од.., на другите, на пример жители на оваа држава. Не би сакала да има никој како моето искуство, не дај боже значи, не му посакувам на никого, нема врска значи ни вера, ни националност, ни пол, не ни возраст. Горда сум на тоа што сум, на пример кажав, што сум зрела личност, што сум се оформила како личност којашто пред сè, иако имала многу негативни искуства пак наоѓа позитивна смисла во гледиштата за животот, што велам јас колку и да ми е тешко денес и да плачам, пак се смеам, значи. Горда сум на тоа што сум сфатила дека постојат некои вредности во животот, сум сфатила според мене, можеби и грешам, не знам, не мора да значи дека другите ќе мислат исто како мене, јас сум си сфатила, значи кои се мои вредности и кои се мои цели, значи во животот, да. Сум сфатила што, што треба да правиш, а што не, значи што сум се оформила како личност којашто можела да се оформи на друг начин, значи да биде негативно настроена, со деструктивни однесувања спрема себе, спрема останатите луѓе, а тоа мислам дека не се случило, тоа треба другите да кажат, сепак јас не можам да кажам, значи за моите однесувања (се смее на глас) спрема другите. Горда сум иначе што сум, што сум постигнала, значи и со образование и на пример тоа што сум помогнала на многу луѓе околу мене, значи, и што имам, значи, некој кој што можам да го побарам во било кое време, што сум оставила, значи простор после сè, да биде покрај мене кога ќе ми треба и што знам дека и тие знаат, значи дека јас сум за нив секогаш таму кога ќе им треба, значи не е важно за што.

На друго што се гордеам, па не знам, не знам многу, не знам што да кажам (се смее). Горда сум, значи... морам да ги кажам, тие што ми помогнале, значи горда сум навистина на некои луѓе што ги сакам и што ми се нашле во различен дел од тие десет години, значи сепак сум поминала многу, многу искуства за

shteti, ndoshta fundi do të ishte më ndryshe, ndoshta ne përsëri do të jetonim në Haraçinë, mirëpo, me sa e shoh, kështu paska qenë të mbetet, po.

FPD: E përmende, që ke kaluar momente të rënda, edhe në shkollë, edhe në jetën e përgjithshme, pas dhjetë vitesh të kaluara në Partenie, me çka mburresh?

КС: Me se mburrem? Mburrem me atë që, p.sh. sot jam, si të them, e pjekur e me përvojë të pasur, në krahasim me... me pjesëtarët tjerë të këtij shteti. Nuk kisha dashur askush të përjetojë përvojat e mia, pra mos dhashtë Zoti, askujt nuk ia dëshiroj, d.m.th pavarësisht fesë, nacionalitetit, gjinisë, moshës... Mburrem me atë që jam, siç thashë, person i pjekur, e formuar si personalitet i cili, para së gjithash ka shumë përvoja negative dhe prapëseprapë gjen kuptim pozitiv mbi jetën, sepse kushedi sa të vështirë ta kem, dhe të jem për të qarë, unë qeshem. Mburrem me atë që kam kuptuar se ka disa vlera në jetë, kam kuptuar, sipas meje, ndoshta edhe gaboj, nuk e di, nuk do të thotë që edhe të tjerët duhet të mendojnë si unë, unë për vete e kam kuptuar se cilat janë vlerat e mia dhe cilat janë qëllimet e mia në jetë. Kam kuptuar se çfarë duhet bërë e çka jo. Pra, mburrem me atë që jam formuar si personalitet, kështu si jam, sepse kam mundur të jem edhe ndryshe, pra me sjellje e qëndrime negative, me sjellje destruktive kundrejt vetes dhe kundrejt të tjerëve, ndërsa mendoj se kjo nuk ka ndodhur tek unë, këtë duhet të tjerët ta thonë, unë megjithatë nuk mundem ta them, pra nuk mundem të flas për sjelljet e mia (qeshet me zë) kundrejt tjerëve. Mburrem gjithashtu që kam arritur edhe të arsimohem e shkollohem, se ju kam ndihmuar shumë njerëzve përreth meje, dhe që kam dikë të cilit mundem t'i paraqitem në çdo kohë dhe ai të jetë këtu për mua, që kam lënë hapësirë për gjithçka, por edhe ata e dinë që edhe unë jam aty për ata, kurdo dhe kudo që të kenë nevojë për mua.

Me çka tjetër mburrem? Nuk e di, nuk di shumë, nuk di se çfarë të them (qeshet). Jam krenare, më duhet ta them, me ata që

тие 10 години, многу среќни моменти и тешки моменти, значи морам да ги кажам затоа што ми се многу важни во животот. Моите најблиски, значи не морам да ги спомнувам, кругот на семејството секогаш ми е на, на прво место значи. Морам да ги спомнам Маја, пред сè, и нејзините најблиски значи, потоа Ели, брат ѝ Ангелче, Кате, Илчо, Бојан, Јасмина, Љупчо, Марија, Кате, Кате, Кате од средно, Вики, Јасна и.. не знам, Томи, Славче има многу, многу луѓе коишто ми се нашле навистина и ден денеска ми се наоѓаат за било каков совет значи, и за било што и да ми треба, знам дека се тука за мене.

И... не знам, мислам дека можеби после сè горда сум на тоа што на пример не сум станала некоја лабилна личност која што посегнала по пороци значи, по девијантни однесувања и појави значи, а сум можела, далеку од тоа. Мислам дека многу луѓе коишто наидуваат на било каков проблем, дури мислам дека не им е проблем, тие си го поставуваат и си го сфаќаат како проблем и посегнуваат по пороци, значи коишто влијаат штетно врз нивната личност, врз здравјето, врз другите луѓе, врз околината. Мислам дека сум горда и заради тоа, на пример, што имам некој што го сакам и што ме сака. И морам, сега ми текна морам да ги..., кога го видов цртежот, морам да ги споменам Моника, Ирина и Ивона, моите три кукли значи, тоа се девојчињата од интернат што... значи сега, двете се веќе шесто одделение, едната е трето одделение што ден денес ме викаат тетка Кате иако не сум им..., не сум им тетка, значи роднински, меѓутоа не е важно, ги чувствувам поблиски од било кои роднини, значи, тоа се девојчињата коишто знаеја, значи и најлошиот ден што го имав во тие 10 години да ми го направат најубав, а и ден денес знаат, да, сè уште е така. Горда сум, значи што сум успеала да стекнам, значи децка љубов иако не ми се, значи кажав, нешто блиски, затоа што најважна е децката љубов затоа што е најискрена, а за другите не мора да коментирам (се смее на глас), не сакам да коментирам.

ФПД: Пошто веќе си ги спомна сите блиски и пријатели... Зошто пред сè се одлучи да го поделиш ова искуство со јавноста?

më kanë ndihmuar, pra, vërtet krenare me disa persona të cilët i dua dhe të cilët ishin aty për mua, kur unë kisha më së shumti nevojë. Pra, shumë përvoja u mblohdën brenda këtyre 10 viteve, pafund momente të mira dhe po aq të këqija, dhe më duhet t'i përmend sepse janë të rëndësishme për jetën time. Të afërmit e mi, pra, nuk ka nevojë t'i përmend me emra, rrethi im i ngushtë i familjes, do të jenë gjithmonë në rend të parë. Më duhet ta përmend Majën, para së gjithash, dhe të afërmit e saj, pastaj Elin, vëllain e saj, Angellçen, Katen, Ilçon, Bojanin, Jasminën, Lupçon, Mariën, Katen, Katen, Katen nga shkolla e mesme, Vikin, Jasnën dhe... nuk e di, Tomin, Sllavçen, ka shumë, shumë njerëz që kanë qenë gjithmonë për mua aty, dhe janë ende me mua, edhe sot për çfarëdo nevoje e për çfarëdo këshille, dhe për gjithçka tjetër që mund të më kujtohet, ata janë aty, gjithmonë.

Dhe... nuk e di, mendoj se pas krejt kësaj, mburrem me atë që nuk u shndërrova në person labil e cila do të jepej pas punëve të liga, pas sjelljeve deviante, ndërsa kam mundur, larg asaj. Mendoj se shumë njerëz që hasin në çfarëdo problemi, bile as që mund ta quaj problem, ata e vendosin si problem dhe e kuptojnë si të tillë, dhe pastaj vihen pas veseve të cilat më pas ndikojnë negativisht mbi personalitetin e tyre, mbi shëndetin e tyre, mbi njerëzit tjerë, mbi mjedisin që i rrethon. Mendoj se jam krenare sepse kam dikë që më do e që e dua. Dhe tani, e kam patjetër t'i..., kur e pashë vizatimin, më duhet të përmend Monikën, Irinën dhe Ivonën, tri kukullat e mia, ato janë vajzat nga konvikti të cilat edhe sot e kësaj dite më quajnë tetja Kate, edhe pse nuk jam tetja e tyre, d.m.th. në aspekt farefisnor, megjithatë nuk ka rëndësi, i ndjej shumë afër, më afër se farefisnin tim, ato janë, pra, vajzat të cilat dinin që edhe ditën më të keqe të ma shndërrojnë në ditën më të mirë të jetës sime, dhe të njëjtën gjë dinë ta bëjnë edhe sot. Jam krenare që arrita të fitoj dashurinë e fëmijëve, sepse në fund të fundit, dashuria fëmijërore është më e bukura, më e sigjerta, ndërsa për të tjerët nuk dua të komentoj (qeshet me zë), nuk dua të komentoj.

КС: Па вака, сега да, ги спомнав, морам да кажам дека ако сум пропуштила некој, може и сум пропуштила, значи, не се сомневам во тоа, може сум направила утка после овој разговор, значи, нека не ми се лутат, да (се смее). Зошто се одлучив? Па, се одлучив затоа што едноставно сакам да знаат луѓето дека не е сè така розево како што изгледа, дека колку и да се... значи јас го сфаќам ова од личен аспект и го кажувам од личен аспект дека не треба да се ценат луѓето според изгледот, според тоа што го имаат на себе, затоа што јас денес може да се дотерам, да се облечам најубаво, да се изразам така, меѓутоа моето искуство како човек е непроценливо значи, јас си го сметам како многу важно. Можеби е во поголем дел, на пример, негативно, меѓутоа и во тоа негативно јас сум искусила многу позитивни работи, сум заклучила значи, сум се насочила кон позитивни работи и сум сметала... и сметам дека заради тоа треба да го споделам со другите, да сфатат луѓето дека не треба да ги ценат другите според изгледот, дека треба прво да ги запознаат пред да коментираат за нив, дека не треба уште пред да ги запознаат да ги осудуваат и да ги, што велам јас, да ги ставаат во одредена рамка и листа, како...

ФПД: Уште едно прашање, на почеток си се претстави како од Арачиново, нормално таму си родена. Дали едноставно се чувствуваш горда кога се претставуваш дека си од Арачиново?

КС: Па, да ти кажам, интересно прашање...

ФПД: Иако моментално не живееш...

КС: Да, интересно прашање, истите ми го поставуваат и ден денес, значи јас и ден денес кога ќе запознам некој, преку било кој човек, значи на било каков начин јас и ден денес кажувам дека сум од Арачиново, иако, самата кажа, дека не сум во Арачиново веќе, и еве шест месеци живеам во Илинден, во Марино, значи преселена сум, не сум веќе во колективен центар, не сум веќе раселено лице, меѓутоа моите лични документи ми сè уште ми

FPD: Mbasi veç i përmende të gjithë shokët e miqtë e tu të ngushtë...Pse vendose që këtë përvojë ta ndash para së gjithash me publikun?

KS: Epo... kështu, i përmenda, më duhet ta them se nëse kam lëshuar dikë, ndoshta edhe e kam bërë, pra nuk kam dyshim në këtë, ndoshta edhe kam prishur tani në fund, mbas kësaj bisede, le të mos më hidhërohen, po (qeshet). Pse vendosa? Vendosa sepse thjesht dua që njerëzit ta dinë se nuk është gjithçka e mirë dhe e lehtë, se kungulli nuk shkon përherë mbi ujë. Unë e them këtë nga aspekti personal, se njerëzit nuk duhen vlerësuar nga pamja, nga ajo se çfarë kanë me vete në një moment të caktuar, sepse unë sot, p.sh. mund të rregullohem, të vishem shumë mirë, nëse mund të shprehem kështu, mirëpo përvoja ime si njeri është e paçmueshme, dhe kjo për mua ka shumë rëndësi. Ndoshta në pjesën më të madhe është negative, mirëpo edhe brenda atyre sendeve negative unë arrita të nxjerr diçka pozitive, pra u jam drejtuar anëve pozitive dhe kam menduar se ...pikërisht për këtë edhe duhet ta ndaj me të tjerët, të kuptojnë njerëzit se nuk duhet vlerësuar njëri-tjetrin për nga pamja, por duhet t'i njohin para se të fillojnë të komentojnë për ta, se nuk duhet gjykuar për askënd para se ta njohim personin dhe ta vendosin atë në të njëjtin nivel dhe kategori me...

FPD: Edhe një pyetje, në fillim u prezantove si me qenë nga Haraçina, normalisht, atje ke lindur. A ndjehesh krenare kur prezantohesh se je nga Haraçina?

KS: ... E po, të të them të drejtën, pyetje interesante.

FPD: Megjithëse për momentin jeton në...

KS: Po, pyetje interesante, të njëjtën pyetje ma bëjnë edhe sot. Pra, kur të njoftohem me dikë, pavarësisht mënyrave se si mbërrij te personi në fjalë, unë them që jam nga Haraçina, edhe pse vetë e the që nuk jam më nga ai vend, dhe tani gjashtë muaj

се на Арачиново (се смее), па од тука можеби и ќе го заклучиш одговорот, јас сеуште сум си..., и сум горда што сум од Арачиново. Што знам. Можеби не е друг, на пример од друга страна можеби на неког кога ќе го слуша ова, кога ќе го чита и без разлика, ќе му биде смешно или..., не знам како да кажам, или апсурдно или глупаво, меѓутоа мене ми е во секој случај за гордеење и мислам дека уште долго време ќе си кажувам дека сум од Арачиново. (се смее слатко) Да.

ФПД: Дали има нешто што не те прашав, а би сакала да го споделиш?

КС: Па не знам, нема, мислам дека нема.

ФПД: Ти благодарам.

КС: Ништо, повели и друг пат.

jetoj në Belimbeg, në Marinë, pra jam shpërngulur, nuk ndodhem më në qendër kolektive, nuk jam më person i dëbuar, refugjat,

mirëpo dokumentet e mia personale akoma i kam me Haraçinë (qeshet), dhe ndoshta prej këtu do ta përmbyllësh përgjigjen, unë ende jam, dhe mburrem me këtë, që jam nga Haraçina. Ku ta di. Ndoshta dikush kur ta dëgjojë ose ta lexojë këtë, prej anësh, pa dallim nëse do t'i vijë qesharake ose jo, apo absurde, apo çmenduri...për mua është nder dhe krenari dhe besoj se edhe gjatë kohë do të them që jam nga Haraçina. (qeshet lezetshëm). Po.

FPD: Mos ka ngelur diçka pa e treguar, e që nuk të pyeta?

КС: Nuk e di, nuk besoj që ka mbetur më gjë pa u thënë.

FPD: Faleminderit.

КС: S'ka përse. Urdhëroni prapë.

НН

Нашите врсници таму не гледаа со други очи, не прашуваа „Зошто сте дојдени тука, што правите вие тука?“, нас ова не ужасуваше, се чувствувавме лошо кога не прашуваа, се чувствувавме дискриминирани во нивната средина.

NN

Ato bashkmoshatarët tonë na shikojshin me ni sy tjetër, na pytnin "Pse keni ardh?, çka bëni ju ktu?", neve kjo na tmerronte, ndjeheshim keç kur na pytshin, ndjeheshim t'diskriminum n'mesin e atyre.

ФЛАНЗА ЈУСУФИ: Добровечер!

НН: Добровечер!

ФЈ: Може ли да ни кажеш нешто за себе?

НН: Јас сум од Тетово, студентка во Тетовскиот универзитет.

ФЈ: Кажи ми на што се секаваш во врска со односите со Македонците пред војната?

НН: Не се секавам дека сме имале некои односи со Македонците, ни малку не комунициравме иако од повозрасните слушав зборови дека работите се лоши и дека ќе има војна, нешто... дека ги немаме правата и дека тие не ни ги даваат нашите права... и ова ме плашеше кога го слушав зборот војна, затоа што не знаев точно што значи војната, не знаев... знаев дека е нешто лошо кое ме плашеше уште повеќе затоа што ја замислував војната на мојот начин како дете што бев.

ФЈ: Што се случи кога почна војната?

НН: Се секавам дека бев на школо и почнаа да се слушаат пукотници, нас нè пуштија од школо, учителката нè изнесе сите надвор развикувајќи одете сите по вашите домови затоа што почнува војната, ги слушавме пискотниците на децата, се плашевме, сите бевме исплашени затоа што по патот поминуваа и тенкови, македонски војници, луѓето трчаа. Покасно излеговме трчајќи да купиме сол, брашно, така нешто колку да имаме за следните денови што ќе седевме затворени, не знаевме колку време ќе седиме затворени. Не знаевме кога ќе избегаме, колку ќе трае. Се секавам беше голема мешаница, сите исплашени и во паника... Тоа.

ФЈ: Како се чувствуваше во таа ситуација, се плашеше?

Fllanza Jusufi: Mirmrëma!

NN: Mirmrëma!

FJ: A mund të na tregojsh diçka për vete?

NN: Unë jam nga Tetova, studente në Univerzitetin e Tetovës.

FJ: Tregom çka t'kujtohet për mardhëniet me Maqedont para lufte?

NN: Mu nuk m'kujtohet se kina pas dëni mardhënie ma Maqedont, aspak s'kina komuniku edhe pse pi ma t'moshumve kom ndigju fjal se punët janë keq, se de bohet luft, diçka... se nuk i kemi t'drejtat ato nuk na japin drejtat... e kjo m'frigonte kur e ndëgjojsa fjalën luft, se nuk e disha sakt se çka do me thon lufta, po nuk e disha... e disha se është diçka e keqe që m'frigonte edhe ma shumë sepse parafitrojsha luftën n'mënyrën tem si fëmijë që isha.

FJ: Çfar ndodhi kur filloi lufta?

NN: M'kujtohet se isha n'shkollë dhe fillun të ndëgjojen krisma, neve na lëshun nga shkolla, mësuesja na nxori të gjithve jashtë duke bërtit, shkoni drejt nëpër shpia se fillon lufta, i ndëgjojsim bërtitmet e fëmive, frigoeshim, krejt ishim t'frigum sepse nëpër rrugë kalonin edhe tenka, luftarët maqedon, njerëz vrapojshin. Ma vonë dulëm duke vrapu t'blenim krip, miell, diçka t'kemi gjatë ditëve që dë rimë mbyllët n'shpi, nuk e dishim sa kohë de rimë mshel. Nuk e dishim kur de hikim, sa do zgjatë. M'kujtohet tollovi e madhe, krejt t'frigum me panik... Kjo.

FJ: Si ndjeheshe ti n'kët situatë, a frigoesheshe?

NN: Po, unë nuk kuptojsha bash mirë se çka ndodhte, ama normal n'mesin e krejt asaj tollovis, panikës u frigojsa, ndjehesha se oshtë diçka e keqe, ato t'bërtitmet t'i shtishin frigat, shifshim trishtim edhe muhabetet ishin trishtushme, nonat frigoeshin mo shkojn burrat në luft ose mos i vrasin, frigoeshim mos mbesim vet

НН: Да, јас не сфаќав баш добро што се случува, ама нормално на сред тој неред, паника, се плашев, осеќав дека е нешто лошо, тие викањата ти го влеваа стравот в коска, гледавме тага и разговорите беа тажни, мајките се плашеа да не одат во војна машките или да не ги убијат, се плашевме да не останеме сами затоа што живеевме близу до штабот на Македонците и во секој момент очекувавме дека ќе влезат по куќи и ќе нè убијат, малтретираат. Бевме затворени во подрум, со семејствата на чичковците, комшиите... многу луѓе.

ФЈ: Кога одлучивте дека треба да избегате?

НН: Родителите кога видоа дека состојбата навистина се затегна, стана ужас, одлучија јас со тетка ми, со двајцата браќа, двете сестри и децата на тетка ми да избегаме. Најлошото беше што моите родители не можеа да дојдат со нас, требаше да ги оставиме и ние сами со тетка ми да отидеме од причина што дедото беше болен и тој не можеше да дојде со нас. Моите родители беа принудени нас да нè спасат додека самите со дедото да останат во домот. Истовремено да се грижат и за куќите на другите, на стриковците затоа што не одлучивме само ние туку целото семејство да избегаме. Но, многу се плашевме, бевме исплашени и бевме во болка затоа што ги остававме нашите родители и дедото во тој ужас, се чувствувавме дека ги оставаме на смрт додека ние одевме кон спасение. Нормално, во тие моменти не ни помислувавме низ што се ќе поминеме за време на раселувањето, жртвувањата.

ФЈ: Каде бевте раселени и колку долго останавте таму?

НН: Ние стигнавме, всушност во почеток не ни знаевме каде точно ќе одиме, потоа стигнавме во Албанија, во Драч. Но патувањето беше ужас и сега кога се присетувам се ужасувам, ние отидовме се сеќавам со едно комбе, тоа беше полно со луѓе, беше многу тесно не успеавме ни облека да земеме, само што повеќе се облековме, зедевме нешто што можевме за по

se jetojshim afër shtabit maqedonve dhe në çdo moment pritshim se do hinë nëpër shpia, do na vrasin, malltretojnë. Se ishim mshelë në podrum, me minxhallarët, kojshit... shumë njerëz.

FJ: Kur vendosët se duhet të ikni?

NN: Po, prindërit kur e panë se situata me t'vërtet u tensionu, u bë tmerr, e vendosën që unë me tezen, dy vllaznit, dy mo-trat dhe fëmit e tezes t'hiknim. Ma e keqja ishte se prindërit e mij nuk mundshin t'vijne me ne, ato duheshte t'i lom, t'shkojmë vet me tezen se e kishim gjyshin e smunt edhe aj nuk munte të vijë me ne. Ato prindërit e mij u detiruan që neve t'na shpëtojnë, a vet me gjyshin të rrinë n'shpi . T'kujdesen njëkohsisht edhe për shpiat e tjerve, t'minxhallarve se nuk vendosëm vetëm ne, por krejt familja vendosëm t'hikim. Po, më sh... u frigum, ishim të frigum edhe me dhimbje se i lishim prindërit e mij dhe gjyshin vet në at tmerr, ndjeheshim sikur me i lon n'vdekje e ne t'shkojm drejt shpëtimit. Normal në atë moment nuk e mendojshim çka do hekim gjatë ikjes, sakrificat.

FJ: Ku keni qenë refugjat dhe sa gjatë keni qëndruar atje?

NN: Ne aritëm, n'fakt n'fillim nuk e dishim ku dë shkojm sakt, pastaj arritëm n'Shqipëri, n'Durs. Ama gjatë rrugës ishte tmerr, edhe tash kur m'kujtohet trishtohem, ne shkum me kombi, më kujtohet se kombi ishte plot me njerëz, ishim shumë ngusht, nuk mundëm as roba t'marim, veç u veshëm ma trashë, morëm diçka që mundëm për t'hëngër gjatë rrugës... ne fmit çka ishim, m'kujtohet se gjatë rrugës krejt qajshim. Ato ma të moshuarit mundoheshin t'na përkrahin, t'na qetsojnë. Unë gjatë rrugës kam qarë gjatë gjith rrugës se mami i lamë në shpi, unë isha ma e vogël aty se vllaznit, ato m'bajshin për dore. Ato ishin t'mërzitët, njejt t'frigumë po mundoheshin të mbështetin mu, të m'qetsojnë. Rru-ga mu duk shumë e gjatë, mu duk se s'ka mbarim.

FJ: Ah, si e përjetove ti qëndrimin në Durrës?

пат за јадење... ние децата што бевме се сеќавам дека цело време плачевме. Тие повозрасните се трудеа да нè смират. Јас за цело време на патувањето сум плачела затоа што мама остана дома, јас бев најмала тука, додека моите браќа ме држеа за рака. Тие беа тажни, исто така исплашени но се обидуваа да ме поддржат мене, да ме смират. Патот ми се виде многу долг, ми се чинеше дека нема крај.

ФЈ: Ах, како го доживеа ти престојот во Драч?

НН: Ние сите бевме тажни таму многу, јас бев многу вознемирена затоа што родителите... без родителите, без мама, се чувствував многу лошо, се чувствував, сакав да се вратам... сакав да се вратам но тие не ме пуштаа, не знаев дали ка ги видам пак родителите, дали ќе го видам пак моето место. Како може да биде за едно дете да го одделиш од неговата мајка во таква една состојба. Не ни сум помислила на доживувањата на мајка ми во тоа време, како таа била без сите нас, сама таму во војната. Ние таму престојувавме кај едно семејство, тие многу се грижеа за нас, но не беше доволно, ние почнавме да одиме и на училиште таму. Нашите врсници таму нè гледаа со други очи, нè прашуваа зошто сте дојдени тука, што правите вие тука, нас ова нè ужасуваше, се чувствувавме лошо кога нè прашуваа, се чувствувавме дискриминирани во нивната средина. Тие беа со нивните родители беа во нивното место, ние се ужасувавме уште повеќе кога одевме во училиште затоа што мислевме дека ќе останеме таму веќе и дека никогаш повеќе нема да се вратиме. Ние не можеме никако да се адаптираме таму, иако тие нè пречекаа многу добро, но нам умот ни беше во нашето место, кај нашите луѓе што ги оставивме таму.

ФЈ: Сега, од денешна перспектива, сметате ли дека беше потребно да се направи оваа војна?

НН: Всушност војната, војната никој не ја сака, војната не е добра за никого, но сметам дека за нив беше потребно

NN: Po ne krejt mërzitëshim shumë, unë mërzitesha se prindërit... pa prindërit, nënën ndjehesha shumë keq, ndjehesha, dojsha t'kthehem... dojsha t'kthehem po ato nuk me linin, nuk e disha a d'i shof prap prindrit, a da shof prap vendin tim. Si mund t'jetë për një fëmijë ta ndajsh prej nënës në at gjendje. As nuk e kam mendu përjetimin e nënës në atë moment si ka qenë ajo pa krejt ne, vet atje n'luft. Ne atje qendrum te ni familje, ato u kujdesëshin për ne shumë, aman nuk mjaftonte, ne fillim t'shkojm edhe n'shkolll atje. Ato bashkmoshatarët tonë na shikojshin me ni sy tjetër, na pytnin "pse kenë ardh?, çka bëni ju ktu?", neve kjo na tmerronte, ndjeheshim keq kur na pytshin, ndjeheshim t'diskriminum n'mesin e atyre. Ato ishin me prindrët, ishin n'vandin e vet, ne tmerrheshim edhe më shumë kur shkojshim në shkollë se mendojshim se do jemi mo atje, nuk do kthehemi mo asnjëher. Ne nuk mundemi t'adaptohemi hiç atje, edhe pse ato na pritën shumë mirë, ama ne ment i kishim n'vandin tonë te njerzit çka i kishim lonë atje.

FJ: Tash, prej perspektivës së sotshme, a mendon se ishte e nevojshme të bëhet kjo luftë?

NN: N'fakt lufta, luftën nuk e don askush, lufta nuk është mirë për askënd, po mendoj se ato e kanë pat t'nevojshme, e kanë pat patjetër përderisa e fillun luftën se ne n'at kohë nuk kishim t'drejta, nuk na ipshin asni t'drejt ato neve. Mendoj se falë atyre që nisën luftën dhe luftun edhe falë atyre që kanë humb dikë në familje, kanë he, u jan djeg shpiat dhe malltretime t'ndryshme, ne sot kemi ma shumë të drejta, mëndoj. Mund t'shkollohemi lirisht, të hecim ma lirshëm edhe kemi dy fakulltete që sot gjithë jemi duke u shkollu atje.

FJ: A ka edhe diçka çka deshe t'na tregojsh?

NN: S'e di, ndoshta edhe kam harru diçka, por... kur foli për këtë edhe stresohem, nuk mundem t'i spjegoj edhe asniher nuk mund ta tregojsh at çka e ke përjetu, pa mo e pa vet, nuk mund ta shprehish lirshëm, mendoj se kjo është për momentin së m'kujtohet edhe diçka qetër.

и било неминовно за нив додека не ја почнаа војната затоа што во тоа време ние немавме права, тие не ни даваа никакви права. Мислам дека благодарение на тие кои што ја почнаа војната и војуваа и благодарение на тие кои што изгубија некој ближен во семејството, кои што страдале, на кои што им биле изгорени куќите и на тие кои што биле малтретирани, дека ние денес имаме многу права, мислам. Можеме слободно да се образуваме, да се движиме слободно и имаме два факултети во кои денес сите ние се школуваме во нив.

ФЈ: Има ли уште нешто што сакаш да ни кажеш?

НН: Не знам, можеби и сум заборавила нешто но... кога зборувам за ова се стресувам, не можам да го раскажам и никогаш не можеш да го кажеш тоа што си го доживеала, без самиот да не го видиш, не можел слободно да го раскажеш, мислам дека ова е за моментот, не ми текнува нешто друго.

ФЈ: Благодарам!

НН: Нема за што!

ФЈ: Falemenderit!

НН: S'ka gjë!

Тихомир Стоилевски

Претходно имав доверба и мислев дека за кратко време ќе се вратиме. Меѓутоа, кога почнаа со демолирање на куќите, со крадење предмети, со собирање све што имаш во куќата ја изгубивме надежта.

Tihomir Stoilevski

Paraprakisht kisha besim dhe mendoja se për një kohë të shkurtër do të kthehem.
Mirëpo që kur filloi me demolimin e shtëpive, me vjedhjen e sendeve, me grumbullimin e gjithçkajit çfarë kishim nëpër shtëpitë, e humbëm shpresën.

КАТЕРИНА СТОИЛЕВСКА: Добровечер.
ТИХОМИР СТОИЛЕВСКИ: Добровечер.

КС: Дали може да ни се претставите?

ТС: Јас сум Тихомир Стоилевски, од Арачиново. Роден 12.04.58г. Вработен во „Рудници и Железарници - Ладна Валавница – Митал Стил“ и тоа.

КС: Значи кажавте дека сте од Арачиново?

ТС: Да.

КС: Колку време живеете во Арачиново?

ТС: Во Арачиново живеам 45 години.

КС: Каков ви беше животот во Арачиново?

ТС: Во Арачиново од роѓење па до наваму... како дете играл со Албанчиња, се дружев со нив, на улицата имаше многу куќи наши. Тогаш тие беа во малцинство и кога доаѓаа тие не го знаеја македонскиот јазик, и така да покрај другото јас ги учев нив Македонски и затоа јас не научив Албански.

КС: Значи кажавте дека тие биле тогаш малцинство, кога сте биле вие дете?

ТС: Да.

КС: Кога почна да се менува структурата?

ТС: Структурата почна да се менува некаде околу 80та - 81ва година, се населуваа повеќе и така бројот се зголеми, со Албанци и почнаа (неразбирливо) населението да се изедначува. Со текот, со тек на времето се, бројот се зголеми и останавме помалку Македонци него Албанци.

KATERINA STOILEVSKA: Mirëmbërëma.
TIHOMIR STOILEVSKI: Mirëmbërëma.

KS: A mundet që të na prezantoheni?

TS: Unë jam Tihomir Stoilevski, nga fshati Haraçinë. I lindur me dymbëdhjetin e muajit të katërt të vitit 58 (12-04-58.). I punësuar në “Miniera dhe Hekurana - Uzina e petëzimit të ftohtë – Mital Stil” edhe atë.

KS: Pra thatë që jeni nga Haraçina?

TS: Po.

KS: Sa kohë jetuat në Haraçinë?

TS: Në Haraçinë jetova dyzet e pesë vjet.

KS: Çfarë jete bënit ju atje?

TS: Në Haraçinë qysh nga lindja dhe këtej, si fëmijë luaja me shqiptarë, dhe shoqëroheshja me ata, në rrugën tonë i kishte disa shtëpi. Atëherë ata ishin në pakicë, dhe kur vinin ata nuk e dinin këtë... gjuhën maqedonase, dhe ashtu që unë ata i mësoja maqedonishten dhe prandaj unë nuk e mësova shqipen.

KS: Pra, kur Ju ishit fëmijë, treguat se ata atëherë patën qenë pakicë?

TS: Po.

KS: Kur filloi që të ndërrohet struktura?

TS: Struktura filloi aty te vitet 80-të -81-shi, filluan të vendosen më tepër dhe ashtu numri u rrit, me shqiptarë, dhe filloi... filloi me u barazua popullata. Me kalimin... kalimin e kohës ata... e... rritën numrin dhe ne maqedonasit mbetëm më pak nga shqiptarët.

КС: Аха. Дали додека бевте на возраст значи како младич, беше Арачиново само Албанско и Македонско или имаше и друго население, од друга национална припадност?

ТС: Па, негде до 74та година имаше и Ромска националност. Меѓутоа, тие се иселива и така останаа само Албанци и Македонци.

КС: Дали имавте проблеми?

ТС: Проблеми немаше толку многу. Така, некои како деца се... ама кратко тоа со дечки игри, закачања, такви работи. Значи други проблеми немало.

КС: Мхм. Каков ви беше на вас, значи животот како дете во Арачиново?

ТС: Како дете, многу се дружевме, игравме топка со Албанците. Мешано, Македонци - Албанци, така да детството со нив многу добро го поминувавме. Немаше многу закачки, иравме заедно, се дружевме. Потоа почна да се меѓаме и да играме фудбал заедно со нив и кога постоеше екипата „Бел Камен“ , тогаш не беше формирана нивната „Шкендија“ и игравме заедно, мешано и немаше други проблеми тогаш. После откако се формира нивната екипа, имаше и тогаш во екипата наша Албанци... имаше тие што беа подобри бираа кај сакаат да играат. Така да имаше една случка кога игравме спротивно едни спрема други, и на крај музика, заедно игравме со нив, на цело игралиште со сокови, со пијачки, така да едно убаво сеќавање заедно со нив.

КС: Така значи. Што мислите, соседите какви ви беа, дали ви беа Албанци или само Македонци, каде што живеете?

ТС: Јас каде што живеам беа мешани. Имаше и Албанци и Македонци. Така да, немавме многу проблеми со нив,

KS: Aha. Përderisa ju ishit në moshë, pra si djalosh i ri, a ishte Haraçina vetëm me shqiptarë dhe maqedonas, apo kishte edhe popullatë tjetër, nga ndonjë përkatësi nacionale?

TS: Pra, dikur kah vitet 74 kishte edhe popullatë rome. Mirëpo ata u shpërngulën dhe mbetën vetëm shqiptarë dhe maqedonas.

KS: A kishit probleme?

TS: Probleme nuk kishte aq shumë. Ashtu ndonjë, si fëmijë po... por ajo shkurtë zgjate. Lojëra fëmijësh, zënka, punë të tilla. Pra probleme të tjera nuk ka pasur.

KS: Mhm. Çfarë jete po kalonit, pra si fëmijë në Haraçinë?

TS: Sifëmijë, shumë po shoqëroheshim, luanim futboll me shqiptarët, Të përzier maqedonas-shqiptarë, ashtu që fëmijërinë me ata shumë mirë po e kalonim. Nuk kishte shumë zënka, luanim bashkë, shoqëroheshim. Pastaj filluam që të ndërrohem dhe filluam të luajmë bashkë me ata, dhe kur ekzistonte ekipi "Bel Kamen" (Guri i Bardh), derisa nuk qe i formuar ekipi i tyre, "Shkëndija" , luanim bashkë, të përzier, pra nuk kishte probleme atëherë. Pastaj që kur u formua ekipi i tyre, kishte akoma në ekipin tonë shqiptarë... po kishte, dhe që ishin më të mirë zgjidhnin ku të shkonin për të luajtur, Ashtu që ndodhte edhe kur luanim kundërshtarë njëri me tjetrin, dhe në fund muzikë, bashkë luanim me ata, në gjithë terrenin mbushur me lëngje, me... pije, ashtu që një kujtim i përbashkët i mirë ishte ai (flet me gëzim në fytyrë).

KS: Ashtu pra. Çfarë mendoni, fqinjët çfarë i kishit, a i kishit shqiptarë apo vetëm maqedonas, atje ku jetonit?

TS: Unë atje ku jetoja ishin të përzier. Kishte shqiptarë dhe maqedonas. Ashtu që, nuk kishim shumë probleme me ata, ata vendoseshin aty, më tepër ishin të ardhur se sa ishin vendas të vjetër. Ashtu që, ata janë të ardhur nga... vende malore, pra nga atje janë të ardhur, ashtu që ata këtu me ne, pranuan nga ne, mënyrën se si sillemi, si jetojmë, ashtu që nuk kishte shumë probleme.

они се населуваа тука, повеќето беа доселени отколку што имаше староседелци. Така да, они се дојдени од место каде... планински места, меѓутоа од таму се дојдени и они со нас тука, примаа од нас, како се понашаме ние и заедно живеевме така да немаше многу проблеми.

КС: Значи, сакав да прашам дека, значи во склопот на потесниот круг на живеење сте немале никакви проблеми, сте имале добар соживот?

ТС: Да.

КС: Кога почна да се менува начинот на живеење, кога почнаа да се појавуваат проблемите?

ТС: Проблемите почнаа да се појавуваат после 85та и околу 90та година, кога нагло почнаа да се населуваат. Не само од околните села туку и од Липково, Гошинце и од Косово да доаѓаат тука. Така да, структурата се смени, и дојде до поголемо, поголем дел на население со Албанско. Така ние почнавме да бидеме мањина после тоа.

КС: Аха. Значи вие станавте малцинство?

ТС: Да.

КС: Како се рефлектираше тоа врз вас и врз вашето семејство?

ТС: Па, врз нашето семејство немаше многу како да кажам... многу некоја нагла промена. Меѓутоа, се гледаше дека наместо населението да се изедначува, да се населува со двете етникуми, тоа испадна само со едната страна. Така да само Албанци се населуваа, додека имаше еден дел, од 74та негде кога се населива и Македонци од Кумановски села, Паланечки села. Така да, малку дојде до промена на населението, меѓутоа тоа остана кратко, така да, почнаа и тие да продаваат, па

КС: Mhm. Pra desha të pyes për... desha të tregoj se, në gjirin më të ngushtë të jetesës ju nuk keni pasur kurrfarë probleme, keni pasur një jetë të mirë?

ТС: Po.

КС: Kur filloi të ndërrohej mënyra e jetesës, pra kur filluan të paraqiten problemet?

ТС: Problemet filluan të paraqiten pas 85-ës dhe afër vitit 90, kur në mënyrë të ndjeshme filluan të migrojnë. Jo vetëm nga fshatrat përreth por edhe nga Likova, nga Goshinca, disa filluan të vijnë këtu edhe nga Kosova... Ashtu që, struktura u ndërrua, dhe erdhi deri te, që pjesa më e madhe e popullatës të jetë shqiptare. Ashtu që filluam të jemi pakicë në fshat.

КС: Aha, Ju arritët të bëheni pakicë.

ТС: Po.

КС: Si u reflektua ajo ndaj juve dhe familjes tuaj?

ТС: Pra, ndaj familjes tonë nuk kishte shumë, si të them... ndonjë ndryshim të ndjeshëm. Megjithatë, po shihej se në vend që popullata të barazohej, të popullohej me të dy etnikumet, mirëpo ndodhi që të popullohej vetëm me njërin anë. Ashtu që popullohej vetëm me shqiptarë, mirëpo kishte një pjesë, atje diku qysh nga viti 74, kur po vinin edhe maqedonas nga fshatrat e Kumanovës, fshatrat e Pallankës. Ashtu, që pakëz erdhi deri te ndryshimi i popullatës, mirëpo ajo zgjati shkurtë, ashtu që edhe ata filluan të shesin, filluan të shpërngulen... Edhe me fëmijët filloi, që në shkollë të ketë më pak maqedonas se sa shqiptarë.

КС: Mhm. Çfarë probleme kishit?

ТС: E pra, kishim probleme me fëmijët, duhej t'i përcillnim, duhej edhe që t'i prisnim. As që ishte edhe ajo... me infrastrukturën, me ujin për pije, kanalizim, dhe punë të tilla, dhe uji nuk qe sjellë,

почнаа да се селат... И со децата почнаа, школото да биде многу помалку Македонци него Албанци.

КС: Какви проблеми имавте?

ТС: Па, проблеми имавме со децата мора да ги испратиш, мора да ги дочекаш. Не беше она... со инфраструктура, со вода за пиење, канализација, такви работи, патишта, не беше воведено вода, немаше тоа до 2001ва година. Мислам после конфликтот ставија вода, што значи пиевме вода од бунари, со хидрофори, одвод немаше, и телефони имаше не многу - многу малку. Во почетокот беа негде околу 100 броја, па после неколку години почнаа да ставаат и другите.

КС: Вие кажавте дека сте имале многу убаво детство со Албанците. Како се чувствувате кога вашите деца немаа идентична комуникација како вашата?

ТС: Па, малку подруго се чувствував зашто тогаш за време на моето детство не беа толку населени, потоа почнаа да се (неразбирливо) и за моите деца беше голема разлика меѓу деца Албанци и Македонци. Помалку беа и понастрана. Не се дружеа како што се дружевме ние.

КС: Дали вие ги воспитувавте вашите деца да комуницираат со Албанци?

ТС: Да. Секогаш сум викал на моите деца: „Немој да бегате од нив, со нив да се дружите повеќе ќе бидете заштитени“ и ред други работи.

КС: Така значи. Пред 2001ва дали имавте некој настан кој што ве натерал да помислите дека можеби ќе се случи нешто во Арачиново?

ТС: Па, сè до 2001ва не сум размислувал дека може да има ваква работа, да има конфликт во Арачиново. Зошто

ато нук и kishte deri te viti 2001. Mendoj se pas konfliktit atëherë e sollën ujin, që do të thotë që pinim ujë nga puset, me hidroforë, nuk kishte sjellës uji. Telefona kishte pakëz – ata ishin tepër të pakët. Në fillim ishin aty te 100 numra. Ashtu që pas disa viteve filluan që të ...pra u vendosën edhe të tjera.

КС: Ashtu pra. Ju thatë se keni pasur fëmijëri të bukur me shqiptarët. Si ndjeheshit kur fëmijët e juaj nuk kishin komunikim identik me atë të tuajin?

ТС: E pra, ndjehesha pakëz më ndryshe, pasi që atëherë në fëmijërinë time, nuk kishin ardhur – migruar shumë. Por pastaj filluan që të [...] edhe për fëmijët e mi, ishte dallim i madh në mes shqiptarëve dhe maqedonasve. Ishin më pak dhe më të veçuar. Nuk shoqëroheshin ashtu si shoqëroheshim ne.

КС: Ju a i, a i edukonit fëmijët e juaj që të komunikojnë me shqiptarët?

ТС: Po. Çdo herë u kam thirrur fëmijëve të mi: “Mos u largoni nga ata, shoqërohuni me ata dhe do të jeni më të mbrojtur” dhe një seri të punëve të tjera u thosha.

КС: Ashtu pra. Para vitit 2001, a kishit ndonjë ngjarje që do t'ju shpinte të mendonit se mund të ndodhte diçka në Haraçinë?

ТС: Pra, deri te viti 2001 nuk kisha menduar se nuk mund të ndodhë një punë e tillë, që të ketë konflikt në Haraçinë. Me që Haraçina graviton shumë afër... ndaj Shkupit, por megjithatë nuk shpresoja se një gjë e tillë mund... Mirëpo gabimi më i madh ishte se popullata nuk bëri marrëveshje, për pranimin e faktorëve të jashtëm, që sollën deri te... konflikti. Mundej që maqedonasit dhe shqiptarët të bënin marrëveshje që të thoshin se në Haraçinë nuk mund hyjë askush, dhe që nuk e japim, mirëpo ndodhi krejtësisht ndryshe. Ashtu pra, edhe konflikti ndodhi, edhe ne vetë lëshuam fshatin.

Арачиново гравитира многу близу до Скопје, и сепак не сум се надевал за такво нешто. Меѓутоа, најголема грешка е што населението не се договори, за да ги прими надворешните фактори, што дојде до конфликтот. Можеа да се договорот Македонците и Албанците дека во Арачиново не може никој да влезе, и не го даваме, меѓутоа испадна сосема друго. Така да, и конфликтот бидна што и ние самите го напуштивме селото.

КС: Дали пред 2001ва во некој период се чувствувавте небезбедно во својот дом?

ТС: Да. Имаше една прилика кога погинаа полицајците близу Арачиново. Дојде до некако, до несигурност, пошто така испадна, и се осекавме како небезбедни. Имаше и полицајци и тогаш, меѓутоа баш они, за жал погинаа четворица на почеток на селото. И дојде малку до несигурност во живеењето.

КС: Сте помислиле ли некогаш пред 2001ва година да го напуштите родното место?

ТС: За такво нешто не сум размислувал уопште. Во 1987 година направив нова куќа, местото ми беше доста големо, кај што имав 4.000 квадрати со сè куќата и не сум помислувал за таква работа.

КС: Дали имавте претходно некои проблеми? На пример закани од албанското население пред 2001ва година?

ТС: Не сум имал таква работа.

КС: Дали го очекувавте тоа што се случи 2001ва?

ТС: 2001ва не сум ја очекувал. Се слушаше на други места, меѓутоа пошто Арачиново е многу блиску до Скопје и мислев дека сепак ќе го заштитат и нема да дојде до, тоа што бидна - конфликтот.

КС: Para vitit 2001, në një periudhë, a u ndjetë të pasigurt në shtëpinë tuaj?

ТС: Po, kishte një rast kur vriteshin policë në afërsi të Haraçinës. Dhe erdhi deri te njëfarë pasigurie, me që ashtu ndodhi, dhe ndjeheshim si të pasigurt. Kishte policë edhe atëherë, por megjithatë pikërisht ata, për fat të keq humbën jetën katër prej tyre para fshatit. Dhe erdhi te njëfarë pasigurie në jetesën.

КС: A patët menduar ndonjëherë para vitit 2001 që të lëshonit vendin e juaj të vendlindjes?

ТС: Për një gjë të tillë nuk kam menduar fare. Pasi që në njëmijë e tetën... njëmijë e nëntëqind e tetëdhjetë e shtatën e ndërtova shtëpi e re, vendi ishte tepër i madh, ku i kisha katër mijë metra katrorë bashkë me shtëpinë dhe as që kam menduar për një punë të tillë.

КС: A kishit paraprakisht ndonjë problem? P. sh. kërcënime nga popullata shqiptare para vitit 2001?

ТС: Nuk kam pasur një punë të tillë.

КС: A kishit pritur atë që ndodhi në vitin 2001?

ТС: Vitin 2001 nuk e pritsha. Dëgjohej për në vendet e tjera, dhe për arsye se Haraçina është shumë afër Shkupit dhe mendoja se megjithatë do ta mbrojnë, nuk do të vijë deri te ajo që ndodhi – konflikti.

КС: Ashtu. Dua të më thoni konkretisht për vitin 2001, për vetë konfliktin para se të lëshoni fshatin? A po përhapeshin ndonjë farë zërash në kuadër të fshatit?

ТС: E pra, para se të lëshojmë... konflikti... para se të lëshojmë fshatin kishte disa... largime nga shtëpitë. Gjoja do të na sulmonin, dhe do të na bëjnë, këtë-atë. Unë, për fat të keq vetëm njëherë dola nga shtëpia, por që kishte njerëz që dilnin më shpesh. Dhe as

КС: Сакам да ми кажете конкретно за 2001ва, за самиот конфликт пред да го напуштите селото? Дали се ширеа некакви гласини во селото?

ТС: Па, пред да го напуштите селото имаше неколку така, иселувања од куќите. Демек, ќе не нападнале, ова – она. Јас меѓутоа за жал само еден пат излегов од дома. Имаше луѓе што излегуваа почесто. И не помсилував дека може да дојде до тоа. (кашла)

КС: Така. Значи, не сте биле подготвени [...]

ТС: (кашла)

КС: Значи не сте биле подготвени за тоа што се случи?

ТС: Да.

КС: Дали комунициравте со Албанците, значи пред 2001ва година?

ТС: Да.. комуни...(се закашлува) Ај што ми бидна бре? Комуницирав и денеска комуницирам со нив.

КС: Дали добивте некое предупредување?

ТС: Не. Таква работа не сум добил.

КС: Значи вие немавте предупредување дека не сте безбедни?

ТС: Да. Од никого не слушнав дека ќе се нападне селото и така да немавме сознание да го напуштите селото.

КС: Водевите нормален живот?

ТС: Да.

që mendoja se mund të vijë puna deri te ajo (kollitet).

KS: Ashtu. Nuk keni qenë të përgatitur [...]

TS: (kollitet)

KS: Pra nuk ishit të përgatitur për atë që ndodhi?

TS: Po.

KS: A komunikoni me shqiptarët, pra para vitit 2001?

TS: Po... komun... (kollitet) Ah çfarë më ndodh kështu? (kërkon falje dhe vazhdon me përgjigjen) – Komunikojta, akoma edhe sot po komunikoj me ata.

KS: A pranuat ndonjë paralajmërim?

TS: Jo. Një gjë të tillë nuk pranova.

KS: Pra, ju nuk patët paralajmërim se nuk jeni të sigurt?

TS: Po. Nga askush nuk dëgjova se... se do të sulmohej fshati dhe ashtu që nuk kisha dijeni për të lëshuar fshatin.

KS: Ju po bënit jetë normale?

TS: Po.

KS: Thatë se kishit ikur njëherë para vitit 2001?

TS: Po.

KS: Cila periudhë ishte ajo?

TS: E pra, mendoj se ishte atje diku kah muaji mars, ashtu disi, prill.

КС: Кажавте дека сте избегале еднаш пред 2001ва?

ТС: Да.

КС: Кој период беше тоа?

ТС: Па, негде мислам дека март месец, така нешто или април.

КС: Така. Пред да се случи 2001ва, месец?

ТС: Месец јуни. Јули – о, јуни. Значи негде 7ми јуни го напуштивме селото.

КС: Кој ви кажа дека треба да го напуштите селото?

ТС: Па, кој? По телефон некој се јави, на моите деца и кажа дека наводно кај горната автобуска влегле терористи. И така да ние во тој момент испаднавме од селото.

КС: Како ја примивте таа информација?

ТС: Па, многу тешко (зборува со насолзени очи).

КС: Дали ви се веруваше?

ТС: Не, не ми се веруваше меѓутоа тоа бидна.

КС: Како избегавте од домот?

ТС: Од дома... Па, оставив све, само децата и жената ги земав со мене и не земав друго ништо. Само некои ситни работи. Мислев дека ќе биде само за еден ден, меѓутоа не испадна така. Наредниот ден јас, мојата фамилија, претходниот ден мојата фамилија ја однесов во Скопско Поле кај балдза ми. Така да утредента јас, поново се вратив, татко ми остана во селото, и се вратив. Кога се вратив назад со автобус во селото беше празно. Само ме сретна еден комшија тука и ми рече: „Што правиш Тихо?“ – „Добар сум.“, и тој не веруваше дека

КС: Ashtu. Konflikti ndodhi vitin 2001, muaji?

ТС: Muajin qershor. Korrik – o, qershor. Pra dikur kah 7-të qershor e lëshuam fshatin.

КС: Kush ju tha se duhej të lëshonit fshatin?

ТС: E pra, kush? U paraqit dikush me telefon, u tha fëmijëve të mi se te stacioni i sipërm i autobusëve kanë hyrë terroristët. Dhe ashtu që ne në atë moment ikëm nga fshati.

КС: Si e pranuat informatën?

ТС: Pra, shumë rëndë (flet me sy të përlotur).

КС: A ju besohej?

ТС: Jo, nuk më besohej por megjithatë ndodhi (flet me sy të përlotur).

КС: Si u larguat nga shtëpia?

ТС: Nga shtëpia... Pra, lashë gjithçka, vetëm fëmijët dhe gruan i morra me vete dhe nuk morra kurrëgjë tjetër. Vetëm disa sende të imta. Mendoja se do ishte vetëm për një ditë, mirëpo nuk ndodhi ashtu. Ditën e ardhshme, unë familjen time, një ditë më parë familjen time e dërgova në Fushën e Shkupit te balldëska ime (motra e gruas). Ashtu që të nesërmen, përsëri u ktheva, babai im mbeti në fshat, ashtu që u ktheva. Kur u ktheva në... me autobus prapa për në fshat, fshati ishte i zbrazët. Vetëm më takoi një fqinj dhe më tha: “Çfarë po bën Tiho?” – “Mirë jam.”, dhe ai nuk besonte se mund të ktheheshim prapë. Ashtu që edhe unë shkova me babanë tim, isha në shtëpi, dhe pas një kohe erdhi një fqinj nga maqedonasit dhe tha: “Ikni, në fshat vijnë terroristët” (flet me sy të përlotur). Edhe unë në atë moment me babanë tim ikëm nga fshati. Gjithçka çka kishim i lamë në shtëpi, asgjë nuk morëm me vete, dhe ikëm në këmbë në drejtim të lagjes Belimbeg.

повеќе нема да се вратиме. Така да отидов и јас со татко ми, во куќата бев, и во едно време дојде еден комшија Македонец и рече: „Бегајте, во селото идат терористи“. И јас во тој момент со татко ми испаднавме од селото. Оставивме све што имавме дома, не земавме ништо со нас, и према населба Илинден отидовме пешки.

КС: Значи пешки по што, по канал?

ТС: Да.

КС: Имавте ли средба со тие т.н. терористи?

ТС: Не. Немавме. За жал не сретнавме ниеден терорист и не знам ни како изгледа.

КС: Така. И покрај тоа што слушнавте дека Арачиново е небезбедно, значи вие кажавте дека сте се вратиле пак назад?

ТС: Да.

КС: Како се чувствувавте кога го гледавте Арачиново, кажавте празно?

ТС: Па, многу како... Ми падна многу тешко, зашто така се деси. Што немаше кој од страна на власта да нè извести дека, да напуштите, или да седите. Такви работи се случуваат меѓутоа, за жал испадна спротивното.

КС: А медиумски какви гласини се ширеа? Дали пратевте по телевизија што се зборува?

ТС: Пратев за нас, за другите места кажуваа како, меѓутоа за Арачиново не спомнаа дека треба да го напуштиме и дека ќе има конфликт во него.

КС: Кажавте дека сте отишле во Скопско Поле кај балдзата.

КС: Pra do të thotë nëpërmjet kanalit?

ТС: Po.

КС: A kishit ndonjë takim me të ashtuquajturit terroristë?

ТС: Jo nuk kishim. Për fat të keq nuk takuam asnjë terrorist dhe as që di se si duket.

КС: Ashtu. Edhe megjithëse... që dëgjuat se Haraçina nuk është e sigurt, ju thatë megjithatë se ishit kthyer përsëri prapa në fshat?

ТС: Po.

КС: Si ndjeheshit kur e shikonit Haraçinën, thatë të zbrazët?

ТС: Pra. shumë si... Më erdhi shumë keq (flet me sy të përlotur), pse ndodhi ashtu. Pse nuk pati ndonjë nga ana e pushtetit që të na lajmërojë, dhe të thotë lëshoni, dhe se... apo të thotë qëndroni. S'kisha... Punë të tilla ndodhin, megjithatë, për fat të keq, ndodhi e kundërta.

КС: Kurse nëpërmjet mediave, çfarë zërash po përhapeshin? A po ndjekëshit çfarë po flet televizioni?

ТС: Po e ndjekja për ne, tregonin për viset e tjera, kurse për Haraçinën nuk përmendej se duhej ta lëshonim dhe se do të ketë konflikt në te.

КС: Mhm. Thatë që kishit shkuar në Fushën e Shkupit te balldëska. Si ju dukej kur shkuat atje?

ТС: Pra, atje kur shkova shumë rëndë mu bë. Pasi që lëshova vendlindjen time, dhe e dyta gjithçka lashë atje, sendet shtëpiake, gjithë sendet, deri edhe dhuratat e fëmijëve dhe gruas që i patëm, sendet e arit i lamë në shtëpi. Në shpejtësi ikëm ashtu që gjithë sendet që i patëm në atë moment mbetën në Haraçinë. Dhe shumë rëndë u ndjeva pasi që ditën e ardhshme mu paraqit babai dhe më

Како ви беше кога отидовте таму?

ТС: Па, таму кога отидов многу тешко ми беше. Зошто го напуштив родниот крај, а втора работа све оставив таму, покуќнина, сите работи, дури и на децата и жената поклони што имавме, златни работи ги оставивме во куќата. На брзина испаднавме така да сите работи што ги имавме до тој момент останаа во Арачиново. И многу тешко ми падна пошто наредниот ден ми се јави татко ми за селото и ми кажа дека во Арачиново нема влегување више. И тогаш уште потешко ми падна. Така да, не бев баш... Многу бев вознемирен.

КС: Дали ви беше сеедно тоа што веќе дознавте дека Арачиново е окупирано? Дека бевте сместени во туѓ дом и дека нема да се вратите назад? Дека оставивте сè така?

ТС: Не ми беше се исто. Многу тешко ми падна зошто цел живот што сум печалел и што ми оставиле и дедо ми и татко ми остана таму во Арачиново. Така да, не се надевав дека кога ќе се вратам поново дека воопшто ќе постои куќата. Рачунав дека ќе ја нема, ќе нема што да најдам. Меѓутоа, испадна сосем друго.

КС: Да ве прашам додека бевте сместени во друго семејство кој ве информираше за состојбата на вашиот дом?

ТС: Никој не нè информираше. Така беше, само преку медиумите. Рекоа дека влегле терористи кај нас, и немаше комуникација со никого.

КС: Дали ја следевте состојбата само преку медиуми во врска со Арачиново, или добивавте од некаде, од друго место извор на информации?

ТС: Не добивав. Само преку медиумите.

КС: Дали им верувате на медиумите?

tregoi për fshatin dhe se në Haraçinë nuk ka më të hyrë në te. Edhe atëherë edhe më keq u ndjeva (flet me sy të përlotur). Ashtu, nuk isha aq... Shumë isha i shqetësuar.

КС: A ju... bëhej njëlloj ajo që kuptuat se Haraçina është e okupuar? Dhe se për atë se ishit të vendosur në shtëpi të huaj dhe se nuk mund që të ktheheni prapa? Dhe se gjithë sendet i lëshuat ashtu?

ТС: Nuk më dukej gjithçka njëlloj. Shumë keq u ndjeva për arsye se atë që gjithë jetës e fitova dhe që më lënë gjyshi dhe babai i im më mbeti (flet me sy të përlotur) në Haraçinë. Ashtu që, nuk shpresoja se kur të kthehem përsëri, në atë se shtëpia e ime në përgjithësi do të ekzistojë. Llogaritja që të, mos e ketë, dhe se nuk do të kishte se çfarë të gjej. Megjithatë, ndodhi krejtësisht ndryshe.

КС: Desha t'ju pyes, përderisa ishit të vendosur në familje tjetër, kush ju informonte për gjendjen e shtëpisë të juaj?

ТС: Askush nuk na informonte. Ashtu ishte, vetëm përmes mediave. Thanë se kanë hyrë terroristë te ne, dhe se nuk ka komunikim me asnjërin.

КС: A ndjekëshit situatën vetëm përmjet mediave në lidhje me Haraçinën, apo lajmëroheshit prej diku, nga ndonjë vend tjetër si burim informatash?

ТС: Jo nuk pranoja. Vetëm përmjet mediave.

КС: A u besonit mediave?

ТС: E pra, pjesërisht.

КС: Përse pjesërisht?

ТС: Sepse edhe ata paralajmëronin, diçka anas, kurse... nga vendi ngjarjes nuk kishte, vetëm nga pikat policore që ekzistonin,

ТС: Па, делумно.

КС: Зошто делумно?

ТС: Па затоа што и они најавуваа, што од лице место немаше, само на пунктовите кај што постоела со нашите сили, меѓутоа фактичката состојба внатре не ја знаеја ни самите. Кажуваа некои цифри, ама тоа тие цифри... од една страна може имаше нешто вистина меѓутоа од друга страна не знаевме дали воопшто постојат толку, дали има така... Така да, делумно им верував на медиумите.

КС: Како беше во склоп на потесното семејство? Како се справивте со ситуацијата?

ТС: Па, во почетокот многу ни беше тешко, знаеш, отидовме во куќа, меѓутоа таму останавме, не се задржавме многу. Благодарение на институциите не префрлија во домови. Така да, мислам дека околу 7 дена седевме во фамилија, и многу се чувствував... ми беше тешко, не можев да спијам, све ми беше така ненавикнат на туѓо место да живеам. Меѓутоа, со тек на време, за отприлика 7 дена нè сместија по домови, подруго се осекав него ли во потесното семејство и местото кај што бев сместен првите 7 дена.

КС: Твоите најблиски, од твоето најблиско семејство како го прифатија тоа?

ТС: Од моите, од моето потесно семејство многу тешко им падна... Ме повикуваа и тие за сместување меѓутоа јас сметав и најбезбедно ми беше во домовите. Зашто сепак во туѓа куќа тешко се живее, кај што има и плус, без разлика дали сестра, зет, и други деца. Полесно ми беше во дом отколку кај што бев сместен во куќа.

КС: Дали вашите деца и сопруга го прифатија тоа што

që do të thotë gjendjen faktike nuk e dinin edhe ata vetë. Tregonin disa shifra, mirëpo ata shifra... nga njëra anë mund të ishin të vërteta, kurse nga ana tjetër nuk e dinim nëse në përgjithësi ekzistonin aq, dhe se a ka... Ashtu që pjesërisht u besojta mediave.

КС: Si ishte gjendja në kuadër të rrethit më të ngushtë familjar? Si ballafaqoheshit me situatën?

ТС: E pra, në fillim e kishim shumë rëndë, shkuam në shtëpi, por atje mbetëm... pra nuk ndenjëm shumë. Duke u falënderuar institucioneve na bartën nëpër konviktet. Ashtu që mendoj se afër 7 ditë ndenjëm në familje, dhe shumë u ndjeva... rëndë, nuk mundsha të fle, gjithçka më dukej si i pamësuar të jetoj në vend të huaj. Megjithatë, me kalimin e kohës, për një periudhë prej afërsisht 7 ditëve na vendosën nëpër konvikte, dhe ndihesha më ndryshe se sa nëpër familjet ku ishim të vendosur 7 ditët e para.

КС: Тë afërmit e tuaj, nga rrethi i ngushtë familjar si pranuan atë?

ТС: Тë mijtë, nga rrethi i ngushtë familjar u ndien shumë keq... Мë thërrisnin edhe ata që të vendosem, mirëpo unë... мë sigurt мë bëheј... nëpër konviktet. Për arsye se në shtëpi të huaj vështirë jetoheј, ku plus mund edhe të ketë, pa marrë parasysh a ndonjë motër, dhëndër, apo diçka tjetër edhe fëmijë. Мë mirë мë bëheј në konvikt se sa si isha vendosur nëpër shtëpi.

КС: Fëmijët dhe gruaja e juaj, a pranuan faktin se duheј të lëshonin Haraçinën, pra që e lëshuan dhe shkuan në shtëpi të huaj dhe pastaj që duheј të vendoseshin në konvikt?

ТС: Pra shumë lehtë pranuan faktin që u vendosën, nga... në konvikt. Мë lehtë se sa në shtëpi.

КС: Pra mendoni se e përmbajtën zgjidhjen e juaj se duhet të...

ТС: Po.

требаше да го напуштат Арачиново, значи го напуштија, што отидоа во туѓа куќа па потоа што требаше да се сместат во дом?

ТС: Па со многу лесно го прифатија тоа што се сместија во, од куќа во дом, полесно во домот отколку во куќата.

КС: Значи мислите дека го поддржуваа вашиот избор дека треба да...

ТС: Да

КС: ...престојуваат во интернат?

ТС: Точно.

КС: Започна воена акција, имаше во Арачиново во тој период?

ТС: Да.

КС: Дали ја следевте таа...?

ТС: Не ја следев многу. Некако не можев во тој момент да... малце бев... второ, повеќе не сакав да гледам што ќе се деси таму. Имаше луѓе кои гледаа, одеа по пунктови по... на пример од Илинден мост, од Сингелиќ, јас не одев таму. Не сакав да, повеќе се замарам со такви работи.

КС: Дали мислите дека правилно постапивте со тоа што го напуштивте Арачиново во јуни?

ТС: Па, мислам е правилно пошто немаше организирање, немаше договор меѓу населението, за да можеме да го заштитиме. Претходно кажав дека институциите што беа од Арачиново, Градоначалник, не се договорија со месното население, да не дозволат да влезат внатре. Меѓутоа, за жал сосема друго се случи. Затоа моравме да го напуштиме, сакале или нејќеле.

КС: ...të qëndrojnë në konvikt?

ТС: Saktë

КС: Filloi aksion luftarak, pra a kishte në atë periudhë, ndodhi në Haraçinë?

ТС: Po.

КС: A e ndjekëshit atë...?

ТС: Nuk e ndjeksha, shumë. Jo nuk e ndjeksha. Disi nuk mundja... nuk mundja... në atë moment të punës nuk isha... dhe e dyta nuk desha të shikoja se çfarë do të ndodhë atje. Kishte njerëz që shikonin, shkonin nëpër pikat policore, nëpër... p.sh. nga urra e Belimbegut, nga Singeliqi (lagjja e sotme Çento ose fshati Hasanbeg), kurse unë nuk shkova në atë mënyrë. Nuk desha të lodhem me punë të tilla.

КС: Mhm. A mendoni se vepruat drejtë me atë që Haraçinën e lëshuat në qershor?

ТС: Pra, mendoj se ishte e drejtë pasi nuk kishte organizim, nuk kishte marrëveshje në mes të popullatës, që të mund ta mbrojmë. Më parë ju thashë se institucionet që ishin në Haraçinë, Kryetari, nuk bën marrëveshje me popullatën vendase, që të mos lejojnë të hyjnë brenda. Por megjithatë për fat të keq diçka krejtësisht ndryshe ndodhi. Prandaj duhej të largoheshim, me dëshirë apo pa dëshirë.

КС: A komunikuat pas qershorit me shqiptarët-bashkëfshatarë?

ТС: Po. Pas mbarimit të konfliktit takohesha me fqinjët. Edhe ata njëllon si unë, dhe na kemi ikur dhe nuk ka përse t'i akuzoj ata. Pasi nuk kam qenë atje, edhe ata tregojnë se nuk kanë qenë. Dhe ne normalisht... pra që edhe ata... pra çfarë na ndodhi ne edhe atyre, prandaj ndoshta të gjithë jo por 90% sipas meje, si dola unë edhe ata kanë dalë nga fshati. Pra, do të thotë edhe ata kanë lanë gjithçka. Kurse për atë se sa kanë qenë të informuar, nuk e di për

КС: Комунициравте ли после јуни со Албанци - соселани?

ТС: Да. После конфликтот кога заврши се среќавав со комшиите. И тие исто како мене, и ние сме напуштиле и нема за што јас нив да ги обвинувам. Пошто не сум бил таму, како и они, кажуваат дека не биле. И јас нормално... и нас истото што ни се деси и нив исто, може сите не, меѓутоа 90% за мене, како јас искочив така и они искочиле. Што значи оставиле и они сè. А колку биле информирани, за нив не знам. Меѓутоа тоа се виде, нивните куќи се уништени, каде опљачкани, едно - друго... Сакам да кажам дека не сум бил таму и тие како мене кажуваат, а и на повеќето им верувам. Дека и они го напуштиле селото исто како и јас.

КС: Што констативте во тие разговори? Што заклучивте?

ТС: Па, заклучивме дека институциите не го заштитиле селото. Значи, се знаеше дека, не се знаело дека ќе го нападнаат селото и они дека не верувале, пошто како што споменав претходните зборови, и они очекувале дека нема да го нападнаат, меѓутоа испаднало сосем друго.

КС: Откако се сместивте во колективен центар каков ви беше животот?

ТС: Откако се сместивме во колективен центар беше многу тешко. Прво, од почетокот во една соба четворица: со жена, со ќерка и со син. Што значи: тука спиеш, тука се соблекуваш, сите работи... Значи многу тешко беше. Понатаму во едно купатило 37 - 40 души, тука перална, тука бањање и ред други работи, многу тешко беше во почетокот. Потоа малку се промени ситуацијата, со благодарение на директорот, што ни дадоа уште една соба. Меѓутоа, многу тешко. Кој не бил нема да верува - кој бил знае како е тешко.

atë. Mirëpo siç u duk edhe shtëpitë e tyre janë të shkatërruara, ku ka edhe të grabitura, njërën – pa tjetrën... Dua t'ju tregoj se nuk kam qenë atje, edhe ata si mua tregojnë, dhe sipas... pjesës më të madhe i besoj. Se edhe ata i kanë lëshuar shtëpitë e tyre si unë.

КС: Çfarë konstatuat në ato bisedime? Çfarë përfunduat?

ТС: E pra, konstatuam se institucionet nuk e mbrojtën fshatin. Që do të thotë, se dihej, se ata nuk e dinin se do të sulmohej fshati dhe ata nuk kanë besuar, pra siç ju përmenda me fjalët e mëparshme, edhe ata kanë pritur se nuk do ta sulmojnë fshatin, mirëpo doli krejtësisht diçka tjetër.

КС: Që kur u vendosët në qendrën kolektive, si e çonit jetën?

ТС: Që kur u vendosëm në qendrën kolektive ishte shumë rëndë. E para, prej fillimit në një dhomë katër persona: me gruan, me bijën dhe me birin. Çka do të thotë: aty flenë, aty mbathesh, gjithë punët... Pra shumë rëndë ishte. Pastaj më tej të gjithë... në një banjë 37-40 persona, aty larësja, aty laheshim dhe një seri punësh të tjera..., shumë rëndë ishte në fillim. Pastaj pak u ndryshua situata, duke u falënderuar marrjes të një dhome tjetër që na e dhënë. Por prapëseprapë shumë rëndë. Kush nuk ka qenë – nuk beson, kush ka qenë – e dinë se sa rëndë ishte.

КС: A fituat statutin e personit të shpërngulur (refugjatis)?

ТС: Po.

КС: Si ndjeheshit në atë rast?

ТС: E pra, shumë rëndë. Në shtetin tuaj personal, të jesh i shpërngulur. Atë se gjen askund.

КС: Kur për herë të parë u kthyet në Haraçinë, pas qershorit të vitit 2001?

КС: Добивте статус на раселено лице?

ТС: Да.

КС: Како се чувствувавте заради тоа?

ТС: Па, многу тешко. Во своја сопствена држава, да бидеш раселен. Тоа го нема нигде.

КС: Кога прв пат се вративте во Арачиново, после јуни 2001ва?

ТС: Па, негде околу мислам дека 28ми јуни. Влегов на диво, и право отидов, пошто нашата куќа се наоѓа во близина на патот за Илинден, по канал. И влеговме преку каналот, и прво што влегов во куќата моја. Меѓутоа, како што кажуваат, кога влегов јас куќата ми беше како што сум ја оставил. Имаше некои оштетувања мали, од луѓе, не беше ни погодена со куршум ни ништо, све беше здраво. Вратите беа оштетени, бидејќи кога излегов ги заклучив, така да, немаше многу работи што ми фалеа. Значи, можам да кажам еве музички систем, некои ситни работи.

КС: Како ви беше во тој момент кога се вративте прв пат дома?

ТС: Па, се осекав доста напнато, меѓутоа со свое размислување малку похрабро, знаев дека ќе влезам, и добив сила некоја, да го пребродам тоа со помали болки, значи, напнатоста да ја сузбијам. Така да, влегов и кога влегов во куќата, можев да видам, не беше многу растурена. Така барале нешто, не знам што, сигурно пари, меѓутоа можам да кажам и парите што ги оставив, мислам и златото што го оставив, го најдов во куќата. Се договаравме со жена ми, кај било, кај ги оставила и потоа испадна дека моето пак си остана мое.

КС: Дали... дали се чувствувате во тој момент безбедно?

ТС: E pra, aty diku... mendoj se ishte 28 qershor. Hyra në mënyrë jashtëligjore (në të zezë), dhe u drejtova drejtë, pasi shtëpia e jonë gjendej në afërsi të rrugës për Belimbeg, përgjatë kanalit. Hymë nëpër kanal, dhe ashtu që sa hyra ishte shtëpia e ime. Por me atë çka tregojnë, shtëpia ka qenë ashtu siç e kisha lanë unë. Kishte disa dëmtime të vogla, nga... por edhe nga njerëzit, dhe as që ishte goditur me plumba dhe me asgjë, gjithçka ishte shëndoshë. Dyert qenë pak të dëmtuara, ashtu që kur dola i mbylla, nuk kishte mungesë të shumë sendeve. Ashtu që pra mund t'ju them, ja si p.sh. sistemi muzikor, disa... ishin sende të imta.

КС: Si ju dukej në atë moment kur u kthyet për herë të parë?

ТС: E pra, u ndjeva shumë mirë, edhe me një mendim më të guximshëm, pasi e dija se do të hyjë, dhe morra një fuqi, që ta tejkalojë më lehtë me dhimbje më të vogla, që do të thotë tensionimin ta shkatërroj (zvogëloj). Ashtu që hyra, kur hyra në shtëpi, munda të vërej se nuk ishte shumë e derdhur. Ashtu që kanë kërkuar diçka, nuk e di se çka, sigurisht të holla, por mund që t'ju them se edhe paratë që i lashë, edhe arin, i gjeta në shtëpi. Biseduam me gruan time, se ku i kishte vendosur dhe ashtu doli puna se ajo që është e imja e imja mbeti

КС: Ashtu. Nëse... A ndjeheshit në atë moment të sigurt? A ekzistonte frikë?

ТС: Jo, nuk ndihesha i sigurt pasi akoma nuk ishte pastruar situata, ashtu që lëviznim pak me frikë, unë kur hyra në shtëpi ajo ishte e shkatërruar dhe me shumë kujdes hyra brenda, ndoshta mund të kishte... mendoja se mos kanë lënë diçka, por nga pak, gradualisht aq sa të shikoj shtëpinë dhe dola qysh nga ai moment. Pra pa kurrfarë problemesh, por nuk u ndjeva i sigurt pasi që hyra jashtë rregullave, pra nuk hyra nëpërmjet rrugës të rregullt.

КС: A mendoni se do të ktheheni shpejtë më të gjithë familjen në shtëpinë e juaj?

Дали постоеше страв?

ТС: Не се чувствував безбедно пошто уште не беше расчистено, така да малку со страв одевме, јас кога влегов во куќата беше расфрлана и многу пажливо влегов внатре, може да има... мислев да не има нешто оставено, меѓутоа полека, постепено, само колку да ја видам куќата и излегов во тој момент. Значи без никакви проблеми, а безбедно не се осеќав пошто и тогаш влегов на диво, не влегов по редовен пат.

КС: Мислевте ли дека ќе се вратите брзо со целото семејство во својот дом?

ТС: Па, го мислев тоа. Да. Мислев дека ќе се среди за кратко време тоа, пошто као што кажуваа медиумите не беше баш точно. Имаше куќи кои беа здрави, кои повеќето од нив имаше помал број на уништени куќи... И така мислев дека што било - било, дека е завршена работа и дека ќе превземат поголеми безбедносни мерки, ќе се среди и ќе се вратиме ние назад. Но, за жал не испадна така.

КС: Што ве натера да помислите дека ќе е поинаку? Дека нема да се вратите? Кога? Во кој момент?

ТС: Па, помислив кога првите,... откако дозволија од Министерството да влеземе внатре, кажаа властите дека можеме да, да влеземе во селото и мислев дека тоа завршила работата... Потоа ќе се направат услови и ќе се вратиме. Меѓутоа, за жал не бидна така. До првите 20 дена си комунициравме со комшиите ОК. Меѓутоа, после 20-тиот ден дали некоја освета или што беше, почнаа куќите наши... Мојата куќа да ја пљачкаат, почнаа по дворот што имав, зимаа да кршат. И, така да, почиња разочарување. И една друга работа, кога почнаа повеќе услови, струја, да се поставуваат... се деси еден немил настан каде што еден наш сограѓанин погина со бомба, и уште повеќе страв... за мене мислам дека стана како небезбедно. Сега, дали дека не знаевме кој ја наместил, што... меѓутоа од

ТС: Pra, e mendoja atë. Po. Mendoja se do të rregullohet për kohë të shkurtër ajo, pasi siç tregonin mediat nuk ishte... nuk ishte edhe aq e saktë. Kishte shtëpi që ishin të shëndosha, një pjesë e madhe nga ato. Kishte një numër të pakët të shtëpive të shkatërruara... Dhe ashtu mendova se çka ndodhi – ndodhi, se puna u krye dhe se ndërmorën masa më të mëdha të sigurisë, do të rregullohej dhe do të ktheheshim ne, por fatkeqësisht nuk ndodhi ashtu.

КС: Çfarë ju shtyri të mendoni ndryshe? Se nuk do të ktheheni? Kur? Në cilin moment?

ТС: Pra, mendova kur të parët... qysh kur [...] lejoi Ministria që të hyjmë brenda, thanë pushtetarët se mund që të hyjmë në fshat dhe mendova se atëherë mbaroi puna... Pastaj do të... krijohen kushte dhe do të kthehem. Mirëpo fatkeqësisht nuk ndodhi ashtu. Deri në 20 ditët e para siç komunikojmë me fqinjët ishte ok. Mirëpo, pas ditës të 20 nuk e di nëse ishte ndonjë hakmarrje, filluan që shtëpitë tona të... Shtëpinë time filluan që ta plaçkitin, filluan nga oborri, çfarë kisha i thyen. Ashtu që filloi zhgënjimi. Edhe një punë tjetër që kur filloi që të elektrizohet, kushtet të rregullohen, që të vendosen... ngjau një ngjarje e padëshirueshme kur një bashkëqytetar i yni u vra me bombë, ashtu që u shtua frika... ashtu që për mua u bë e pasigurt. E tani ndoshta nuk e dinim se në çfarë mënyre... kush e kurdisi, dhe... prej çka erdhi deri te një mosbesim, në mesin e vetë popullatës.

КС: Pra ju atëherë e humbët besimin...

ТС: Po.

КС: ...në qytetarët?

ТС: Po.

КС: Më parë, a kishit besim?

тоа дојде до една недоверба, меѓу самото население.

КС: Значи, вие тогаш ја изгубивте довербата...

ТС: Да.

КС: ...во сограѓаните?

ТС: Да.

КС: А претходно имавте доверба?

ТС: Претходно имав доверба и мислев дека за кратко време ќе се вратиме. Меѓутоа, кога почнаа со демолирање на куќите, со крадење предмети, со собирање све што имаш во куќата ја изгубивме надежта. Значи, тука можам да кажам дека институциите не ја превземаа она правото, што го изјавуваа на медиумите дека е безбедно, нема проблеми, меѓутоа испадна сосема друго.

КС: Колку често одевте во сопствениот дом после 2001ва?

ТС: После 2001ва секоја сабота, неделно обавезно по еднаш или двапати.

КС: Како одевте?

ТС: Па, одев повеќето со автобус, одев во сабота пошто бев слободен и некогаш во неделата. И, зависи слободен ден кога имам пак го посетував селото.

КС: Зошто сакавте да одите?

ТС: Па, сакав да одам пошто таму бев роден, не ми беше... ми беше жал за да го оставам тоа така. Кажав дека имав куќа нова 100 квадрата, све наместена, место и жал за... носталгијата ме влечеше кон селото.

ТС: Paraprakisht kisha besim dhe mendoja se për një kohë të shkurtër do të kthehem. Mirëpo që kur filloi me demolimin e shtëpive, me vjedhjen e sendeve, me grumbullimin e gjithçkajit çfarë kishim nëpër shtëpitë, e humbëm shpresën. Pra do të thotë që institucionet nuk e ndërmorën atë të vërtetën, atë që deklarohet përmjet medimeve – është sigurt, nuk ka probleme, por ndodhi krejtësisht tjetër gjë.

КС: Sa shpesh shkonit në shtëpinë tuaj pas 2001-it?

ТС: Pas 2001-it çdo të shtunë, në javë medoemos nga një ose dy herë.

КС: Si po shkonit?

ТС: Pra. Shkoja më shpesh me autobus, shkoja të shtunën pasi që isha i lirë dhe ndonjëherë edhe të dielën. Dhe varej kur kisha ditë të lirë. Vazhdimisht e vizitoja fshatin.

КС: Pse dëshironit që të shkonit?

ТС: E pra, desha të shkoja pasi atje kisha lindur, nuk më ishte... por më vinte keq të lëshoja ashtu në atë mënyrë. Tregova se kisha shtëpinë e re, 100 kuadrat, e gjithë e rregulluar, dhe më vinte keq... më tërhiqte nostalgjia ndaj fshatit.

КС: Pra do të thotë që përpos asaj që shtëpia e juaj ishte e demoluar ju prapë e vizitonit?

ТС: Po, po. Gjithë atë rregullisht ashtu e bëja, përderisa nuk e tjetërsova pronën.

КС: Mhm, Si komunikohet me maqedonasit, pra gjatë 2001-it?

ТС: E pra, 2001-shin numër i vogël u kthyen në fshat, ashtu që nuk kishte problem me ata. Dhe me shqiptarët komunikojta me

КС: Значи покрај тоа што вашиот дом беше демолиран вие повторно го посетувавте?

ТС: Да. Све така тоа редовно, све додека не го отуѓив имотот.

КС: Како комунициравте со Македонците, значи за 2001ва?

ТС: Па, 2001ва многу мал број се вратија во селото, и така да немаше проблем со нив. И со Албанците комуницирав и тогаш со комшиите, и тие ми викаа: „Зошто не се вратиш, како, еве има некои вратени?“, меѓутоа, ние бевме на такво место, на раскрсница, кај што немаше ниеден комшија наш или така бевме како единки тука и малку раскрсница беше кај што живеевме... така да, откако почнаа и бомбата се деси почна некако несигурност во самиот себе, а ред... да не зборам за другите.

КС: Дали слушавте коментари за Арачиново од другите луѓе околу вас?

ТС: Па, слушав коментари. Повеќето од Албанците, збореа зошто не се вратите, зашто напуштате. Меѓутоа, тие од друга страна сега сите не – може... власта не презема поригорзни мерки. Да имаше наредби поголеми, посигурни, да имаше полиција повеќе, да не... со казнени мерки да не дозволуваше тие работи: ја ограбил куката, па земал... требаше власта тука значи да каже: „Чекајте малку тука, полека..“, еден закон поригорозен, и немаше да им дозволат да се пљачка, да се носи туѓи ствари и ред друго.

КС: Македонците кои што не беа засегнати со конфликтот, од непосредната околина, какви коментари даваа за вашата состојба?

ТС: Па, кажуваа дека ние не сме сакале да се вратиме

fqinjët, dhe ata më thoshin: “Përse nuk kthehesh, ja ka disa që janë kthyer?”, mirëpo ne ishim në një vend të tillë në udhëkryq, ku nuk kishte asnjë nga tanët (maqedonas) apo ishim ashtu si individë aty ashtu që ishte pakëz udhëkryq aty ku jetonim... ashtu që kur filluan dhe ngjau rasti i bombës, fillova të ndjej njëfarë pasigurie në vetveten, a mos flas për të tjerët (mendonte për familjarët).

КС: A dëgjuat komente për Haračinën nga njerëzit e tjerë që u rrethonin?

ТС: E pra, dëgjoja komente. Më tepër nga shqiptarët, më tepër e flisnin "përse nuk ktheheni, përse e lëshoni?". Mirëpo, ato të anës tjetër tani të gjithë jo – mundet... Por pushteti nuk ndërmoi masa më rigoroze. Po të kishte urdhëresa më të forta, më sigurt, po të kishte më tepër polici, që nëpërmjet masave ndëshkuese mos lejonte të bëhen ato punë: e plaçkiti shtëpinë, e morri... duhej që qysh atëherë të çohet pushteti dhe të thoshte: “Prisni pakëz, ngadalë...” dhe një ligj më rigoroz, i cili nuk do t’u lejonte që të plaçkitnin, që të merren sendet e huaja dhe një seri sendesh tjera.

КС: Maqedonasit që nuk qenë prekur me konfliktin, nga mjedisi për rreth, çfarë komente jepnin për gjendjen e juaj?

ТС: E pra, tregonin se ne nuk dëshironim që të ktheheshim në fshat, se na vinte më mirë në konvikt, se nuk patëm paguar rrymë, dhe se patëm ngrënë në shpinën e tjetërkujt. Ashtu që unë mendova sikur edhe ne të ishim si ata, për shembull: 50 – 50 me... (mendonte në shqiptarët), sigurisht se secili do të kthehej, mirëpo te ne ndryshimi ishte i madh, pra 99 kundrejt 1 nga popullata... dhe [...] nuk ishim aq të sigurt.

КС: A ndikonin në ju komentet e maqedonasve të tjerë?

ТС: E pra, jo. Jo, pasi e dija se si është puna. Atje u linda dhe mua me të vërtetë më vjen keq që e lëshova fshatin, por megjithatë duhej ashtu të jetë.

во селото, дека подобро ни било во домовите, дека не сме плаќале струја, дека сме јаделе на туѓ грб. Така да, јас мислев дека доколку би биле и ние како нив, пример: 50 - 50 со... (мисли на Албанците), меѓутоа кај нас разликата беше голема, што – 99 - 1 од населението... и не бевме толку сигурни.

КС: Влијае ли на вас тие коментари од другите Македонци?

ТС: Па, не. Не, пошто знаев каква е работата. Таму бев роден и мене стварно ми е жал што го напуштивме селото, меѓутоа мораше така да биде.

КС: Додека се враќавте во својот дом дали имавте некои префрлувања, некои закани, од другото население?

ТС: Па, немав такви работи меѓутоа имав од некои тинејџери, така помлади. Кога идев и од нив највише се плашев кога идев во селото, затоа што тие многу - многу не размислуваа. Меѓутоа, од постарите што беа мислам над 25 - 30 години немав уопште проблеми. Меѓутоа, така помладите од 15 - 13 до кај 17 години некогаш кога идев по патот ти префрлуваат: „Ова не е више ваше, ова ние го добивме...“ и ред други работи.

КС: Додека седевте во колективен центар со останатите Македонци од Арачиново, разговаравте ли за вашата ситуација?

ТС: Да. Стално разговаравме и пошто повеќето беа веќе да не се враќаме, така одлучивме сите, повеќето да не се вратат во селото пошто... И така комунициравме кој каде ќе иде, што ќе биде, кај ќе се сместиме... таму имаше преку Здружението баравме да ни се даде Хиподром како превентива за населба да се направи. Меѓутоа тоа не се оствари, и така после почнаа да се раселуваат луѓето, на сите страни: еден купив во Волково, друг во Пинтија, трет во... на сите страни отидовме.

КС: Përderisa ktheheshit në shtëpinë tuaj, a mos kishit ndonjë ngacmim (ngacmim me fjalë), ndonjë kërcënim, nga ana e popullatës tjetër?

ТС: E pra, nuk kishte punë të tilla, por kisha nga disa tinejxherë, ashtu pak më të rinj. Kur visha, dhe ashtu që më tepër frikohesha kur visha në fshat, pasi ata shumë e shumë nuk i mendonin gjërat. Mirëpo nga më të moshuarit që ishin, mendoj në ata mbi 25 vjet, 30 vjet, nuk kisha kurrfarë problemi. Mirëpo më të rinjtë prej 15-13 deri te 17 vjet ndonjëherë kur vija rrugës më ngacmonin me: "Kjo më nuk është e juaja, këtë ne e fituam..." dhe një seri punësh të tjera.

КС: Përderisa qëndronit në qendrat kolektive me maqedonasit e tjerë nga Haraçina, a bisedonit për situatën e juaj?

ТС: Po. Vazhdimisht bisedonim edhe përkrah asaj që shumica ishte për të mos u kthyer, ashtu vendosëm të gjithë, pjesa më e madhe që të mos u kthehen në fshat pasi... Dhe ashtu komunikim ashtu se kush ku do të shkojë, kush do të shkojë, ku do të strehohemi... ashtu atje kishte... nëpërmjet Shoqatës kërkua që Hipodromi të na jepej si preventivë për tu bërë lagje. Mirëpo ajo nuk u realizua, ashtu që pas kësaj që kur filluan që të shpërngulen njerëzit, në të gjithë anët: njëri thoshte bleva në Vollkovë, tjetri në Pintija, i treti në... ashtu që u nisëm në të gjithë anët. Numri më i madh u nis kah Belimbegu, pra sot ne jemi në të gjithë anët, pra si të fillon nga Vollkova e deri te... Miladinoci, te Kadina.

КС: A ndërmoret diçka në lidhje me atë që ndodhi në Haraçinë? Për shembull: Kolektivisht si persona të shpërngulur?

ТС: E pra, i kishim formuar një shoqatë të cilën edhe opinionin e njeh, ashtu që edhe qeverinë e paditëm në gjyq, që të na dëmshpërblejnë. Mirëpo Haraçina si në atë moment... më e pavlerë asnjëherë nuk ka qenë, pasi atje tani mund të gjesh tokë për 1, 2 euro. Përderisa atje në viset tjera ku shkojmë ne, ndryshimi është i madh, pra do të thotë 10 me 1, por mund të them edhe

Поголемиот број отиде према Илинден, значи денес нè има на сите страни, значи кога ќе почнеш од Волково па сè до... до Миладиновци, до Кадино.

КС: Превземавте ли нешто во врска со тоа што се случи во Арачиново? На пример колективно како раселени лица?

ТС: Па, имавме формирано едно Здружение кое и јавноста го знае, и така да и државата ја имавме дадено на суд, да нè обештетат. Меѓутоа Арачиново како... поневредно не било никогаш, зашто таму сега можеш земја да најдеш за 1 евро, за 2 евра. Додека кај што идеме ние на другите места, значи разликата е огромна, значи 10 : 1 можам да кажам па дури и 30 : 1. И, тука најповеќето нè боли нас што оставивме толкаво имање, а отидовме на други места по 500 квадрати, по 400 и тоа за огромни суми.

КС: Значи мислите дека Државата ви одзема многу...

ТС: Да, да.

КС: ...од животот?

ТС: Да.

КС: Судскиот процес колку време траеше?

ТС: Па, судскиот процес, негде околу 7 - 8 години.

КС: Мислевте ли дека ќе трае толку време?

ТС: Па, не и мислев дека порано ќе завршине. Меѓутоа, кај нас за жал многу иде тоа бавно и на крај се реши некако, не сме премногу задоволни но пак си ја уочил онаа разлика што ја имавме, и што дадовме... и така ни помогна малку и државата.

КС: Така... Мислите ли дека е можен соживот после

deri në 30 me një. E ajo na dhemb ne pasi që lamë aq pasuri, e shkuam në vende të tjera me 500 metra katrorë, dhe me nga 400 e pra ato janë shuma të mëdha.

КС: Dhe mendoni se Qeveria ju shkëputi shumë nga...

ТС: Po, po.

КС: ...nga jetesa?

ТС: Po.

КС: Procesi gjyqësori, sa u zgjati?

ТС: E pra, procesi gjyqësor zgjati aty afër 7-8 vjet.

КС: A mendonit se do t'ju zgjatë aq kohë?

ТС: E pra as që mendoja se do të mbarojmë më herët. Mirëpo fatkeqësisht te ne ai shkon shumë ngadalë, por prapëseprapë në fund u zgjidh diçka, nuk jemi aq shumë të kënaqur por e zbuti pak atë... ndryshimin... që e kishim, atë që e dhamë... dhe ashtu që pakëz na ndihmoi shteti.

КС: Ashtu... A mendoni se është e mundur bashkëjetesa me shqiptarët pas vitit 2001?

ТС: E pra mendoj se mundet. Ja [...], mendoj që bashkëjetesa mundet prapë të rikthehet. Por tani na u larguam në anën tjetër. Unë si individ komunikoj me fqinjët, i kam atje akoma shokët e fëmijërisë, pra edhe se punoj e kam një shok të mirë. Me të cilin çdo ditë komunikoj, të cilit i vjen keq për atë që e kam lëshuar fshatin, por prapë ne përshëndetemi. Ai më thotë mua: Mirëmëngjesi, unë atij vazhdimisht... më thirr si mysafir të shkoj te ai... ashtu që bashkëjetesa mund të rikthehet.

КС: Ju nuk i shikoni ndryshe?

2001ва година со Албанците?

ТС: Па, мислам може. Ете јас мислам дека би можело соживотот поново да се врати. Меѓутоа сега ние отидовме на други страни. Јас како личност и денеска комуницирам со комшиите, имам таму уште од детство другари, еве и кај што работам имам еден доста добар другар. И секој ден комуницирам со него, и тој исто жали што сум го напуштил селото, меѓутоа на секое се поздравуваме. Тој на мене: Добро утро, јас на него... ме вика на гости да идам кај него, јас исто... така да би можело соживотот да се врати.

КС: Вие значи не ги гледате поинаку?

ТС: Не. Јас нормално ги гледам како и пред 2001-ва. Значи тие, не можам да обвинувам јас некого што, кога не сум вишол. Да кажам дека комшијата ми ја ограбил куќата или ми ја уништил. Значи немам право тоа зашто со мои очи не сум вишол, и затоа и не сакам да обвинувам... секој кој го направил тоа, тоа си е негово. Меѓутоа јас што живеам и што сум живеел и пред 2001-ва и сум продолжил и сега. Значи не се кријам од нив, комуницирам и тие со мене, стално кога ќе се сретнам ете „Со Тихо имаме добри муабети“, па правиме муабети не само на работа кога ќе ги сретнам туку и во автобуси, на пазар. Сепак комуникацијата постои и до ден - денес.

КС: Се вараќавте само вие да го посетувате вашиот дом или и вашето семејство?

ТС: Повеќето јас. Моето семејство неколку пати беше и од тогаш не. А додека татко ми беше и јас мислам дека на прво место. Најповеќе од сите.

КС: Дали им забранувавте на вашите најблиски да го посетуваат...

ТС: Не, ...

ТС: Jo, unë normalisht i shikoj edhe si para vitit 2001. Ashtu që nuk mund që të akuzoj dikë, të cilin nuk e kam parë. Të them se fqinji më plaçkiti shtëpinë ose ma shkatërroi. Pra nuk kam të drejtë në atë pasi nuk e kam parë me sytë e mi, për atë edhe nuk dëshiroj të akuzoj... secilin, por për atë që e ka bërë është puna e tij. Mirëpo unë që jetoj dhe që kam jetuar edhe para 2001-shit dhe kam vazhduar edhe tani. Pra nuk fshihem nga ata, komunikoj me ata edhe ata me mua, dhe çdo herë kur takohemi "Me Tihon kemi muhabet të mirë" dhe ashtu që bisedojmë jo vetëm në punë kur i takoj, por edhe nëpër autobus dhe në treg kur i takoj. Pra gjithsesi komunikimi ekziston dhe dita sot.

КС: A ktheheshit vetëm ju të vizitonit shtëpinë apo edhe familja e juaj?

ТС: Më së shpeshti unë. Familja e ime ishte vetëm disa herë, dhe qysh nga atëherë nuk ka qenë. Përderisa ishte edhe babai im por unë mendoj se jam në vendin e parë. Më tepër nga të gjithë.

КС: A i ndalonit ju të afërmit e tuaj që të vizitonin...

ТС: Jo,...

КС: ...shtëpinë në Haraçinë?

ТС: ...jo. Çdo herë secili është përgjigjur për veten, por unë për të afërmit e mi asnjëherë nuk ua kam ndaluar. Kur kanë dashtë, disa herë kanë qenë me mua, ata vetë duan të shikojnë ku kanë lindur dhe se çka ndodh atje dhe ashtu... më tej.

КС: A ju mbeti shtëpia po në të njëjtën gjendje gjithë këto vite qysh prej... pas vitit 2001, apo?

ТС: Jo. Shtëpia kur hyra, ju thashë njëherë se kur hyra siç e lashë para 2001-in, ashtu edhe e gjeta. Mirëpo pastaj ata merrnin dhe demoluan dhe në fund të 2008-ës e dogjën.

КС: ...домот во Арачиново?

ТС: ...не. Секогаш, секој си одговарал за себе, меѓутоа јас за моите лично, не сум им забранил никогаш. Кога сакале, неколку пати беа со мене, самите сакаа да видат кај се родени и што се дешава таму и така.

КС: Дали куќата ви остана во иста ситуација сите години после 2001-ва година или?

ТС: Не. Куќата кога влегов, еднаш кажав дека куќата кога влегов ја оставив и како што ја оставив пред 2001-ва, така ја најдов. Меѓутоа после тоа земаа ја демолираа и на крај 2008-ма година и ја запалија.

КС: Како ви беше во тој момент? Кој ве извести дека вашата куќа дури во 2008 година, а тоа е многу после 2001 година е запалена?

ТС: Да. Пами се јавијана... мислам дека од Противпожарна. Ми се јавија дека куќата во Арачиново ми гори и јас отидов со синот. Па за... малку ми беше тешко меѓутоа пријавив во Полиција, беа и надлежни... меѓутоа што, кој ја запали и зошто и ден - денеска не се откри. Немаме такви вести.

КС: Ви беше ли сеедно тоа што и покрај тоа што не живеете во вашиот дом, тој ви беше запален и уништен?

ТС: Па, тешко ми беше (воздивнува). Зошто јас таа куќа сум ја градел, со мојата младост таму му отишла, повеќето со макотрпна работа, со лична заработка, повеќе сум вложувал во неа, него во други работи, и така да тешко ми падна многу, зашто така, без причина... Не сум имал со никого проблеми за да, за да ми ја запалат куќата. Значи може да е и за конфликтот, и пред конфликтот со ниеден не сум имал замерки. Секогаш: Добро утро, Добар ден... сум комуницирал. Од каде дојде тоа

КС: Si u ndjetë në atë moment? Kush ju lajmëroi se shtëpia e juaj pikërisht në vitin 2008 u dogj, kurse ajo është shumë më vonë nga viti 2001?

ТС: Po. Mu paraqitën në... mendoj se nga Zjarrfikëset. Mu paraqitën të më tregojnë se shtëpia po më digjet në Haraçinë dhe unë shkova me djalin. Pra... më erdhi pakëz keq, dhe e paraqita në Polici, e cila qe edhe kompetente... kush, dhe përse e dogji, për të cilën edhe sot e kësaj dite nuk është zbuluar. Nuk kemi ne kurrfarë lajmërimi.

КС: A ju erdhi gjithsesi njëlloj për atë se jua dogjën dhe shkatërruan shtëpinë edhe përpos faktit se ju nuk jetonit në shtëpinë e juaj?

ТС: E pra, më erdhi keq (psherëtin – merr frymë). Sepse unë atë shtëpi e kam ndërtuar, gjithë rinia e ime atje më kaloi, me të shumtën me punë të mundimshme, me fitimin tim, më tepër kam investuar në atë se sa në sende të tjera, dhe ashtu që më erdhi shumë rëndë, ashtu që pa... Nuk kam pasur probleme me asnjërin, për të ma djegur shtëpinë. Pra mund të jetë edhe turp për atë se edhe gjatë konfliktit edhe pas tij me asnjërin nuk jam ngatërruar. Gjithnjë: Mirëmëngjesi, Mirëdita... kam komunikuar. Nga erdhi ajo, edhe unë nuk e di.

КС: A mund të falni atë që ju ndodhi në vitin 2001?

ТС: E pra, mundet. E kam pak si rëndë pse në këtë mënyrë u shpërngulëm. Ndoshta edhe patjetër do të shpërngulehim, megjithatë kjo vjen si një farë shantazhi - nënvlerësim. kjo do të thotë se shtëpinë e tuaj e lëshon me forcë, dhe se nuk e lëshon vullnetarisht. Unë përndryshe kisha thanë se përsëri do të mundesha të jetoj me ata. Mendoj edhe për në Haraçinë sikur të kishte kushte të tjera.

КС: Cilat janë ato kushtet e tjera?

јас не знам.

КС: Дали може да го простите тоа што ви се случи 2001 ва година?

ТС: Па, може. Може. Малку тешко ми е што на овој начин се иселивме. Може и онака ќе сме се иселиле, меѓутоа ова доаѓа како еден вид уцена. Значи својот дом го напушташ присилно, а не го напушташ доброволно. Јас значи за друго можам да кажам дека повторно би живеел со нив. Мислам и во Арачиново кога би имало други услови.

КС: Кои ви се тие други услови?

ТС: Па, кога самата држава би направила една населба во Арачиново. Така би се населението изедначило, малку кога... Законот да биде, да нема како сега напаѓање: Ти си Македонец, ти си Албанец, и сето друго... значи...

КС: Дискриминација?

ТС: Дискриминација да нема. Значи од двете страни, јас би прифатил, уште утре би отишол да живеам во Арачиново.

КС: Значи мислите дека е можен соживот?

ТС: Можен е. За мене може.

КС: Дали мислите дека и другата страна го мисли истото?

ТС: Па, не знам. Некои да, а некои мислам дека не. Не е целта само едниот етникум да живее. Значи, немаш информации за другиот. Обичаите не можеш да му ги научиш... Не може кога би живееле само Македонците или Албанците, нема што да се научи. И затоа повеќето е за да бидат повеќе националности за да можеш да ја разбереш и нивната... нивните адети, што се вика нивниот живот. Додека јас еве што

ТС: E pra, kur vet shteti do të bënte një lagje tjetër në Haraçinë. Ashtu që popullata do të barazohej, pakëz... Ligji të punon, të mos ketë si tani sulmime: Ti je maqedonas, ti je shqiptar, dhe çdo gjë tjetër... pra...

КС: Diskriminim?

ТС: Diskriminim të mos të ketë. Pra nga të dyja anët, unë kisha pranuar, qysh edhe prej nesër kisha vajtur të jetojë në Haraçinë.

КС: Pra mendoni se bashkëjetesa është e mundur?

ТС: Po është e mundur. Për mua mundet.

КС: A mendoni se edhe ana tjetër e mendon të njëjtën – shqiptarët?

ТС: E pra, nuk e di. Disa po, e për të tjerët mendoj se jo. Nuk është qëllimi që vetëm njëri etnikum të jetojë. Kjo do të thotë nuk ke informata për tjetrin. Traditat nuk mund që t'ia mësosh... Nuk mundet nëse do të kishin jetuar vetëm maqedonasit ose vetë shqiptarët, nuk ka se çfarë të mësosh. Prandaj shumica janë për më tepër nacionalitete që të mundësh të kuptosh edhe të tyre... adetet e tyre, dhe siç thuhet jetën e tyre. Përderisa unë kam jetuar atje, i di adetet, si është, si pihet çaji, si bëhet hyrja, si përshëndetet... pra ata punë sikur të jetoja... Nëse nuk do të jetoja me ata nuk do t'i dija edhe ato, vetëm do të dëgjoja... dhe nuk do t'i përjetoja. Megjithatë, unë kam pasur shumë kontakte me ata, kam shkuar nëpër shtëpitë e tyre dhe e di se si duket... jeta shqiptare. Unë di mjaft.

КС: Mendoni se është e domosdoshme ajo kulturë e dyfishtë, pra do të thotë përzierja e dy kulturave...?

ТС: Po.

КС: Për jetesë të përbashkët?

се вика, сум живеел таму ги знам нивните адети, како се пие чај, како се влегува, како се поздравува... значи тие работи додека живеев... Ако не би живеел со нив нема ни тоа да го знам, само ќе слушам а нема... не сум го доживеал. Меѓутоа, јас сум имал многу контакт со нив, сум ишол по куќи и знам како изгледа Албанскиот живот. Знаам доволно.

КС: Мислите дека е неопходно таа двојна култура значи помешување на двете култури...?

ТС: Да.

КС: За заеднички живот?

ТС: За мене е ако сакаме да живееме заедно треба во глобала соживотот да си продолжи и е неопходно. И едни без други не можеме. Така како еден народ само Албанци или само Македонци не е дури животот интересен. Значи ќе немаш додир со никој, само како што кажав само за Македонците. Јас своите адети си ги знам меѓутоа за другите нема да знам. Додека вака јасно ми е и за нив и за нас. Сега дали и они мислат исто тоа не знам. Педесет посто може мислат, педесет не.

КС: Мислите ли дека треба да се зборува за 2001ва и во иднина?

ТС: Па, јас по мое не би. Мислам да не се зборува. Зашто тоа се враќаш више назад, тоа не е... неостварливо е веќе. Пошто Македонците во Арачиново 90 посто, 99 посто се иселија, што значи и имотите ги дадовме, па таму ние немаме моќ пак да ги повратиме зошто сме ги дале за пари и више враќање јас мислам дека не.

КС: А дали сметате дека треба другите да го забораваат тоа што се случило?

ТС: Па, тоа што се случило не би требало да се заборава

ТС: Për mua është, nëse duam të jetojmë bashkë, duhet në përgjithësi jeta të vazhdojë dhe ashtu është e domosdoshme... njërët pa tjerët nuk mundemi. Ashtu që si një popull vetëm shqiptar ose vetëm maqedonas, as jeta nuk është interesante. Pra nuk do të kesh takim me asnjërin, vetëm ashtu siç thashë vetëm me maqedonasit. Unë adetet e mija i njoh, por për të tjerët nuk do të di. Përderisa kështu i kam të qarta edhe për ata edhe për ne. E tani nëse edhe ato e mendojnë të njëjtën, nuk e di. Pesëdhjetë për qind ndoshta mendojnë, dhe pesëdhjetë jo.

КС: A mendoni se duhet... se duhet akoma të flitet për 2001-shin edhe në të ardhmen?

ТС: E pra, unë sipas meje nuk do ta bëja. Nuk mendoj që të flitet. Sepse me atë kthehesh prapa... pra ajo është e porealizueshme më tutje. Pasi që maqedonasit në Haraçinë 90 për qind, 99 për qind u shpërngulën që do të thotë se pasuritë i dhamë, pra që do të thotë që atje nuk kemi fuqi ne që t'i... kthejmë sepse i kemi dhënë për para, nuk ka kthim, unë mendoj se jo, nuk ka.

КС: A mendoni se të tjerët duhet të harrojnë atë që ndodhi?

ТС: E pra, ajo që ndodhi nuk do të duhej të harrohej por dua të them një send tjetër, atë që erdhi deri në këtë mënyrë të lëshimit të fshatit. Pra do të thotë shumë lirë... tokën lirë na shkoi, pasuria shumë lirë na iku, dhe se deri te ajo erdhi me forcë. Jo me dëshirën tuaj.

КС: Mhm. Ashtu pra. Si shikoni në ardhmërinë?

ТС: Për ku?

КС: Për ku? E pra pas 2001-shit, a jeni akoma person i shpërngulur, apo jo?

ТС: E pra, pas 2001-shit e deri në 2011-shën qëndroja në konvikt. Dhe ashtu që dikur kah muaji qershor e lëshova konviktin,

него сакам да кажам една друга работа што дојде до овој начин на напуштање на селото. Значи со многу ниски... ефтина земја, имотот многу ефтин отиде така, и што дојде до она присилно. Не по своја волја.

КС: Како гледате на иднината?

ТС: За каде?

КС: За каде? Па после 2001ва дали сте уште раселено лице или не?

ТС: Па, после 2001ва до 2011 година седев во дом. Сега таму негде во јуни месец го напуштив домот, оформив свој дом, кука нова, и мислам дека подобро отколку дома нема ништо.

КС: Од кое дома?

ТС: Па, мислам дека, да не се навраќам на Арачиново, сега сум населен, меѓутоа жал... повторно ќе кажам дека ми е жал за Арачиново. Таму сум го провел, не еден ден него 45 години и жал ми е и сега не сум... Без разлика дали сме биле само Македонците или и со Аланците, меѓутоа жалам и тоа ми е уште за Арачиново.

КС: Така значи. Вие сметате дека животот треба да продолжи понатаму?

ТС: Да.

КС: И дека може да продлжи?

ТС: Животот мора да си тече. Ние сме сега населени во Населба Илинден, имаме кука нова и полека се навикнуваме, постепено и ќе си дојде ритамот на свое место и се осеќаме послободно. Значи, оние мисли во домот: „Кај ќе одиме, што

formova shtëpinë time, shtëpi të re, dhe mendoj se më mirë se në shtëpi nuk mund të gjesh askund.

КС: Nga cila shtëpi?

ТС: Pra, mendoj se, që të mos kthehem në Haraçinë, ku tani jam vendosur... por prapëseprapë do të them se më vjen keq për Haraçinën. Atje e kam kaluar jo një ditë, por 45 vite dhe më vjen keq dhe që tani nuk jam... Pa dallim a kemi qenë vetëm maqedonas ose me shqiptarë, por prapë më vjen akoma keq për Haraçinën.

КС: Ashtu pra. Ju mendoni se jeta duhet të vazhdojë më tutje?

ТС: Po.

КС: Dhe se mundet të vazhdojë?

ТС: Jeta duhet të rrjedhë. Ne tani e kemi populluar lagjen e Belimbegut, kemi shtëpi të re dhe nga pak po mësohemi, gradualisht [...] do të vijë ritmi në vendin e tij dhe do të ndjehemi më të lirë. Pra ato mendimet e konvikteve: "Ku do të shkojmë, pse do të shkojmë, por nuk kemi para, pra si do të gjendemi..." Por, ja që arritëm disi edhe me tjetërsimin e pasurisë në Haraçinë, erdhëm në tjetër vend, ashtu që jeta vazhdon të... Mirëpo çdoherë do të më vijë keq për Haraçinën, për arsye se atje e kalova fëmijërinë dhe rininë.

КС: A ka diçka që nuk ju pyeta a ju deshët ta thoni?

ТС: E pra, edhe njëherë ju falënderoj në bisedën. Ju faleminderit për atë që isha një anëtar nga... ata që më zgjodhët mua dhe ju faleminderit.

КС: Ju faleminderit edhe juve. Mirupafshim.

ТС: Mirupafshim.

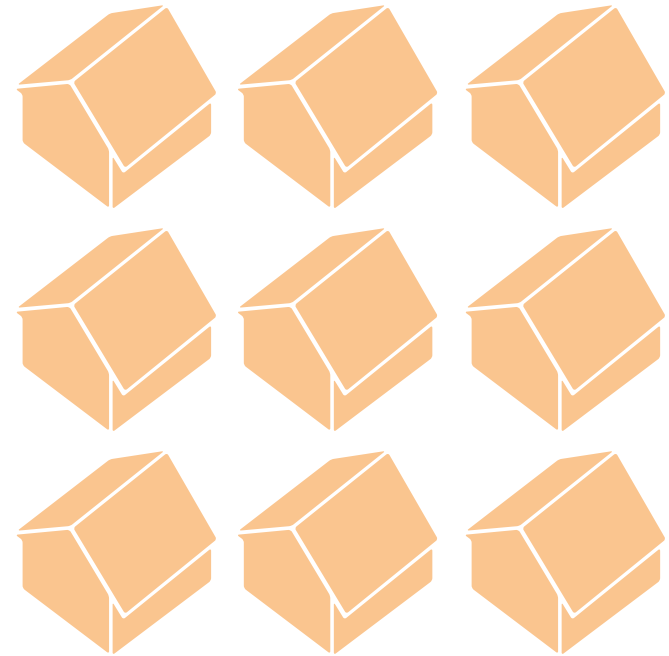
ќе одиме, па немаме пари, па и како ќе се снајдеме.“ Меѓутоа, еве успеавме некако и со оттуѓување на имотот во Арачиново, дојдовме на друго место, и така да животот си продолжува да... Меѓутоа секогаш ќе жалам за Арачиново пошто таму сум го провел и детството и младоста..

КС: Дали има нешто што не ве прашав а би сакале да кажете?

ТС: Па, уште еднаш ќе ви се заблагодарам за разговорот. Фала еве што бев еден член од... ме избравте мене и благодарам.

КС: Фала и на вас. Пријатно.

ТС: Пријатно.

Мевлуде Илџази

...се плашевме, не од смртта, туку од лошите работи кои можеа да се случат, највеќе се плашевме дека можеби ќе останеме живи но со последици.

Mevlude Ilazi

...kishte frikë të madhe, e jo nga vdekja, por nga gjërat e këqija e cilat mund të ndodheshin, më së shumti frikoheshim se ndoshta do të mbesim gjallë por me pasoja.

ШУЌЕРИ ЦАФЕРИ: Ве молам да се претставите!

МЕВЛУДЕ ИЛџАЗИ: Јас сум Мевлуде Илџази од Куманово, живеам во населбата „Гарнизон“

ШЦ: Нешто поврзано со ситуацијата во семејството?

МИ: Да, ние сме семејство од пет членови: јас, имам сестра, брат, мајка и татко.

ШЦ: Родителите работат или?

МИ: Не, татко ми е пензионер, работел порано.

ШЦ: Вие, каков вид на образование имате завршено?

МИ: Јас имам... Јас имам завршено средно техничко училиште „Наџе Буџони“ во Куманово.

ШЦ: Дали можи да ни кажете нешто во врска со образованието во периодот кога вие сте учеле, на каков јазик сте учеле, дали сте имале мешани предмети или?

МИ: Да, значи завршив средно техничко училиште, со мешани наставни предмети, значи има... Училиштето беше и на македонски и на албански јазик.

ШЦ: Откако го завршивте средното образование се вработивте или продолживте на факултет?

МИ: Не се вработив, ни продолжив на факултет од причина дека мажена сум во Албанија.

ШЦ: Може да ни кажете нешто во врска со вашиот брак во Албанија, како дојде до тоа од Македонија да одите во Албанија?

МИ: [се смее] Беше интересно, бидејќи мојата другарка еднаш имаше... врска со еден од Албанија, потоа и мене ми рекоа за еден дечко од Албанија односно од Кукс и преку

SHYQERI XHAFERI: Ju lutem na prezentohuni!

MEVLUDE ILAZI: Unë jam Mevlude Ilazi nga Kumanova, jetoj në lagjen “Garnizon”.

ShXh: Diçka lidhur me gjendjen familjare?

MI: Po, ne jemi pesë anëtar në familje: unë, kam edhe një motër edhe një vëlla dhe nënën dhe babanë.

ShXh: Prindërit ju punojnë dikund apo?

MI: Jo, babanë e kam penzioner, ka punuar më pare.

ShXh: Ju çfarë shkolle keni të kryer?

MI: Unë kam... Unë kam të kryer shkollën e mesme të teknikës “Nace Bugjoni”, domethan në Kumanovë.

ShXh: A mund të na tregoni diçka lidhur me arsimin në periudhën kur ju e keni kry shkollimin, çfarë gjuhe e keni kryer, a keni pas lëndë të përziera apo?

MI: Po, domethan e kam kry shkollën e mesme teknike, e kam kryer me lëndë të përziera, domethan ka... Shkolla ka qenë edhe në gjuhën maqedonase edhe në gjuhën shqipe.

ShXh: Dhe u punsut mbasi e kryt shkollën e mesme apo vazhduat fakultetin?

MI: Jo nuk jam punsuar, as fakultetin nuk e kam vazhduar për arsye se jam e martuar në Shqipëri.

ShXh: Mund t’na tregoni diçka lidhur me martesën e juaj në Shqipëri, si erdhi deri te ajo që nga Maqedonia t’shkoni në Shqipëri?

MI: [qeshet] Ishte interesante, për arsye se shoqja ime njëher kishte... ishte lidhur me një nga Shqipëria prandaj, pastaj edhe

интернет контактираме со него и потоа се видовме и, решивме да се земеме.

ШЏ: Вие колку долго престојувате во Кукс?

МИ: Престојувам една година, потоа сопругот отиде во Германија, ние секако имаме и едногодишно девојче кое се вика Диеса и значи сега чекам и јас да одам во Германија.

ШЏ: Откако замина вашиот сопруг во Германија, вие се вративте во Куманово кај родителите или?

МИ: Да покрај родителите, да и одтогаш престојувам покрај моите родители.

ШЏ: Во ред. Денес работевте нешто, каква активност имавте преку денот?

МИ: Поради убавото време излегов со ќерката малку, прошетав и се вратив дома.

ШЏ: Дали можи да ни кажете иако вие сте биле многу млада во тоа време, каква беше состојбата во Куманово, во вашата населба каде што живеете, каква е етничката припадност?

МИ: Да, живеам во една населба каде што сме измешани, имаме соседи и Македонци и Албанци во населбата „Гарнизон“, затоа што сме таму близу центарот и живееме заедно со Македонците.

ШЏ: Вие дали сте имале контакти со другата етничка припадност, дали сте имале другарки, дали сте се дружиле, сте разговарале, сте имале.. некаква дискусија за нешто?

МИ: Да, како другарки не може да се каже, но како соседи или комшии живеевме доста добро, тие доаѓале кај нас за празници потоа и ние одевме таму, не постоеше омраза помеѓу нас.

mua më thanë për një djalë nga Shqipëria gjegjësit nga Kuksi dhe nëpërmjet internetit bisedova me të dhe pastaj u pamë edhe, dhe vendosëm që të martohemi.

ShXh: Ju sa kohë keni qëndruar në Kuks?

MI: Kam qëndruar një vit, pastaj burri im shkoi në Gjermani, ne gjithashtu kemi edhe një vajzë të quajtur Diesa, është një vjeqare dhe domethan tash pres që edhe unë të shkoj në Gjermani.

ShXh: Pasi shkoi bashkshorti juaj në Gjermani, ju u kthyet në Kumanovë tek prindërit a po?

MI: Po, tek prindërit, po edhe prej atëher qëndroj tek prindërit.

ShXh: Mirë. Sot a punut diçka, çfarë aktiviteti kishit gjatë ditës?

MI: Paj pasi ishte koha e mirë dola pak me vajzën, u shetita dhe prapë u ktheva në shtëpi.

ShXh: A mund të na thoni diçka edhe pse ju keni qenë pak në moshë të re në at kohë, si ishte gjendja në qytetin e Kumanovës, në lagjen tuaj ku jetoni, si asht përkatsia etnike?

MI: Po, jetoj në një lagje ku jemi të përzier, kemi edhe fqinjë maqedonas edhe shqiptare në lagjen “Garnizon” për arsye se jemi afër qendrës aty edhe jetojmë bashk me maqedonasi.

ShXh: Ju a keni pas kontakte me përkatsin tjetër etnike, keni pas shoçe, keni dal ma herët, keni pas biseda, keni... lidhur me diçka keni biseduar?

MI: Po, si shoqe nuk mund të thuhet, mirëpo si fqinjë apo si komshi jemi trajtuar mjaft mirë, ato kan ardhur tek ne për festa pastaj edhe ne kemi shkuar atje, nuk keni pas urrejtje në mes veti.

ШЏ: Зборувате пред 2001-ва?

МИ: Да пред 2001-ва, пред војната.

ШЏ: Каква беше ситуацијата во градот, дали имаше дискриминација во национален поглед, образование, култура, какви беа односите меѓу Македонците, Албанците и другите етнички припадности пред 2001-ва?

МИ: Добро функциониравме, немаше многу омраза едни со други, но кога... значи пред да започне војната се појави еден вид на омраза меѓу нив, дискриминација мислам дека овие беа и причините за започнување на војната.

ШЏ: Што се однесува на вработувањата во државните органи, фабрики, дали беа Албанците опфатени адекватно или не?

МИ: Не, тогаш имаше повеќе Македонци, Албанците можеа да се бројат на прсти, еден или двајца само по име се знаеја, немаше многу, значи повеќе работеа..., беа вработени Македонците.

ШЏ: Но, правата во образовно - културен поглед, дали беа на рамноправно ниво или бевте дискриминирани?

МИ: Не, имаше дискриминација. Можеме да земеме и пример, тоа се гледа и во училиштата, значи имаше само македонски училишта каде и ние Албанците таму учевме, значи немавме самостојни училишта, имаше само македонски училишта.

ШЏ: Значи, колку средни училишта постоеја во Куманово во тој период?

МИ: Четири, беа...

ShXh: Po flitni para 2001-shit?

MI: Po, para 2001-shit, para luftës

ShXh: Si ishte situata në qytet, domethan, a kishte diskriminin n'pikpamje nacionale, n'pikpamje arsimore, kulturore, si, si qëndronin raportet mes maqedonasve dhe shqiptarëve dhe përkatsive tjera etnike para 2001-shit?

MI: Shkonin mirë, nuk kishte shumë urrejtje në mes veti, mirëpo kur ke... domethan para se të bëhet lufta kishin filluar disa urrejtje nëmes tyre, diskriminime, mendoj se kto ishin edhe shkaqet që kishte filluar edhe lufta.

ShXh: Sa i përket punsimeve n'organe shtetore, fabrika, ishte numri i shqiptarëve i përfaqsuar në mënyre adekuate, apo jo?

MI: Jo, atëherë kishte më tepër maqedonas, dhe shqiptarë mund të numroheshin me gishta, një apo dy apo vetëm me emra njiheshin, nuk kishte shumë, domethan më shumë punonin... ishin të punsuar maqedonasi.

ShXh: Po të drejtat n'pikpamje arsimore-kulturore, a ishin t'nivelit t'barabart apo keni qenë t'diskriminum?

MI: Jo, kishte diskriminim. Mund ta marim edhe shembull, ajo shifet tek shkollat, domethan kishte vetëm shkolla maqedonase ku edhe vetë ne shqiptarët aty mësonim, domethan nuk kishim shkolla të pavaruara, kishte vetëm shkolla maqedonase.

ShXh: Domethan, sa shkolla të mesme në Kumanovë egzistonin në atë periudhë?

MI: Katër, ishte...

ShXh: Të gjitha në gjuhën...?

MI: ...maqedonase, asnjë nuk ishte në gjuhën shqipe.

ШЏ: Сите беа на...

МИ: Македонски јазик, немаше на албански јазик.

ШЏ: Директорите беа...

МИ: Македонци, се подразбира [се смее].

ШЏ: Добро, сега ќе ве прашаме нешто во врска со тоа што се сеќавате околу конфликтот од 2001-ва. Како го доживевате вие конфликтот од 2001-ва?

МИ: Јас лично, конфликтот од 2001-ва го доживев мнугу тешко, од причина што овај конфликт беше голем конфликт, може да се каже дека беше и темпиран. Јас го доживев мнугу тешко бидејќи се потресовме во голема мера, се плашевме, не од смртта, туку од лошите работи кои можеа да се случат, највеќе се плашевме дека можеби ќе останеме живи, но со последици.

ШЏ: Како свативте дека започнува нешто различно од другите денови, дека се спрема нешто?

МИ: Па, ние во градот значи немавме сознание од настаните, што се случува и не знаевме ништо од тоа дека ќе има војна или нешто друго, некаков конфликт, но кога започнаа бомбардирањата по селата, селата кои се во околината, сфативме дека се работи за еден неочекуван и голем конфликт.

ШЏ: Што се смени во твојот живот во овај период, како што бевте научени секогаш слободно да се движите сега, каква промена имавте?

МИ: Значи почнав мнугу да се плашам, бидејќи немав, немав осетено порано бомбардирање или нешто слично потоа поради тоа што живеевме во една населба каде што секогаш имаше луѓе, бучава, тогаш завладеа една голема тишина, и луѓето познаа да не се движат, значи да нема движење, исто така започнав да гледам и наоружани сили кои се движеа низ градот,

ShXh: Drejtorët ishin...?

MI: ...maqedonas, kuptohet. (qeshet)

ShXh: Mirë, tash do t'ju pësim pak lidhur me atë çka keni mbajtur në mend rreth konfliktit të vitit 2001. Si e përjetuat ju konfliktin e 2001-shit?

MI: Unë personalisht konfliktin e 2001-shit e përjetova shumë rënd për arsye se ky konflikt ishte konflikti i madh, mund të thuhet se ishte edhe i kurdisur. Unë e përjetova atë shumë rëndë sepse u tronditëm shumë, kishte frikë të madhe, e jo nga vdekja, por nga gjërat e këqija e cilat mund të ndodheshin, më së shumti frikoheshim se ndoshta do të mbesim gjallë por me pasoja.

ShXh: Si kuptuat se kishte filluar diçka, jo e zakont si ditve tjera, se përgaditet diçka?

MI: Po, ne në qytet, domethan nuk ishim në dijeni apo në ngjarje se çfarë ishte duke ndodhur dhe nuk dinim asgjë se do t'ketë luftë apo diçka tjetër, ndonjë konflikt, mirëpo kur filluar bombardimet në fshatra, fshatrat të cilët i kishim përreth, e kuptuam që bëhej fjalë për një konflikt të madh dhe të papritur

ShXh: Çka ndryshoi në jetën tënde në këtë kohë, si ishit mësuar çdo herë të lëvizni lirisht tani, çfarë ndryshimi kishit?

MI: Domethan së pari fillova të frikohesha shumë, sepse nuk e kisha, nuk i kisha ndër më parë bombardimet apo diçka të tillë, pastaj pasi që jetonim në një lagje që vazhdimisht kishte njerëz, kishte zhurmë, atëherë filloi një qetësi e madhe dhe filluan që njerëzit t'mos lëvizin domethan t'mos kishte lëvizje, poashtu fillova të shof edhe forca t'armatosura të cilat lëviz'shin në qytet, kishte edhe njerëz të maskuar që të shikonin vrazhgët, domethan ata ishin trupa të armatosur maqedonas.

ShXh: Ju keni pa polic edhe forca ushtarake t'armatosura

имаше и маскирани лица кои те гледаа со една бруталност, значи тие беа македонските наоружани трупи.

ШЏ: Вие имате видено полицајци и наоружани воени сили на македонската војска?

МИ: Да, во градот, значи.

ШЏ: Од другата страна, имате видено и сили на ОНА во градот?

МИ: Не, на ОНА немаме видено.

ШЏ: Според вас, врз база на овие движења што се случиле решивте да го напуштите местото заедно со семејството, или не?

МИ: Конфликтот, значи започна да зазема широки размери, значи започна да се зголемува и ние напуштивме поради тоа што низ улиците гледавме наоружани сили, гледавме, значи македонски полицајци од кои започнавме и да се плашиме и од бомбардирањата кои се слушаа во текот на ноќта така што сакавме нашето семејство и децата да бидат посигурни значи да немаат последици потоа.

ШЏ: Добро, дали може да ни кажете сега, како напуштивте, како се решивте да заминете од куќата, како ја оставивте куќата, ви помогна некој во напуштањето, фактички како свативте дека се случва нешто во Куманово поточно во Македонија.

МИ: Да, тој ден беше сончев и мирен кој не укажуваше на некоја ненадејна бура, но се случи тоа што не, значи, не го оче... очекувавме. Околу 14 и 30 минути, значи, видовме колони на тенкови кои излегоа на терен за да се постават, да се придвижат или можеби за да одат кон Липковскиот регион давајќи им ултиматум на жителите да ги напуштат своите огништа и да, значи, да ги слушаат нивните наредби. Потоа завладеа страв и паника меѓу населението, како во градот така и по селата,

t'ushtrisë maqedone?

MI: Po, në qytet, domethan.

ShXh: N'anën tjetër, keni parë edhe forca të UÇK-së në qytet?

MI: Jo, të UÇK-së s'kemi parë.

ShXh: Sipas juve n'bazë të ktyre lëvizjeve që kanë ndodhur vendosët të ... largoheni s'bashku me familjen, ose jo?

MI: Konflikti, domethan filloi të merr përmasa shumë të mëdha, domethan filloi të bëhet edhe më i madh dhe ne u larguam sepse në rrugë shifnim çdo ditë forca të armatosura, shifnim, domethan policë maqedonas nga të cilët filluam të kemi edhe frikë edhe nga bombardimet të cilat dëgjoheshin gjatë natës dhe kështu që donim së paku që familja dhe fëmijët të jenë në gjendje të sigurt domethan të mos kenë pasoja pastaj.

ShXh: Mirë, a mund të na tregoni diçka tash, si u larguat, si vendosët të largoheshit nga shtëpija, si e late shtëpinë, a ju ndihmoi dikush gjatë largimit, faktikisht si kuptuat që diçka po ndodh në Kumanovë gjegjësisht në Maqedoni?

MI: Po, atë ditë ishte një kohë me diell dhe e qetë e cila nuk na paralajmronte ndonjë stuhi të papritur, por ndodhi ajo që nuk, domethan, nuk e prit... pritnim. Rreth orës 14 e 30 minuta, domethan shikuam kolonat e tankave të cilat dolën në... në teren për të vënë, për t'u vënë në lëvizje apo ndoshta për të shkuar drejt rajonit të Likovës duke u dhënë ultimatum banorëve të fshatrave që t'i lishojnë vendbanimet e tyre dhe të, domethan të, t'i ndjekin urdhërat e tyre. Pastaj filloi frika dhe panika mes popullatës sikurse në qytet edhe ashtu edhe në fshatra, pasi që çdo gjë ishte e papritur dhe nuk dihej se çfarë do të ndodhë, poashtu filloi edhe grumbullimi i njerëzve dhe të afërme për... afërme për të marrë vendime se çka do të vepronin në vijim, për arsye se nuk dihej asgjë. Pasi ne, domethan unë personalisht isha duke jetuar në një

затоа што сè беше неочекувано и не се знаеше што ќе се случи, исто така започна собирањето на луѓето и блиските пријатели за... за да донесат одлуки за она што тие би направиле следно, од причина што не се знаеше ништо. Откако ние, т.е. јас лично живеам во една населба етнички мешана албанско - македонска, исто така и моето семејство чувствуваше страв. Јас во тоа време, јас во тоа време значи многу се плашев затоа што континуирано гледам македонски полицајци по улица и гледајќи го фактот дека живеаме во една мешана населба, полицијата, значи континуирано идеше околу нашата населба каде што живеаме и значи започна зголемувањето на бројот на полицајци од ден на ден. Затоа што сите соседи беа од македонската етничка припадност гледајќи ја толпата, значи во паника луѓето си го собираат багажот во своите раце, и да се оддалечиме со секако превозно средство кое им стоеше на располагање во тоа време и моето семејство реши во тоа време, значи со божја милост да се оддалечат од својот дом каде што живеаме, заедно со другите членови на семејството решивме за да, значи со блиските од семејството, да одиме во Приштина. Сите овие случувања кои ги кажав мене ми ги имаат кажано моите родители, значи по завршувањето на конфликтот, кога повторно се видовме во нашиот дом, затоа што јас за време на војната останав изолирана од моето семејството во селото Ваксинце кај... значи кај вујко ми каде што отидов пред започнувањето на конфликтот, значи каде што не бев во можност да разберам дека ќе се случи некоја војна или некој ваков конфликт.

ШЏ: Врз база на ова што го кажавте вие, пред да започне конфликтот бевте сместени во Ваксинце поточно бевте гостин во селото Ваксинце кај вашите вујковци и од вашето семејство разбравте дека тие ќе заминат. Вие сте имале контакти со семејството пред да се преселат затоа што вие сте се наоѓале во еден регион кој што бил опфатен од војната.

МИ: Овај настан е многу, значи многу тежок да се опише затоа што јас останав во Ваксинце три полни недели во овие

lagje të përzier shqiptaro-maqedonas, poashtu edhe familja ime kishin frikë. Unë në atë kohë, unë në atë kohë domethan kisha frikë tepër për arsye se vazhdimisht shihja polic maqedonas në rrugë dhe duke e parë faktin se jetonim në një lagje të përzier, policia, domethan vazhdimisht vinte aty rreth rrugëve tona ku jetonim dhe, domethën, filloi, policët vetëm dita ditës filluan të shtohen në numër. Pasi që të gjithë fqinjët i kishim me nacionalitet maqedonas duke e parë turmën e njerëzve, domethan me panikë filluan njerzit t'i mirnin plaçkat, domethan edhe në duar dhe të largoheshim me çfardo mjet transporti të cilëve u mundësoheshin në atë kohë dhe familja ime vendosi në atë kohë, domethan me mëshirën e Zotit ta lë vendin, domethan shtëpin ku jetonim, dhe së bashku me antarët e familjes vendosëm që të, domethan me të afërmit e familjes, të shkojmë në Prishtinë. Të gjitha këto ngjarje që i tregova mua mi kanë rrëfyer prindërit e mi, domethan pas përfundimit të konfliktit, kur përsëri u takuam në shtëpinë tonë, sepse unë gjatë luftës mbeta e izoluar nga familja ime në fshatin Vaksincë te..., domethën te dajti e ne, ku kisha shkuar para konflikti, domethën ku nuk isha në dije se do të bëhet ndonjë luftë apo ndonjë konflikt i tillë.

ShXh: Në bazë të kësaj që e thatë ju, para se të fillonte konflikti ishit vendosur në Vaksincë gjegjësisht ishit misafir në fshatin Vaksincë te dajti e juaj edhe nga familja juaj kuptuat se ata do të largohen. Ju kenë pas kontakte me familjen para se të largoheshite për arsye se ju jeni gjendur në një rajon i cili asht përfshi në luftë.

MI: Kjo ngjarje është shumë, domethan e vështir të përshkruhet për arsye se unë mbeta në fshatin Vaksincë për 3 javë të plota në këto kushte të luftës, çdo ditë bombardimet ishin të pandërprera nga helikopterët, nga tankat maqedonase. Mund të thuhet se ajo u bë një... sikur një rutinë e përditshme dhe ishte me orar të caktuar, ishte një ndjenjë e papërshkruar, kur në... në këto, domethan në kohë të... të silleshin mendime të llojllojshme se ndoshta kurrë më nuk do të takohesha me prindërit, se ndoshta

услови на војна, секој ден бомбардирањата беа непрекинати од македонските хеликоптери и тенкови. Може да се каже дека тоа се претвори во една секојдневна рутина и беше со одреден распоред, беше едно ужасно чувство, кога во... во овие, значи во време на... ти се вртеа секакви мисли дека можеби никогаш нема да се видиш со родителите, дека можеби никогаш повеќе нема да го видиш својот дом, другарките, другарите, пријателите, значи цело семејство. Да живееш во еден подрум со околу 70 или 80 познати и непознати лица, жени, мажи, соседи, старци, беше нешто невообичаено за мене да слушаш секаков вид на разговори, нивното однесување, нивното мислење за тоа што ќе се случи во иднина. Мене лично нема да ми излегуваат од глава, никогаш, значи нема да ми излези од памет, животот поминат во оние, во тоа време, во тој период со толку луѓе, нема да го заборавам секако и готвењето, храната, децата, бомбардирањата и други.

ШЏ: Дали може да ни кажете нешто поврзано со исхраната, дали имавте доволно храна, со што се храневте од причина како што кажувате вие, имало и деца во засолништето, постари лица, жени. Како се снајдувавте преку деновите, преку ноќите, дали имавте електрична енергија?

МИ: Може да се каже дека електрична енергија немавме, имавме малку и готвеле, значи мајките готвеле храна во големи количини и мислеле да остане дури до..., значи со недели од причина дека немаше услови да се готви секој ден, или... не готв... тие не припремија некои специјалитети или слично од причина на лошите услови, но може да се каже дека јуфки (зелници) готвеле почесто кои можеле да...

ШЏ: Хигиенските услови, какви беа?

МИ: Не беа толку добри во споредба на тоа како што се денес...

më kurrë nuk do ta shosh shtëpinë time, shoqet, shokët, t'afërmit, domethan tërë familjen. Të jetosh në një подрум me rreth 70 apo 80 njerëz të njohur e të panjohur, gra, burra, fqinjë, pleq, ishte dishka apo e pazakontë për mua të degjosh lloj lloj bisedimi, sjelljet e tyre, mendimet e tyre të cilat ato i thoshin se vazhdimisht çfar do të ndodhë. Mua personalisht nuk do të më largohen nga mendja, asnjëher, domethan nuk do të më largohet nga mendja, jeta e kaluar në ato, në atë kohë, në atë periudh me aq njerëz, nuk do t'i harroj poashtu edhe gatimin që kam bërë, ushqimin, fëmijët, bombardimet e tjerë.

ShXh: A mund t'na tregoni diçka lidhur me ushqimin, a kishit ushqim t'mjaftuar, me çka ushqeheshit për arsye se siç po thoni ju, paska pasur edhe fëmijë në strehimore, pleç, gra. Si gjendeshit gjatë ditës, gjatë natës, a kishit rrymë?

MI: Rrymë mund të thuhet se s'ka pasur, ka pasur shumë pak, dhe ushqim kan përgaditur, domethan nënat kanë përgaditur ushqim me shumicë dhe mendonin ushqim që do të mbetej edhe për..., domethan me javë të tëra për arsye se nuk kishte as kushte të gatuhet çdo ditë, apo... nuk gatu... ato nuk bënë ndonjë specialitet apo diçka për arsye se kushtet i kishim shumë të këqija, mirëpo mund të thuhet se peta kanë gatuar më shpesh të cilat mund ta [...]

ShXh: Kushte higjienike si ishin?

MI: Nuk ishin aq shumë të mira në krahasim siç i kemi sot...

ShXh: Jeni frigu t'dilni në oborr të shtëpisë?

MI: Po, kishim shumë frikë për arsye të bombardimeve, nuk e dinim se... edhe pse kishin orar të caktuar, prap nuk e dinim se a, se kur do të bombardojnë apo diçka të tillë, prindërit apo më të mëdhenjtë nuk na... nuk na lejuan që të dalim, të luajm apo diçka të tillë.

ШЏ: Се плашевте да излезете во дворот на куќата?

МИ: Да, многу се плашевме поради бомбардирањата, не знаевме дека..., иако имаа одреден распоред, пак не знаевме кога ќе, кога ќе бомбардираат или нешто слично, родителите или постарите не ни... не нè оставија да излеземе, да поиграме или нешто така.

ШЏ: Добро, што друго што ви остана во сеќавање?

МИ: Па нема да ми излезе од памет ни... никогаш животот кои го поминав во..., во тој подрум, значи времето поминато со толку многу луѓе, готвењето на храната, децата, бомбардирањата, страдањата, хигиената, но и солидарноста и меѓусебната помош која ја дадовме во тие несакани моменти. Значи чувствата беа премногу измешани во тие моменти, дали би можело да се случи нешто полошо, потоа се мислев каква вина имав јас на таа возраст, кој ќе даде одговор за овие лоши работи што се случуваат, потоа после некое време дојде полицијата и македонската војска и насилно не извади од селото. Значи патот до Куманово беше со долга колона...

ШЏ: Ве пратеа војската и полицијата?

МИ: Да, тие континуирано, значи не имаа во надзор, гледаа дали ќе направиме нешто надвор од нивните наредби. Не провоцира... нас континуирано не провоцираа, имаше чести контроли, потоа може да се каже дека имаше и физичко малтретирање, потоа имаше и..., значи македонската војска ги делеше, ги делеше и мажите и жените.

ШЏ: Ви бараа пари војската или македонската полиција?

МИ: Да, ни бараа, но, од причина дека од страв или од..., од..., од...

ShXh: Mirë, tjetër diçka çka ju ka mbetur në kujtesë?

MI: Po nuk do të më largohen nga mendja as... asnjëher jeta të cilën e kalova në atë... në atë podrum, domethan periudhën me atë shumë njerëz, gatimin e ushqimit, fëmijët, bombardimet, vuajta, higjiena, por edhe solidariteti dhe... dhe ndihmat e ndërsjellta të cilat i kemi dhënë gjatë atyre momenteve të këqija. Domethan ndjenjat ishin tepër të përziera në ato momente, athu vallë do të ndodhte diçka më e keqe, pastaj unë mendohesha me vete se çfarë faji kisha unë në atë moshë, kush do të përgjigjet për këto të këqija që bëhen, pastaj pas një kohe erdhi policia dhe ushtria maqedone dhe na nxorri me dhunë nga fshati. Domethan rruga për në Kumanovë ishte me kolona e gjatë...

ShXh: Ju përcillnin ushtria dhe policia?

MI: Po, ato vazhdimisht, domethan na kishin në mbikqyrje, shikonin se mos po bënim diçka jasht urdhërave të tyre. Na provokoj... na vazhdimisht na profokojshin, kishte kontrollime të vazhdueshme, pastaj... kishte edhe rrahje mund të thuhet, pastaj kishte edhe... domethan ushtria maqedonase i ndante, i ndante edhe burrat nga gratë.

ShXh: Ju kërkonin të holla ushtria ose policia maqedone?

MI: Po, na kërkonin, por, për arsye se nga frika apo nga... nga, nga...

ShXh: I keni mshefur ju t'hollat mirë edhe s'kanë mujt me ju xhetë ato apo si?

MI: [qeshet] Na kërkonin të holla, mirëpo, domethan ne nuk kishin në atë moment të holla pasi që ato vetëm se na thanë që të largohemi nga shtëpia nga ato, na mirshin çdo gjë që kishim në xhepa apo...

ШЏ: Ги имате скриено добро парите и не можеле да ви ги пронајдат или?

МИ: [се смее] Ни бараа пари, сепак, значи немавме во тој момент пари дека тие штом ни кажаа да ги напуштиме домовите, веднаш ни земаа се од џебовите или...

ШЏ: Вие сте биле исцрпени за време на престојот во подрумите потоа патот и поминот низ полињата во тоа време имаше обилни врнежи и доста ниски температури во Куманово, сепак вие стигнавте во Куманово и?

МИ: Тогаш, значи за среќа, нашето семејство повторно се соедини и, но сега бев..., отидов значи во Приштина бидејќи јас од Куманово отидов во Приштина за да го сретнам моето семејство, за да се соединам со нив.

ШЏ: Вашето семејство, значи побегнало во Приштина, додека вие останавте околу еден месец во селото Ваксинце. Дали може да ни кажете нешто во врска сместувањето во Косово, како ве пречека семејството, какви беа условите во ваква нова средина?

МИ: Да ние се сместивме во Косово за време на војната, отидовме во едно гостопримливо семејство кое не смести во куќата на својот брат, кој работеше во странство. Значи чувството беше ужасно поради тоа што беше ново место за мене и сè гледав зачудувачки, претпазливо и си мислев дека никогаш нема да се вратам. Сите живеевме во една голема тага, прашувајќи се себеси што ќе се случи, како ќе живееме. Значи беше нешто што постојано предвидувавме од, значи на зло, не размислувавме позитивно.

ШЏ: За време на заминувањето од својата куќа или, без оглед, некој момент, ви има помогнато некој од другата етничка припадност, не од Албанците, туку некој друг, некаква помош?

ShXh: Ju ishit të rraskapitur gjatë qëndrimit nëpër podrumet pastaj rruga dhe kalimi nëpër fusha që në atë kohë ka pas shira të mëdha dhe një ftoft ka qenë mjaft i pranishëm në Kumanovë, megjithatë ju arritët në... Kumanovë dhe?

MI: Atëhere, domethan për fatë të mirë, familja e jonë përsëri u bashkua dhe, mirëpo tani unë isha... shkova domethan në Prishtinë sepse unë nga Kumanova ika në Prishtinë për tu takuar me familjen time, për tu bashkuar me ta.

ShXh: Familja juaj, domethan asht larguar në Prishtinë, kurse ju keni mbetur për afërsisht një muaj në fshatin Vaksincë. A mund të na tregoni diçka ku u vendosët në Kosov, si u pritë familja, si ishin kushtet në këtë rreth të ri?

MI: Po ne u vendosëm në Kosov gjatë luftës, ikëm te një familje shumë mikpritëse e cila na vendosi në një shtëpi të vëllait të tij, ndërsa vëllai i tij punonte jasht vendit. Domethan ndenja ishte a papërshkrueshme për arsye se ishte një vend i ri për mua dhe shikoja çdo gjë me duke u habitur, me kujdes dhe mendoja sikurse kurrë nuk do të kthehem. Ishim të gjithë duke jetuar në një trishtim të madh, duke u pyetur mes veti se çfarë do të ndodhë, si do të jetojmë. Domethan ishte dishka që vazhdimisht parashikonim nga, domethan nga e keqja, nuk mendonim pozitivisht.

ShXh: Gjatë kohës kur jeni larguar nga shtëpia apo, pa mar parasysh, ndonjë moment, a ju ka ndihmuar dikush nga etniteti tjetër, jo nga shqiptarët, po dikush tjetër, ndonjëfar ndihmese?

MI: Jo, domethan gjatë kohës, gjatë asaj kohe nuk kemi pas ndihmesë nga pala tjetër apo nga pala maqedonase vetëm se nga shqiptarët, nga ana jonë.

ShXh: Në ato momente, ku kishe mbështetje, a mund të kishit te dikush besim, çka mendove në atë kohë, si e ndjeve vetën?

MI: Mund, domethan siç thashë edhe më parë se ishte dishka

МИ: Не, значи за време, за тоа време немавме никаква помош од другата страна или од македонската страна само од Албанците, од наша страна.

ШЏ: Во такви моменти каде што имаше поддршка, дали можеше да имаш доверба на некој, што мислеше во тоа време, како се осети себеси?

МИ: Можев, значи како што кажав и претходно беше нешто неописливо, во тие мигови му верував само на Господ и сите се молевме да не се случуваат лоши работи, многу се плашев кога ги гледав воените сили маскирани и со оружје во рака, нишанеа на нас, многу се плашев и секогаш утеха барав од Господ.

ШЏ: Во Приштина ситуацијата беше... многу подобра отколку во Куманово?

МИ: Да, таму немаше војна, или немаше некој конфликт.

ШЏ: Дали можете да ни кажете нешто поврзано со... просторот, имавте доволно простор за да ги завршите секојдневните обврски, за спиење, за хигиена, дали читавте нешто, купувавте некој дневен весник, имавте некоја информација за тоа што се случило во Куманово?

МИ: Имавме простор повеќе од колку што јас лично имав во подрум во Ваксинце, ги вршевме секојдневните обврски, неопходни и живеевме посмирени или бевме посмирени во споредба со тоа во селото Ваксинце или во Куманово, но сепак мислевме што ќе се случи, како се, значи Албанците таму, што прават, дали има загинати или нешто слично, и гледавме вести, ситуацијата беше иста но немаше подобрување, само се влоши. Се плашевме, значи континуирано стравот нè...

ШЏ: Имавте контакти во Приштина со жители од Куманово, имате разбрано некогаш што се случува во вашата населба, вашата куќа, дали е изгорена или разурната?

e papërshkruar, në ato momente i besoja vetëm Zotit dhe të gjithë luteshim tek ai të mos ndodhin gjëra të këqija, frikohesha shumë sidomos kur shihja forcat ushtarake të maskuara që mbanin armë në duar, na drejtonin neve, frikohesha shumë dhe vazhdimisht gjeja mbështetje vetëm tek Zoti.

ShXh: Në Prishtinë gjendja ishte... shumë më e mirë se sa në Kumanovë?

MI: Po, pasi atje nuk kishte luftë, apo nuk kishte ndonjë konflikt.

ShXh A mund të na thoni diçka lidhur me... hapsirën, a kishit hapsirë t'mjaftueshme për t'kryer obligimet e përditshme, për fjetje, për higijen, a lexonit diçka, a blenit ndonjë gazetë, kishit ndonjë lajm se çka ka ndodhur në Kumanovë?

MI: Kishim hapsirë më shumë se sa unë personalisht që kisha na podrum në fshatin Vaksincë, i kryenin detyrat, domethan e përditshme, të nevojshme dhe jetonim më të qetë apo ishim më të qetë në krahasim se në fshatin Vaksincë apo në Kumanovë, mirëpo prap mendonim se çfarë do të ndodhë, si janë, domethan shqiptarët atje, çfarë jan duke bërë, a ka të vrarë apo diçka, dhe shikonim lajme diçka po, situata ishte e njëjtë mirëpo nuk kishte përmirësime, vetëm se keqësohej. Kishim frikë, domethan vazhdimisht frika na...

ShXh: Kishit kontakte në Prishtinë me banorë t'Kumanovës, keni kuptuar ndonjëher se çfarë ka ndodhur në lagjen e juaj, me shtëpin tuaj, a është e djegur, a e rrënuar?

MI: Po, pasi vazhdimisht mendonim, domethan në... për shqiptarët, për konfliktin se çka asht duke ndodhur në Kumanovë, pyetnim, mirëpo edhe kontaktet ishin aq të rralla sa që mund të thuhet se gati s'kemi biseduar shumë, mirëpo ishim të sigurt, domethan se situata vetëm se keqësohej, mirëpo informacione nuk kishim për shtëpinë dhe telefonata kishim shumë të rralla,

МИ: Да, по континуираното мислење, значи... за Албанците, за кризата, за случувањата во Куманово, прашувавме, но и контактите беа толку ретки, може да се каже дека не контактиравме многу, но бевме сигурни, ситуацијата само се влоши, но информации за куќата немавме како и телефонски повици многу ретко, може да се каже воопшто не.

ШЏ: Што мислевте во тоа време, како ќе ја најдете вашата куќа кога ќе се вратевте?

МИ: Секогаш мислев дека нема да ја најдам куќата како што ја оставив бидејќи се одвиваше војна, си мислев дека е разурната, може ја имаат заземено или... беше многу грозно да се запамети низ она што поминавме. Имаше, значи и кражби во тоа време, кршење на прозорите на куќите, не беше ништо сигурно.

ШЏ: Како решивте да се вратите повторно дома?

МИ: Ние решивме да се вратиме дома откако се стиши ситуацијата бидејќи се плашевме да се вратиме во тоа време, значи откако се потпиша Охридскиот Договор ние се вративме дома.

ШЏ: Сега од ваша гледна точка, мислите дека требаше да се случи еден ваков настан, еден ваков конфликт, кои требаше да го спречи тоа?

МИ: Јас мислам дека другата страна не требаше да дозволи да дојде до таа точка да има конфликт, требаше да го реши проблемот на мирен начин бидејќи ние Албанците имавме големи загуби, значи војната се одвиваше на албанскиот терен, додека во страната на Македонците немаше никаква загуба или нешто сл.

ШЏ: Што се однесува до вооружувањето, која страна, редовната македонска војска и полиција или ОНА беа подобро

mund të thuhet hiç.

ShXh: Në atë periudhë, çka mendoni ju se si do ta gjenit shtëpinë pas kthimit?

MI: Pasi që zhvillohej luftë, vazhdimisht mendoja se shtëpinë nuk do ta gjeja ashtu siç e kam lënë, se ndoshta e kanë rrënuar, ndoshta e kanë marrë apo... ishte shumë rrëqethëse të kujtohet se nëpër çfarë kemi kaluar. Kishte, domethan edhe vjedhje në atë kohë, edhe thyerje të shtëpive e dritareve, nuk ishte asgjë e sigurt.

ShXh: Si vendosët të ktheheni përsëri në shtëpi?

MI: Ne vendosëm të kthehemi në shtëpi pasi u qetësua situata, sepse kishim shumë frik që të kthehemi atëherë, domethan pasi u nënshkrua Marveshja e Ohrit ne jemi kthyer në shtëpi.

ShXh: Tash nga këndvështrimi juaj, a mendoni se duhej të ndodhte një gjë e tillë, një konflikt i tillë, kush duhej t'parandalonte ate?

MI: Unë mendoj se pala tjetër nuk duhej t'lejonte që t'arrihej deni n'atë pikë që të ketë konflikt, por ta zgjedhë problemin në mënyrë paqsore, sepse ne shqiptarët kishim shumë dëme të mëdha, domethën e gjithë lufta u zhvillua në terrenin e shqiptarëve, ndërsa nga ana e maqedonasve nuk kishte diçka dëme apo diçka të tillë.

ShXh: Sa i përket armatimit, cila palë, ushtria dhe policia maqedonase e regullt apo UÇK-ja ishin më mirë të armatosur?

MI: Jo, sepse UÇK-ja nuk kishe aq shumë kushte apo nuk kishin të... domethan të planifikuar që të kishin edhe paisje apo diçka. Ushtria maqedonase kishte çdo gjë, domethan të rregulluar, i kishte edhe armët më të mira edhe bëhej, domethën lufta ashtu siç donin ata sepse kishin edhe armë më të mira edhe gjithçka më të mirë se shqiptarët.

наоружани?

МИ: Не, бидејќи ОНА немаше толку услови или немаа..., значи испланирано за да имаат и опрема или друго. Македонската војска имаше сè, значи средени, го имаше и подброто оружје и беше, значи војната така како тие посакуваа затоа што имаа и подбрито оружје и сè подбрито од Албанците.

ШЏ: Кога ви беше најтешко, можете да ни кажете нешто? Значи кога ви било најтешко, која ситуација?

МИ: Потешко ќе беше кога да имаше војна... граѓанска војна вклучувајќи...

ШЏ: Откако ќе се случеше таа граѓанска војна...

МИ: Вклучувајќи ја целата територија на Македонија, да, тогаш ќе беше потешко.

ШЏ: Дали имавте жртви вие од вашето семејство?

МИ: Во целина беше една голема загуба за луѓето затоа што тие се жртвуваа, значи во тој конфликт, имаше многу загинати, но по војната имаше, значи, многу загинати, инвалиди, загуби, значи, голема загуба, големи загуби што настанаа, богатството на родителите, младите излегоа во војна, некои го загубија и животот и ова беше една голема загуба?

ШЏ: Вие од вашето семејство, дали сте имале директен учесник во ОНА?

МИ: Да, имавме, значи секое албанско семејство имаше по еден од семејството во војна, додека ние лично имавме двајца, значи двајца од нашето семејство, заминаа во војна и тоа не беше сигурно дали ќе го загубат својот живот или друго. Од нашето семејство двајца беа во војна и ништо не беше сигурно дали ќе се жртвуваат или ќе останат живи, или ќе останат инвалиди или нешто друго.

ShXh: Kur kishit më së vështiri, a mund t'na tregoni diçka? Domethan ma vështirë kur e keni pasur, çfarë situatë?

MI: Më vështirë do të ishte kur bëhej luftë... luftë qytetare përfshirë...

ShXh: Masi do t'bëhet ajo luftë qytetare...

MI: Duke përfshirë në gjithë territorin e Maqedonisë, po, do të ishte më e vështirë.

ShXh: A keni pasur humbje ju n'familjen tuaj?

MI: N'përgjithsi ishte humbje e madhe për njerzit sepse ato u flijuan, domethën në atë konflikt, pati shumë të vdekur, ndërsa pas luftës kishte, domethan, shumë të vdekur, invalidë, humbje, domethën humbje të madh, të madha në ato dëme që janë shkaktuar, pasuria e prindërve, fëmijët dolën në luftë, disa humbën edhe jetën dhe kjo ishte një humbje më e madhe?

ShXh: Ju nga familja juaj, keni pasur pjesmarrës drejtpërdrejt në UÇK?

MI: Po, i kemi pasur, domethën secila familje shqiptare kishte nga një të familjes në luftë, ndërsa ne personalisht kishim dy, domethan dy persona nga familja jonë, kishin shkuar në luftë dhe ajo nuk ishte e sigurt apo se... a do ta humbnin jetën e tyre apo diçka. Nga familja jonë dy veta kishin shkuar në luftë dhe asgjë nuk ishte e sigurt se a do të flijohen apo do të mbesin gjallë, apo do të mbesin invalidë apo diçka tjetër.

ShXh: Tash, a mund të na tregoni diçka pasi çdo gjë përfundoi, u nënshkrua Marveshja e Ohrit, a mund të kemi besim në palën tjetër?

MI: Ndoshta dikush mund t'ket por unë personalisht nuk i besoj palës maqedonase, nuk ndjehem e besueshme në, domethën tek ana e tyre, mund të thuhet se në ditët e sotme nuk mund t'i

ШЏ: Сега можете да ни раскажете нешто откако сè е завршено, се потпиша Охридскиот Договор, може ли да имаме доверба во другата страна?

МИ: Можеби некој може да има но јас не ѝ верувам на македонската страна, не чувствувам доверба во, значи кон нивната страна, може да се каже дека во денешно време не можеш да му веруваш никому, а не на македонската страна.

ШЏ: Дали може да има соживот помеѓу Албанците и Македонците откако поминаа веќе десет години и повеќе?

МИ: Јас мислам дека иднината треба да е подобра пред сè, мислам дека треба да се изедначат двете страни, треба, значи да ги имаме истите права, да имаме ист процент како и во вработеноста така и во образованието или во... во некои други сфери, значи треба двете страни да се еднакви а не да има дискриминација.

ШЏ: Дали беше неопходна војната или имаше шанси на мирен начин да се разберат, да ги надминат проблемите Албанците и Македонците?

МИ: Можеби може да се каже да немаше војна ни конфликт ќе немавме меѓуетничка омраза, сега веќе можеби некои имаат добри односи со другата страна, но имаат и такви кои продолжуваат да сеат етничка омраза.

ШЏ: Ова може да се увиди повеќе на некој спортски настан, или?

МИ: Да, и на спортски настани може да се увиди, врз база на навивачите.

ШЏ: Помирување, значи можно е?

МИ: Можно е... Помирување е можно кога нема разгорување на меѓуетничките односи, кога ќе имаме еднаквост,

besohet askujt, e leje mo palës maqedonase.

ShXh: A mund t'ket bashkjetes mes shqiptarëve dhe maqedonasve pasi kaluan veç dhjetë vite e tepër?

MI: Unë mendoj se e ardhmja duhet të jetë më e mirë për të gjithë, mendoj se duhet t'barazohen të dyja palët, duhet, domethën t'i kemi të drejtat e barabarta, t'kemi përqindje të njëjtë sikurse në punë edhe në arsim apo në... në disa sfera tjera, domethën duhet që të dyja palët... të kemi barazim mes veti e jo të kemi diskriminim.

ShXh: A ishte e domosdoshme lufta apo ka pasur mundësi përmes mjeteve paqësore t'kuptohen, t'i tejkalojnë problemet maqedonët dhe shqiptarët?

MI: Ndoshta mund të thuhet se mund të mos kishte luftë as konflikt që të mos kemi urrejtje ndëretnike, tash më edhe nëse disa kanë raporte të mira me palën tjetër, disa të tjerë vazhdojnë të mbjellin urrejtje etnike.

ShXh: Kjo, ku mund të vërehet më tepër, nëpër ngjarje sportive, apo?

MI: Po, edhe në ngjarjet sportive mund të vërehet, në bazë të tifozëve.

ShXh: Pajtimi, domethan është i mundur?

MI: Është... Pajtimi është i mundur kur nuk ka fyerje ndëretnike, kur do të kemi barazi, do të marim pozita që i meritojnë, sepse ato i meritojnë me dituri, e jo të ketë fyerje e sharje sidomos ofendime politike.

ShXh: Ju konkretisht, nga lufta keni pasur viktime në njerz nga familja juaj, apo dëme materiale, rrënime të shtëpive e kështu me radhë?

MI: Nuk kemi pas humbje të njerzve gjatë këtij konflikti,

кога ќе добиеме заслужени позиции, затоа што ги заслужуваме со знаење, а не да има разгорување и несогласувања особено политички навреди.

ШЏ: Конкретно вие, дали како последица на војната сте имале жртви од вашето семејство или материјални штети, разуривање на куќата и така понатаму?

МИ: Ние немавме жртви во текот на овој конфликт, но значи, имало... нешто разурнато. Не беше, значи како порано, но сепак ние пак се трудеме ситуацијата да ја одржиме под контрола.

ШЏ: Сега, имате контакти со Македонците, организирате семинари или некој вид проект каде што пак се среќавате, Албанци, Македонци, Срби, Роми и други етнички припадности. Дали разговарате за тоа што се случи во 2001-ва?

МИ: Не, сега не се разговара во врска со 2001-ва, но каде што живееме сега пак во населбата „Гарнизон“, таму ги имаме пак тие соседи, значи истите Македонци и мислам дека се однесуваат подобро во однос на тоа како се имаат однесувано пред конфликтот или за време на конфликтот. Значи од причина дека ние доживевме толку многу лоши работи, сега само размислуваме како да ги добиеме нашите права, да има почитување меѓу нас, работа и да му покажеме на светот особено на Македонците дека и ние можеме да учиме за да го постигнеме нивното ниво.

ШЏ: По Охридскиот Договор, што е променето во врска со позицијата на Албанците?

МИ: Да, по договорот, мислам дека работите станаа подобри отколку што беа, јас лично мислам дека Албанците сега ги имаат позициите кои ги заслужуваат со работа или знаење кое го имаат постигнато, значи имаме повеќе Албанци вработени отколку што имаше пред војната...

mirëpo domethën, e ka pas të... të rrënuar diçka. Nuk ishte, domethën si më pare, mirëpo prap ne mundoheshim që situatën ta mbajmë nën kontroll.

ShXh: Tash, a keni kontakte me maqedonët, a organizoni seminare apo ndonji lloj projekti ku përsëri takoheni, shqiptarë, maqedonë, serbë, romë e etnitete tjera. A bisedoni lidhur me ate se çka ndodhi në 2001-shin?

MI: Jo, tani nuk bisedohet lidhur me 2001-shin, mirëpo ne tani ku jetojmë përsëri në lagjen e „Garnizon“-it, aty prap i kemi ato fqinjët, domethan e njëjtë maqedonas, dhe mendoj se sillem më mirë se, se siç janë sjellur para konfliktit apo gjatë konfliktit. Domethan për arsye se ne kishim përjetuar aq shumë gjëra të këçija dhe tani vetëm mendojm se t'i kemi drejtat tona, të kemi respekt mes veti, punë dhe t'i tregojmë botës e sidomos maqedonasve se edhe ne mund të jemi të ditur për të arritur në nivelin e tyre.

ShXh: Pas Marveshjes së Ohrit, çka ka ndryshuar sa i përket pozitës së shqiptarëve?

MI: Po, pas marveshjes, mendoj se gjërat janë bërë më mirë se... seç kanë qenë, unë personalisht mendoj se shqiptarët tani kanë pozitativ e tyre të cilat i meritojnë me punë apo me dituri të cilat i kanë arritur, domethan kemi shqiptarë të punsuar më tepër se ç'kishte para luftës...

ShXh: Konkretisht në rrethinën e Kumanovës, ku vërehet ky punsim?

MI: Po, tani gjatë kohës së fundit mund të themi se edhe gjimnazi është pamvarsuar, domethën është bërë në gjuhë shqipe, në arsim...

ShXh: Domethan një shkollë e mesme është...

MI: Është hapur.

ШЏ: Конкретно во околината на Куманово, каде се гледа оваа вработување?

МИ: Да, сега во овој последен период може да се каже дека и гимназијата стана независна, значи се трансформира на албански јазик, во образование..

ШЏ: Значи едно средно училиште е...

МИ: ... отворено.

ШЏ: ... независно. Во другите органи, во полиција, во...

МИ: Да, и во полиција имаме исто така...

ШЏ: Во општина, во болници, во установи има раководители Албанци?

МИ: Вработени има, во полиција, значи има повеќе, на таа, значи на таа сфера, но не можам да се сетам баш добро, мислам дека имаше и еден директор Албанец, директорот на болницата во Куманово, но сега не е, има подобрување..

ШЏ: Дали има отворено отсек некој државен факултет во Куманово?

МИ: Да, освен гимназијата отворен е и Тетовскиот државен факултет, значи отворен е отсек или дисперзирани студии: Факултетот за јавна администрација, бизнис, информатика и англиски јазик, се надеваме да имаме уште повеќе отворени отсеци така да студентите, наставата и предавањата да ги одвиваат на албански јазик, не на македонски јазик.

ШЏ: Ако јас имам заборавено нешто да ве прашам, можете да се вратите назад, да се сетите на некој настан кои ви се има случено во тоа време, ако имате нешто да додадете, слободно можи да го продолжите интервјуто.

ShXh: Është pavaruar. Në organet tjera, në polici, në...

MI: Po, edhe në polici kemi poashtu...

ShXh: Në komunë, në spitale, në ndërmarrje ka udhëheqës shqiptarë?

MI: Të punuar ka, në polici, domethan ka më tepër, në atë, domethan në atë sferë, mirëpo nuk më kujtohet bash mirë, mendoj se kishte qenë edhe një drejtor shqiptarë, drejtori i spitalit në qytetin e Kumanovës, mirëpo tash nuk është, ka përmirësime...

ShXh: Në Kumanovë ka hapur degë ndonjë fakultet shtetëror?

MI: Po, përvëç gjimnazit është hapur edhe Fakulteti Shtetëror i Tetovës, domethën ka lëshuar degë apo dispersione: Fakultetin e administratës publike, biznesit, informatikës dhe anglishtes, shpresojm se do t' kemi edhe më tepër degë të hapura që studentët t'i ndjekin, domethan, ligjeratat apo mësimin në gjuhën shqipe, jo në gjuhën maqedonase.

ShXh: Nëse unë kam harruar diçka t'ju pys, mund të ktheheni prapa, të kujtoni ndonjë ngjarje që ju ka ndodhur gjatë asaj kohe, nëse keni diçka për të shtuar, lirisht mund t'vazhdoni intervistën.

MI: Faleminderit, kishte, domethën raste të ndryshme gjatë luftës, por më tepër na ndjekte frika, domethan fëmijët i kishin të drejtat e kufizuara, nuk kishin mundësi të dilnin, të luajnë apo, vetëm të qëndronin në errësirë. Mendoj se fëmijët shqiptarë të cilët e kan përjetuar luftën, tani kanë edhe pasoja psikike apo i kanë lënë fëmijët me trauma apo diçka të tillë, për arsye se kam të dëgjuar shumë se gjenden në spitale apo fëmijët, domethan më keq u ka rënë lufta fëmijëve, mirëpo ne shqiptarët në përgjithësi kemi fituar mjaftë të drejta të cilat u dasht që edhe para konfliktit, edhe para shumë viteve t'i fitojmë ato të drejta, jo me luftë por me paqe apo me dituri.

МИ: Ви благодарам, имаше, значи секакви ситуации за време на војната но стравот доминираше, значи на децата им беа ограничени правата, немаа можност да излезат, да си поиграат или, само да останат во темнина. Мислам дека децата Албанци што ја доживеа војната сега имаат и психички последици или децата останале со трауми или нешто така, затоа што имам слушнато дека многу деца се наоѓаат по болници или децата, значи најтешко им беше нив, сепак ние Албанците во целина имаме добиено многу права кои требало

да ги добиеме и пред конфликтот, и пред многу години да ги добиеме тие права, не со војна туку на мирен пат или со знаење.

ШЏ: Добро, ви благодарам за времето што го одделивте, вие во блиска иднина чекате да заминете во Германија, но сигурно ќе идите во Куманово на посета, можеби не за стален престој?

МИ: [се смее] Да, ви благодарам и на вас што го имав ова задоволство да сум една од многуте, значи да го објаснам настанот на 2001-ва, чекам сега да заминам во Германија.

ШЏ: Ви благодарам уште еднаш.

МИ: Благодарам и на вас.

ShXh: Mirë, ju faleminderit për kohën që ndatë, ju së shpejti pritni që t'shkoni në Gjermani, por me siguri do të ktheheni në Kumanovë për vizita, ndoshta jo për qëndrim të përhershëm?

MI: [qeshet] Po, faleminderit edhe pi juve që kam knaqësin që isha njëra ndër të shumtë, domethën ta spjegoj rastin e 2001-shit, po pres që të shkoj tani në Gjermani.

ShXh: Ju faliminderit edhe njëherë.

MI: Faleminderit edhe juve.

Даринка Панајотова

Подајте си рака еден на друг и живејте,
друго нема нишо да биде, ако се гледаме
еден настрана друг настрана ништо не нè
биѓава...

Darinka Panajotova

Jepni dorën njëri-tjetrit dhe jetoni, tjetër
nuk duhet të ndodhë. Nëse vazhdojmë
të shikohemi me bisht syri, asgjë nuk do
bëhet...

КАТЕРИНА СТОИЛЕВСКА: Добар ден.

ДАРИНКА ПАНАЈОТОВА: Добар ден.

КС: Дали може да ни се претставите?

ДП: Може. Јас сум Даринка Панајотова од село Арачиново, раселена во пензионерскиот дом Аеродром.

КС: Сакам да ми кажете за пред 2001 година, колку време живеете во Арачиново?

ДП: Па од 70та, 1970 година, сум мажена во Арачиново. Живееме многу добро со комшиите, вработена бев во училиштето во Арачиново, со колегите, колешките, персоналот многу се почитувавме. Како прво се поздравувавме, а сега што испадна Албанците не се криви, државата ни е крива. Нас државата нè за... нè зарати, не нè заратија Албанците или ние меѓу себе, јас сум живеела со две девојчиња што оделе во град, се враќале многу касно, никој нима не ги закачал.

КС: Значи немавте проблеми?

ДП: Немавме пороблем уопште, дури кога сум одела на работа, сме саделе бавча, пипер и сум оставала мотор на нима они да ми довадат и да ми донесат дома.

КС: Сте си помагале меѓусебно?

ДП: Меѓусебно тоа сме си помогнувале до сто и една што викаат и назад.

КС: Не ви било проблем?

ДП: Не, не никаков проблем, јас ти кажувам девојчиња одеа сами без коли без ништо со автобус никој не ги закачаше, тоа е чист сведок што викаат две девојчиња да шетаат. Е тоа е.

КС: Кога работевте, кажавте дека сте работеле во

KATERINA STOILEVSKA: Mirëdita.

DARINKA PANAJOTOVA: Mirëdita.

KS: A mund të na prezantoheni?

DP: Mundet. Unë jam Darinka Panajotova nga fshati Haraçinë, të shpërngulur në shtëpinë për pensionistë Aerodrom.

KS: Dua të më tregoni për periudhën para 2001, sa kohë jetuat në Haraçinë?

DP: Nga viti 1970, jam e martuar në Haraçinë. Jetonim shumë mirë me fqinjët, isha e punësuar në shkollë të Haraçinës, me kolegët, koleget, personelin, respektoheshim shumë. Pikë së pari përshëndeteshim, e tani për atë që u bë nuk janë fajtorë shqiptarët, shteti është fajtor. Luftën mes nesh e ka filluar shteti, jo shqiptarët, as ne ndërmjet vete. Unë kam jetuar me dy vajza që shkonin në qytet, ktheheshin shumë vonë, askush asgjë nuk u ka bërë.

KS: D.m.th. nuk keni pasur probleme?

DP: Aspak nuk kemi pasur probleme. Bile edhe kur shkoja në punë, ne kishim kopshte dhe fusha për të punuar, mbillnim specat, dhe ua lija motorin atyre që të më ujisin kopshtin dhe të sjellin prodhimet në shtëpi.

KS: Jeni ndihmuar ndërmjet vete?

DP: Jemi ndihmuar ndërmjet vete gjithmonë për gjithçka.

KS: Nuk e keni pasur problem?

DP: Jo, aspak nuk e kemi pasur problem. Ta thashë edhe më parë, vajzat shkonin vetë pa vetura, pas asgjë, udhëtonin me autobus por askush nuk i ngucte. Kjo është dëshmi e pastër, që thonë, të shëtisin dy vajza. Kjo është ajo.

училиштето, каков беше етничкиот состав Македонци - Албанци? Дали имаше разлика, кои беа побројни?

ДП: Побројни беа они. Да, Албанците беа побројни пошто они беа и поише населени. Ние, Македонците бевме околу да речам ај 150 куќи и по едно – две деца, малцинство бевме ние тамо, али соживот имавме, се почитуваа меѓу себе колегите, учениците децата. Сега некогаш ќе се скара некое дете точно али немоет да го фаќа тоа мило за драго, тоа е тоа.

КС: Така, а дали комунициравте? Мислам во местото каде што живеевте, дали имаше само Албанци или и Македонци?

ДП: Имаше и Албанци и Македонци, баш ја кај што сум бевме две - три куќи Македонци другите беа Албанци.

КС: Така...

ДП: Да.

КС: ...значи, сè беше нормално?

ДП: Да, да, да, точно.

КС: Дали пред 2001 година имаше некој настан што ве натера да помислите дека може да се случи нешто?

ДП: Не. До 2001ва не сме ни помислувале дека ќе има нешто во Арачиново.

КС: Значи си живеевте...

ДП: Многу убаво. Баш и на сопругот му даваа таму од Металски Завод - Тито како една барака да отидевме во град, јас сум си велела имаме тука пошта имаме школо тука имаме автобус, амбуланта све, зошто да го напуштаме селово кога ни е убав животот.

КС: Да, значи не сте помислиле да го напуштите селото?

КС: Kur punonit, thatë që kishit punuar në shkollë, si ishte përbërja etnike – maqedonas, shqiptarë? A kishte dallim? Kush ishte më në numër?

ДП: Ata ishin më në numër. Po, shqiptarë kishte më shumë sepse ata ishin edhe më tepër të vendosur. Ne, maqedonasit ishim rreth, të them, 150 shtëpi dhe me nga një ose dy fëmijë, ne ishim pakicë atje mirëpo kishim bashkëjetesë, kolegët respektoheshin ndërmjet vete, po ashtu dhe nxënësit, fëmijët. Tani, normalisht që te fëmijët kishte herë pas here zënka, mirëpo ato ishin më se normale, si gjithkund tjetër.

КС: Mirë, po a komunikonit? Mendoj, në vendin ku jetonit, a kishte vetëm shqiptarë apo edhe maqedonas?

ДП: Kishte edhe maqedonas edhe shqiptarë. Mu aty ku jam unë. Vetëm ishim dy-tri shtëpi maqedonase, të tjerët ishin shqiptarë.

КС: Ashtu...

ДП: Po.

КС: D.m.th. gjithçka ishte normale?

ДП: Po, pikërisht.

КС: A pati ndonjë ndodhi para 2001 që ju bëri të mendoni se mund të ndodhë diçka?

ДП: Jo. Deri në 2001 jo. As që e kemi menduar se mund të ndodhte diçka në Haraçinë.

КС: D.m.th. jetonit...?

ДП: Shumë mirë. Bile, bashkëshortit tim i jepnin një barakë nga "Metalski Zavod - Tito" sikur të shkonim në qytet, por unë i thosha që këtu kemi postë, shkollë, autobus, ambulantë, gjithçka – pse ta lëshojmë fshatin kur kemi një jetë të mirë?

ДП: Никогаш не би сум помислила нашето Арачиново да го напуштиме.

КС: 2001 пред да се случи настанот, дали имавте некакви информации, некакви предупредувања дека се подготвува нешто? Од соселаните да речеме?

ДП: Па да ти кажам право од соселаните немавме али тука кај комшиите нешто пред два - три дена да почне ратот гледав црни униформи. Два - три дена пред да почне ратот.

КС: Значи сте гледале..?

ДП: Сме виделе тоа што сме виделе не треба да го сокриеме, тоа сме виделе црни униформи.

КС: Дали имавте некаков контакт, комуникација со тие ?

ДП: Не, не само во дворот така едни два - тројца поминуваа, се шетаа и толку. Сме немале контакт, а со комшиите. Нема ништо викаа, чисто е све.

КС: Медиумски имаше некакви информации...

ДП: Не, не.

КС: ...за предупредување?

ДП: Не ,не, не. Да ни рекоа „отселете се, ќе имаме... ќе има рат“. Никој ништо не ни кажал.

КС: Значи немавте никакви информации?

ДП: Не, не, немавме информации додека не го напуштивме. Е кога почнаа средата и четвртокот убаво се секавам како да остана празно селото и од Албанците и од Македонците се иселуваа, не само Македонците, има и Албанци иселувани и како пустеш дојде тој ден и вечерта искочивме и во четвртокот спрема петокот и не се вративме више.

КС: Po, pra nuk keni menduar ta braktisni fshatin?

ДП: Asnjëherë nuk kemi menduar ta braktisim Haraçinën tonë.

КС: Në vitin 2001, para se të ndodhte rasti, a kishit ndonjë informatë, ndonjë paralajmërim se po përgatitet diçka? Të themi, nga bashkëfshatarët?

ДП: T'ju them të drejtën, nga bashkëfshatarët jo, por te disa prej fqinjëve nja dy-tri ditë para se të fillonte lufta, shihja uniforma të zeza. Dy-tri ditë para se të fillonte lufta.

КС: Pra, shihnit...?

ДП: Po, kemi parë atë që kemi parë, nuk duhet ta fshehim. Atë e kemi parë: uniforma të zeza.

КС: A kishit ndonjë kontakt, komunikim me ta?

ДП: Jo, jo, thjeshtë nja dy-tre veta kalonin aty në oborr, shëtitshin, dhe aq. Nuk kemi pasur kontakt, ndërsa me fqinjët po. “Nuk ka asgjë” na thoshin, “Gjithçka është e pastër.”

КС: Nëpër mediume nuk kishte asnjë farë informacioni...?

ДП: Jo, jo.

КС: ...për paralajmërim?

ДП: Jo, jo. Të na thoshin “shpërnguluni, luftë do të ketë...” Askush asgjë nuk na tregoi.

КС: D.m.th. nuk kishit asnjë informatë?

ДП: Jo, nuk kishim, nuk kishim asnjë informatë... deri kur dolëm vetë. Ndërsa kur filluan, të mërkurën dhe të enjten, mirë më kujtohet, sikur fshati mbeti i zbrazët, dhe shpërnguleshin edhe maqedonasit por edhe shqiptarët. Pra, nuk ka vetëm maqedonas

КС: Мхм. Како излеговте од Арачиново?

ДП: Па така, си земавме нешто, не се надавме дека нема да се вратиме со тој сомнеж ама сепак со кола, ни ја ни некои две три комшии. Како да ти кажам? Добро излеговме, никој не ни рече ни одете си, ни седете. Така се осетивме како...

КС: Значи, самоволно го напуштивте?

ДП: Да, самоволно. Никој не ни дошол да нè избрка, фала Богу, и мислевме кога во петокот кога искочивме, во саботата да се вратиме више нема назад Арачиново. Нè вратија од кај Економија (пред Арачиново) назад, не влеговме, колку траеше сеа не ме држи за збор војната во селото и се сместивме во овие колективните центри, таму живеевме од 2001ва до 2005та.

КС: Така.

ДП: После побаравме, дека не можеме да се вратиме во Арачиново во куќата, ни беше удрена па и девојчињата ми се омажија останавме само ја и дедо, и решивме да дојдеме во Пензионерскиот дом, подадовме молба и нè сместија овде.

КС: Пред да се сместите во колективен центар, каде престојувавте?

ДП: Во Ајватовци кај брат ми.

КС: Ви помогна ли некој друг освен брат ви?

ДП: Не, никој друг не ни помогна додека не отидовме во колективните центри.

КС: Мхм, како ви беше во колективниот центар?

ДП: Беше убаво во колективните центри, ама знаете што, тоа е студентски дом. Тоа е за студенти, не е за старци, таму децата си сакаат нивни живот, ние си сакаме старски живот. Затоа и го напуштивме пензионерскиот, ова, колективниот

të shpërngulur, ka edhe shqiptarë... Ajo ditë ishte e shkretë. Në mbrëmje dolëm, të enjten në mbrëmje, dhe nuk u kthyem më.

KS: Ëhë. Si dolët nga Haraçina?

DP: Epo ashtu, morëm diçka, nuk mendonim se nuk do të ktheheshim më... me atë dyshim, por megjithatë në veturë, as unë as edhe nja dy-tre prej fqinjëve. Si të të them? Mirë dolëm, askush nuk na tha "shkoni!", po as "rrini!". Ashtu u ndjemë si...

KS: D.m.th. u larguat vullnetarisht?

DP: Po, vullnetarisht. Askush nuk erdhi të na përzë, falë Zotit, dhe mendonim kur të premten, kur dolëm, të kthehemi të shtunën, nuk më prapa Haraçinë. Na kthyen prej te Ekonomia (para Haraçinës) prapë, nuk hymë fare, sa zgjati, mos më mbaj për fjale, lufta në fshat, dhe u vendosëm në këto qendra kolektive ku jetuam nga 2001 deri në 2005.

KS: Ashtu pra.

DP: Pastaj kërkua, mbasi nuk mundeshim të kthehemi në Haraçinë, në shtëpi, e kishim të dëmtuar, pastaj edhe vajzat mu martuan, mbetëm vetëm unë dhe gjyshi, dhe vendosëm të shkojmë në shtëpinë e pensionistëve, bëme lutje dhe na sollën këtu.

KS: Para se... para se të vendoseni në qendrën kolektive, ku qëndruat?

DP: Në Ajvatoc, te vëllai im.

KS: A ju ndihmoi dikush tjetër përveç vëllait tuaj?

DP: Jo. Askush nuk na ndihmoi derisa u vendosëm në qendrën kolektive.

KS: Ëhë. A si ishte në qendrën kolektive?

центар, не можам студенти пеат, играат си се веселат. Нивно им е за веселба ама нас не ни е за веселба и затоа го напуштивме колективниот центар и дојдовме во пензионерскиот дом.

КС: Добивте статуси на раселено лице?

ДП: Да.

КС: Како ви беше заради тоа?

ДП: Што знам како да кажам, не можам сеа да ти кажам статусот како ќе ни биде и како ни беше тешко да се смириме со судбината (зборува со разочарување).

КС: Така, значи, не ви беше сеедно?

ДП: Какво сеедно да живееш 30 години и сега да го напуштиш. Тешко. Тешко, за селото ни е многу тешко.

КС: Така, така...

ДП: Тоа е тоа, сеа што да правиме мора, кажав нас Албанците не нè заратија, зарати државата. Што им беше причината не се знае, само ние испативне неколку села Матејче, Арачиново, Тетовско, тоа е.

КС: Кога прв пат отидовте во својот дом после јуни 2001-ва?

ДП: Па у август. Сега не ме држете за збор, датото не можам. У август отиде отиде сопругот...

КС: Аха...

ДП: И после два – три дена отидовме и ние ама тоа што ќе видиш, пустош. Знаеш кога не живееш, гранатирана куќа, имавме стока, кокошки остаивме, свињи остаивме, нити си ги земавме, кокошките изумреле во соби смрди, не се диши и што извадивме ова масичево (удира на масичето пред нас) го

DP: Mirë ishte në qendrat kolektive. Por e dini që ajo është konvikt studentësh? Është për studentë, nuk është për pleq. Atje të ritë duan të kenë jetën e tyre, ne duam të jetojmë pleqërinë tonë. Prandaj edhe e lëshuam qendrën e pensionistëve... mendoj të studentëve, kolektive, nuk mundem, dhe studentët këndojnë, luajnë, argëtohen. Ata duan të argëtohen, mirëpo ne nuk e kishim rendin për argëtim prandaj u larguam prej qendrës kolektive dhe erdhëm në shtëpinë e pensionistëve.

KS: A fituat statusin e personave të zhvendosur?

DP: Po.

KS: Si u ndjetë lidhur me këtë?

DP: Ku ta di. Si ta them? Nuk... nuk mundem tani të ta them si do ta kemi ose si e kishim statusin. Është vështirë të pajtohem me fatin.

KS: Mirë pra, d.m.th. nuk ishte krejt njësoj?

DP: Si mund të jetë njësoj kur ke jetuar 30 vite diku dhe më në fund duhet ta braktisësh vendin! Vështirë. Na vjen shumë keq për fshatin.

KS: Ashtu pra.

DP: Kjo është kjo. S'ke ç'i bën. Patjetër. Të thashë, neve nuk na morën në qafë shqiptarët, por shteti. Se çfarë ishte shkaku nuk dihet, por disa vende e pësuan: Mateçi, Haraçina, rajoni i Tetovës. U bë.

KS: Kur shkuat për herë të parë në shtëpinë tuaj, pas qershorit të 2001?

DP: Epo... në gusht. Mos më mbani për fjale, por data nuk më kujtohet saktë. Në gusht, para shkoj bashkëshorti...

извадиме и еден кауч друго ништо. Сè ко гранатирана куќа, тоа, сè упропастено.

КС: Како ви беше во тој момент кога ја видовте таа слика?

ДП: Аа, кога ја видов таа слика бога ми тешко (зборува со насолзени очи). Да не даде Господ више да се повтори. Само тоа пожелувам на младава генерација да нè види више такво нешто, само здрајве и мир да имаме и слога друго ништо не ни треба. А... Молам!

КС: Преземавте ли нешто во врска со тоа што ви се случи, значи бевте многу оштетени?

ДП: Па со тужењево малце со Здружението „Зора“ се вклучивме, нешто дадоа државата нешто... не сме многу задоволни да ти кажам право ете ние имавне доста стресови претрпено, баш тоа не ни го плати државата нас. Некој си онаму никој и ништо не направил, новинар ќе навреди, зима тешки оштетувања а миа војна сме претрпеле да немаме уопште претрпен страв земено, и спрема тоа што сме го имале, саделе што сме работеле нас ни платија многу малку државата. Како да се рече, ајде се откачивме од вас ова доста ви е. И така, а куќата уште не ни е продадена, уште стои куќата амо да не моеш да влезеш внатре, тоа све е уништено.

КС: Дали очекувавте дека ќе се вратите во Арачиново?

ДП: Очекував првите денови. Првите денови уште кога беше рат мислев дека за два - три дена ќе помине амо оно испадна не два - три дена и повечко послето коа не се враќаа други луѓе и ние не одлучивме да се вратиме.

КС: Зошто не одлучивте да се вратите, или од лични причини?

ДП: Лични причини, малце и стравот, сега не од комшиите, е сега, како ќе живееш тоа знаеш со некого кога ќе се скараш

КС: Ëhë.

ДП: ... dhe pas dy-tri ditësh shkuam edhe ne. Por, çfarë të shohësh se, shkretëtirë. E dini, kur nuk jeton në një vend... Shtëpia e granatuar, kishim kafshë, pula, derrat i morëm, pulat kishin ngordhur, nëpër dhoma qelbte dhe nuk mundje të marrësh frymë. Dhe çfarë nxorëm – këtë tavolinë (i bie asaj përpara nesh), këtë e nxorëm dhe një divan, asgjë tjetër. Gjithçka ishte rrënuar e shkatërruar aty.

КС: Si u ndjetë në atë moment, kur e patë atë skenë?

ДП: Kur e pamë atë skenë, vërtet keq (flet me sy të përлотур). Mos dhashtë Zoti të përsëritet edhe njëherë. Pra, gjeneratës së re i dëshiroj që kurrë të mos i përjetojë ato momente, vetëm aq, shëndet, paqe dhe harmoni të kemi... asgjë tjetër nuk na duhet. А... të lutem!

КС: A ndërmorët diçka lidhur me atë që ju ndodhi, mbasi ishit shumë të dëmtuar?

ДП: Mendoj që me këtë padinë me shoqatën "Zora", u bashkuam me të, shteti na dha diçka. Nuk jemi dhe aq të kënaqur, të të them të drejtën, ja pra, ne përjetuam shumë strese, dhe pikërisht atë shteti nuk mundi të na e paguajë. Dikush atje përtej nuk ka bërë asgjë hiç, do ta ofendojë një gazetar, merr dëmshpërblim sa s'bën, ndërsa ne kemi përjetuar luftë, edhe sikur të mos ishim frikësuar fare, krahasuar me atë që kemi pasur, ku kemi jetuar, çfarë kemi punuar, shumë pak na pagoi shteti. Sikur të thotë, "Hajde tani, u liruar nga ju, boll e patët". Dhe kështu, ndërsa shtëpia nuk është shitur ende. Akoma është aty, mirëpo nuk mundesh të futesh brenda. Gjithçka është shkatërruar.

КС: A pritni të ktheheni në Haraçinë?

ДП: Prisja, ditët e para. Ende ishte luftë, në fillim, mendoja nja dy-tri ditë dhe do të kalojë, mirëpo ajo zgjati shumë më tepër, dhe kur shihnim që edhe të tjerët nuk ktheheshin, atëherë vendosëm që edhe ne të mos shkojmë.

дали ќе ти биде пријател или нема да ти биде пријател. Сега идам, ние се поздравуваме па со комшиите, „Како си? Што праиш?“... Сè тие работи, али малце и стравот го чувствувавме од ради војната, не заради друго нешто, само заради војната да не има некој останат што викаа имало некои муџахедини ваму - таму, е од тоа не сме сакале да се вратиме.

КС: Мислите ли дека е можен соживот со Албанците после 2001ва?

ДП: Па, тоа зависи сè од нас народот, како ќе се онадиш така, зашто да не живееме? Еве децава на пример, сега што одат во мешани паралелки и секаде низ градов ги има, не само да се тепаат Албанци и Македонци се тепаат и Албанци - Албанци, Македонци и Македонци се тепаат, ја би требало да се соживуват веќе, да се подгази таа војна, да имаме еден мирен живот, еден убав да имаме... зошто да не живееме заедно, таа е судбината мора да живееме мие заедно.

КС: Да.

ДП: Тоа е тоа.

КС: Да. Значи, што мислите кој повеќе загуби со 2001ва конкретно за Арачиново, вие, Албанците?

ДП: Македонците мислам дека загубија поише.

КС: Аха.

ДП: Зошто ниту еден не се врати, и од нима има некој невратно дете, али не ги знаеме големо село е, али Македонците изгубија многу што ефтино ги подадовме куките више јас да ја продадам куката више кука нема да имам цел живот, ни ја ни децата.

КС: Така. А да ве прашам нешто друго, откако го добивте оштетувањето значи...

КС: Ëhë. Pse nuk vendosët të ktheheni? Apo kishit arsye personale?

ДП: Arsye personale. Pak edhe nga frika, tani, jo nga fqinjët, e tani si do të jetosh? E dini, kur do të fjaloseni me dikë... ose do ta kesh ik ose jo. Tani shkoj, ne prapë përshëndetemi me fqinjët, flasim shkurtë, “Si je, si kalon?” Të gjitha ato punë, por edhe frikë ndjenim nga lufta, jo për diçka tjetër, vetëm për shkak të luftës, në mos ka mbetur ndonjë, që thoshin se paska disa muxhahedinë aty-këtu, pra për këtë shkak nuk deshëm të kthehemi.

КС: A mendoni se bashkëjetesa me shqiptarët pas 2001-shit është e mundshme?

ДП: Kjo varet e tëra nga ne, nga populli, si do të duash, pse të mos jetojmë? Ja, fëmijët p.sh., tani shkojnë nëpër paralele të përziera, gjithkund nëpër qytet i keni, nuk përleshën vetëm maqedonas me shqiptarë, edhe shqiptarët përлахен me shqiptarë edhe maqedonasit me maqedonas, unë do të duhej të bashkëjetojnë më, të zgjidhen... të kalohet mbi luftën, të kemi jetë të qetë, të mirë... pse të mos jetojmë bashkë? Ky është fati, patjetër të jetojmë bashkë.

КС: Po.

ДП: Kjo është kjo.

КС: Po. D.m.th. si mendoni, kush pësoi më tepër me 2001-shin, ju, shqiptarët?

ДП: Mendoj që maqedonasit humbën më shumë.

КС: Ëhë.

ДП: Sepse askush nuk u kthye, edhe prej tyre ka fëmijë që nuk janë kthyer, por nuk i dimë, është fshat i madh, mirëpo maqedonasit humbën shumë sepse shumë lirë i dhamë shtëpitë. Tokën, ajo është kapital, kjo është... Nëse unë e shes shtëpinë, nuk do të kem më shtëpi në jetën time, as unë e as fëmijët.

ДП: Да.

КС: Дали мислите дека е реално или не?

ДП: Не, не е реално. Тие куќи што беа оштетени не беа платени, тие што не беа оштетени тие поише беа платени тоа да ви биде јасно. Дали имаше некоја привилегија или нешто не знам, тоа не можам да се мешам али по нашата случка, куќа гранатирана само 5.000 евра беше оценета.

КС: Аха.

ДП: Замислете, а на некому не ч'чната не беше, со дуplo пари со 20.000 евра. Еве, да појдеме од една Славица, колешка моја, куќата ѝ беше запалена...

КС: Така.

ДП: Многу малку зема него, други што беа куќи здрави земаа поише.

КС: Така.

ДП: Не сме задоволни од што да не обештетат, не сме задоволни.

КС: Значи не сте задоволни од државата?

ДП: Од државата уопште не сме задоволни.

КС: Мхм.

ДП: Тоа е.

КС: Кого обвинувате за тоа што ви се случи во 2001ва? Дали обвинувате некого?

ДП: Па кого да го обвинуваме? Кој што не зарати, а мие не знаеме кој, мие еве сега си нагаѓаме дека државата не зарати.

КС: Ashtu. T'ju pyes diçka tjetër, mbasi e morët dëmshpërb-
limin, d.m.th. ...

DP: Po.

КС: A mendoni që është real, apo jo?

DP: Jo, nuk është reale. Shtëpitë që u dëmtuan nuk u pa-
guan, ato që nuk u dëmtuan, ato u paguan më tepër, këtë ta keni
të qartë. Nëse kishte ndonjë privilegj ose diçka nuk e di, aty nuk
mund të përzihem, mirëpo sipas rastit tonë, shtëpia e granatuar,
vetëm 5.000 euro na e vlerësuan.

КС: Ëhë.

DP: Paramendoni, dikujt që fare nuk i ishte prekur shtëpia, ia
paguan dyfish e më tepër me 20.000 euro. Ja, ejani të shkojmë te
Sllavica, një kolege e imja, shtëpinë ia dogjën...

КС: Ashtu.

DP: Shumë më pak merr, në krahasim me ata që kishin shtëpi
të shëndosha, ata merrnin më shumë.

КС: Ashtu.

DP: Nuk jemi të kënaqur nga... çfarë të na dëmshpërblejnë,
nuk jemi të kënaqur.

КС: D.m.th. nuk jeni të kënaqur nga shteti?

DP: Aspak nuk jemi të kënaqur nga shteti.

КС: Ëhë.

DP: Kjo është.

КС: Аха.

ДП: Не знаеме којга да го нападнеме сега, кој не зарати.

КС: Мхм.

ДП: Тоа е зборот.

КС: Така. Дали би се вратиле на пример во Арачиново доколу има некои услови ?

ДП: Тешко. Више сме по 65 години, ќе не можеме ни до амбуланта ни до продавница, заради тие работи.

КС: Така.

ДП: Заради тие основи. Инаку овде имаме и амбуланта и продавница и подруго е, а таму ако отидеш у село кој ќе те изнесе. Деца ко деца мажени, женети, си имаат они нивни фамилии нивни проблеми, ќе се враќаат нас да не чуваат, тоа нема шанси.

КС: Кажавте дека сте живееле многу добро со Албанците пред 2001ва. Сега после 2001ва дали ги гледате поинаку? Дали е изменето нешто лично спрема..?

ДП: Абе види вака то се малце има изменето нема што тука. Тука е само лицемерие некој ако те излаже, али да ги мразиш, тој не ме ни утепал ни ме заклат така? Имам вака малце попажљиво... и ова да ти кажам отидов, само не ме држи за збор дали беше септембар да вадам извод...

КС: Мхм.

ДП: На сопругот. И се качив у еден и дваесет со тој автобус, се качија млади докај средношколци...

КС: Кој автобус?

ДП: 55ка.

КС: Кë e fajësoni për atë që ju ndodhi më 2001? A e fajësoni dikë?

ДП: Epo... kë të fajësojmë? Ai që na mori në qafë, ndërsa ne nuk e dimë atë, ne tani po themi që shteti na mori në qafë.

КС: Ëhë.

ДП: Nuk dimë kë ta sulmojmë tani, kush na mori në qafë.

КС: Ëhë.

ДП: Kjo është fjala.

КС: Ashtu. A do të ishit kthyer në Haraçinë sikur të kishte kushte për këtë?

ДП: Vështirë. Tani më kemi nga 65 vjet, nuk do mundemi të ecim as deri te ambulanca apo shitorja, këto... për shkak të kësaj.

КС: Aha. Ashtu pra.

ДП: Për shkak të këtyre kushteve. Përndryshe këtu kemi edhe ambulancë edhe shitore edhe më... më ndryshe është, ndërsa nëse shkon atje në fshat kush do të të nxjerrë? Fëmijët janë të martuar, kanë krijuar familjet e tyre, kanë problemet e tyre, mos do të kthehen të na ruajnë neve? S'ka gjasa!

КС: Thatë që kishit jetuar shumë mirë me shqiptarët para 2001-shit. Tani, pas 2001-shit a i shihni me ndonjë sy tjetër? A është ndryshuar diçka konkrete kundrejt...?

ДП: Shihni këndeј... shumë pak ka ndryshuar, nuk ka çka aty. Këtu kemi të bëjmë vetëm me dyfytyrësi, dikush nëse ju rren, por t'i urresh, ai as më ka vrarë as më ka therur, apo jo? Kemi paksa kështu më kujdes...dhe këtë të ta tregoj: shkova, mos më mbaj për fjale, nëse ishte shtator, të nxjerr certifikatë...

КС: Така.

ДП: И до Брњарци (место пред Арачиново) така и така, до Економија се возеше и едно се закачи машко околу мене: „Стани да седнам таа мене ми е девојка.“ И јас му викам: „Па јас ќе ти ја чувам девојката, еве баба, ќе ти ја чувам девојката.“ Не, тој: „Стани, па стани!“, почна да ме кубе за коса во автобусот, почна да ме клати со сто со упаљач најпосле више со упаљачот и кај мене со коса, јас сум толку, дека сум јас сум била, сум многу слободна дека сум работела потоа со нима, најпосле му го земав упаљачот и низ прозор му го запуталив и видов не видов се симнав на првата автобуска во Арачиново не смеев нагоре да отидам ќе направевме некој инцидент. Е тој случај ми се случило во Арачиново.

КС: Кога?

ДП: Сега септембар беше изгледа не ме држи за збор.

КС: Значи сега?

ДП: Сега сега, оваа година 2011 година септембар ли беше октомбар ли беше амо септембар беше и отидов е тоа ми се случи во автобус. Само не можев да отидев да пријавам во милиција не го памтам кое дете е, треба да го запамтиш кое е и да го пријавиш во милиција, не да го земеш некого на врат .

КС: Мхм.

ДП: Тоа беше многу гужва во автобусот.

КС: Никој не реагираше?

ДП: Никој, сама ја бев Македонка и шоферот, другите на Економија се симнаа, на Брњарци тие се симнаа и ја продолжив сама натака околу еден и десет беше автобусот сигурно дваесет за два за Арачиново коа стигнавме, никој што ќе го земам на врат шоферот греота е, и така се расправавме,

KS: Ëhë.

DP: Për bashkëshortin. Dhe hipa në autobusin e orës 1.20, hipën edhe disa të rinj të shkollave të mesme...

KS: Cilin autobus?

DP: 55-shen.

KS: Ashtu.

DP: Dhe deri në Bërnjarc (vend para Haraçinës) dhe kështu, vozitej deri te Ekonomia, dhe një djalosh u kap rreth meje: “Çohu të ulem unë, ajo është dashnorja ime.” Ndërsa unë i them: “epo ta ruaj unë dashnoren, gjyshja, unë ta ruaj dashnoren”. Ai, jo: “Çohu! Çohu!” dhe filloi të më shkulë flokët në autobus, filloi të lëkundë karrigen, të më thotë fjalë të ndyra dhe me shkrepëse, më në fund me shkrepësen te unë me flokë, un jam aq, se paskam qenë... unë jam shumë e lirë, kam punuar pastaj me ata, pastaj ia mora shkrepësen dhe ia gjuajta nga dritarja jashtë. Dhe pashë, s’pashë, zbrita te stacioni i parë në Haraçinë, nuk guxoja të shkoj më tej, do të bëhej ndonjë incident. Kjo, pra, më pat ndodhur në Haraçinë.

KS: Kur?

DP: Tani, shtator ishte, ma merr mendja, mos më kap...

KS: D.m.th. tani?

DP: Tani, tani. Viti 2011 ishte. Shtator apo tetor... po shtator ishte dhe shkova, e kjo pra më ndodhi në autobus. Por nuk munda të shkoj ta paraqes në polici sepse nuk më kujtohej fytyra e atij djaloshi, duhet ta dish për ta paraqitur në polici, jo të marrësh dikë në qaf më kot.

KS: Ëhë.

DP: Kishte shumë njerëz në autobus.

јас слободна бев, „престани, не ти е срам, јас сум ти баба, јас сум ти мајка...“ Не бре тоа едно безобразно беше, крајно безобразно беше така вулгарно се поднесуваше дури можеше да ми ја запали косата со упаљачот.

КС: Да.

ДП: Ама некако ми даде Господ храброст, кога го грабнав упаљачот низ прозор, ми става на уши слушалка да слушам албанска музика, ја му викам: „Ти цабе ми ставаш јас кога не разбирам, цабе ми ги ставаш лицата...“ Префрлува вулгарни зборови и слушалкиве, ја албански не разбирам. И така заврши, не се истепавме, што е важно само се потскарувавме во автобусот.

КС: Што мислите што е причината за таквото однесување?

ДП: Некултура.

КС: Да.

ДП: Тоа е уопште некултурно, ја му реков ти не си воспитано бе, ти да се засрамиш од годините мои, ти викам, на мене на баба од 65 години слушалки, ме клатиш и ми палиш со упаљач, тоа не е воспитано домашно невоспитано.

КС: Да.

ДП: Немој некој да мислиш, дека некој му рекол оди запали ја бабава или закачај ја, тоа е од невоспитање без култура, тоа е, ако се школува ама ја мислам дека не беше уопште воспитано тоа дете.

КС: Аха, мислите дека доколку одите во Арачиново, на пример сега, дека е можно да имате такви проблеми?

ДП: Може, може да има од децата.

KS: Askush nuk reagoi?

DP: Askush, vetëm unë isha maqedonase dhe vozitësi, të tjerët zbritën te ekonomia, në Bërnjarc zbritën ata, unë vazhdova vetë më tej. Ishte rreth një e dhjetë autobusi, me siguri njëzet në dy mbërritëm në Haraçinë, askënd veç që do ta marr në qafë vozitësin, gjynah. Dhe kështu fjaloseshim, unë isha e lirë, “mjaft, a s’ të vjen turp, unë jam gjyshe për ty, jam nënë...” Por kot, ishte një i paskrupullt, skajshmërisht i keq, sillej aq në mënyrë vulgare, bile sa nuk m’i ndezi edhe flokët me shkrepësen.

KS: Ëhë.

DP: Por disi Zoti më dha guxim, kur e mora shkrepësen dhe e gjuajta jashtë, më vinte në veshë dëgjuese që të dëgjoj muzikë shqiptare, dhe unë i them: “Kot e ke kur unë nuk kuptoj, kot m’i vë këto dëgjuese.” Më thotë fjalë vulgare, dhe ata dëgues, unë nuk kuptoj shqip. Dhe kështu mbaroi, jo... jo, nuk u përleshëm, që është e rëndësishme, vetëm se u grindëm në autobus.

KS: Si mendoni, cili është shkaku i sjelljes së tillë?

DP: Mungesë kulture.

KS: Ëhë.

DP: Kjo është e pakulturë, i thashë unë, “Ti nuk qenke fare i edukuar be, të të vijë turp nga mosha që ke, i them, mua, plakë 65 vjeçe, dëgjuese, shkrepëse, të më lëkundësh kështu dhe më ndezësh me shkrepës, kjo është paedukatë, i paedukuar në shtëpi”.

KS: Ëhë.

DP: Mos, dikush, të mendosh, i ka thënë “Shko, ndize këtë gjyshen!” ose “Ngjitu me të”. Kjo ndodhi për shkak të paedukatës, pakulturës, kjo është, ani se shkollohet, por ishte krejt i paedukuar, ky djalosh.

КС: Аха.

ДП: Може, да од децата може, децата не те прифаќаат по никако.

КС: Мхм.

ДП: Е тоа е.

КС: Што мислите, како е можно да се помине преку сето тоа, кој треба да реагира да се стават ...

ДП: Редот?

КС: ... соодносително, редот во една контрола ?

ДП: Државата, кој ќе биде друг? Полиција - полиција не е моќна више, не е моќна полицијата, еве што се прави ако го удрил зошто го удрил ако не го удрил зошто не го удрил, мислам државата треба да преземе сериозни мерки.

КС: Да.

ДП: Казни го на лице место, ако не него таткото казни го што прави таков неред и мислам дека ќе има после тоа поише...

КС: Мхм.

ДП: Пажња ќе рече: чекај бе татко ми го казнија со 500 - 600 евра или 1.000 евра да не бидам толку безобразен.

КС: Да.

ДП: Само додека не се превземат такви мерки нема ништо да се прави.

КС: Мислите дека треба да бидат подеднакво казнувани и македонските деца и албанските?

ДП: Да, да кој се закача треба да биде казнет.

KS: Aha, mendoni se nëse shkoni në Haraçinë tani do të mund të keni probleme të tilla?

DP: Mund, mund të ketë prej fëmijëve.

KS: Aha.

DP: Mundet, prej fëmijëve të ketë, ata nuk të pranojnë assesi.

KS: Ëhë.

DP: Kjo është.

KS: Si mendoni, si mund të tejkalohet e tërë kjo, kush duhet të reagojë të vihet...?

DP: Rend?

KS: ...marrëdhëniet, rendi nën kontroll?

DP: Shteti, kush tjetër? Policia – policia nuk është më e fuqishme, ja se çka bëhet: “Nëse i ka ra pse i ka ra, nëse nuk i ka ra pse jo?” Mendoj që shteti duhet të ndërmarra masa serioze.

KS: Ëhë.

DP: Dënoje, në vendin e ngjarjes! Nëse jo atë, babanë e tij, që bën kësi lloj turbullirash, dhe mendoj se nuk do të ketë më të tilla...

KS: Ëhë.

DP: ... kujdes, do të thotë: “Prit be, babanë tim e dënuan me 500-600 ose 1000 euro, nuk duhet të jem aq i pafytyrë.

KS: Ëhë.

DP: Por, derisa nuk ndërmerren hapa të tillë, kjo gjë nuk do

КС: Значи да нема дискриминација?

ДП: Да, да, да нема Албанец да нема Македонец само тоа да се направи и македонското да се казни и албанското, не да се казни македонското со 100 евра, а албанското со 1.000 или македонското со 1.000, албанското со 100, еднаква казна.

КС: Мхм.

ДП: Таткото да го почеша по џебот, тогаш ќе биде мир во државата.

КС: Кажавте дека сте во пензионерски дом, значи ...

ДП: Да.

КС: ...како ви е? Како ја гледате иднината?

ДП: А па пензионерски, старски денови (се смее) дружиме, мора да се дружиме со старците тука.

КС: Така.

ДП: И така, јас сум со сопругот, има дедовци сами, баби сами и така. Летно време излегуваме се шетаме малце на воздух, тука имаме едно клупче, мажите слабо идат, некои идат. Во дворот имаме клупи, така си дружиме.

КС: Мислите дека животот треба да продолжи?

ДП: Фала Богу мора да продолжи и ако нејќе, мора да се живее.

КС: Дали можете да го простите тоа што ви се случи?

ДП: А не, тоа не можеме да простиме, не, не. Ние сме возрасни луѓе, ја би требало да не можеме да опростиме, мие имавме убав живот, имавме земја убава во Арачиново.

të ndodhë.

КС: Mendoni se duhet të dënohen edhe fëmijët shqiptarë edhe ata maqedonas njësoj?

ДП: Po, po, po. Kushdo që zihet duhet të dënohet.

КС: Pra, të mos ketë diskriminim?

ДП: Po, nuk ka shqiptar, maqedonas, vetëm ajo të bëhet. Të dënohen edhe shqiptarët edhe maqedonasit, jo të dënohen maqedonasit me 100 euro dhe shqiptarët me 1000, ose e kundërta. Dënimi duhet të jetë i njëjtë.

КС: Ëhë.

ДП: Babin ta prekësh në xhep, atëherë do të ketë qetësi në këtë shtet.

КС: Thatë se qëndroni në shtëpi pensionistësh, d.m.th...

ДП: Po.

КС: ... si ndjeheni? Si e shihni të ardhmen?

ДП: Epo... në ditë të shtyra (qeshet). Shoqërohem, duhet të shoqërohem me pleqtë këtu.

КС: Ashtu.

ДП: Dhe kështu, unë jam me bashkëshortin, ka pleq e plaka të vetmuara. Verës dalim, shëtisim nga pak në ajër të pastër, kemi edhe një klub këtu, meshkujt, por dobët shkojnë, disa shkojnë. Në oborr ka ulëse, dhe rrimë e shoqërohem bashkë.

КС: A mendoni se jeta duhet të vazhdojë?

ДП: Falë Zotit, patjetër të vazhdojë edhe po të mos dojë.

КС: Да.

ДП: Работевме и сè и земја и сум ишла на работа и на пазар тезга сме држеле.

КС: Да.

ДП: А сега богами да купуваме све не можам да опростам на никому ништо, ама ете што е тоа е.

КС: Тоа е значи.

ДП: Да.

КС: Друго што да ве прашам? Дали мислите дека треба да се зборува и понатаму за 2001ва или треба да се заборави?

ДП: Да се заборави, да се заборави више, нека се појде напред еден убав живот за вас младите, мие више сме го пребродиле ова, барем вие да имате еден убав живот, вие да живеете. Подајте си рака еден на друг и живејте, друго нема нишо да биде, ако се гледаме еден настрана друг настрана ништо не нè биѓава, вака пружи рака и опрости.

КС: Сакам да ви се заблагодарам.

ДП: Молим, повелете пак ако имате нешто (се смее).

КС: Мило ми беше што соработувавме.

ДП: Благодарам.

КС: Пријатно.

ДП: Пријатно.

Duhet të jetohe.

KS: A mund ta falni këtë që ju ndodhi?

DP: A, jo. Atë nuk mundemi ta falim. Jo, jo. Ne jemi të rritur, do të duhej të mos e falim, kishim jetë të mirë, kishim tokë të mirë në Haraçinë.

KS: Ëhë.

DP: Punonim gjithçka, edhe tokën, edhe në punë, edhe në treg shkoja, kishim një tezgë.

KS: Ëhë.

DP: E tani, për zotin, të blejmë gjithçka, nuk mundem t'ia fal askujt, por kjo është kjo.

KS: Kështu pra.

DP: Po.

KS: Çfarë t'ju pyes tjetër? A mendoni se duhet edhe më tej të flitet për 2001-shin apo duhet të harrohet?

DP: Të harrohet, të harrohet më. Le të rinisë një jetë e mirë për të ritë, ne veç më e kemi sosur tonën, të paktën ju të keni një jetë të mirë, ju të jetoni. Jepni dorën njëri-tjetrit dhe jetoni, tjetër nuk duhet të ndodhë. Nëse vazhdojmë të shikohemi me bisht syri, asgjë nuk do bëhet. Kështu zgjatni dorën dhe falni.

KS: Ëhë. Desha t'ju falënderoj.

DP: Ju lutem. Urdhëroni prapë nëse keni diçka (qeshet).

KS: Më vjen mirë që bashkëpunuam.

DP: Faleminderit.

AK

... порано кога се одеше по канцеларии, кога некој збор не можеше да го кажеш на македонски бидејќи не можеше да се сетиш, те исфрлуваше службеникот од канцеларија.

AK

... përpara kur shkoi nëpër zyra dhe nëse një fjalë maqedonisht nuk mundshe ta thoje s'të kujtohej. Të nxirte nga zyra nënpunsi.

ФИТОРЕ БАФТИЈА: Дали ја читавте книгата?

АК: Ја прочитав..., еден дел прочитав, некои интервјуа.

ФБ: Ех дали ви се допадна? Сакам да кажам, дали беа вистинити...

АК: Беше... податоците беа речиси така како,.. дури имаше и потрагични што биле... да.

ФБ: Да... да... од случај од случај се разликува.

АК: Да, се разликува.

ФБ: ОК тогаш, порано како [...] каков ви беше животот порано во вашето место?

АК: Порано во местото тука сум им... приближно сум имал еден нормален живот сум имал... оти јас сум работел, сум имал работа, после... имавме, малку земја, ја работев земјата, имав малку добиток приближно сум водел еден живот... [нормален].

ФБ: Со соседите, со луѓето кои живејат...?

АК: Со сите сум имал добри односи.

ФБ: Со селаните..?

АК: И со селаните и со соседите сум имал, никогаш не сум имал разбирање... недоразбирање, ова беше за... со селаните.

ФБ: Вашето село беше населено само со ...

АК: Нашето село беше населено само со Албанци, и целиот регион на Шарскиот Предел е само со Албанци и е...

ФБ: Дали сте имале некогаш проблеми во вашето место... освен, пред конфликтот од 2001?

FITORE BAFTIJA: A e lexut librin?

AK: E lexova... një pjesë e lexova, disa intervista.

FB: Eh a të pëlqej? Du t'thom t'vërtetatë që ishin...?

AK: Ishte... t'dhënat ishin gati ashtu si si, bile ka pas edhe ma tragjike kanë qenë... po

FB: Po... po... pamvarsishtë rasti prej rastit dallon.

AK: Po, dallon.

FB: Ok atëhere, më përpara si [...] si e keni pas jetën ne vendin tuaj me përpara?

AK: Ma përpara në vendin e ka... për afërsisht e kam pas një jetë normale kam pas unë ... se unë kam qenë në punë kam qenë, pastaj...kishim pak tokë kisha, e punoja token, pak kafshë kisha, afërsisht kam ba ni jetë ... [normale].

FB: Me komshijtë, me njerzit që kanë banu...?

AK: Me krejt i kam pas mardhëniet e mira i kam pas.

FB: Me fshatarët...?

AK: Edhe me fshatarët edhe me fqinjët i kam pas, asnjëherë nuk kam pas marveshje... mosmarveshje, kjo ishte për... me fshatarët.

FB: Fshati juj ka qenë i banum vetëm me?

AK: Fshati jonë ka qenë i banum vetëm me shqiptarë ka qenë, edhe krejt rajoni i "Malsisë së Sharit" është vetëm me shqiptarë është...

FB: A keni pas ndonjëherë problem në vendin tuj... përveç, para konfliktit 2001?

AK : Со кого мислите?

ФБ: Така, некој конфликт, некој екцес...

AK:Помеѓу луѓето..?

ФБ: Било каков, било каков...

AK: Не, не сум имал, никогаш не сум имал недоразбирање и конфликт су луѓето.

ФБ: Како вие ја доживеавте 2001?

AK: Види... јас 2001... повеќе или помалку... бевме информирани дека ќе се случи тоа, бидејќи најнапред имаше некои движења кај Танушевци, накај Куманово... и ние повеќе или помалку очекувавме дека ќе дојде и тука кај нас. Но кога почна , се вознемиравме малку... [...]

ФБ: Од каде ги добивте информациите?

AK: Информациите ги добив од телевизијата и дневниот печат... Да, тоа е.

ФБ: Се вознемиравте...

AK: Првиот ден ако можам да кажам дека како се...

ФБ: Да, да.

AK: На 14 март културната заедница на Албанците држеше еден митинг во центарот на Тетово и бев учесник во тој митинг. Го напуштив малку порано митингот бидејќи требаше да одам на настава во еден часот. Влегов во колата... слушнав некои пукотници, ама не знаев што се тие, кога стигнав испод Гајре, тука е една кривина, нивите беа полни со до заб наоружени полицајци, и некои две, три други коли запреа кај онаа кривината и почнаа тие да се истовараат, и се вознемиравме

AK: Me kë mendon?

FB: Kështu, dëni konflikt, dëni ekces...

AK: Ndërmjet njerzive...?

FB: Çfarëdo, çfardo...

AK: Jo, nuk kam pas, asnjherë nuk kam pas mosmarveshje dhe konflikt me njerzit.

FB: Si e keni përjetu ju 2001?

AK: Shiqo... 2001 unë... pak a shumë... kemi qenë edhe të informuar se do të ndodhë ajo, se së pari pat do lëvizje ka Tanusha, ka Kumanova... dhe ne pak a shumë e pritnim se do të vijë edhe këtu. Po kur nisi, u shqetsum pakëz... [...]

FB: Nga i mirshit informatat?

AK: Informatat i mirja nga televizori dhe shtypi i ditës. ... Po, kjo është.

FB: U shqetsut...

AK: Ditën e parë nëse mundet ta them se si...

FB: Po, po.

AK: Me 14 mars bashkësia kulturore shqiptare mbante ni tumbim në qendër të Tetovës dhe isha pjesmarës në atë. E lash pak ma herët tubimin për arsye se duhej të shkoj ne mësim në ora një. Hipa në veture... ndëgjova do krisma ama nuk e dija se çka janë, kur mbrina nën Gajre, është një lak aty, ato ara ishin krejt me polic të armatosur deri në dhëmbë, dhe nja dy, tre vetura tjera u ndalën te aj laku dhe filun të zbarkohen ato, dhe pak u shqetsum, unë veçanërisht u shqetsova, se nuk kisha bash informata se çka po ndodh, se vija prej atij tubimi. Shkova n'shpi ... edhe ... e

малку, особено јас се вознемирих, бидејќи немав баш многу информации за тоа што се случува, бидејќи се враќав од тој митингот. Отидов дома... и... на крајот од селото ми е куќата, и излегов оти имам и една бавча под селото. Излегов и видов дека сите тие ниви беа полни со полицајци, беа позиционирани по меѓите и пукаа кон тврдината. И сега, тие пукаат кон тврдината, а и од таму доаѓаат куршуми. И тогаш разбрав дека нешто се случува и дека она од Танушевци беше преместено во Тетово. По некој момент, во еден часот си заминав за на училиште, учениците беа дојдени и влегле внатре, и колегите биле дојдени и почнавме да зборуваме за тоа што ќе правиме. Се трудевме помалку или повеќе да не создадеме паника кај учениците но почна да доаѓаат родителите и ги пуштивме, ги пуштивме, не по оној пат по кој редовно си доаѓаат учениците, него позади училиштето над една куќа тој ден ги пуштивме да си одат учениците. Овој беше случајот од 14 март, потоа некои два три дена имаше гаѓање - пукање кон тврдината малку повеќе, оти во Гајре се уште немаше војници и после некои два дена, колку се сеќавам, дојдоа но дојдоа и војниците на УЧК, потоа почнаа пукањата Гајре – Тврдина - Гајре.

ФБ: Дали размислувате колку ќе трае ова. Колку ќе трае...

АК: Јас немав некое предвидување за тоа колку може да трае, ова беше...

ФБ: Што се смени во тој момент?

АК: На што мислете?

ФБ: Како се осмеливте, зошто ја напуштивте куќата, како ја напуштивте?

АК: Еднаш... Ех, види сега: Некои два три дена сите селани се собравме во селото.

kam n' fund të fshatit e kam shtëpin, dola e kam edhe ni bahçe nën fshat. Dola pash se krejt ato arra ishin mbush me polic, nëpër mexhe ishin pozicionuar dhe gjuanin për në kala, tash kto gjuanin n'kala nga kalaja vinin poashtu plumba. E atëherë kuptova diçka se po ndodh se ajo e Tanushës ishte bart n'Tetovë. Pas ni momenti, në ora njo shkova në shkollë shkova, nxënësit kishin ardh kishin hy mbrenda, edhe kolegët kishin ardhë dhe fillum te bisedojmë se çka të bëjmë. Pak a shumë deshtëm që mos t'shkaktojmë panik te nxënësit mirëpo fillun te vijmë prindërit edhe i lshum, i lshum jo në rrugën nga vijmë çdo ditë nxënësit, po mbas shkollës mbi një shtëpi edhe i lshum atë ditë nxënësit. Kjo ishte rasti i 14 marsit mandej, nja dy, tre ditë kishte gjuajtje n'kala ma tepër se, n'Gaјre nuk kishte ende ushtarë mbas nja, dy ditësh nëse mbaj mend mirë erdhën n'Gaјre erdhën edhe ushtarët e UÇK-së. Pastaj fillun gjuajtjet Gaјre-Kala-Gaјre.

FB: A mendoni se sa do të zgjasë kjo? Sa do të shkojë...

AK: Unë nuk pata një parashikim se sa mund zgjasë, kjo ishte...

FB: Çfarë ndryshoi në atë moment?

AK: Si mendoni?

FB: Si e morët guximin pse e braktisët shtëpinë si e braktisët?

AK: Njiherë... eh shiqo tash: nja dy tre dite krejt kemi ndejt në fshat krejt katundarët .

FB: Edhe ti?

AK: Edhe unë edhe unë.

FB: Me?

AK: Me gruan me djemtë me krejt edhe ni djal e kasha të

ФБ: И ти?

АК: И јас и јас.

ФБ:Со?

ФБ: Со жената со синовите, со сите и едно дете кое го имав мажено, сите бевме во селото... после некои два дена, јас си дојдов во град, во град си доаѓавме од еден спореден пат, не по оној пат по кој одевме редовно, и со коли не, така, по планините...

ФБ:Пешки дојдовте?

АК:Пешки си отидов.

ФБ: Со кого беше? (влегува жената во соба да си земе нешто)

АК: Сам бев и дојдов во град по некои работи и ги оставив луѓето дома.

ФБ: Со која причина?

АК: Кај нас селаните така е доаѓаме за..., немав некоја определена цел, дојдов во град.Останав во градот се сретнав со другари, разговаравме во врска со создадената ситуација и кон 12, 12 и половина или 1 излегов јас кај „телеферику“ (жичарницата) викаме ние, тука е она уличката од кај тргнуваме за Гајре, и гледам селаните си доаѓат со автомобили и запра еден соселанец и ми вика „учителу А. ... еј учителу А., од кај доаѓаш и кај одиш?“ Реков „Јас одам во Гајре.“, „Дали знаеш дека сите од Гајре се преселени, се трансферирани?“ А јас не го знаев тоа. Си отидов дома, и кога си отидов дома, повторно пешки си отидов, ги немав луѓето дома, си беа дојдени пешки, беа дојдени по споредниот пат, така беше еден пат и... некој, точно не знам кој...

martuar krejt ishim në fshat... mbas nja dy ditësh, unë erdha në qytet erdha, n'qytet vinim nga një rrugë dytësore, jo nga ajo rruga nga shkonim përherë edhe me vetura jo, ashtu nëpër mal...

FB: N'kembë keni erdh?

AK: N'këmbë shkova .

FB: Me kë ishe ? [hyn ne dhomë gruaja të merë diçka në dhomë]

AK: Vet isha edhe erdha në qytet për do punë dhe i lash njerzit në shtëpi.

FB: Për çfarë arsye?

AK: Ashtu e kemi ne katundarët vijmë për..., ndonji qëlimi caktum nuk e kisha, erdha në qytet. Ndejta në qytet u takova me do shokë u takova, biseduam n' lidhje me situatën që u krujua dhe kah ora 12... 12 e gjysëm apo 1 dola i themi ne te teleferiku, aty është ajo rugica ku nisim për n'Gajre, shof fshatarët vijnë me vetura edhe u ndal njëri një bashkëfshatare mu m'thon “msusi A. ... o msusi A., kah vish edhe ku shkon?” Thash “Unë shkoj n'Gajre.”, “A e dish se krejt të Gajres janë shpërngul, janë transferu?” ... a unë nuk e dija. Shkova n'shpi, kur shkova në shpi, përseri në këmbë shkova, nuk i kishim njerzit n'shpi, kishin ardh në këmbë, kishin ardh rreth rugës dytësore, ashtu ni rugë ishte dhe... dikush saktësisht nuk e di se kush...

FB : Prej shtëpisë suј kan ardh nga rugës dytësore?

AK: Po, Kanë ardh në qytet.

FB: Kush kishte mbet në shtëpi?

AK: Kërkush, kërkush... Çelsin e shtëpise e kimi pas ni vend ku në rast nevoje... kto kishin ardh n'kambë kishin ardh, kishin ardh,

ФБ: Од вашата куќа дојдени се од споредниот пат?

АК: Да, дојдени се во градот.

ФБ: Кој останал дома?

АК: Никој, никој... Клучот од куќата го оставивме во едно место каде во случај на потреба... овие беа дојдени пешки, беа дојдени, кај ова зградата, ова зградата беше неизградена само малку беше бетонирана, на неа немаше простирано ништо, беа дојдени тука, и јас таа вечер останав дома, имаше војници почнаа војниците да се движат во Гајре, утредента пак дојдов да ги видам по оној... спореден пат и кога ги видов во ова куќа беа.

ФБ: Од семејните луѓе?

АК: Семејните луѓе, сите роднини беа, но услови за живот немаше, поради што немаше ниту нужник ниту кујна немаше ништо, ништо само... Ниту простирка немаше, ништо.

ФБ: Само сидови?

АК: Само сидови... да, прозорците беа. Потоа жената разговараше преку телефон со сестрата во Германија, има тука куќа (во Тетово), и се согласија тие, и отидовме во сестрината куќа, јас си отидов во Гајре, си отидов со синовите.

ФБ: А жените, невестата беа кај сестрата...

АК: Невестата и девојчето кај сестрата, да.

ФБ: Кај сестрата од жената?

АК: Да сестрата од жената, да кај сестрата од жената, не тука.

ФБ: Да, од Германија

АК: Од Германија, да.

te kjo banesa kjo banesa ka qenë e pandërtuar, vetëm e shtruar pak me beton ishte, shtroje s'ka pas, kishin ardh ktu edhe unë atë natë ndejta n'shpi, kishte ushtarë fillin te levizin ushtarët n'Gajre, të nesërmen përsëri erdha për t'i pa n'atë... rrugën dytësore edhe kur i pash te kjo shtëpia ishin.

FB: Familjarët?

АК: Familjarët, po krejt familjarët, po kushtet për jetë nuk ka pas, për arsye se s'kisht as banjo, as kuzhinë, as kurxho, kurxho, vetëm... As shtroje s'kishte, kurxho.

FB: Vetëm mure.

АК: Vetëm mure... po, dritaret ishin. Mandej gruja bisedoi me telefon me motrën n' Gjermani, e ka n'Gjermani shtëpin e ka këtu e ka [Në Tetovë], edhe u pajtun ato, dhe shkum te shtëpia e motrës, unë shkova n'Gajre shkova, me gjemtë.

FB: A gratë, nusja kanë qenë te motra...

АК: Nusja edhe vajza te motra, po.

FB: ...te motra e gruas?

АК: Po motra e gruas, po motra e gruas jo ktu.

FB: Po, në Gjermani.

АК: N'Gjermani, po.

FB: Te shtëpia e asaj.

АК: Te shtëpia e asaj. E morëm çelsin te fqinjët aty kanë ndejtë ato... kjo ishte për deri në 14 mars.

FB: Pastaj ju keni vazhdu të rini me djemtë n'Gajre...

ФБ: Во нејзината куќа.

АК: Во нејзината куќа. Го зедевме клучот кај соседите тука седеле тие... ова беше само до 14 март.

ФБ: После вие останавте со синовите во Гајре...

АК: Да, во Гајре синовите од време на време си доаѓаа во Гајре и си доаѓаа и во Тетово. Така беше работата.

ФБ: Тие секогаш си доаѓаа пешки по споредниот пат?

АК: Мораше... јас и бев на тој... бидејќи беше основан еден кризен штаб. Јас се одредив да бидам чувар ноќе кај... кај се држеа лековите тука јас седев, со смени, и така...

ФБ: Аха, тој инцидентот што се случи, дома вие и вашата жена, кога куќата...

АК: Ех сега. Па сега, добро што ме потсети... до 25 март 2001 година немаше македонски војници во регионот на Гајре. Утрото на 25 март јас бев ноќе дежурен во куќата кај што беа лековите. Во 6 часот ја завршив смената, дојде да ме замени еден мој соселанец и јас си отидов. Се собиравме тука соселаните, тој ден една случка, а јас не знаев ништо што се случува оти немав мобилен, само излегов среде селото, се гледа Лавце (село на Шара). Ех, по патот за Лавце ги видов овие блиндираните коли кои си одеа нагоре. Не можев да ги разликувам од кого беа. Додека од другата страна од Селце (село на Шара) доаѓаше една кола „Нива“ кон градот, токму кај патот кој свртува за Лавце се сретнаа Ладата со блиндираната кола и што се случи тука потоа, не знам. Но според некои податоци тие побегнале, слегле од колата и дошле за во планина. Додека на 25 март јас бев со синот и со многу соселани. Го оставив синот во една куќа таму, не внатре, позади еден ѕид од бетон и дојдов да видам кај куќата дали се лековите или не се, оти ако влезе полиција во селото, да

АК: По н'Гајре djemtë kohe pas kohe vinin n'Gajre dhe vinin n' Tetovë kshtu ishte puna.

FB: Ato vini gjithnjë rugën dytësore n'kam?

АК: Domosdo... unë edhe isha në atë... se ishte i formum ni shtab i krizës. Unë caktova të jem gjatë natës roje te... ku mba-heshin barnat aty unë rija, me ndrime ee kshu...

FB: Aha, a ai incesi qe ka ndodh, duke qenë në shpi ju ene gruja juve, kur shpijën...

АК: Eh tash. Pastaj, tash, mirë qe ma kujtove... njëre deri ne 25 mars të 2001-shit nuk kishte ushtarë maqedon në rajonin e Gajres. N'mëngjezin e 25 marsit unë isha natën kujdestar te shtëpia ku ishin barnat. Në ora 6 mbarova ndrimimin, erdh të m'zavendesoj një bashkëfshatar edhe unë shkova mblidheshim me aty bashkëfshataret, atë dite një ngjarje, unë nuk dija gjo se çka po ndodh se nuk kisha celular, vetëm dola kah mesi i fshatit duket Llaca e [fshat i Malësisë së Sharrit] duket. Eh rrugës së Llacës pash kto autobлиндat shkonin përpjet. Nuk mundsha t'i dalloj t'kujt jan. A nga ana tjetër prej Sellcës (fshat i Malësisë së Sharrit) vinte ni veturë "Niva" për në qytet, mu te rruga ku kthen për n'Llacë u takun "Lada" me autobлиндën se çka ndodhi aty pastaj. Nuk e di. Po sipas do të dhënave ato kishin hik kishin zbrit prej veturës dhe kishin ardh për mal. A me 25 mars unë isha me gjalin edhe me plot bashkëfshatarët. E lash gjalin te ni shtëpi atje, jo mbrenda, mbas ni muri të betonit erdha ta shof të kjo shtëpia a jon barnat a nuk jon, se nëse hyn n'fshat policia mos ja gjejnë e kishim kolegë n'punë e kishëm mos ja gjejnë t'i ndihmojnë e t'i nxjerin prej shtëpisë. Kur erdha i kishin nxjerë i kishin i kishin hudh do pako ishin dhe i mora i hudha, edhe unë mbeta te sheshi i fshatit mbeta vet se gjuanin me të madhe gjuanin prej te katër anëve në Gajre gjuanin.

FB: Si u ndjejtët në atë moment?

АК: Dhe... aty jam ndejt shumë keq... po në atë moment

не ги најде, ни беше колега на работа и му помагавме да не му ги најдат и да ги отстраниме од куќата. Кога дојдов, тие ги извадиле и ги фрлиле, некои пакети беа тука ги зедев и ги фрлив и јас останав кај плоштадот на селото, останав сам бидејќи се пукаше на големо, се пукаше од сите четири страни во Гајре.

ФБ: Како се почувствувавте во тој момент?

АК: И... тука се чувствував многу лошо... и во истиот тој момент после 4 - 5 минути ги имах тука некои мои бивши ученици, двајца беа. И за нив не знам како останале, влеговме под една плоча од бетон и тука стоевме позади еден ѕид, се плашевме за детето, оти детето младо и војска не одело. Кога си отидов од таму тие другите побегнале додека синот останал да ме чека мене. И... утрото, утрото почнала битката во Гајре, еден војник од... Шипковица (село на Шара) беше ранет во ногата и му ја преврзавме ногата кај онаа сестрата.

ФБ: Вие тука бевте?

АК: Не, јас не сум бил тука. Јас не бев тука - втора смена бев. Со кола двајца соселани го зеле и го однесле во Шипковица, го носат во Шипковица, и кога се враќат во влезот на Гајре од Гајрската страна, блиндираните коли продирале токму над Гајре, а додека стигнале до Гајре тие запалиле 6 - 7 штали, да, ги запалиле, и овде каде беа овие двајцата соселани, едниот ми беше колега, кога ги виделе блиндираните коли движејќи се тие, тие скогнале. Колите се спуштаат. Откога бегат тие пукат во автомобилите и ги погодиле колите.

ФБ: Вие лично кога го напуштивте селото Гајре и потоа не се вративте пак, бидејќи вие во меѓу време сте се движеле, доаѓавте и си одевте??

АК: Да, да, јас сум напуштил...

mbas nja 4-5 minutash i kam pas do ish nxënës, dy i kam pas. Edhe ato nuk e di si kishin mbet, hitem në një plakë betoni ishte po plakë aty rinim pas ni muri, kishëm frikën e djalit e kishëm, se djali edhe i ri ushtarë nuk ka qenë, e kishim frikën e tij. Kur shkova atje djali ato tjerët kishin shkue ky kishte mbet të m'presë mu. Dhe... a n'mëngjez, n'mëngjez se kishte fillu beteja nën Gajre, ni ushtarë i... prej Shipkovicë (fshat i Malësisë së Sharrit) ishte plagos n'kambë e lidhem kambën te ato infermierja.

FB: Ju aty ishit?

АК: Jo, unë nuk kam qenë aty. Unë s'isha aty - ndrimi i dytë. Dhe me veturë kishin dy bashkëfshatarë, marë me veturë, e kishin çue në Shipkovicë, e çojnë në Shipkovicë, kur kthehen, kur kthehen, në hymje të Gajres nga ana e Gajres, autobлиндат kishin depërtu mo mbi Gajre, a deri sa kan mbri n'Gajre ato kishin kall afërsisht nja 6-7 mashna i kishin kall, (shtëpi ku rrinë kafshët) edhe kto kur i kishin kto dy bashkëfshatarët, njërin kolegë e kam kolegë, kur i kishin pa autobлиндат vetura duke qenë në lëvizje, ato kërcejnë, kërcejnë. Veturat lëshojnë edhe aty ndesht vetura... Mbasi ikin ato krisin veturën dhe shpojnë veturën.

FB: Juve personalisht kur e keni lëshu fshatin Gajre dhe më nuk jeni kthyer më, se ju ndërkohe keni ecur keni ardhur keni shkuar??

АК: Po, po, unë e kam lshue...

FB: Ditën e fundit që e keni lëshue?

АК: Tash do ta them edhe atë do ta them po edhe kam diçka për të thënë për 25 mars, me 25 mars pastaj mbeta unë me djalin, sillesha n'fshat i trishtuar.

FB: Pse nuk u vendosnit ndonjë shtëpi apo...?

АК: Nga friga se gjaunin në çdo, në çdo anë gjuajnë dhe pa-

ФБ: Последниот ден зошто го напуштивте?

АК: Сега ќе го кажам и тоа, ќе кажам но имам да кажувам и за 25 март, на 25 март останав јас со синот, се движев по селото уплашен и тажен...

ФБ: Зошто не се сместивте во некоја куќа или..?

АК: Од страв бидејќи се пукаше во сешто, од сите страни се пукаше и неочекувано најдов 15 - тина селани и тие беа позади еден сид. Сидот одозгора беше од бетон, а под него една куќа, куршумите удираа по сидовите и се одбиваа, беше опасно, отидовме во една штала. Шталата празна, без ништо без храна за добитокот само со под од даски. Блиндираните коли запреле приближно на 200 метри над она шталата и ние се сетивме на случајот Рачак (Масакарот во Рачак). И сакавме... тука беше ризично бидејќи не беше сигурно да влеземе во куќите... И влегувајќи од шталата во куќата тие нè забележаа и пукаа со митралез врз нас, среќа ние се наведнавме и тие ја погодија, ние викаме греда, една греда (покривот на куќата) и замислете и гредата ја продупчија тие куршумите на... Три куршуми ја продупчија и сè уште стојат тие отвори. Потоа од таа куќа од кога се смири малку си дојдов до мојата куќа да видам да не најдам некого, никого ама никого не видов, и така со синот, беше ноќе, со синот и двајцата соседи кои беа со мене ги зедев тие беа помлади од мене и дојдовме во градот, и кога дојдовме во градот...

ФБ: Кај кого?

АК: Дојдовме кај семејството кај што бевме...

ФБ: ...сместени.

АК: ...сместени, да. Претпостави кога нè видеоа, така уплашени и тажни се зачудија. Ова беше до 25 март, после тие (македонските сили) навлегоа во Шарскиот предел, навлегоа во

pritmas i gjeta nja 15- të fshatarë tjerë edhe ato ishin pas ni muri. Muri ishte sipri prej betoni, a nën atë një shtëpi, plumbat binin ne mur dhe ktheheshin, e pamë rezikun, shkum te ni mashën, mashna pa kurxho pa zaire (ushqim për kafshët) vetëm me shtroje prej drasave. Dhe autobлиндат ishin ndalë afërsisht 200 metra mbi atë mashnën, u frigum, e edhe na u kujtu neve edhe bisedonim rasti Reçakut (Masakra e Reçakut). Edhe deshtëm, ishte rezik aty se s'ishte aspak i sigurt të himë n'shtëpi të hymë. E duke hy prej mashnës n'shtëpi ato na panë prej te ajo shtëpia dhe gjuajten me metraloz drejt në ne, fati ne të përkulur ato ranë i themi ne ni tra, ni tra, ni tra (kulmi i shtëpisë) mere me mend edhe travin e kanë shpe ato plumba të... Tre plumba e kanë shpu bile janë ende janë ato birat. Mandej prej asaj shpije u qetsu pak erdha te shtëpia t'shof mo do gjej dekënd, askë askënd nuk e pash ... dhe me djalin ishte mbrëmje, me djalin edhe nja, dy fqinjë që ishin me mu i mora dhe ato edhe ato ma te ri se unë erdhëm n'qytet, kur erdhëm n'qytet...

FB: Te kush?

AK: Erdhëm te familja ku ishim...

FB: ... vendos.

AK: ... vendosur, po. Mere me mend kur na kanë pa, kur na kanë parë ashtu të trishtum u habitën se si ishna bo na atë mënyre. Kjo ishte deri më 25 mars, pastaj ato (forcat Maqedonase) depërtun në Malsinë e Sharit, n' kala depërtun, Llacë depërtun, vunë pika policore tek Gajrja dhe në hymje të Shipkovicës dhe u qetsu puna.

FB: A këtu sa... si ju kanë prit si refugjatë te shtëpia e ball-dëskes (motra e gruas)?

AK: Këtu, shiqo tash, këtu te shtëpia e balldëzës unë nuk kam ndejt shumë. Unë nuk kam ndejt shumë.

тврдината, навлегоа во Лавце, поставија контролни пунктови кај Гајре и во влезот на Шипковица и се смири стацијата.

ФБ: А тука колку... како ве пречекоа како бегалец во куќата на балдската (сестрата на жената)?

АК: Тука, види сега, тука во куќата на балдската не останав многу.

ФБ: Каде престојувавте?

АК: Јас сум седел дома, во Гајре до еден момент кога склучија договор за прекин на огнот. Дојдовме пак ние членовите на семејството во Гајре.

ФБ: Времето на прекилот на огнот? Кога се склучи договорот?

АК: Да, да, да. И во... тоа беше приближно кон месец април. Не само моето семејство, туку сите селани се вратија, контролниот пункт беше на влезот на Гајре, а и еден контролен пункт беше помеѓу Гајре и..., една вечер и сега на датумите не можам да се сетам. Не ми текнува датумот, не сум водел дневник, настана еден судир, настана еден голем судир, имаше и пукотница и токму тогаш јас со некои соседи стоевме надвор ненаоружени, јас бев ненаоружен додека соседот не го видов сигурно дали има, стоевме надвор за секој случај, така ако влезат во Гајре барем да бегаме со семејството бидејќи многу блиску беа покрај нас.

ФБ: Вие ги видовте дека доаѓаат?

АК: Стоевме како дежурни заедно со некои соседи. И таа ноќ имаше толку пукање во Гајре, и некои две три куќи таа ноќ беа оштетени. Поточно, во едната куќа паднала една граната, паднала додека децата биле внатре, и ја оштетила задната страна на куќата.

ФБ: Ku keni qëndru?

АК: Unë kam ndejt n'shtëpi, n'Gajre deri në ni moment kur u bë njëfar marveshje, një armëpushim. Erdhëm përsëri antarët e familjes n'Gajre. Erdhën.

ФБ: Kohën e armëpushimit? Kur u bë marveshja?

АК: Po. Po, po. Edhe në... ajo ishte afërsisht kah muaji prill. Jo vetëm familja ime, po krejt fshatarët u kthyen, pika policore ishte në hymje të Gajres edhe një pike policore ishte mes Gajres dhe... një natë tash datat s'm'kujtohen. Nuk m'kujtohet data, nuk kam bo ditat, u bo një, u duk një përleshje shumë e madhe u duk ,ka pas krisje bile unë me do fqinjë rinim perjashta të paarmatosur, unë isha i pa armatosur fqiu sigurish nuk e pash se ka, rinim perjashta për çdo moment, kinse po hyjnë n'Gajre s paku t'hikim me antarët e familjes se afër e kimi projn.

ФБ: Ju t'i shikoni se vijne?

АК: Po rishim si kujdestar me do fqinjë. E atë natë ka pas aq shumë gjuajtje në Gajre, nja dy tre shtëpi atë natë ishin dëmtu ... shumë, shumë ishin dëmtu. Bile te njëra shtëpi kishte ra një granatë, kishte ra duke qenë fëmijetë brenda, e kishte prish atë pjesën e mbrapme te shtëpisë.

ФБ: Prej çka jeni frikësu me shumë dhe prej kujt?

АК: Më shumë jam frikësu kur mu kujtoheshin skenat e Reçakut, veçanërisht atë më 25 mars. Thamë se vijne ato na gjejnë ato, 15 vetë. Unë isha ma i vjetër, qerët kit tri ishin do të na bëjnë ... kjo ishte frika ma e madhe, mandej kur erdhën... kur u bo ajo përleshja atë natë, dolëm te sheshi i fshatit krejt ato burat të bisedonin për situatën, si do t'veprojmë, kërkush nuk e mor përsipër tape ndonjë udhëzim o për mbrojte o për, ma në fund nuk e di me ka kontaktuar n'qytet me celular.. Thanë se kush çka duhet të bëjë edhe mo unë prej atë ditë unë mo erdha po erdha.

ФБ: Од што најмногу се уплашивте и од кого?

АК: Најмногу сум се уплашил кога се потсетував на сцените од Рачак, посебно на она од 25ти март. Мислевме дека ќе ни дојдат тие и ќе нè најдат, 15 мина. Јас бев постар, другите сите беа млади ќе ни правеа... тоа беше најголемиот страв, после тоа кога дојдоа... кога настана тој судирот таа ноќ, излеговме на плоштадот од селото, сите мажи да разговараме за ситуацијата, како да делуваме, никој не превзеде врз себе да даде некое укажување за одбрана, и на крај не знам со кого контактираа со мобилен... Рекоа кој што треба да направи и така да од тој ден јас дојдов.

ФБ: Во град?

АК: Да, во град.

ФБ: Ја напушти куќата заедно со семејството?

АК: Да ја напуштив, заедно со семејството, да.

ФБ: Пак пешки?

АК: Повторно пешки.

ФБ: Што понесовте со вас?

АК: Со себе зедев, беа две вреќи, ја имавме ќерката, таа имаше храна, имаше некои две вреќи со храна, малку облека, друго ништо не зедев. Куќата ја оставив целосно добро... Јас 68-та ја направив куќата, 69-та влегов на работа, и еве 30 години што инвестирам во таа куќа, беше месец август, се запали и шталата и се стори пепел и...

ФБ: Од тогаш веќе не си се вратил?

АК: Членовите на семејството не, додека јас со синовите на секои два дена си одевме. Дури децата, едниот син правеше

FB: Qytet ?

AK: Po në qytet.

FB: E lëshove shtëpinë me gjithë familjen?

AK: Po e lëshova ,po, me gjithë familjen, po.

FB: Përsëri në kambë?

AK: Përsëri n'kambë.

FB: Çka morët me vete?

AK: Me vetë mora, ishim dy thasë ,e kishim vajzën, e kishim kishte ajo pajën (ushqim), e kishte nja-dy thasë me pajë pak veshm-bathje tjetër kurxho s'kam marë. Shtëpinë e kam lënë krejt mere me mend t'i shoqe... Unë 68-tën e kam bo shtëpinë, 69-tën kam hy n'punë, 30 vjet çka kam investu në atë shtëpi me edhe këtu data, gusht ishte, u dogj u bo shkrum e hi mashna dhe...

FB: Prej atëherë ma nuk je kthy?

AK: Antarët e familjes jo, a unë afërsisht gati në... në çdo dy ditë shkoja me gjemtë. Bile gjemtë njeri djal shkonte bonte istikame Rasadishtë (një vend para fshatit). Edhe unë atje shkoja rija tërë ditën, shpesh herë m'kan zënë bombardimet, m'kan zën n'fshat edhe mo nuk kom ndejt sikur përpara 25 marsit.

FB: A kur ju është djegur shtëpia?

AK: Shtëpia edhe mashna.

FB: Edhe mashna. A keni qenë aty prezent?

AK: Atë ditë jo.

FB: Jo. Ku keni qenë?

ровови во Расадиште (место пред селото). И јас си одев таму стоев цел ден, многу често ме затекнуваа бомбардирањата, ме затекнуваа во селото и од тогаш не сум останувал како пред 25 март.

ФБ: А кога ви се запали куќата?

АК: Куќата и шталата.

ФБ: И шталата. Дали сте биле тука присутни?

АК: Тој ден не.

ФБ: Не. Каде бевте?

АК: Тој ден јас... Куќата се запали приближно после вечерата.

ФБ: Кој месец?

АК: Е сега токму... почетокот на август, така ми се чини. Јас до тој ден сум бил во село бидејќи седев дома дење [...] Тој ден сум бил и... во град, а потоа почна страшно бомбардирање и беа запалени куќи.

ФБ: Кога ја видовте куќата за прв пат?

АК: За прв пат ја видов утредента оти се гледаше од позицијата како чади, ми се виде дека тоа е во мојата населба и отидов утредента без дозвола од децата. Кога отидов, кога видов, не можам да се сетам како сум се почувствувал, седнав тука во дворот во горниот дел и гледав, не знам како да ви кажам. Сè беше изгорено до темел (многу се возбуди, му доаѓа да плаче) ова беше нешто...

ФБ: Што очекуваше дека ќе најдеш? Дали си очекувал дека ќе..?

АК: Атë ditë unë... Shtëpija është djeg afërsisht ka mbas n'mbrëmje.

ФБ: Cilin muaj?

АК: tash muaji bash... kah fillimi i gushtit, m'duket. Unë deri atë ditë kam qenë në fshat se shkoja rija atë n'shtëpi ditë [...] Atë ditë kam qenë edhe... n'qytet, dhe mandej filloj bombardimi i hatashëm edhe ishin djeg shtëpija.

ФБ: Kur e pat për së pari herë shtëpinë?

АК: Për së pari herë e pash të nesërmen se mu duk pak ka pozicioni i tymit qe dilte, mu duk se është në atë lagjen time edhe shkova te nesërmen pa lejen e fëmijëve. Kur shkova, kur e pash, nuk mund ta marë me mend se si jam ndjejt, u ula aty ne i themi lame (oborr) i themi ne krye të lamës e shiqoja se s'di si të them. Shkrum e hi ishte bo (emocionohet shumë, i vjen të qajë) kjo ishte diçka...

ФБ: Çka ke prit se do gjesh? A ke prit se do ta...?

АК : Këtë nuk e kam prit se dë bohet për arsye se... mo edhe pak filluan do lajme se është bo ni marveshje është, është... Bisedohet për... po ja se ndodhi edhe ajo.

ФБ: Kur keni qenë ktu refugjatë, kohën kur ke qëndru, si ju kanë prit? Keni pas kontakt me refugjatë tjerë?

АК: Po, kam pas. Kam pas me bashkëfshatarët.

ФБ: Si kanë qenë... kontaktet?

АК: Gjithmonë takoheshim me bashkëfshatarët edhe bisedonim, qanim halle.

ФБ: Si ju kan prit kjo balldëzja që u ka pranu n'shpi?

АК: Ова не сум очекувал дека ќе се случи поради причината што... и помалку се јавија некои вести дека се склучил некој договор, е... Се разговаше за... е па ете се случи и тоа.

ФБ: Додека бевте бегалец, како ве пречекаа? Сте имале контакти со други бегалци?

АК: Да, сум имал. Сум имал со моите соселани.

ФБ: Какви беа... контактите?

АК: Секогаш се сретнувавме со соселаните и разговаравме, ги кажувавме проблемите.

ФБ: Како ве пречека балдската која ве прими во својата кука?

АК: Не беше тука таа.

ФБ: Да, знам. Викам, дека била великодушна?

АК: Да, да, да, да, да.

ФБ: Кој ви помогнал повеќе, а кој не?

АК: За помош, да ко кажам вистината, никој не ни помогнал, освен помошта што ја земавме од Црвениот Крст и нешто од хуманитарното здружение „Ел Хилал“.

ФБ: А од македонската страна?

АК: Апсолутно не сум зел ниту трошка, никаква помош не сум зел. Дури не се споменува нашиот случај во Гајре. Гајре било најштетено во Шарскиот предел, а исто и Лавце. Лавце и Гајре биле најштетени. Во Гајре направија некои куќи некои германски хуманитарни организации, тие ги направија само куќите, направија згради без намештај, без ништо. И ова сега мене ме иритира оти кога се направени куќите кај македонската

АК: Nuk ka qenë ktu ajo.

ФБ: Po, e di. Thom, ka qenë zemër hapur?

АК: Po, po, po, po, po.

ФБ: Kush ju ka ndihmu ma shumë e kush jo?

АК: Për të ndihmue, të thom të drejtën, askush nuk na ka ndihmu përveç ndihmave që i kemi marë nga Kryqi i kuq edhe do nga kjo shoqata humanitare “El hillall”.

ФБ: A nga pala maqedonase?

АК: Apsolutisht s’kam marë as ni, ni themi s’kam marë, as ni ndihmë, s’kam mar. Bile bile nuk përmend rasti jonë se n’Gajre, Gajra ka qenë më e dëmtume në Malsin e Sharit dhe Llaca. Llaca dhe Gajrja kanë qenë. N’Gajre i bëri do shtëpi do shoqata humanitare të Gjermanisë vetëm shtëpiat i bon, si ndërtesë pa mobilje, pa kurxho. E kjo tash mu më iriton për arsye se kur lexoj te pala maqedone janë bo shtëpiat komplet. Kanë dhënë edhe mobilje edhe kanë mobiluar, një grup edhe pse ua kanë ba shtëpiat ka Likova ka Shkupi andej, kanë ndejt nëpër hotele ushqimi falas, hotelet falas, bile kanë marë sipas shtypit ka 400 denarë në ditë çdo person. A për ne nuk ka dhënë qeveria asni dinarë s’ka.

ФБ: Për çka i fajson maqedonasit?

АК: Maqedonët... Po, të thom të drejtën, fajн për konfliktin në Maqedoni e ka pala maqedonase.

ФБ: Pse?

АК: kryekput e ka fajн, se unë nuk kam qenë antarë i... para 90-ve antarë i asni partiës. Me futjen e sistemit shumë partiak, u formua PPD-ja, u formu. Dhe deputetët që ishin në atë strukturën e parë parlamentare gjithmonë e kanë cek, edhe ua kanë bë me dije,

страна тие се направени комплетни. Им дале и намештај и ги снабдиле со елементи, на една група и покрај тоа што им ги направиле куќите од Липково и од Скопје, тие престојувале по хотели се хранеле бесплатно, спиењето бесплатно, дури според дневниот печат земале и по 400 денари дневно за секој член. А за нас државата не даде никаков динар.

ФБ: За што ги обвинувате Македонците?

АК: Македонците... Да, да да кажам право, вината за конфликтот во Македонија ја има македонската страна.

ФБ: Зошто?

АК: Целосно ја имат вината, бидејќи јас не сум бил член на... пред 90-те член на ниедна партија. Со влегувањето на повеќепартискиот систем, се оформи ПДП. И пратениците кои беа во онаа првата парламентарна структура секогаш истакнувале, и им давале до знаење, дека треба да бидеме рамноправни, да бидеме државно конституивен народ. Тие немаа сенс за ова, не сакаа да слушаат, немаа желба за овие барања, и сум ја следел ситуацијата тогаш, како беше, и како новитет ги следев секогаш сите парламентарни сесии и сите пратеници го истакнуваа ова оти ако нема промени, ќе дојде до ова. И дојдовме до ова бидејќи македонската страна можеше да го заобиколи да не се случи.

ФБ: Како можела?

АК: Можела поради тоа што, вие можеби сте млада, не знаете, дека толку сме биле дискриминирани пред 90-те, толку што вие не можете да замислите. Јас наставник сум веќе 42 години, кога сум влегол најпрвин на работа сешто во училиштето, евиденцијата сме правеле на Албански јазик, свидетелствата на Албански јазик, овие после 81-та почнаа со еден невиден шовинизам кон Албанците. Почнаа со двојазичноста, почнаа со мешовити паралелки, ова вие не го

се duhet të jemi të barabartë, të jemi shtetformues. Ato nuk kishin sens për këtë, nuk dëgjonin, nuk kishin dësht për këtë kërkesa. Dhe e kam përcjell atëhere, si ishte, si diçka si risi gjithmonë i përcillja seancat parlamentare të gjithë deputetët këtë e kan theksu se nëse nuk boheshin ndryshime, do te vijni te kjo. Edhe erdh se pala maqedone ka mund ta anashkalojë të mos ndodh kjo që ndodhi.

ФБ: Si ka mund?

АК: Ka mund për arsye se, ju ndoshta jeni e re, nuk e dini, аq kemi qenë të diskriminum para 90-tave sa juve nuk ua mer mendja, unë msus jam që tash 42 vjet, kur kam hy së pari në punë çdo send në shkollë evidencën e kimi bo në gjuhën shqipe, dëftesën në gjuhën shqipe, kto mbas 81-shës, filluan me një shovinizëm të hatashëm ndaj shqiptarëve. Filluan dy gjuhësin, fillun me paralelet e përziera, këtë ju se dini. Paralele të përziera, por jo ashtu si duhet ku të aplikohet mësimi, mësimi të aplikohet në dy gjuhë, po paralele të përziera mësimi zhvillohen në gjuhën maqedonishte. Profesori shqiptar ishte i detyryar të ligjëroj ne gjuhën maqedonishte. Prej aty kanë filluar ato paknaqësi te shqiptarët. Por edhe mbas 90 vazhduan me atë politikë që e kishin mësuar nga politika e Jugosllavisë filluan edhe pas 90-ës të bohet evidence n'dy gjuhë, pastaj një gjuhë dëftesat poashtu një gjuhë.

ФБ: Si ka mund mos bëhet kjo luftë?

АК: Ka mund kur shqiptarët t'i gëzonin të gjitha të drejtat sikur që i kan ato, si shtet... si popull shtetformus. Kjo ka mund të evitohet.

ФБ: Për çka i fajsoni shqiptarët?

АК: Shqiptarët. Mu m'duket se shqiptarët nuk kanë asnjë faj, të mos bëhem shumë i njianshëm, po 20 vjet ose 10 vjet t'kërkosh të bëhesh gjithmonë lypës nga dikush që duhet të t'japë diçka. Pastaj konflikti ka nis, n'Tanushë kur forcat maqedonase vranë ni djal t'ri në arën e vet.

знаете. Мешовити паралелки, но не такви како што треба, каде што ќе се применува наставата, наставата да се применува на два јазика, но мешовити паралелки каде наставата ќе се изведува на македонски јазик. Професорот Албанец беше принуден да предава на македонски јазик. Од тука почнаа незадоволствата кај Албанците. Но и после 90-та продолжија со онаа политика која ја научиле од политиката на Југославија и после 90-та почна да се води евиденцијата на двата јазика, после на еден јазик, свидетелствата исто така на еден јазик.

ФБ: Како можело да се избегне оваа војна?

АК: Можело ако и Албанците би ги уживале сите права како што ги имат тие, како држава... како конститутивен народ. Ова можело да се одбегне.

ФБ: За што ги обвинувате Албанците?

АК: Албанците. Мене ми се чини дека Албанците немаат никаква вина, да не бидам многу едностран, но 20 или 10 години да бараш и секогаш да се правиш питач пред некого кој треба да ти даде нешто. После конфликтот почна, во Танушевци кога македонските сили убија едно младо момче во неговата нива.

ФБ: А на кого си се налутил најповеќе?

АК: Повторно повеќе лут сум на политиката, неправилната македонска политика.

ФБ: Вака да ве прашам, кога ви беше вам најтешко?

АК: Тешко ми беше кога ја видов куќата... кога ја видов куќата така запалена, стопена до пепел каде инвестирав приближно 30 години... (влегува жената и не почестува со кафе) многу лошо сум го доживеал...

ФБ: А кујт је и hidhërum më shumë, me kë e ke hidhërimin?

АК: Përsëri hidhërimin e kam ma shumë me politikën, jo të drejtë maqedonase.

ФБ: Pyes kshtu, kur e kishit ju me rëndë?

АК: Rëndë e kam pas kur e kam pa shtëpinë... kur e kam pa shtëpinë ashtu të të djegur, shkrum e hi ku kisha investu afërsisht 30 vite... [hyn gruaja na gostit me kafe] shumë keq e kam përjetu...

ФБ: Pse nuk u kthyt edhe pse shtëpia juaj tani është ndërtuar, ashtu?

АК: Nuk u kthym për arsye se e kisha banesën e kisha. E kisha banesën, e regullova se shtëpia është ndërtu pas dy vitesh gjatë asaj kohe e ndërtova, e regullova këtë shtëpi (banesën) edhe mo nuk u kthym për këtë arsye. Nuk ka ndonjë arsye tjetër se... vetëm kjo.

ФБ: Çka humbët nga lufta përpos shtëpisë... traumat...

АК: Shiqo tash, ajo traumat normal se në fillim kisha. I shqetsum isha, po, kohë pas kohe kaluan se nuk kisha ndonjë humbje njerëz, edhe kjo ishte ma kryesorja.

ФБ: Në cilat kushte do të ishit kthyer, përsëri në fshatin Gajre?

АК: Shiqo, unë kushtet përsëri i kam në Gajre shumë mirë i kom, kom shtëpinë. E kam mobiluar, kom mall kom, arra kom, unë përsëri i kom kushtet atje, po unë vet si A. nuk mund të shkoj mo, nuk mund të ndahem prej fëmijve deri këto moment se si do të zhvillohen ngjarjet...

ФБ: Pse fëmijët dëshirojnë të jetojnë ktu?

АК: Fëmijët dëshirojnë ktu.

ФБ: Зошто не се вративте иако вашата куќа сега е изградена, така?

АК: Не се вративме поради тоа што го имав станот. Го имав станот, го средив бидејќи куќата се изгради после две години за тоа време го изградив, средив станот и повеќе не се вративме поради оваа причина. Нема некоја друга причина... само ова.

ФБ: Што изгубивте од војната покрај куќата... траумите...

АК: Види сега, тие траумите нормално дека ги имав во почетокот. Бев вознемирен, да, но како врвеше времето полека исчезнаа бидејќи немав загуби во луѓе, и тоа беше најважното.

ФБ: Во какви услови би се вратиле, повторно во селото Гајре?

АК: Види, јас условите повторно многу добри ги имам во Гајре, ја имам куќата. Сум ставил намештај, имам роба, имам ниви, јас повторно ги имам условите таму, но јас самиот како А. не можам да одам пак, не можам да се одделам од децата до овие моменти, а како ќе се одвиваат настаните...

ФБ: Зошто децата сакаат да живеат тука?

АК: Децата сакаат тука.

ФБ: Во градот?

АК: Во градот, да.

ФБ: Дали е можен соживотот со Македонците?

АК: Да, да, можно е. Соживотот, да, може не со Македонците, но Македонците треба да сфатат еднаш засекогаш да не се сметат себеси како народ од прва категорија, за да се рачунат

FB: Në qytet.?

AK: Në qytet, po.

FB : A është e mundur bashkëjetesa me maqedonasit?

AK: Po, po, është. Bashkëjetesa, po, është e mundur me maqedonas, por maqedontë sikur ta kuptojnë njëherë përgjithmonë të mos e quajn vetën si popull i kategorisë së pare, që ta quajn vetën si një ni popull që mund të japë të drejtën dikujt, e kto shqiptarët një popull poashtu shumicë, gjithmonë të lypin, nëse kjo hiqet dhe e konsiderojnë popullin shqiptar si shtet formues, dhe jo gjithmonë të kërkojmë ne këtë, këtë, këtë, atëherë do të mund të ketë bashkëjetesë, po. Se Maqedonia është e vogël, ka pak njerëz, ka vend për krejt njerëzit.

FB: A është e mundur t'ua falni?

AK: Po nga natyra jam falës, jo vetëm për këtë. Edhe për ndonjë mosmarveshje që ka pas, se në fshat normalisht se ka raste të ndryshme, nga natyra jam falës, por nëse mushen me mend edhe ato pak e kuptojnë se realiteti është ndryshe.

FB: D.m.th. është i mundur edhe pajtimi?

AK: Po, po, po, mundet, po kto nuk duan. Nuk duan edhe tash që jan bo do përmisime, që janë bo, nuk janë bo me dëshirën e këtyre, por jan bo me dëshirën, me presionin e ndërkombtarëve, a përndryshe kto nga dëshira kurxho s'kan bo, bile e kan shtrebru edhe marveshjen e Ohrit e kan shtrebru.

FB: Çka keni fitu nga lufta, ka pas diçka çka keni fitu nga kjo, nga konflikti 2001?

AK: Ka. Nuk mund të themi se nuk ka kurxho, ka ndryshime. Ka ndryshime, ka ni numër të madh të njerëzve, numër jo shumë i madh, janë punësuar... kjo është. Shkolla ne msusët e kemi pak ma lehtë edhe pse tentojmë ende t'bohen atë evidence administratën

себе си како народ кој може да дели права на неког, а овие Албанците како еден народ исто така во множина, секогаш да питачат, ако ова се отргне и албанскиот народ ќе го сметат како конститутивен државотворен народ, и не секогаш ние да бараме ово, па ово, па ово, тогаш ќе може да има соживот, да. Оти Македонија е мала, има малку народ, има место за сите луѓе.

ФБ: Дали е можно да им простите?

АК: Да, по природа простувам, не само за ова. И за некое недоразбирање што имало, оти во селото е нормално дека има разни случаеви, по природа простувам, но ако и ним им се смени умот и оние малку да разбират дека реалноста е поинаква.

ФБ: Значи можно е помирувањето?

АК: Да, да, да може, но овие не сакаат. Не сакаат и сега кога се направени некои подобрувања, да направени се, но не се направени по нивна желба, но се направени со желбата, односно притисокот на меѓународните сили, иначе овие од желба ништо не направиле, дури и го искривиле и Охридскиот договор.

ФБ: Што сте добиле од војната, има нешто што сте добиле од ова, од конфликтот во 2001?

АК: Има. Не можеме да речеме дека нема ништо, има промени. Има промени, има еден голем број на луѓе, не толку голема бројка се вработени... тоа е. Училиштето, на нас наставниците малку ни е полесно иако уште се обидуваме она административната евиденцијата да се прави на двата јазика, но има промени од 2000-та и наваму. (пие кафе)

ФБ: На пример како бенефит што сметате дека е,

нè dy gjuhë, po ka ndryshime prej 2000-shës e këndeј (pi kafe).

FB: P.sh. si benefit celën e qun, shembull marin, çka kemi fitu? Mar vesh - gjuhën, lirinë [...] nëse e mendoni?

AK: Shifni... te gjuha po, ka ndryshim te gjuha, mund të përdoret gjuha lirisht, jo si përpara kur shkoј nëpër zyra dhe nëse një fjalë maqedonisht nuk mundshe ta thojë s'të kujtoheј. Të nxirte nga zyra nëpunsi. Tash kan ndruar edhe ato kan filluar të bëhen pak ma tolerant, mund të flasësh në gjuhën shqipe mund t'flasësh, tash edhe pse me flamurin diçka, edhe kjo nuk është bash ndonј ...kshtu si t' them, si thonë mund ta perdorim lirisht, nuk është, ktu ka pak një anomali për arsye se ja se n'Tetov ku kemi afërsisht 90 përqind shqiptarë, edhe pse n'darsma në festa të... do festa mund ta përdorim por në institucionet që janë me karakter shtetëror, siç që është policia në Tetovë, gjyqi, arhiva, nuk mund ta vemë flamurin. Kjo nuk e shof të arsyeshme edhe nuk e shof si ashtë i lirisht flamuri kombëtar. Për arsye se kto organe nuk përdoret, n'gjyq Tetovë nuk përdoret, në polici jo.

FB: Çka keni për të shtu diçka s'të kam pyetur, unë që nuk më është kujtu e juve po?

AK: Mendova se i thash ato ma kryesoret që i përjetova unë gjatë viti 2001

FB: Faleminderit.

AK: Edhe ju me nder qofshit.

(pauzë)

AK: Nëse mund ta them edhe? shumë interesante...

FB: Si jo? Si jo, lirisht.

на пример, што сме добиле? Јазикот, слободата... ако ме разбирате?

АК: Гледајте... Кај јазикот да, има промени кај јазикот, може слободно да се употребува јазикот, не како порано кога се одеше по канцеларији, кога некој збор не можеше да го кажеш на македонски бидејќи не можеше да се сетиш. Те исфрлуваше службеникот од канцеларија. Сега се променило и тие станале потолерантни, можеш да зборуваш на Албански јазик, сега иако со знамето нешто, и ова не е некое нешто како да кажам, како се вика, можеме да го употребиме слободно, не е така, овдека има една аномалија на пример еве овдека во Тетово каде има приближно 90% Албанци, иако по свадби и празници можеме да го употребиме, но во институциите кои се со државен карактер, како што е полицијата во Тетово, судот, архива, не можеме да си го поставиме знамето. Ова не го гледам како оправдано и не гледам дека е слободно примената на националното знаме. Причината што во овие органи не се употребува, во судот во Тетово не се употребува, во полиција не.

ФБ: Има ли нешто да додадете, нешто за што не сум ве прашала?

АК: Мислам дека ги кажав најважните оние што ги доживеав за време на 2001.

ФБ: Благодарам.

АК: И вие сте добродојдени.

(Пауза)

АК: Ако можам да кажам и... многу интересно...

ФБ: Како не, како не, слободно.

АК: Ni rast shumë i veçantë më kan ndodh mu edhe kolegëve të mi në shkollë. Pasi u kthyen fshatarët të gjithë në katund, filluan nxënësit të vijne në shkollë, edhe të vazhdojnë mësimin. Nji ditë filluan do krisma, edhe n'ora 1 afërsisht nisa të shkoj në shkollë unë, poashtu edhe nxënësit para meje shkonin në shkollë me çanta, kur mbrina te dera e shkollës te shtëpia e nji fqiu të shkollës, ai e ka të thurur, e ka, me pllaka lamarine, e ka shtëpinë. Dhe papritmas prej kalas, kto rajone ishin ushtarët maqedon, n'kala te hymja e Gajres dhe... filluan krismat pri kalas drejt në ne, a poashtu u kishte ndodh edhe msusve tjerë që kishin ardh para meje, të përlurur me nxënësit, jo të kthejmë, po hynim mbrenda. E, tash nuk dinim se çka të bënim, nuk dinim. Edhe aty kemi bë ni gabim te madh ke mi bo, nuk dinim kah të dilnim. Nisim të dalim kah dera kryesore, ato përsëri së bashku ishim me nxënës edhe msusët me kolegët, përsëri filluan të gjuanin drejt në ne, po plumbat binin, ato e bon... shoshë bonë mbi ne, mbi kokat tona. Atëherë, edhe atëherë jemi friguar pa masë jemi friguar. Andej nuk mund të shkojmë për ruge, hynim në avlin e atij komsh... fqiju edhe shpëtum pa asni të vrar. Aty kemi [...]

ФБ: Ju me gjithë nxënësit ishit?

АК: Bashkë me nxënësit ishim. Se nuk dinim m... çka të bënim të rinim mbrenda... [...] Kishte afërsisht 60 nxënës. Vendosëm që të dalim. S'na mora mendja se mundet deri n'atë gjendje të vepronin ato, kanë gjuajtë mbi kokat tona kan gjujt, nuk e ndodhi asnjë...

ФБ: ... incident.

АК: incident.

ФБ: A mendoni se keni vepru gjatë gjithë kësaj kohe... të konfliktit, a mendoni se keni vepru drejt, çfarë do kishit ndryshu po të kishit mundësi?

АК: Shiqo tash, nuk e di si t'them, a kam vepru drejt apo jo.

АК: Една посебна случка ми се случи мене и на моите колеги во училиштето. Од кога се вратија сите селани во селото, учениците почнаа да доаѓаат во училиштето, и да си продолжи наставата. Еден ден почнаа некои пукотници и приближно во 1 часот тргнав да одам јас во училиште, исто така пред мене и учениците си одеа со ташните кон училиштето, кога стигнав до вратата од училиштето кај куќата на еден сосед, неговата куќа е со плочи од тенеџии. И одеднаш неочекувано од тврдината во овие региони кај што беа македонските војници, во тврдината во влезот на Гајре и... почнаа пукотниците од тврдината кон нас, и истото им се случило и на другите наставници кои беа дојдени пред мене, за да се наведнат со учениците, а не да се вратат, но да влезат внатре. И сега не знаевме што да правиме. И тука направивме една голема грешка, не знаевме од кај да излеземе. Тргнавме да излеземе од главната врата, повторно бевме заедно со учениците и со наставниците колегите, повторно почнаа да пукат кон нас, куршумите погодуваа над нас... направија сито од дупки над нас, над нашите глави. И тогаш многу се уплашивме. Натаму не можевме да одиме по патот, бегавме по авлиите на тој комшијата и се спасивме без ниеден загинат. Тука имаме (...)

ФБ: Вие заедно со учениците бевте?

АК: Заедно со учениците бевме. Бидејќи не знаевме... што да правиме, да останевме внатре... (...) Имаше приближно 60 ученици. Одлучивме да излеземе. Не можевме да претпоставиме дека до таа состојба можеа да делуваат тие, пукаа над нашите глави, не беше погоден никој...

ФБ: Инцидент.

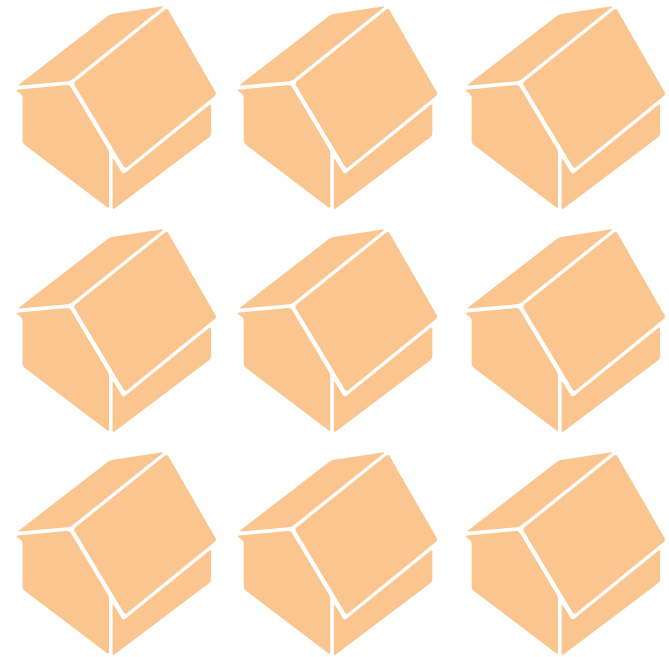
АК: Инцидент.

ФБ: Дали мислите дека сте делувале цело ова време... на конфликтот, дали мислите дека сте делувале правилно, што би

Por në ato momente, veçanërisht me 25 mars, jam friksu shumë. Kur m'kujtohet se mund në çdo moment të vij në ato forcat, e të na gjej në atë dhomë, se dhomë ishte, nuk ishte ndonjë podrum. Çdo moment pritnim kur do hyjnë. Dhe nuk di se çka të them tash, por ishalla nuk do të ndodh edhe njëherë, se nëse ndodh edhe njëherë ndoshta bohet edhe ma keq. Kjo ishte.

измениле ако да имавте можност?

АК: Видете сега, не знам како да кажам, дали сум постапил праведно или не. Но во тие моменти, посебно на 25ти март, сум се уплашил многу. Кога се сеќавам дека во секој момент можеа да дојдат тие воени сили, и да нè најдат во онаа соба, бидејќи она соба беше, а не подрум. Секој момент очекувавме да влезат. И не знам што да кажам сега, но го молам Господ да не ни се случи уште еднаш, оти ако ни се случи уште еднаш можеби ќе биде полошо. Ова беше тоа.

МА

(Трајковски) Плачеше... Го фрли палтото на... на столица... иии... „нема шо да ви праем“, и почна да плаче.

МА

(Trajkovski) Qante... E gjuajti pallton në karrige... "Nuk kam çfarë t'ju bëj"... dhe filloi të qante...

СЛОБОДАН ТОФИЛОСКИ: Добро вечер.

МА: Добро вечер.

СТ: Може да се претставите на кратко?

МА: Ја сум од Тетово, роден, а се викам АМ. А живим у Лешок.

СТ: 71 година...

МИ: 71 година имам...

СТ: Па, ајде сега нешто да ми кажете, како се живело у Лешок порано? Каков бил животот?

МА: Да... па когај дојдов овде, ко и нормално и ко и секој човек, си тражи една егзистенција, еден повод пошто ме фати поплавата у Тетово, морав да најдем исход, к'де да се санирам. И ја најдов у Лешок исход и се санирав. Иначе животот беше добар, док не дојде ратот. Иначе смо имале вака комшилук, немало некои проблеми. Било на ниво, овака као и нормално, као Титова Југославија коај беше. А после ратот малу се поремети.. Односите се пореметија, што е нормално, дека, ме избркаја од дома и ми напраеја штета во куќата (го повишува тонот).

СТ: Пред војнава, како комунициравте со комшијеве, со Албанците?

МА: Фино. Фино смо комуницирале, не смо имале никаков проблем. Смо имале давање - земање, па нешто ако помагање, имало и помагање, и така, нормално.

СТ: Иначе, составот етнички на селово, каков е?

МА: У однос на ним?

SLLOBODAN TOFILLOSKI: Mirëmbërëma.

МА: Mirëmbërëma.

ST: A mundeni të prezantoheni, shkurtimisht?

МА: Jam nga Tetova, kam lindur... quhem AM. Jetoj në Leshkë.

ST: 71 vjeç?

МА: Po, kam 71 vjet.

ST: Hajde atëherë më tregoni, si jetohej në Leshkë më parë? Si ishte jeta?

МА: Po... kur erdha këtu, si normalisht dhe si çdo njeri, kërkon ekzistencë, një arsye mbasi më kaploi vërshimi në Tetovë, mu desh të gjej zgjidhje, të strehohem, dhe e gjeta, këtu, në Leshkë e u vendosa. Përndryshe jeta ishte e mirë, derisa s'erdh lufta. Përndryshe kemi mbajtur kështu fqinjësinë, nuk ka pasur probleme. Gjithçka ishte në nivel, si zakonisht, ashtu si në kohën e Jugosllavisë së Titos. Ndërsa pas luftës paksa u ndryshua gjendja, u prish. Marrëdhëniet u prishën, që është edhe normale, mbasi më përzunë nga shtëpia dhe më shkaktuan dëme në shtëpi (e ngre zërin).

ST: Si komunikoni me fqinjët shqiptarë para luftës?

МА: Mirë, mirë komunikoni. Nuk kishim asnjë problem. I ndihmonim njëri-tjetrit, jepnim e mernim nga njëri - tjetri, ashtu, gjithçka ishte normale.

ST: Përndryshe, si është përzierja etnike e këtij fshati?

МА: Në raport me ata?

ST: Po, d.m.th. maqedonas – shqiptarë.

МА: Korrekt, korrekt ka qenë. Kemi bashkëpunuar.

СТ: Да. Значи Македонци, Албанци.

МА: Коректен, коректен бил. Смо соработуеле.

СТ: Не, мислим каков е составот? Колку има Македонци, Албанци, Турци?

МА: Ааааа...

Сопругата: (Се вмешува од соседната соба) Албанци у Лешок нема...

МА: Па сега види... кога дојдов јас овде немаше муслимани населени. Они дојдоа након деведесетите, деведесетите године почнаја да се насељуат. Се населија прво горе, едно две куќе, па после дојдоа овде. И така дојде до 2001 година, тоа што требеше да биде...

СТ: Значи, пред тоа никакви проблеми немаше?

МА: Не, не, не, не. После 2001 година нанаста дека имало проблеми, имало... како ќе нема проблеми когај нè избркале од дома. И ја немам никакво добро мислење за 2001 година, све док траел ратот, за ним.

СТ: Значи пред 2001 година уопште не осеќавте...

МА: Немало никакво, каков потенцијал да нешто ќе се деси со ним, него било све у реду, ОК било све. Него наеднаш тоа стана една таква интрига и револуција да помеѓу нас се створи една мржња.

СТ: Сеа што ви се случи вас лично 2001?

МА: На мене што ми се случило?

СТ: Да.

МА: Па мене ми се нема што да ти кажем... мене... процедурата на ратот се знае, рат је рат, а ја сум бил овде сам,

СТ: Jo, jo... Mendoj në përbërjen e njerëzve. Sa ka maqedonas, shqiptarë, turq?

МА: Аааа...

Gruaja: (përzihet nga dhoma tjetër) Shqiptarë në Leshkë nuk ka...

МА: Paj, shihni tani... kur unë erdha këtu nuk kishte myslimanë në të vendosur këtu aspak. Ata erdhën kah vitet e '90-ta, atëherë filluan të vendosen. Dhe kështu erdhi deri te 2001, ajo që duhej të ndodhte...

СТ: D.m.th. para asaj kohe, nuk kishit asnjë problem?

МА: Jo, jo, jo. Pas 2001 dhe gjatë asaj kohe kishte probleme. E si të mos kishte kur na përzunë nga shtëpitë tona? Dhe unë nuk kam aspak mendim të mirë për 2001, gjatë gjithë luftës, për ata.

СТ: D.m.th. para 2001 thjeshtë nuk ndjenit...

МА: Nuk kishte asnjë, asnjë potencial se diçka do të ndodhte me ta; përkundrazi gjithçka ishte në rregull. Dhe përnjëherë u paraqit një intrigë dhe revolucion ashtu që midis nesh të lindte ndonjë urrejtje.

СТ: Atëherë, çfarë ju ndodhi juve konkretisht në 2001?

МА: Mua çfarë më ndodhi?

СТ: Po.

МА: Po, mua më ndodhi... çfarë të të them? Procedura e luftës dihet. Lufta është luftë, ndërsa unë isha këtu vetë, kam qenë në goditje, dhe sa mundesha rrija, ndërsa nuk ju kam rezistuar, as me armë. As kam gjuajtur drejt tyre, edhe pse ata kanë gjuajtur këtu. Kisha dhi, dhe nuk mundesha t'i marr ato për shkak të krismave të mëdha. Mezi se shpëtova për t'u larguar për në Rata. Kujtoj që ishte e enjte, aty kah ora pesë. Ika për në Rata.

сум бил на удар, и док сум можел сум седел, а не сум давал отпор на ним, не сум, оружје. И не сум пукал на ним, макар што они пукале овде. Имав козе, козете не моев да ги земем од пукање. Одвај сум се спасил да побегнем у Ратае. Тоа беше, четвртак ден, пос... кај пет саат така. Беше побегнав у Ратае.

СТ: Зашто побегнавте?

МА: Побегнав во... па, затоа што они навлегле у Горно Маало, навлегле у долно Маало, а ја пошто сум одалечен од ним, мене никој ништо не ми кажуе шо се случуе. Наеднаш, ја си седим, и ааап фрча куршуми. Ондак дојдоа од Долно Маало, ми кажаја дека са учкете у горе у Лешок, за пет минуте ќе дојда овде, ако не побегнеш ќе те фата. И ја тогај остаев дома, ја зедев жена ми и побегнавмо. И о... па за малу ќе погинев овде ве, имаше ченка, и ми фрчеше еден куршум поред уши.

СТ: Значи ве гагаја?

МА: Да... обавезно, нè гагале. Тоа било омрзата од 2001 година со ним, а до тогај не смо имале никаква, да речемо проблем.

СТ: Иии... Како се сменија работеве? Одеднаш ли све дојде?

МА: Одеднаш. Одеднаш таја поделба дојде.

СТ: И тија комшии шо ти беа до сеа?

МА: И тија комшии шо ми беа и тија беа против, и тија беа тија све, и тија шо ми били мене и комшије, ја ка сум бил у Стив Наумов, ја додуше не сум видел некој овде, само еден видов, а тој не беше од овде, него бил ми се претстави од Селце кузнее од кое, ја не го знаем. Дека сакал да ја варди кукава, му ја наредиле на него. Шо имаш, му викам, ти да

СТ: Pse ikët?

МА: Ika në... sepse ata hynë në mëhallën e epërme, pastaj në të poshtmen, ndërsa pse unë isha larg tyre nuk merrja vesh se çfarë po ndodhte dhe askush nuk më tregonte asgjë. Unë rija ulur kur papritmas nisën breshëritë e plumbave. Pastaj erdhën nga mëhalla e poshtme dhe më thanë që UÇK-të janë lart në Leshkë dhe se për 5 minuta do të vinin këtu... nëse nuk ikësh do të të zënë. Atëherë unë e braktisa shtëpinë, e mora gruan dhe ikëm. Dhe ... për pak sa nuk mbaruam, ja mu këtu, kishte misër këtu... në ato çaste posa më kaloi një plumb pranë kokës.

СТ: D.m.th. ju gjuanin?

МА: Po... patjetër që na gjuanin. Ajo ishte hakmarrja nga viti 2001 me ata, a prej atëherë nuk kemi pasur, të themi ndonjë problem.

СТ: Edhe... Si ndryshuan punët? A erdhi gjithçka përnjëherë?

МА: Përnjëherë. Përnjëherë erdhi ajo ndarje.

СТ: E ata fqinj që i kishe deri më tash?

МА: Edhe ata fqinj që i kisha ishin kundër. Edhe ata ishin, ata krejt, edhe ata që i kisha fqinj, kur isha në Stiv Naumov, unë në të vërtetë nuk kam parë dikë këtu, veç një e pashë, dhe ai nuk ishte prej këtu, por ishte, më tha nga Sellca, kushedi prej nga... unë e njoha. Kinse donte ta ruajë shtëpinë, i kishin pas dhënë urdhër. Çfarë ke ti të ruash shtëpinë e huaj, i them unë. Ti, ky vend nuk është i yti. Nuk më tha asgjë dhe shkoi. Aq ishte.

gruaja: (Flet përsëri nga dhoma tjetër) E kishin pasur shtabin këtu...

МА: Pastaj, kur u ktheva nga Stiv Naumov këtu, rrija vetëm, ndërsa ata të UÇK-së rrinin atje... nëpër hendeqe, por mua nuk më bënë asgjë, vetëm gjuanin mbi kokën time. Unë këtu në kop-sht mblidhja qepë dhe perime tjera që kishin mbetur, ndërsa ata

вардиш туѓа куќа. Ти, тоа ве цело место не е твое. И, ништо не ми рече и отиде. Тоа беше.

Сопругата: (Се наодоава од соседната соба) Штабот им бил овде...

МА: После, ја од Стив Наумов, кој се вратив овде, седев сам, и учкене седеа онде, тие... у ров, а мене ништо не ми напраеа, само пукаја над мене. И ја у бавчата тие, кромид земав и тоа што останало, и они пукаја тиека и тоа беше. А иначе сам сум седел овде. А после ратот, на пример, после дејствието, кој се смири вака, они беа тиека мене не ми напраеа ништо.

СТ: А кој д'н беше тоа кој побегнавте?

МА: Кој д'н?

СТ: Да.

МА: 26 беше? [ја прашува сопругата во соседната соба]

Сопругата: Јуни, да...

МА: Јуни. 25 четврток беше, знаем. А у 5 саат сум побегнал поручек.

СТ: Значи... негде на почетокот тоа беше?

МА: Тоа, можем да кажем, почетокот пред три д'на, пред да дојде... кој дојде Љубе Бошкоски горе со полиција, они беа учкете на Кале. И он викаше дека утре, тоа беше среда, вторник и среда така нешто беше, ќе ги нема до четврток, а да не ним да ги нема. Него нè немаше нас [изреволтирано]. И мие побегнавмо... овде шо беа полицајците, што чуваја путов овде, ваму, таму, немаја оружје, немаја муниција и побегнаја и они.

СТ: Значи све беше остаено?

МА: Све остаено било на неповерење, неорганизиано,

gjuanin, kaq ishte. Përndryshe vetëm kam ndenjур këtu. Ndërsa pas luftës, p.sh. pas veprimeve luftarake, kur u qetësua disi, ata vazhduan të qëndronin këtu por nuk më bënë gjë.

СТ: Cila ditë ishte kur ikët?

МА: Cila ditë?

СТ: Po.

МА: I 26-ti ishte? (e pyet bashkëshorten në dhomën tjetër)

Gruaja: Qershor, po...

МА: Qershor. I 25-ti ishte, e enjte, e di. Ndërsa ika në ora 5 pasdite.

СТ: D.m.th. kjo ka ndodhur diku kah fillimi?

МА: Kjo, mund të them, fillimi para tri ditësh... para se të vinte... kur erdhi Lube Boshkoski lart me policinë, ata UÇK-ja ishin në kala. Dhe ai thoshte që nesër, pra të mërkurën, e martë ose e mërkurë ishte, thoshte që deri të enjten nuk do të ekzistojnë... ndërsa ata nuk u humbën... Ne u humbën, jo ata...[i revoltuar]. Dhe ne ikëm. Këtu që ishin policët, që e ruanin rrugën këtu, atje, nuk kishin armë, as municion, dhe ikën edhe ata.

СТ: D.m.th u braktis gjithçka?

МА: Gjithçka u la në mosbesim, pa organizim, pa rend... si të them... asfare... kurrfarë organizimi. D.m.th. nga ana jonë, nga qeveria nuk kishte asnjë organizim. Për mbrojtje të popullit të vet. Ata erdhën, policët e njësitit të Tigrave, nga Lube Boshkoski, ashtu si erdhën, shkuan. Pas dy ditësh na përzunë edhe neve dhe u zhvendosën më poshtë, në Rata. Te hekurudha. Ndërsa unë isha atje dhe pastaj ika për në Shkup. Pastaj erdhi autobusi, na morën. Na thanë që të mos mbajmë armë, të mos mbamë asgjë dhe na dërguan atje.

СТ: A ju ndihmoi dikush derisa erdhët? Apo...? Gjithçka e

неситуирано, како да кажем... без никакво... никаква организација. Значи од наша страна, од Владата, немало организација. За заштита на својот народ. Они дошле, полицијата од Тигри, од Љубе Бошкоски, како што дојдоа и отиднаја, по два д'на нас нè избркаја, и се трансформираја у Ратае, доле. На пругата. А ја бев таму, и побегнав у Скопје. После, дојде аутобус, нè зедоја. Ни рекоја да не носимо оружје, да не носимо ништо и да нè однеса таму.

СТ: Ви помогна некој дур дојдовте или...? Све сам?

МА: Не.

СТ: Не.

МА: Не, не.

СТ: Значи никој.

МА: Не, не, не, не, не. Никој, никој не... ни ни помогнал, ни па ни нè одмогнал. Ние сами смо виделе кој ни кажаја, кој го утепаја детето тоа горе у Лешок. Викаа.. Едниот беше чуек крвав у рукете, му викам: „Шо си крвав?“ Па, вика „Гокота го утепаја горе.“ „Па, ти, зашто...“ вика, „седиш?“, ја, вика, „еве сега, сега идем, ќе бегам.“ „Горе са све...“ вика, „учке, нема кој е...“ После имаше, со Димче Милиционерот... Го викаја Димче Милиционер, ја викам, иначе Димче беше у СВР. Он дојде со пушка, рече: „Бегajte свите овде, да не дојде до ова!“, и после пукаше, а ние побегнавмо тогај. А овде вака пројдовмо мие, тија шо беа одозгора. Им дадов ракија да ги измија рукете, да се напија малу, и ја се напив. И кучето, имав едно опасно куче, и викам „пазите се од кучево!, само дан, ве арпалајса.“ Ама додуша не, не ги они... после кучето влезе у двор. Ние бевмо туека, кај... овдека, јасике има едни, и тие ка се вика лисја пафаја, од шмајзери. Ама мие легнати доле немоја да нè погода, дека у дупка е туе. И тоа беше све.

bëtë vetë?

МА: Jo.

СТ: Jo.

МА: Jo, jo.

СТ: D.m.th. askush?

МА: Jo, jo, jo... Askush, askush... nuk na ndihmoi e as na dëmtoi. Vetë i kemi parë... kush na tregonte, kur e vranë atë fëmi-jën lartë në Leshkë. Bërtitnin... Njëri ishte përgjakur kah duart, i them: “Çfarë ke kështu, pse je gjakosur?” Ndërsa ai më thotë: “Po, Gjokon e vranë atje”. “Po ti pse po rin këtu?” thotë ai, unë thashë “Unë ja tani po iki”. “Krejt janë aty lart...” thotë ai “krejt uçkat... s’ka kush është...” Pastaj kishte... Dimçe polici... ashtu e thërrisnin... pra Dimçeja ishte në SPB. Ai erdhi me pushkë, na tha: “Ikni që të gjithë prej këtu, të mos vijë deri te kjo!”, dhe pastaj filloi të gjuajë dhe ne atëherë ikëm. Këtu kështu kaluam ne, ata që ishin më lart. U dhashë raki t’i lajnë duart, të pinë nga pak, edhe unë piva. Dhe qeni, kisha një qen të rrezikshëm, dhe u them “kini kujdes nga qeni, me një lëvizje ju bën copë e grimë.” Por nuk ndodhi ashtu. Pastaj qeni hyri në kopsht. Ne ishim këtu... te...j a aty..., ka do lisa aty afër. Gjethet u binin atyre nga pushkët automatike. Ndërsa ne ishim të shtrirë përtokë, nuk mundeshin të na goditnin. Meqë vendi këtu është gropë. Dhe kjo ishte e tëra.

СТ: Nga fqinjët shqiptarë që ishin diçka...

МА: A, jo. Ata neve na kanë gjuajtur. Askush, askush nuk u ofrua, askush nuk mbet anësh e të thotë, të vijnë, vijnë të tjerë, të them armata tjera, luftëtarë, por ne nuk ishim të përzier në këtë, por ju ikni që të mos ju vrasin. Neve nuk do të na vrasin se jemi myslimanë. A jo... askush nuk erdhi, të thotë, të sqarojë se çka është puna, vetëm që kemi dëgjuar krisma, me net të tëra.

СТ: Kryesorja është se në ato çaste nuk kishit besim te askush?

СТ: Од комшиеве Албанци шо беа нешо...

МА: А не. Тија нас нè гаѓале. Ни еден, ни еден да се понудил, ни еден не остана на страна да рече, да дојда, ида други, армаде да речем, борци, што, ние не смо да речем замешани у тоа, него вие бегајте да не ве утепаа. Нас нема да нè утепаа дека смо муслимани. А не... Ни еден не дојде, да каже, да објасни што е работава, само смо слушале пукање, по цели ноќои.

СТ: Во тија моменти немавте доверба во никого, углавном?

МА: Тоа било... пресечана работа. Знаевмо дека они се бора против нас, а не смо знаеле дека позади нив седи и други.

СТ: А на полицијава, спомнавте еднаш владава, Љубе Бошковски, им веруевте тоа дека ќе се очисти све, дека ќе се напрае?

МА: Мие му веруевмо на него, а усвари не. Он испадна л'жго. Он усвари нè предаде нас. Он нè остаел на нигде, никаде. Ја имам и слика, сум се сликал со ним, ама таја слика ја остаев, не знам к'де је таја. Или не сум го остаел овде, него сум ги фрлил у контејнер кај, речи го, бензискана пумпа доле. Туе к'ј шо влагате...

СТ: Си се разочарал...

МА: Да. И сум ги фрлил. Меѓутоа да не дојде до ним, после да не ме утепаа мене. И така било. А иначе никаква поддршка од него не смо добиле, макар што бил началник и тија работе, првенствено мие смо мислеле да имамо позадина. А таја позадина била Армијата и војската. Јер у овја комплекс, они треба да се расправаа. А не да се распраамо мие. Нас нè стаеја на прва ватрена линија, а они се скрија. Можем да кажем потпуно, не пред тебе, и пред Бога, и пред Претседникот барам да му кажем, јер ја сум бил и кај Претседникот у Скопје,

МА: Аjo ishte... punë e prerë. E dinim që ata luftonin kundër nesh, por nuk e dinim se pas tyre kishte edhe të tjerë.

СТ: Po... me policinë, qeverinë... përmendët më herët, Lube Boshkoskin, a ju besonit se gjithçka do të merrte fund shpejt dhe se gjërat do të vinin në vendin e vet?

МА: Ne i besonim atij, por në fakt jo. Ai doli gënjeshtar. Ai bile na tradhtoi ne. Ai na la askund. Unë kam edhe fotografi, u fotografova me ata, por nuk e di ku e kam tash. Apo mos ndoshta nuk e kam lënë këtu. Mund ta kem hedhur në plehra, aty afër pompës së benzinës, kur hytë për te kthesa për në fshat.

СТ: Je dëshpëruar...

МА: Po, dhe i kam hedhur. Por, për të mos arritur deri te ato, e pastaj të më vrisnin mua. Dhe kështu ishte. Përndryshe aspak mbështetje prej atij nuk kemi pasur. Edhe pse ishte drejtor, ministër, ku e di unë. Në fillim mendonim se dikush na përkrah por nuk ishte ashtu. Ata duhej të ishin ushtria dhe policia, sepse në kësi rastesh ata duhet të përfshihen. Jo ne... neve na lanë në vijën e parë të frontit ndërsa ata fshiheshin. E them këtë jo para teje, pro edhe para Zotit, kërkoj t'ia them edhe Presidentit... meqë unë isha te presidenti në Shkup... te Boris Trajkovski. Megjithatë ne nuk kishim asnjë përkrahje ndërsa pritnim prej tyre. Po të vinin ata këtu, do të merreshin me këto punë të liga që na ndodhën, mirëpo ata nuk erdhën. Ne, duke i pritur ata u përzumë vetë. Nuk kishim armë, nuk kishim, por edhe po të kishim armë, ne nuk ishim të organizuar, ata të palës tjetër ishin. Ata ishin organizuar qysh më herët për këtë punë, ndërsa ne nuk e kishim ditur fare. Ata është dashur të na tregojnë neve për këtë. Si çdo institucion, kur paraprin ndonjë sulm, mbi një popull. Ky institucion që po e përmendi tani, i punëve të brendshme, duhet ta dijë, dhe të na sigurojë... nëse nuk ka siguri (i bie tavolinës me grusht)... ata është dashur të na tregojnë që ne të mund të kujdesemi ose të ikim, ashtu që të mos kemi viktime. Ndërsa ne kishim viktime. Dhe krejt kjo për

... кај Борис Трајковски. Меѓутоа, никаква позадина мие смо немале, а мие смо чекале на ним. Да они дојда, они се распраа со тија немирни работе шо се десиле, а они не. Ние чекајќи ги ним, сами се избрковмо. Немавмо оружје, немавмо, и да смо имале оружје, ние не смо биле организирани, а они биле организирани. Они од претходно биле организирани за оваја ствар, а мие не смо знаеле за тоа. Они требало нас да ни наговеста. Као свекоја институција, која што претстои еден атак, на еден народ. Оваја институција сеа што ја спомињам, внатрешни работи, она требе да знае, и да го обезбеди... уолку не е обезбедено (тропа со раката на маса) од нивна страна они треба да ни кажа на нас да се припазимо или да идемо. Да неамо мие жртве. А ние имавмо жртве. А све због нив. Ние сами со године, луѓе, кој имал шмајзери, кој тоа...

СТ: А како завршивте кај Борис Трајковски? Шо ви кажа?

МА: Борис Трајковски?

Сопругата: (тихо, од другата соба) Плачеше...

МА: Плачеше... Го фрли палтото на... на столица... иии... „нема шо да ви праем“, и почна да плаче.

СТ: Баравте вие посета кај него, прием?

МА: Па не... мие влеговмо едно 12 душе. 12 Душе така влеговмо за да му објаснимо, што ќе биде, дали он ќе прати војска овде, а и да можемо имањето да го вратимо назад. Значи може да дојде до палење... до ескалирање на неподвижниот имот. На пример крадење, значи кршење, значи тоа не е човекови права. Тоа не е прво они шо тража. Не е ни човекови права, он дома да дојде овде да ми украде, а ја да бидем избркан. Ако ги тражи човековите права има институција каде што треба да се обрати. Зошто ги он тражи и што е он повреден у тија човекови права. А ја не сум тој, што он мене ми ги одзел тија човекови права. Он мене ми ги одзел, пошто ме ограбил, и ми ја разрушил куќата (го повишува тонот). И

shkak të tyre. Ne vetë, me vite, njerëz, kush kishte shmajzer, kush...

ST: A... si përfunduat te Boris Trajkovski? Çfarë ju tha ai?

MA: Boris Trajkovski?

Gruaja: (qetas, nga dhoma tjetër) Qante...

MA: Qante... E gjuajti pallton në karrige... "Nuk kam çfarë t'ju bëj" ... dhe filloi të qante...

ST: A kërkuat ju pranimit te ai?

MA: Jo... ne hymë... ishim nja 12 veta. Dhe hymë ashtu, pa termin për t'i sqaruar, si do bëhet, a do të dërgojë ai ushtrinë, por edhe për të kthyer pronat tona. Pra, mund të vinte deri në djegien e tyre, në asgjësimin e pronave tona të patundshme. Vjedhje, thyerje, shkatërrim, pra këto janë kundër të drejtave njerëzore. Kjo që kërkoni ata nuk është e drejtë. Nuk janë as të drejta njerëzore, të vijë ai këtu, të më plaçkitë ndërsa unë të dëbohem. Nëse kërkoni të drejta të njeriut, ka institucione ku duhet të drejtohet. Pse i kërkoni ato të drejta njerëzore, dhe çfarë ka ai negative në ato të drejta njerëzore? Ndërsa unë nuk jam ai i cili ia ka marrë ato të drejta. Ai mua m'i ka marrë të drejtat, duke më plaçkitur, duke më shkatërruar shtëpinë (e ngre zërin). Pra, këto nuk janë të drejta njerëzore, të drejtat njerëzore kanë rendin e vet. Ka institucione që merren me këtë punë, ka organizata, që do ta analizojnë problemin në nivel politik dhe do të merren me të. E jo ai të merret me mua, dhe të më persekutojë, e të më vrasë. Dhe fshehurazi prapë të... jo vetëm unë, tërë fshati, të gjitha fshatrat e kësaj ane ishin të pushtuara nga ata. Kjo nuk është në rregull. Ajo veç ka ekzistuar te ata, qysh më herët. U ka qenë mbjellë prej më herët, të mbisundojnë këtu, të jetë e tyrja deri në Kaçanik. Si Shqipëria e Madhe.

ST: Ku u vendosët në Shkup?

MA: Në Stiv Naumov.

ST: Stiv Naumov, gjatë gjithë kohës?

како шо запалил ми куќа. Значи тоа не е човекови права, за човекови права има свое правило, кој што има институција, кој што има организација, која што ќе разгледа тој проблем што е и како е, на политичко ниво. А не он да се распраа со мене, и да ме брка и да ме утепуе. И ја да се курчим поново, не само ја, него цело село, цело... свите села овде биле окупирани од ним. Тоа не е у реду. Тоа веќе постоело у нив, им било вцицано ним, да завладеа овде, до Качаник, да биде тоа нивно. Како Велика Албанија, Голема Албанија.

СТ: У Скопје, кај бевте сместени?

МА: У Стив Наумов.

СТ: У Стив Наумов. Цело време?

МА: Цело време.

СТ: Колку беше тоа?

МА: До дваесет и... 20 септембар.

СТ: Дваесетти септември.

МА: Да. После дојдов ја, сам овде, па после жената ја зедев.

СТ: Колку време бевте сам овде?

МА: Овде сум бил сам два д'на... два д'на сум седел сам. Трекиот д'н, отидов и ја зедев неџа, пошто жената беше за нигде. И од тоа гледање... чекање у ред, јадење, (сопругата дофрлува нешто неразбирливо од другата соба) едно као да ти кажем... као избеглице... као... како да кажем за време Втора светска војна, у логор, у логор. Тоа било логор. За нас је тоа логор у кој ти чекаш на ред да ти дада јадење. Меѓутоа било како шо било, ја немоем да се пожалим на таја институција,

МА: По.

СТ: Са згјати кјо пуње?

МА: Дери мје 20 сhtator.

СТ: 20 сhtator?

МА: По. Pastaj unë vetë erdha këtu, më pas e mora edhe gruan.

СТ: Са гјатје нденјет ветје кјету?

МА: Кјету нденја ветје дј дјетје. Дјетје е третје шквоа дје е мора шоџен, мбаси ајо иште бјере пјер куркунд. Edhe atë nga të shikuarit, nga të priturit në radhë, ushqim, (gruaja flet diçka të paqartë nga dhoma tjetër) si një... si të ta them... si refugjate, si në kohën e luftës së dytë botërore në llogore, llogore. Ajo ishte tamam si një llogore. Të presësh në radhë për të të dhënë ushqim. Por, ishte si ishte, unë prapëseprapë nuk mund t'i ankoem atij institucioni që na grumbulloi dhe na dha të hamë, por megjithatë ne na dukej sikur të ishim të robëruar, si të burgosur... të dëbuar nga shtëpitë tona. Nga një shtëpi e mirë, mirë e rregulluar, me jetë të mirë, duke mos i bërë keq askujt, as atyre, as shtetit, e as vetvetes. Vazhdimisht jetohej mirë në të kaluarën. Me fqinj, me të cilët bashkëjetonim, përshëndetnim njëri-tjetrin, mirëmëngjesi, mirëdita, si je, çka po bën dhe kjo është. Por prej atij momenti e këndeј канē ndryshuar gjërat.

СТ: Dhe, kur u kthyet, si u ndjetë kur e patë shtëpinë, në çfarë gjendje ishte shtëpia?

Груаја: (psherëtin thellë nga dhoma tjetër)

МА: Ishte sikur ta kishte goditur rrufeja. Brenda ishte gjithçka e shkatërruar. Pjatat, gotat, shporeti...

Груаја: (shton në këtë mjerim) E plaçkitur.

што нè прибрала и што ни давала храна, меѓутоа ние смо биле поверени у тој поглед, дека смо мие... као робијаши, као, као... а од куќа избркал. Од една добра, ситуирана куќа, добро онадено, без никакви проблеми, ни против држава ни против нив, ни па против себе. Онака се живело континуирано како што се живело и порано. Еден комшиски, добро утро, добар дан, како си, шо праеш и тоа е. Све. Али, веќ од тогај дојде нааму друкчије малу.

СТ: И кога се вративте, како се осеќавте кој видовте куќава, каков, у каква состојба беше?

Сопругата: (Издишува длабоко од соседната соба)

МА: У состојба као гром коај удрило. Унутра све беше лом. Чиније, чаше, шпорет дигнат...

Сопругата: (дофрлува со тон на жалење) Опљачкано.

МА: Опљачкано све, алиштата тоа све на куп таму, исечено. Кај шо легале и... ги распаруеле каучите, овде држеја кучиња, кучиња овде, туче, таму (покажува кон соседната соба). Смрдеше на мочка.

Сопругата: Паркетот дигнат...

МА: Паркет дигнат, џамојте све искршени... сијалиците, ова чкрапалата со чекич све изон... тоа са све нови, и тоа.

СТ: Успеавте да ја реновирате?

МА: Да.

СТ: Ви помогнаја?

МА и сопругата (одговараат едногласно): Никој.

МА: Никој ништо не ни помогнал. Само две вреќе трице сум зел од... од тоа, шо било за помагање у Лешок.

СТ: Од меѓународниве организације?

МА: Gjithçka e plaçkitur. Teshat të grumbulluara diku në një skaj. Sende të thyera, të shkelura, si kanë ndenjtur aty. Divanet i kishin coptuar, këtu kishin mbajtur qen... aty, më tej, në anën tjetër... (bën me gisht kah dhomat tjera). Vinte era urinë gjithandej.

Gruaja: Parketi ishte çuar përpjetë.

МА: Parketi përpjetë, xhamat e thyer, dritat... të gjitha me çekiç të thyera... ishin krejt të reja, ato.

СТ: A arritët ta rinovoni?

МА: Po.

СТ: A ju ndihmuan?

МА dhe gruaja e tij përgjigjen njëzëri: Askush.

МА: Askush për asgjë nuk na ndihmuar. Vetëm nja dy – tre thasë pluhur druri kam marrë nga ndihmat që i patën sjellë në fshatin Leshkë.

СТ: Po... nga këto organizatat ndërkombëtare?

МА: Po, veç dy thasë me pluhur druri. Nga organizatat ndërkombëtare asgjë nuk kam marrë. Kam marrë veç tenda dhe mushama...

Gruaja: Cerada...

МА: Cerada, dy, dhe aq...

СТ: Tani, me këto mediumet, a dëgjonit lajme në atë kohë...?

МА: Po, dëgjonim.

СТ: Dhe..., a u besonit për ato që thoshin, MTV-ja, p.sh.? Informatat nga fronti, aty - këtu?

МА: (qeshet) Eee, a e sheh? Të besosh është shumë vështirë ndërsa të flasësh shumë lehtë. Sepse një është të shesësh mend dhe

МА: Да. Само две вреќе трице. Од меѓународните организации нишо не сум добил. Сум добил, тоа, ка шатор бичими, мушаме...

Сопругата: Цераде...

МА: Цераде две и готово. Тоа било.

СТ: Сеа, со медиумиве, слушавте вести тоа и кој бевте..?

МА: Да, слушавме вести.

СТ: И им веруевте вака, што збореа МТВ..? Информације од фронт, ваму, таму?

МА: (се смее) Еее видиш, да веруеш е многу тешко, а да збориш е многу л'сно. Затоа што едно е да проповедаш, а друго е да преживиш. На МТВ, и на.., и на репортерине таму, им е л'сно да пишува све, ама да им свирне куршум над глава не би пишувале таќе они како шо пишуеја и како шо кажувале. Да бил протеран од дома, па ја би го прашал него како би се осеќал и како би он разговарал.

Сопругата: (дофрлува од соседната соба) Нашите добро пишуеја, странските беа потешко.

МА: Ја зборим... он праша за медиумите. А за странските медиуми, више је тоа јасно. Ја кажуем уше прееска. Они не биле наклонети на нас. Он кажа за нашите меиуми.

СТ: Дур бевте таму у Стив, од шо се плашевте највише?

МА: Мие у Стив? Не се плашевмо мие од ништо више. Мие кога изгубивмо ова све, знаевмо преку људи, шо се дешава овде. Кој видовмо дека стоката га убивале, и га протерувале. Когај... они дошле до тој степен да стоката га проведа низ дома и да ја закоља у... у пондила, тоа е, тоа је голем злочин и што е злочин, као мене што ме истерале од таму. Значи он немал ништо против стоката, нека заколе, а шо имал против мене? Мене кој би ме видел у истата таква ситуација и мене би ме

tjetër të përjetosh... Atyre gazetarëve dhe reporterëve atje u ishte e lehtë të flisnin dhe shkruanin gjithçka që ju vinte nëpër mend, por ama sikur t'u kalonte ndonjë plumb mbi kokë do të ishte më ndryshe. Sikur ta kishin përzënë nga shtëpia e tij, dhe pastaj unë do t'i pyetja se si do të ndjehej dhe çka do të fliste.

Gruaja: (flet nga dhoma tjetër) Tanët mirë shkruanin, të huajt ishin pak më të rëndë.

МА: Unë flas... ai më pyeti për mediumet. A sa u takon atyre të jashtmeve, ajo veç më është e qartë. Unë që parës po e them. Ata nuk kanë qenë në anën tonë. Ai tha për mediumet tona.

ST: Derisa ishit atje, në Stiv, për çka frikoheshit më tepër?

МА: Ne, në Stiv? Nuk kishim se nga çka të frikoheshim më (përgjigjet me dorëzim). Kur i humbëm të gjitha, nga njerëzit e dinim se çfarë po ndodhte këtu. Kur e pamë që edhe bagëtinë e kishin therur, e kishin përzënë, mbasi të njëjtat na i kishin futur nëpër shtëpi për t'i therur... ky është një krim i madh... po aq i madh sa edhe ai i përzënies time nga shtëpia. Domethënë ai nuk kishte asgjë kundër bagëtie, por çka kishte kundër meje? Edhe mua do të më kishin therur njësoj si edhe bagëtinë po të kisha qëndruar aty. Prandaj edhe ikëm. Pra, nuk paska qenë kjo për të drejta të njeriut...

ST: A mbanit kontakte me njerëz të tjerë të shpërngulur atje në Stiv?

МА: Po si jo. Kishte të shpërngulur nga Tetova, pak ishin nga qyteti, nja 4-5 familje. Të tjerët ishin nga Leshka dhe Neproshteni. Dhe Xhepçishti.

ST: A i hidhërohesh edhe dikujt tjetër, kështu...?

МА: Unë?

ST: Po. Nga...

заклал. Као и стоката. И затоа сме побегнале ми викаја дека... да бегамо убиваа. Значи не било тоа за човекови права.

СТ: Таму у Стив имавте контакти со други раселени лица?

МА: Како да не, имамо со раселени лица, имаше од Тетово. Малу имаше од Тетово, едно четр - пет фамилије. Другото бевмо све од Лешок и Непроштено. И Џепчиште.

СТ: Се љутиш уште на неког, ваке? Те...

МА: Ја?

СТ: Да. Од...

МА: Од тоа што било?

СТ: Да.

МА: Не. Нема шо да се љутим.

Сопругата: (дофрлува од соседната соба) Ама нема да им се забрае.

МА: Али да забраем, тоа не. Да забраем тоа, не.

СТ: А си опростил?

МА: Не. Не опростуем. Ја би опростил, тогај, когај би прошле овде, и когај би тражеле они од Владата за нивните неправде. А со мене да немаа ништо. Да ја сум можел да се движим, да се онадим, а со нивните неправде, они требало, со Владата да имаа работа, а не со мене. А они искористиле, начин, прво, тоа е стратешки начин, прво со народот да се расчисти, дали бил крив или некрив, па после они да добија вето, да можа сега ова што го тража со Рамковски договор и тија работе и све натаму. Тоа је... од моето мислење заради сега. А да забраем, не забраам, а да им простуем, не им простуем.

МА: Nga kushdo qoftë?

СТ: Po.

МА: Jo, nuk kam se çka të hidhërohem.

gruaja: (ndërhyn nga dhoma tjetër) Ama nuk do t'ua harrojmë.

МА: Por ama, ta harroj, atë jo. Nuk do ta harroj.

СТ: A ua ke falur?

МА: Jo, unë nuk fal. Do t'ua kisha falur kur do të kishin dalë këtu para nesh ata të qeverisë e të na kërkojnë falje për të padrejtat që na i kanë bërë. Por të mos kishin asgjë me mua. Të mund unë të lëviz etj., ata është dashur të kenë punë me qeverinë dhe jo me mua për të padrejtat e tyre. Mirëpo ata kanë shfrytëzuar mënyrë, para së gjithash ajo është strategji, para të pastrohen hesapet me miletin, fajtor ose jo, e pastaj të fitonin veto dhe ta realizojnë këtë që po e kërkujnë me Marrëveshjen Kornizë. Ky ishte qëllimi. A sa i takon të harruarit, atë nuk do ta bëj kurrë. E as nuk do t'ua fal.

СТ: Çfarë humbëm me luftën, sipas teje?

МА: Nga lufta?

gruaja: (ndërhyn nga dhoma tjetër) Autoritetin...

МА: Autoritetin, humbëm si maqedonas, si tepër të nënçmuar, si të paaftë, si popull i parespektuar në vetë shtetin tonë, Maqedoni, edhe pse unë jam maqedonas. Mbasi, nëse ekziston, nëse të ekziston Maqedonia, ti je maqedonas. Nëse ajo nuk ekziston, ti s'je më.

СТ: Dhe çka mendoni. Çfarë e ardhme na pret?

МА: Epo..., e ardhme... ka rreth... mund të thuhet shumë për këtë që e kërkoni ju. Mirëpo unë nuk jam që mund të them shumë gjëra me pak fjalë. Ne këtu nuk kemi asnjë perspektivë.

СТ: Шо загубивмо од војнава според тебе?

МА: Од војнава...

Сопругата: (се вмешува од соседната соба) Авторитет...

МА: Авторитет, загубивмо као Македонци, као многу понижени, као неспособни и као еден народ, можем да кажем непочитуан у самата Македонија, иако сум ја Македонец. Јел ако постоиш, ако ти постои Македонија, ти си Македонец. Ако не постои Македонија, не си Македонец.

СТ: А шо мислите, шо иднина имамо сега?

МА: Па... вака, иднина, мие... има околу ууу... тој збор што го кажавте вие има многу, многу да се каже. Само не сум ја тој шо може некако да се изрази у некој си погледи кои шо знача еден лаф, а многу појќе. Никаква мие перспектива овде немамо. Перспективата отиде у ним, што они тражеа. Ние место да опстоємо на ова место, ние сега после случкава што се случи, никој нејќе да седи овде. У Лешок. Младите не напуштија, изотиднаја у Америка, изотиднаја у Скопје се отселија, секој млад пар, не остануе у Лешок, заминуе. Когај сега имамо мие ученици горе од, од постари малу генерације, да кажем, ни десет нема, и тоа све возраст, разлика од три до четр године. Моеш туека одма да смислиш дека ситуацијата не е добра. Затоа што свите, што беа поимушни, поонадени, децата им отиднаја у Америка, у Данска, у Италија, Аустрија, и они таму се замогнаја, дојдоа овде, зедоја дејчиња, напраја свадба и се заминаја. А у Лешок само остануаа трупои као мене и жена ми. Нашите деца отиднаја. Никој нејќе назад да се врати, ни па ги интересира за имањето. Полето е пусто... полето они го обработуа, ние им го даамо на ним. Кој со кеш, кој беспаре, кој таќ, е само да не расне трње и тоа. Кој шо отишол од овде никој не се вратил.

СТ: Соживот може да има?

МА: Па соживот и сега има.

Perspektiva shkoi te ata. Ata e arritën atë që kërkonin. Në vend se ne të mbijetojmë në këtë vend, askush prej nesh, mbas këtyre ngjarjeve nuk dëshiron të rrijë këtu. Në Leshkë. Të ritë shkuan, shkuan në Amerikë, u shpërngulën në Shkup, asnjë çift i ri nuk qëndron më këtu. Këtu nuk kanë mbetur më as nxënës shkollash... bile edhe nga gjeneratat pak më të vjetra... as dhjetë nuk janë, dhe më dalim në moshë prej 3 deri 4 vjet. Mund ta shohësh nga këtu se situata nuk bën. Sepse të gjithëve që ishin në situatë më të mirë fëmijët u ikën për në Amerikë, Danimarkë, Itali, Austri dhe aty e rregulluan jetën, pastaj erdhën këtu, gjetën vajza, u martuan dhe shkuan prapë. Ndërsa në Leshkë kanë mbetur vetëm cungje si unë dhe gruaja ime. Fëmijët tanë ikën. Askush nuk do të kthehet prapë. E as që u intereson për pronën. Fushat kanë mbetur shkretë. Ata e punojnë tani. Ne ua japim atyre ta punojnë. Dikush na jep ndonjë lek, të tjerët pa para, kryesorja është të mos na mbeten djerrina, e të mbushen me ferra. Kushdo që ka shkuar nga këtu nuk është kthyer më.

СТ: А mund të ketë bashkëjetesë?

МА: Po... bashkëjetesë ka edhe tani.

gruaja: (ndërhyn nga dhoma tjetër) artificiale...

МА: Por ajo është, siç tha gruaja ime, artificiale. Kjo nuk është bashkëjetesë kur do t'i analizosh problemet e tij dhe të miat, për atë se si po na shkon jeta tani... kurdo që përflitet për një gjë të tillë, e fsheh muhabetin në anë tjetër... Kur unë e di që ti më ke rrjepur, më ke shkatërruar, dhe unë tani jam kështu si jam. Kam trauma... kam shpresuar të krijohet familje... unë e kam por desha ta shpërblej, të ketë diçka më tepër. Të jem i shëndoshë e jo i zënë me këmbët, të mos mundem të vozis, të mos mundem ta përpu- noj tokën, ndërsa detyrohem t'ia jap dikujt tjetër ta punojë. Këto të gjitha janë luftëra psikologjike... që ata i kanë menduar për një kohë të gjatë, edhe dje. Asgjë më mirë se vetë lufta nuk është tani. Tani, p.sh. nuk ka krizma, por ka shtypje politike te popullata. Tani ai nuk të shkatërron, nuk të dëbon, por sikur është mbi ti. Nuk

Сопругата: (дофрла од соседната соба) Вештачки...

МА: Али тоа је, што рече жена ми, вештачки. Тој не е соживот, кој ќе сагледаш, проблемите негои и мои, што тек се дешаваа у животот, ааа... а кој ќе се зазборе такво нешто, га скрием муабетот на друга страна. Јел знам дека ти си ме обрал мене, ти си ме уништил мене. Што ја сеа сум ваков. Што ја сум до траума... што сум... мислел дека ќе створим... ја сум створил фамилија, меѓутоа таја фамилија сум сакал да ја благодарим. Да има што појќе од тоа. Да бидем здрав. А не да бидем фатен со ноѓете. Да не моем да возим. Да не моем да обработуем земја. А сум принуден да га дадем на другото земјата да га работа. Тија са многу психолошки ратои што они долго време го... ова... го мислеле, а и чера го мисља истото. Не е ништо, погорко, него ли што бил ратот. Сеа на пример нема пукање, а има политички притисок меѓу населението. Не те запустуе, не те онадуе... некако... као да он е, као он да е надреден над тебе. Не моеш... не моеш да се закараш, не моеш да се онадиш, ако се закараш, ќе се соберат тоа, ќе ти напраат белја, ќе ти онада. Ја сум овде ограбен не еднаш, до сеа сум ограбен четр пута. У оваа куќа. Дали било тоа од нивна страна, или од наша страна, не знам. Никого немаја, не сум видел интервенција кој ме крада. За тоа немоем нишо што да окривим, него зборим, демек од тоа, ја сум овде четири пута ограбен. Од кого како, не моем да кажем.

СТ: Нешо би сакале да кажете, шо не Ве прашав, да додадете нешто?

МА: Ааа... па ја нема шо да додадем. У главном ја па би се спомнал за соживотот меѓу самите членови овде, мие што смо се останале, дека неамо, неамо љубов, неамо, неамо просперитет, неамо, како да кажем, го нема... ја нема тој... таја хомогеност што ја имало порано. И меѓу нас нема таја хомогеност. У ниедна куќа песма се не пое. Свите станавмо политичари. Свите га анализирамо ситуацијата. Што било било, ама га анализирамо и сега што ќе биде со нас. Тоа е едно

mund të ankohesh, nuk mund t'i thuash askujt asgjë sepse po e hape gojën do të mblidhen, do të bëjnë dëm. Deri më tani më kanë plaçkitur katër herë. Në këtë shtëpi. Nëse kjo ka qenë nga ana e atyre ose e jona, nuk e di. Nuk i kam parë me sytë e mi, nuk e kam parë veprën e vjedhjes. Për këtë nuk mund të fajësoj askënd, por e them që jam plaçkitur katër herë, prej kujt dhe qysh, nuk mund të them.

ST: Diçka që do të kishit dashur të thoni, që nuk ju pyeta, të shtoni diçka?

МА: Pooo, s'kam çka të shtoj. Në përgjithësi unë prapë do ta kisha përmendur bashkëjetesën ndërmjet vetë anëtarëve këtu, neve që kemi mbetur, mbasi nuk kemi dashuri, nuk kemi prosperitet, nuk e kemi... s'e kemi atë unitet dhe homogjenitet që e kishim dikur. Edhe mes neve nuk ka më atë homogjenitet. Në asnjë shtëpi nuk këndohet më këngë. Të gjithë jemi bërë politikanë. Të gjithë e analizojmë situatën. Çfarë ishte, ishte, por tash e analizojmë dhe çka do të ndodhë me ne tash? Kjo është puna e parë dhe e vetme me të cilën merremi tani. Me BE-në, Greqinë, Shqipërinë, megjithëse me Shqipërinë nuk kemi ndonjë problem, por ata të gjithë janë në kolaps dhe kur njëri është në kolaps, e hanë të gjithë.

ST: Të falënderojmë gjyshi M..

МА: Kaq ishte? (qeshet)

ST: Po, kaq ishte.

МА: Eee...

ST: Shpresoj që nuk e patët të vështirë të flisni... në këtë mënyrë...

МА: Jo, jo...

ST: Shpresoj që...

од првите преокупације што мије свекој се занимава со тоа што се дешава сега. Со Европска Унија, со Грција, со Албанија, макар што со Албанија неамо толку проблем, меѓутоа тија са свите у колапс. Когај едниот е у колапс, свите го јада.

СТ: Фала дедо М...

МА: Тоа беше? (се смее)

СТ: Тоа беше тоа.

МА: Ее.

СТ: Се надевам дека не Ви беше многу тешко вака што зборевте...

МА: Не, не. Не.

СТ: Се надевам дека...

МА: Немам ни шо да ми... мене. Мене тешко ми било кој сум нашол овде све нарушено, онадено...

Сопругата: (дофрла од соседната соба) Па доби излив на мозок.

МА: (се смешка) Хехе... сеа излив на мозок. Па ќе добиеш све. Ја реков, тоа е психички рат. Нели реков траума сум добил.

СТ: Фала многу.

МА: Nuk kam asgjë që mund të më... mua. Unë e pata të vështirë kur erdha këtu dhe pashë gjithçka të rrënuar e të shkatërruar...

gruaja: (ndërhyn nga dhoma tjetër) Dhe pastaj pati sulm në tru...

МА: (qeshet) He, he... tani sulm në tru. Gjithçka do të kesh... unë e thashë, ajo ishte luftë psikike. Kam fituar dhe trauma.

СТ: Ju faleminderit shumë.

ДИ

...сè повеќе се зголемуваше темпото на испукани истрели, на гранати кои што паѓаа во игралиштето каде што игравмо (...) паднаа и гранати каде што игравмо и кошарка во нашето маало. Значи, осетивме дека не сме сигурни во тоа место, повеќе...

ДИ

...gjithnjë më tepër zmadhohej shpejtësia të krismave, të granatave të cilat binin mbi fushën sportive ku luanim (...) ranë granata edhe aty ku luanim basketboll në mëhal-lën tonë. Pra, filluam të ndjejmë që më nuk ishim të sigurt në këtë vend...

ДИ: Се викам ДИ, дипломиран студент во Југоисточниот Европски Универзитет, Факултетот за јавна администрација и политички науки, живеам во Тетово, во населба Дреновец...

СЛОБОДАН ТОФИЛОСКИ: 23 години...

ДИ: Да...

СТ: Активен во граѓанскиот сектор...

ДИ: Активно допридонесувам во граѓанскиот сектор, потекнувам од ромско семејство...

СТ: И работате со ромската популација...

ДИ: Токму така, значи активно членувам и активен сум во граѓанскиот сектор, особено за ромската тематика, кои се недостатоците, позитивните работи, ии насока за како подобро да се вклучиме во ова современо општество.

СТ: Нешто, значи, конкретно за твојот [ангажман]?

ДИ: Моментално работам како ромски татор во основното училиште Лирија, каде што таторирам ромски ученици од 1 до 4 одделение... работам и на некои дополнителни проекти, каде што, активно допридонесувам за нивна идентификација, за домување, ии вработување на нивните родители, им давам инструкции за нивната доквалификација и описменување на нивните родители и деца...

СТ: Добро. Сега, спомнавте дека живеете во општина Дреновец... всушност населба Дреновец, значи во општина Тетово... кои ви се значи нај...еве така... (реченицата е прекината од нараторот)

ДИ: Во каков состав е...? (се мисли на населбата)

ДИ: Quhem D.I., student i diplomuar në UEJL, në Fakultetin e Administratës Publike dhe Shkencave Politike; jetoj në Tetovë, në lagjen Drenoc...

SLLOBODAN TOFILLOSKI: 23 vjeçar...

ДИ: Po...

СТ: Aktiv në sektorin civil...

ДИ: Po, kontribuoj në mënyrë aktive për sektorin civil, përndryshe rrjedh nga një familje rome...

СТ: Dhe punoni me popullatën rome...

ДИ: Po, mu ashtu. Pra, marr pjesë aktive dhe punoj në sektorin civil, posaçërisht lidhur me çështjen rome, mangësitë, nevojat, gjërat pozitive, si dhe mënyrat për një kycje sa më të mirë në shoqërinë bashkëkohore.

СТ: Diçka, d.m.th. konkretisht për angazhimin tënd? (treguesi e ndërpret pyetjen dhe fillon me përgjigjen para se të mbarojë pyetja).

ДИ: Për momentin punoj si tutor rom në shkollën fillore Liria, ku tutoroj nxënës romë nga klasa 1 deri te 4... punoj edhe në disa projekte tjera shtesë, që kanë të bëjnë me identifikimin e romëve, strehimin e tyre, punësimin e prindërve të tyre, pra u jap udhëzime lidhur me kualifikimin e tyre dhe nxënien e shkrim-leximit të prindërve dhe fëmijëve...

СТ: Mirë. Tani, përmendët që jetoni në komunën e Drenocit... në lagjen Drenoc, d.m.th. në komunën e Tetovës... cilat janë... më të... (fjalja ndërpritet nga treguesi)

ДИ: Në çfarë përbërje është? (mendohet për lagjen)

СТ: Нее... еве на пример, спомени...кои ви се најсвежи спомени кои ви останале од тоа место, како се живеело во Дреновец порано, во вашето детство?

ДИ: Аа... значи, да, Дреновец е познато дека е мултиетничко... мултиетничка населба каде што живеат Албанци, Македонци, Роми, Турци, Торбеши, Бошњаци и останати нации. Значи, ние се собиравме по маалина, каде што најчесто игравме у Горно маало со Долно маало фудбал. Имаше доста поврзаност помеѓу нас, доста среќно детство, убаво си го проаѓавме времето најчесто во летните распусти од годината. Некои од нив сеуште живеат во моето... во моето маало, некои од нив се во странство, или на студии во друга држава, но одвреме навреме некоаш ќе застанемо, ќе се слушнемо, ќе се потсетимо на тие денови и така.

СТ: Како беше комуникацијата помеѓу соседите?

ДИ: Значи, јас каде што живеам во таа улица... значи имам соседи Албанци, Турци, Роми и Торбеши... значи, немав никаков проблем во комуникацијата со нив, доста добро соработувавме. Значи, најчесто на некои си празници што ни беа, верски празници, знаевме понекоаш да ги поканимо на гости, да дојдат, да идемо кај нив, да им однесемо благо, да ни донесат благо, доста внимателни бевмо во таа област, за честитување, значи бевмо доста поврзани како соседи.

СТ: Како што спомнавте етнички мешана е населбата... (нараторот ја прекинува реченицата)

ДИ: Да, меѓутоа во населбата Дреновец повеќе доминира албанската националност, меѓутоа во мојата улица каде што живеам јас, значи, туека е мултиетничко, значи повеќе има мешани, има и Албанци, Турци, Роми, Македонци... значи мешано е све, не можам да кажам дека повеќе доминираат Албанци, бидејќи повеќе доминираат и други нации, значи мултиетнички.

СТ: Jo, jo. Ja për shembull, kujtimet... cilat janë kujtimet më të freskëta që ju kanë ngelur nga ai vend, pra në komunën e Tetovës, si jetohej më parë në Drenoc... në fëmijërinë tuaj...?

ДИ: D.m.th. po, dihet që Drenoci është multietnik. Lagje multietnike ku jetojnë shqiptarë, maqedonas, romë, turq, torbeshë, boshnjakë, etj. Pra, ne mblidheshim nëpër mëhallë ku zakonisht luanim futboll. D.m.th. ishim fortë të lidhur ndërmjet nesh... ishte fëmijëri goxha e lumtur. E kalonim mirë kohën, posaçërisht gjatë pushimeve të gjata të verës. Disa prej tyre ende jetojnë në mëhallën time; disa të tjerë janë në kurbet, ose në studime në ndonjë shtet tjetër. Por, ndonjëherë kur takohemi këtej pari, ndalemi, flasim, dëgjohemi, i kujtojmë ato ditë...

СТ: Si ishte pra komunikimi ndërmjet fqinjëve?

ДИ: Epo..., atje ku jetoj unë, në atë rrugë... kam fqinjë shqiptarë, turq, romë, dhe torbeshë. Me ta nuk kam pasur asnjë farë problemi në komunikim. Bashkëpunonim dhe bashkëjetonim shumë mirë. Zakonisht kur kishte festa, festa fetare, ftonim njëritjetrin, shkonim te njëritjetri, u çonim dhe na sillnin ëmbëlsira, ishim goxha të kujdesshëm në këtë drejtim, në lidhjen me urimet e, domethënë mjaft ishim të ndërlidhur si fqinjë.

СТ: Ashtu siç përmendët, lagjja është etnikisht e përzier.. (treguesi e ndërpret fjalinë).

ДИ: Po, megjithatë në lagjen Drenoc mbisundon popullata shqiptare, ndërsa në rrugën ku jetoj unë, është multietnike, ka prej të gjithëve, ka shqiptarë, turq, romë maqedonas... aty popullata është krejt e përzier.. nuk mund të them nëse dominojnë shqiptarë apo kombe të tjera, domethënë multietnike.

СТ: Tani, ekzistonin disa probleme, ashtu, kishte mospajtime, keqkuptime, zënka në mes fëmijëve, të themi p.sh. që situata juaj është më specifike, ju i përkisni nacionalitetit rom...(aty treguesi mundohet të ndërhyjë në pyetje) pra më shpesh, po, nuk jeni të

СТ: Е сега, постоеја некои проблеми, така, имаше некои недоразбирања, закачке како деца, пошто еве вашата ситуација е поспецифична, Вие сте припадник на ромската популација... најчесто значи, да, не сте вклучени во оној директен, понекогаш директни препукувања, помеѓу Македонците и Албанците.

ДИ: Искрено, до сега значи во моето детство, не сум наидел на таков конфликт, каде што... мм... две лица од други етнички припадности некако смо се законтрале или смо дошле до некоја си расправија, најчесто сите ме сакале, сите сум ги сакал, смо имале добра комуникација, добро дружење, тоа и сè уште продолжи, сè уште имам некој што сè уште ќе идемо на кафе, ќе се подружимо муабет, ќе играмо фудбал и така натаму.

СТ: Значи, вкупно како ромска популација воопшто немавте никакви проблеми?

ДИ: Да, апсолутно.

СТ: Од типот на... не знам, некаква дискриминација, навреди?

ДИ: Јас зборувам во мое име, значи не можам да зборам во целата ромска... за целата ромска популација, значи, јас искрено, во моето маало, во ниту еден момент не се почувствував дискриминиран, од моите соседи, значи, значи тоа што кажав, поголемиот дел од моето време го проаѓав со нив... дали ќе играме фудбал, криенки, жмурки, значи многу интересно детство смо имале, што за жал сеа гледам оваа младина, овие деца, тоа го немаат. Најчесто своето време го проаѓаат пред своите компјутери, преку некои си видео игри, значи го нема тој детски дух што порано имаше... го... значи владееше во моето маало.

СТ: Значи, тогаш, во тој момент, во твоето детство, немаше некои знаци, ништо не навестуваше дека ќе дојде до некаков

кучур në ato zënka direkte, ndonjëherë direkte, në mes maqedonasve dhe shqiptarëve.

ДИ: Singerisht t'ju them, deri më sot, domethënë në fëmijërinë time, nuk kam hasur në ndonjë konflikt të tillë, ku dy persona të nacionalitete të ndryshme të jenë zënë deri në atë masë, ne shkonim mirë me njëri-tjetrin, kishim komunikim të mirë, shoqëroheshim dhe kjo ende vazhdon, ka ende prej atyre me të cilët takohem ndonjëherë, dalim e pimë ndonjë kafe, bisedojmë, luajmë futboll, etj.

СТ: D.m.th. në përgjithësi si popullatë rome aspak nuk kishit probleme?

ДИ: Jo, absolutisht.

СТ: Të llojit, nuk e di... ndonjë farë diskriminimi, ofendimi, etj...?

ДИ: Unë flas në emrin tim, pra, nuk mund të flas për tërë komunitetin rom... pra, singerisht po ju them, në mëhallën time unë asnjëherë nuk u ndjeva i diskriminuar nga ana e fqinjëve të mi, meqë ashtu siç e përmenda edhe më herët, pjesën më të madhe të kohës unë e kaloja me ata... luanim lojëra nga më të ndryshmet, futboll, të fshehur dhe të kërkojë, dhe tjera... kishim një fëmijëri shumë interesante dhe të gjallë, që për fat të keq, tash e shikoj atë rini, fëmijët e sotëm nuk e kanë. Pjesën më të madhe të kohës e kalojnë përpara kompjuterëve duke luajtur video - lojëra, pra nuk ekziston më ajo frymë fëmijërore si përpara që... sundonte në mëhallën time.

СТ: D.m.th. atëherë, në atë moment, në fëmijërinë tënde nuk u vërejtën çfarëdo shenjash që do të paralajmëronin ndonjë konflikt si ai i vitit 2001 ose diçka të ngjashme...?

ДИ: Nuk do të kisha thënë, sepse në tërë lagjen time, pra në Drenoc, në mëhallën time, në rrugën time mblidheshin fëmijë edhe nga mëhallët tjera për të na u bashkëngjitur në qejfet tona fëmi-

конфликт 2001 и нешто слично?

ДИ: Не би рекол, бидејќи во цела населба, значи, во мојата населба Дреновец, значи, мојата улица кај што се наоѓаше, значи доаѓаа деца од други улици од други малиња, за да доаѓаат да се дружат со нас. Бидејќи ние бевме, малце, како по познати, подружељубиви од останатите, значи сите се дружевме без разлика од која национална припадност, верска припадност, значи сите се дружевме. Навечер многу проаѓавме добро, времето...

СТ: Сега... како што е познато, ете, се случи 2001...

ДИ: Да.

СТ: Дреновец, населбата беше едно од најголемите жаришта, значи...

ДИ: (Се уфрла) Може да се каже.

СТ: ...Во тетовскиот... на тетовскиот фронт, таканаречен, бидејќи беше како гранична линија помеѓу двете спротиставени...

ДИ: (Се уфрла) Да.

СТ: ...Вооружени формации... Како ти ја доживеа 2001 година, како..., како..., како се одрази врз тебе?

ДИ: Значи, ако добро се сеќавам тоа беше пред 10 години... значи јас имав тогаш 12 за 13 години, се сеќавам дека порано не ослободија од основното училиште каде што учев јас во Братство Миџени. По патот за накај дома, одвреме навреме, се слушаа некои си истрели од Калето... значи отпочеток имаше и митинг во плоштадот на Тетово, мислев дека е некоја си прослава, нешто слават... но после сфатив, откако дојдоа моите родители од работа, дека се работи за нешто сериозно, видов во нивните лица загриженост, значи дека нешто се спрема да се случи. За жал тогаш сè уште ја немав оваа интуиција што денес

jërore, sepse ne në atë vend njiheshim si më të shoqërueshëm, më argëtues, më tërheqës. Pra aty vinin fëmijë të nacionaliteteve të ndryshme dhe ne luanim e argëtoheshim bashkë, pa dallim kombi, feje, pra të gjithë shoqëroheshim. Edhe në mbrëmje kalonim shumë mirë.

СТ: Tani... ashtu siç dihet, ndodhi edhe 2001...

ДИ: Po.

СТ: Drenoci, kjo lagje ishte një nga vatrata më të mëdha në atë kohë... d.m.th...

ДИ: (Ndërhyn). Mund të thuhet.

СТ: ... në frontin e Tetovës, të ashtuquajtur, sepse ishte si një vijë kufitare ndërmjet dy palëve në konflikt...

ДИ: (Ndërhyn) Po.

СТ: Formacione të armatosura... Si e përjetove ti 2001-shin? Si u reflektua kjo mbi ty?

ДИ: Epo..., nëse më kujtohet mirë, kjo ndodhi para 10 vitesh. Unë atëherë kisha 12-13 vjet. Më kujtohet që na lëshuan prej shkollë më herët. Unë mësoja në shkollën fillore Bratstvo-Migjeni. Rrugës për në shtëpi, kohë pas kohe, dëgjoheshin krisma armësh, nga kalaja... në fillim kishte një miting në qendër të qytetit... mendova se është ndonjë solemnitë, ndonjë festë... por pastaj e kuptova... mbasi erdhën prindërit e mi nga puna, kuptova se bëhej fjalë për diçka serioze, pashë që fytyrat e tyre ishin të mrrolura... pra diçka po bëhej gati për të ndodhur... Për fat të keq asokohe akoma nuk e kisha atë intuitë që e kam sot, por megjithatë e parandieja që diçka do të ndodhte. Singërisht, unë nuk e pritja që konflikti të ngjante mu atëherë... por, ja që ndodhi, për fat të keq.

СТ: A ndryshoi kjo diçka konkrete te ti, te marrëdhëniet brenda familjes tënde, në vendin ku jetoje...?

ја имам, но осеќав нешто дека ќе се случи. Значи јас искрено не го очекував дека конфликтот ќе настане токму тој период... но за жал ете се случи.

СТ: Конкретно, значи, измени ли тоа нешто во односите во твоето семејство, во местото каде што живееше...

ДИ: (Се уфрла) Да.

СТ: ...Имаше ли некоја... се промени ли атмосферата, еве кажа дека пред тоа се било мирно, пријателски настроено...? (Прашањето е прекинато од нараторот)

ДИ: Да, да, значи откако настана конфликтот, значи, поголемиот дел од населението во населба Дреновец почна масовно да се иселуваат. Значи, ние лично имавме роднини, значи во близина до пазарот, каде што ние цела недела престојувавмо, значи одвреме навреме кај нашиот чичко, но потоа видовмо дека конфликтот се засилува, значи почнаа да има, повеќе... значи, да се зголемува, значи, виорот на насилството, може да се каже и ние видовмо дека мора да ги напуштимо своите домови, и ако добро се сеќавам, значи ние заминавме во источна Македонија, во градот Неготино, во Општина Криволак. И таму престојувавме во период од еден месец, значи поголемиот дел престојувавме таму. После тоа се навративме во Гостивар, каде што таму имаме куќа од баба ми. Таму престојувавме месец и пол. Сето ова се случуваше, значи, додека ние не бевме сигурни дека треба да се вратиме во нашите домови, каде што сигурно може да си го продолжимо животот, бидејќи како што кажавте, Дреновец беше главна мета на насилството, каде што се... каде што имаше... може да се каже индиректен воен конфликт, бидејќи имаше повеќе пунктови од каде што се пукаше, значи истрелите се слушаа толку блиску како да се наоѓаат во самата просторија. Значи, јас како мало дете, првпат се осетив во таква ситуација, каде што слушаш гранати, хеликоптери, војници, тенкови. Значи

ДИ: (ndërhyn) Po.

СТ: A kishte ndonjë... a ndryshoi atmosfera... ja, u tha që para asaj gjithçka kishte qenë qetë, marrëdhëniet kishin qenë fqinjësore e miqësore...? (Pyetja e ndërprerë nga treguesi)

ДИ: Po, po. Pra, që kur ndodhi konflikti, një pjesë e konsiderueshme e popullatës nga lagjja Drenoc filluan të shpërngulen në masë të madhe. Ne personalisht kishim familjarë që banonin afër tregut, dhe aty ndenjëm një javë e terë, domethënë kohë pas kohe te axha ynë, por më pas e pamë që konflikti filloi të përkeqësohej, ... të zmadhohej ... vorbulla e dhunës, mund të thuhet, dhe na u desh të braktisim shtëpitë tona e të gjejmë strehë gjetiu. Me sa më kujtohet, shkuam në Maqedoninë lindore, në qytetin e Negotinës, të komunës së Krivollakut. Atje jetuam rreth një muaj. Domethënë pjesën më e madhe e qëndronim atje. Më pas u kthyem në Gostivar. Atje kishim një shtëpi që i përkiste gjyshes sime. Edhe atje ndenjëm afër një muaj e gjysmë. Kjo ndodhte gjatë kohës kur ne nuk të sigurt a duhet të kthehemi në shtëpitë tona në shtëpitë tona, ku shpresonim dhe kërkonim ta vazhdojmë jetën tonë... por, Drenoci, ashtu siç thatë, ishte cak kryesor i dhunës, e ku mund të thuhet se kishte konflikt ushtarak jo të drejtpërdrejtë sepse kishte më tepër post-bllloqe prej ku gjuhej... të shtënat dëgjoheshin aq fortë sa që dukej sikur ndodhnin at brenda hapësirave tona. Pra, unë si fëmijë për herë të parë pashë dhe ndjeva në një situatë të tillë, ku dëgjoja granata, helikopterë, ushtarë, tanke. E tërë kjo po ndodhte në afërsi të drejtpërdrejtë, në një rreze prej 100 – 500 metrash.

СТ: Si e lëshuat shtëpinë? Ju përzuri dikush apo vetë u larguat?

ДИ: (ndërhyn) Jo...

СТ: Në cilin moment ndjetë se ishit të kërcënuar?

ДИ: Ne nuk vendosëm dhe aq lehtë për të lëshuar shtëpi-

сето тоа во непосредна близина од радиус од 100 до 500 метри.

СТ: Како го напуштивте домот? Некој ве избрка ли, насилно ли? Или сами...

ДИ: (се уфрла) Не...

СТ: Во кој момент почувствувавте дека сте загрозени?

ДИ: Значи, ние, ние не се одлучивме толку лесно да го напуштимо нашиот дом, но како што кажав од ден на ден се згол... тензијата се зголемуваше, значи, се повеќе се зголемуваше темпото на испукани истрели, на гранати кои што пагаа во игралиштето каде што игравмо, и во близина има фудбалски стадион, значи тука паднаа неколку гранати, паднаа и гранати каде што игравмо и кошарка во нашето маало. Значи, осетивме дека не сме сигурни во тоа место, повеќе... бидејќи од соседната улица што се наоѓаше на повисоко место, некои куќи беа тотално демолирани од испуканите истрели и гранати и ние осетивме дека опасноста е се поголема и никој не не избрка, ние сами одлучивме дека е подобро да ги напуштиме своите домови. Нормално, си ги зедевме своите лични потреби, ги спакувавме и се иселивме, каде што ги закључивме нормално прозорите, вратите и како што кажав значи наша прва дестинација беше Тетово - Скопје, и од Скопје отидовме за градот Неготино.

СТ: Што... еве, можеш ли да ни опишеш конкретно, се секаваш кој ден беше тогаш? Како се спремавте, што зедевте? Еве, кои работи зедевте со себе?

ДИ: Значи, најосновните. Значи, зедевме по неколку џемпери, фармерке, основно значи работи. Дезодоранс, паста за заби, четка. Оние општи работи што се потребни за хигиена, значи шампон... И така натаму, сега не можам добро да се секавам бидејќи јас не ги спремав тие работи, моите родители ги спремаа, но знам дека со нас понесовме еден до два добри

нè тонè. Por, ashtu siç e përmenda, dita ditës zmadh... tensionet rriteshin, gjithnjë më tepër zmadhohej shpejtësia të krismave, të granatave të cilat binin mbi fushën sportive ku luanim, dhe në afërsi të stadiumit, domethënë këtu ranë disa granata, ranë granata edhe aty ku luanim basketboll në mëhallën tonë. Pra, filluam të ndjejmë që më nuk ishim të sigurt në këtë vend sepse disa shtëpi që ishin një rrugicë më lartë se e jona ishin demoluar krejtësisht nga krismat dhe granatat. Pra, e ndjemë që rreziku po rritej dhe vendosëm më në fund të largohemi. Askush nuk na detyroi me forcë. Vetë ne vendosëm që është më mirë t'i braktisim shtëpitë tona. Natyrisht, i morëm sendet personale me vete dhe u nisëm. E mbyllëm, kuptohet, dritaret, dyert, dhe siç thashë, destinacioni ynë i parë ishte Shkupi prej ku pastaj vazhduam për në Negotinë.

СТ: Çka... A mundesh, ta zëmë, konkretisht të na tregosh çfarë dite ishte ajo? Si u përgatitët? Çka morët? Çfarë sende morët me vete?

ДИ: Pra, i morëm ato më thelbësoret, d.m.th. disa xhupa, pantallona, pra sende themelore. Deodorant, pastë dhëmbësh, brusha. Sendet themelore për higjienë personale, domethënë shampon... Dhe ashtu me radhë, nuk më kujtohen sendet tjera sepse unë nuk i përgatita ato. Prindërit e mi merreshin me atë punë. E di që gjithsej na u bënë nja dy valixhe të plota me gjëra dhe disa sende tjera që menduam se mund të kishin më tepër vlerë, që në rast që hy dikush, në rast të ndonjë grabitjeje, ta kemi me vete këtë vlerë, nëse mund të thuhet ashtu.

СТ: Cila ditë e konfliktit ishte ajo?

ДИ: Tani, nga momenti kur nisi, nga dita e parë, deri dy javë më pas ne qëndruam në shtëpinë tonë. Por, ashtu siç e përmenda dhe më herët, tensioni sa vinte e shtohet dhe gjendja filloi të bëhet e padurueshme, me ato krisma dhe kjo shtrëngatë që po ndodhte, andaj vendosëm që për të gjithë është më e mira të largoheshim prej shtëpisë dhe të shkonim diku ku do të ndjeheshim më të sigurt.

полни куфери, каде што зедовме некои вредни работи во случај некој да влезе, да ограби нешто, да ги имамо со нас таа вредност, ако може да се каже така.

СТ: Кој д'н беше тоа од конфликтот?

ДИ: Значи, откако настана, значи, од првиот ден, значи, ние првите две недели си бевме во... значи, живеевме во нашиот дом, но како што кажав, значи, тензијата се зголемуваше, значи не можеше повеќе да се поднесат тие истрели и таа бура што се дешаваше, ние одлучивме дека е најдобро за сите, мие да го напуштиме домот и да идеме на побезбедно место.

СТ: Во тоа време, значи конкретно, Вашиот дел од населбата под чија припадност беше? Под чија управа?

ДИ: Значи... јас каде што живеам улицата се вика „152“ , ги има 4 - 5 улици од 150 до 154, 155 не сум сигурен дали има. Значи, можам да кажам дека беше поделена. Од една улица до друга, значи беа нашите војници од Армијата на Република Македонија, додека на повисокиот дел од Дреновец, значи, беа припадниците на таканаречената ОНА и УЧК. Значи, ние тоа го знаевме, но добро е што немавме некој судир со нив, во текот кога не излагавме од нашите домови видовме некои војници маскирани. Сеа кои беа, не можев да ги препознаам...

СТ: Не сте сигурни...

ДИ: Не сме сигурни, но ние се трудевме колку што е можно побрзо да го напуштиме местото и да си заминеме што е можно побрзо и побезбедно.

СТ: Ви правеа ли некои проблеми при излегувањето?

ДИ: Значи, нас лично не, но на некои од соседната улица слушнав дека не ги пуштале да заминат, им викале дека се побезбедни да седат внатре...

СТ: Në atë kohë, pra konkretisht, pjesa juaj e lagjes, e kujt ishte, nën kontroll të kujt ishte?

ДИ: Aty ku jetoj unë, emri i rrugës është 152, janë nja 4-5 rru-gica të vogla që përfshijnë numrat prej në 150 – 154, nuk e di në ka dhe 155. Mund të them që ishte e ndarë. Në disa prej rrugicave më të poshtme ndodheshin ushtarët tanë të Armatës së RM-së, ndërsa në ato të mësipërmet ishin pjesëtarët e të a.q. UÇK. Ne këtë e dinim, por mirë ishte që nuk patëm ndonjë përleshje me ta. Në periudhën kur nuk dilnim jashtë shihnim edhe ushtarë të maskuar. Tash, kush ishin ato, nuk mundja t'i identifikoj...

СТ: Nuk jeni të sigurt?

ДИ: Nuk jemi të sigurt... por ne mundoheshim që sa më shpejt të lëshojmë vendin dhe të ikim çast e më parë dhe më sigurt.

СТ: A ju bëri dikush probleme në momentin kur po largoheshit nga shtëpia?

ДИ: Neve personalisht – jo. Por dëgjova se disa nga rrugica tjetër nuk i kishin lejuar të largoheshin. Lu kishin thënë që kishin qenë më të sigurt aty brenda.

СТ: Kush ishin ata? Policia apo ushtria?

ДИ: Epo... nuk e di. Nuk mund ta them me saktësi. E di që disa mbetën, por shumica megjithatë u larguan.

СТ: A ju ndihmoi dikush me këtë rast? Dikush nga fqinjët?

ДИ: Po, po. Harrova ta përmend edhe këtë. Një mik i afërt i babait tim, që sot nuk është i gjallë më. Vdiq nga dita e vetë. Ai kishte veturë të veten. Pra, në atë moment...

СТ: Rom, ishte edhe ai rom?

ДИ: Po, rom edhe ai. Pra, në atë kohë ishte e pamundur të

СТ: Полицијата и војската ли беа тоа?

ДИ: Па не знам... не можам да тврдам, но знам дека некои останаа, а поголемиот дел од улицата се иселија.

СТ: Ви помогна ли некој при тоа иселување? Некои од комшиите?

ДИ: Да, да, значи забраев тоа да го достаам... Значи еден близок пријател од татко ми, значи тој е моментално починат од природнат смрт. Тој имаше сопствено возило. Значи, во тој момент...

СТ: Ром, исто Ром?

ДИ: Ром, исто така Ром. Значи, во тој момент не можевме да најдеме ни такси, ниту еден друг јавен превоз. Единствено тој ни се понуди. Значи, тој отиде до неговиот дом, си зеде свои лични работи и ни кажа за 15 до половина час да си земеме она што ни е нај, нај, неопходно значи. И, ние значи се спремивме, го зедевме тоа што мислиме дека е најпотребно и највредно од нашето семејство, и си... ги стаевме нормално нашиот багаж во неговата кола, и тргнавме во правецот за Скопје каде од таму со автобус заминавме после за Неготино.

СТ: Очекувавте ли нечија друга помош, значи во моментот? Што не ја добивте, а ја побаравте.

ДИ: Искрено во тој период, значи каде што живеев јас, во таа улица, не видов ниту еден сосед надвор да седи, бидејќи како што кажав истрелите беа постојани и никој не би се осмелил да седи на балкон или на улица да седи да праи муабет. Значи јас и да сакав да ги побарам, тоа, тоа што се случуваше никој не ни беше достапен, значи ете што се вика Господ ни го пратил овој сосед што со кола ни се понудил да нè однесе до Скопје и нормално тоа ја секоаш ќе се сеќаам и ќе му бидам благодарен.

gjeje ndonjë taksii apo mjet tjetër transporti publik. I vetmi ai na u ofrua për ndihmë. Pra, ai shkoi në shtëpinë e tij dhe u kthye me disa gjëra të tij personale dhe na tha që për nja 15 – 30 minuta të jemi gati me sendet më të nevojshme dhe më të vlershme për familjen tonë. Pasi u bëmë gati, i ngarkuam valixhet në veturën e tij dhe u nisëm për në Shkup. Prej Shkupit për në Negotinë udhëtuam me autobus.

СТ: A pritnit ndihmë edhe nga dikush tjetër, në ato çaste? Ndhimë që e kërkuat, por nuk e morët?

ДИ: Sinqerisht në atë periudhë, aty ku jetoja unë, në atë rrugë, nuk pashë asnjë fqinj të rijë jashtë, sepse siç e përmenda më herët të shtënat nga armët ishin permanente dhe askush nuk mund të guxonte të rinte në ballkon ose në rrugë dhe të bënte muhabet. Pra, edhe po të doja të kërkoj ndihmë, nuk kisha se nga kush e merrja, askush nuk ishte në dispozicion, pra, ashtu siç thonë Zoti na e pat dërguar këtë fqinj tonin që të na ndihmojë me veturë e të na dërgojë deri në Shkup, prandaj gjithmonë e kujtoj dhe i jam falënderues.

СТ: Më trego diçka konkrete për vendin ku e kaluat... (treguesi e ndërpret pyetjen)

ДИ: Në Negotinë, në fshatin Krivollak...

СТ: (pyetja vazhdon) Pse mu aty?

ДИ: Paj... meqë kishte zëra se përreth Tetovës, përfshirë edhe Gostivarin konflikti mund të përhapet. Ndërsa ju e dini se Gostivari është vetëm 25 km larg Tetovës. Pra, ne menduam se sa më larg të ishim nga qendra e konfliktit, nga burimi i problemave, aq më të sigurt do të ishim. Prandaj u përcaktuam për Maqedoninë lindore, ku kemi edhe disa farefis më të largët, por më duhet ta them se na pranuan shumë mirë. Është e vërtetë që në Maqedoninë lindore njerëzit janë shumë më të varfër, shumë degë industriale atje dësh-tuan dhe falimentuan, por mund ta them me gojën plot se pop-

СТ: Еве конкретно нешто за местото каде што го поминавте...(нараторот го прекинува прашањето)

ДИ: Во Неготино, во селото Криволак...

СТ: ...(прашањето продолжува) Зашто баш таму?

ДИ: Па бидејќи се ширеше гласини дека покрај Тетово, значи може да се направи исто така конфликт и во Гостивар, а вие многу добро знаете дека Гостивар и Тетово ги дели само 25 километри. Значи ние бевме сигурни, значи ние мислевме дека е посигурно и побезбедно да се оддалечиме од повеќе километри од самиот проблем, од каде што извира, и се одлучивме за источна Македонија, каде што имаме подалечни пријатели, но мора да истакнам дека многу добро не прифатија. Вистина дека во источна Македонија луѓето се многу посиромашни, многу индустрии таму се пропаднати, но мора да кажам дека дефинитивно најтоплиот народ припаѓа во источна Македонија каде што без разлика дали беа Роми или Македонци, доброволно се нудеа да одиме во нивните домови, нон стоп не прашуваа како сме, дали се чувствуваме безбедно, значи сите ни ја дадоа потполната поддршка што ни беше потребна за ние да бидеме прифатени во таа нова средина. Значи можам да кажам многу добро... доста добро се прилагодивме, пред сè имав 12 години, значи сеуште не знаев што се дешава, значи јас уште бев дете и за мене баш тоа беше како екскурзија, значи промена на место, нови пријатели и нормално си почнавмо фудбал, дружење, по маала играјне. Значи можам да кажам дека тој период воопшто, и во тој момент заборавив дека што се случува во Тетово. Но откако навечер ќе се вратев каде што престојувавме, ќе пуштевме вести и приказните почнуваа: „Во Тетово се случи тоа, се случи...“. Значи, ние бевме во тек што се случува, значи посебно во нашата мила населба Дреновец.

СТ: Тие вести, еве како што велевте, им верувавте ли, ги

ulli më ishin mikpritës e bujarë gjendet në Maqedoninë lindore, pavarësisht nëse ishin romë apo maqedonas. Vinin vullnetarisht e na ofronin strehë, na pyetnin vazhdimisht se si ndjeheshim, a ndjeheshim sigurt, a kishim nevojë për diçka... na u dha përkrahja e duhur për t'u adaptuar sa më lehtë dhe shpejt në atë mjedis të ri. Domethënë mund të them se shumë mirë... mjaft mirë adaptoheshim. Meqë unë isha relativisht i vogël, vetëm 12 vjeç, dhe nuk e kisha krejt të qartë se çfarë po ndodhte, mu duk si një lloj ekskursioni, ndërrim vendi, shokë të rinj, dhe përsëri filluam të luajmë futboll, shoqëri, loja në mëhallë. Mund të them që në atë periudhë dhe në këtë moment harrova se çfarë po ndodhte në Tetovë. Por, kur kthehesha në mbrëmje në shtëpinë në të cilën banonim, i lëshonim lajmet dhe tregimet fillonin: "Në Tetovë ndodhi ajo, nodhi...". Domethënë, dëgjonim se ka ndodhur kjo ose ajo në Tetovë dhe mallëngjeheshim, posaçërisht për lagjen tonë të dashur të Drenocit.

СТ: Ato lajme, ashtu siç thoni, a u besonit ju atyre? A i mernit për të njëmendta?

ДИ: Epo... mediumet zakonisht ishin të një zëri. Pra, i përcillnim lajmet në më shumë medime, dhe shumica prej tyre deklaroinin që në Tetovë ende nuk ishte e sigurt për t'u kthyer dhe për ta vazhduar jetën në këtë rajon. T'ju them të drejtën, ne dëgjoheshim me disa nga familjarët tanë, sepse siç thashë, kishim edhe të afërt në Tetovë, si axha apo hallat e mia që vazhduan të qëndrojnë në Tetovë, mbanin kontakte me ne, përmes telefonit dhe ne kishim informata të drejtpërdrejta se çfarë po ndodhte në Tetovë... ata na i konfirmonin ato informata që akoma nuk ishte sigurt për t'u kthyer atje... ata vetë jetojnë pak më larg lagjes Drenoc, aty diku afër qendrës së qytetit, dhe mendoj që ishin më të sigurt se ne, por natyrisht që i dëgjonin kris... të shtënat, tanket të cilët lëviznin nëpër qytet, që shkonin për në kalanë dhe ashtu me radhë.

СТ: Pra, ata ju informonin pandërprerë lidhur me gjendjen

прифаќавте ли здраво за готово?

ДИ: Па медиумите најчесто беа едногласни. Значи, во повеќе медиуми ги следевме, ги следевме вестите. Значи, поголемиот дел изјавуваа дека Тетово сеуште не е безбедно место, каде што луѓето можат да се вратат или можат да продолжат да живеат во тој крај. И искрено и ние се јавувавме, бидејќи како што напоменав имав, имаме исто така блиски роднини во Тетово, значи имаме.. имам чичко, неколку тетки и често контактиравме и тие ни ги потврдуваа тие информации дека во тој период не беше безбедно да се живее, но бидејќи тие живеат малце поодалечено местото Дреновец, населбата Дреновец... тие живеат некаде центарот на градот, значи можам да кажам дека тие беа побезбедни, но ги слушаа тие пукотници, тенкови што се движат по градот, што идеја за Кале и така натаму.

СТ: Значи, они нон стоп ве информираа за вашата... [куќа]?

ДИ: Значи можам да кажам во текот на неделата два до три пати се слушавме телефонски.

СТ: Се вративте ли, некој од вашата фамилија?

ДИ: После..

СТ: [...] период дома за да провери..

ДИ: Да, да. Откако заминавме во Неготино, после две недели се врати татко ми, да провери дали нашиот дом е безбеден, да не е уништен, да не провалил некој или да не украде нешто, но фала му на Господ сè беше ОК, како што оставивме, така најдовме. Значи сè беше ОК, некои од соседите што останаа сеуште беа туека, некои се враќаа, некои доаѓаа и си заминаваа... Значи горе-доле, куќата каде што живеам ја, во нашата улица не беа оштетени.

атје, dhe për shtëpinë tuaj?

ДИ: Mund të them që gjatë javës dëgjoheshim dy-tri herë me telefon.

СТ: A u kthye dikush nga familja juaj?

ДИ: Pas...

СТ: [...] një periudhe për të parë...

ДИ: Po, po. Mbasi shkuam në Negotinë, pas dy javësh u kthye babai im për të parë nëse shtëpia ishte në rregull, se nuk është e shkatërruar, të mos ka thyer dikush dhe ka vjedhur diçka, por falë Zotit gjithçka kishte qenë mirë. Si e lamë ashtu e gjetëm. Domethënë gjithçka ishte në rregull. Disa nga fqinjët akoma ishin aty, disa të tjerë ktheheshin, të tretët vinin për të parë gjendjen dhe largoheshin prapë... Në përgjithësi, shtëpitë në pjesën tonë të lagjes megjithatë mbetën të padëmtuara.

СТ: Më trego, kur u kthyet, për të parën herë, si ndjeheshe? A ishte gjithçka në shtëpinë tuaj ashtu si e kishit lënë?

ДИ: Po, shtëpia ishte si e lamë. D.m.th. nuk kishte dëme, përveç garazhit i cili ishte goditur nga disa plumba, pra kishte nja 4-5 plumba në derën e përparme të garazhit. Megjithatë, kur u ktheva, shihja plumba të paplasur dhe vinte era e barutit dhe kjo më frikësonte. Gjithandej vinte era e barutit, ende ishte e pranishme, domethënë era e barutit. Nuk mund të them që ishte si më parë... kishte...

СТ: Çfarë dite ishte, a të kujtohet?

ДИ: Nëse e mbaj mend mirë, ishte fundi i gushtit. E di që duhej të vazhdoj në klasë të tetë, d.m.th. kisha 13 vjet, për 14. Unë u regjistрова në shkollë më herët, pra që në moshën 6 vjeçare, prandaj edhe kam kryer më herët shkollën, një vit. Edhe një pjesë e madhe e shokëve të mi në atë kohë nuk ishin në Tetovë. Disa

СТ: Еве кога се вративте, какво ти беше, значи првото чувство... првин дали дома беше како што оставивте?

ДИ: Да, значи куќата ми беше сè како што беше, значи немаше никакви, никаква оштета, меѓутоа малце гаражата беше потфатена од некои си истрели, значи едно 4-5 добри дупки имаше во предната врата од гаражата, меѓутоа кога се вратив, можам да кажам дека ме исплаши неиспукани метаци, значи се уште се осеќаше на барут. Сеуште се осеќаше дека сè уште е присутно, значи мирисот на барутот на... не можам дека беше како порано, но беше присутно...

СТ: Кој ден беше тоа, памтиш ли?

ДИ: Ако добро се сеќавам тоа беше крајот на август. Знаам дека тогаш требаше да продолжам осмо одделение, значи веќе ги имав 13 години за 14. Бидејќи јас и порано се запишав на 6 години, затоа сеа и порано завршувам, една година. Се сеќавам беше крајот на август каде што јас требаше да продолжам 8 одделение. Значи, поголемиот дел од моите пријатели исто не биле во текот на тој период во Тетово. Некои биле дури надвор од Македонија, во Србија кај своите блиски роднини. Но, видов кај пријателите дека се уште влијае, владее тој страв дека може нешто повторно да се случи. Значи, откако се вративме ние не продолживме во нашето основно училиште Братство Миѓени, значи тоа го знаеја сите и цела јавност дека ние каде што учевме се наоѓаше тоа училиште во албанска населба - Цетинска, познато е тоа, и ние сакавме значи, во тој период, бидејќи сè уште беа раните живи, не сакавме да допреме до тие места каде што сигурно би можело да настане некој конфликт помеѓу македонските и албанските ученици и затоа одлучивме да ја продолжиме својата училишна настава во средното училиште „Економско“ каде што во почетокот, првите две недели не ни отстапуваа, значи простории, но со интервенција на Општината и Министерството за образование успеавме да ги убедиме и да продолжиме со нашата настава според образовната програма.

bile kishin dalë edhe jashtë Maqedonisë, në Serbi te familjet e tyre dhe të afërmit. Por e vëreja te shokët se frika ende mbizotëronte për atë se prapë mund të ndodhte diçka. Pra, mbasi u kthyem ne nuk vazhduam në shkollën tonë fillore Bratstvo-Migjeni... këtë e dinin të gjithë, i tërë opinionin se atje ku mësonim ne, ishte lagjja e famshme shqiptare me emrin Cetinska, kjo është e njohur, dhe ne nuk dëshironim në atë kohë të ndodhemi aty sepse plagët ishin ende të freskëta, nuk dëshironim të jemi aty ku me siguri mund të ndodhte ndonjë zënkë apo konflikt ndërmjet nxënësve maqedonas dhe shqiptarë, prandaj vendosëm të vazhdojmë me shkollën në lokalet e shkollës së mesme ekonomike, ku në fillim, dy javët e para nuk na jepej hapësirë, nuk liroheshin klasa... por me intervenim të komunës dhe Ministrisë së Arsimit ia arritëm t'i bindim dhe të kështu të vazhdojmë me mësimet sipas plan-programit.

СТ: Dhe, si ishte ndjenja kur erdhe në shtëpi për të parën herë? A u gëzove?

ДИ: Natyrisht. Nuk ka ndjenjë më të mira se sa të ndjehesh në shtëpinë tënde. Në atë periudhë unë ndërrova 2-3 shtëpi, ku padyshim na ofronin..., domethënë arritën të ndjeheshim si në shtëpi, por askund nuk mund të jetë më mirë se sa në shtëpinë tënde. Prandaj, u ndjeva i lumtur. Vendi duhej paksa të ajroset, meqë kishte kohë që kishte ndenjmur mbyllur, e pastruam... por, nuk mund të them që pata ndonjë problem me adaptimin, gjithçka që duhej e rregulluam. Gjërat themelore si rrymën, ujin, etj. i riaktivizuam, transferimi i mobiljes... Gjithçka u kthye ashtu siç ishte edhe më parë.

СТ: D.m.th. në fund të fundit të erdhi mirë që u ktheve në shtëpi.

ДИ: Po, shumë bile.

СТ: Atë kohë, pra, derisa ishe në Negotinë, në Krivollak dhe në Gostivar, a u takove me persona të tjerë të shpërngulur, a kishit

СТ: И како беше чувството првпат кога дојде дома, значи? Се израдува ли..?

ДИ: Нормално. Нема ништо подобро од чувството како што се чувствуваш дома. Значи, јас во тој период променах две до три куќи, каде што нормално тие ни ја понудија, значи нè напраеја да се осеќаме како да сме дома, меѓутоа чувството од дома никогаш не може да биде исто. Но, сепак кога се вративме дома знаевме дека сме во нашиот дом. Се осеќав среќен, нормално и требаше малце да се излуфтира местово, не било и бајаги време отворено, малце и прашина да се исчисти. Значи можам да кажам дека немавме никаков проблем да се прилагодиме кон својот дом, тоа сè што беше потребно, сè си го средивме. Тие општи потреби, значи струјата беше вклучена, ја вративме струјата, водата, оние основни работи, мебел пренесување. Сè што како порано, сè да биде ко порано.

СТ: Значи, сè на сè ти беше драго што ете конечно се врати...

ДИ: Многу драго ми беше.

СТ: Тоа време, значи, додека беше во Неготино, во Криволак и во Гостивар на кратко, дали се сретна со други некои раселени лица, имаше контакти?

ДИ: Да, значи, убаво што ме прашавте ова прашање, значи, кога бевме во Криволак, значи во селото во близина на Општина Неготино, ја бев многу изненаден бидејќи имаше многу, многу луѓе од градот Гостивар кои што исто така биле исплашени дека конфликтот може да се пренесе и во нивниот град. Ааа, каде што и тие беа преселени во Неготино, значи доста пријатели имав што познавав од таму, бидејќи мајка ми е од Гостивар и често, поголемиот дел од детството го проаѓав и во Гостивар и така да тоа беше и главен фактор што поголемиот дел ми беа од Гостивар [другарите], секако дека

kontakte?

ДИ: По. D.m.th. mirë që më pyetët për këtë. Kur ishim në Krivollak , pra në fshatin afër komunës së Negotinës, unë u ndjeva shumë i befusuar meqë takova shumë njerëz nga qytetit zë Gostivarit të cilët po ashtu ishin të frikësuar se mos transferohej konflikti në qytetin e tyre. Aty kur ishin shpërngulur në Negotinë, domethënë kishte mjaft miq e shokë që i njihja, sepse nëna ime është nga Gostivari dhe një pjesë të madhe të rinisë time e kam kaluar atje, dhe ishte edhe shkaku më i madh që pjesa më e madhe e shokëve që i pata atje ishin pikërisht nga Gostivari, natyrisht që u njoftova edhe me të tjerë, nga Negotina, dhe nuk pata asnjë problem rreth përshtatjes me ta dhe me vendin. Derisa ishim në Gostivar, pra, kjo ndodhi kur u qetësuan tensionet, pra edhe ne nga Tetova edhe ata të Gostivarit u kthyen nëpër shtëpitë e veta. Shoqërimi ynë vazhdoi me të njëjtët persona. Por, kishte edhe tetovarë që po qëndronin në Gostivar, sepse është traditë, para së gjithash te familjet rome që t'i japin e marrin vajzat ndërmjet njëri-tjetrit, të bëjnë martesë, d.m.th. Tetova me Gostivarin janë thujse si një qytet. Shumica e familjeve rome janë të lidhura në këtë relacion, Gostivar-Tetovë, prandaj ata që ishin nën ndikimin direkt të konfliktit, u vendosën një kohë në Gostivar.

СТ: Në Krivollak... edhe atje ju pranoi familje rome?

ДИ: Po, po.

СТ: Nga perspektiva e sotme, d.m.th. a të duket diçka e gabuar nga ajo kohë, a je penduar për diçka? A do të kishe bërë diçka ndryshe? A mendon sinqerisht që njerëzit tu ishte dashur të veprojnë ndryshe?... (Treguesi nis me përgjigjen para se te përfundojë pyetja)

ДИ: Sinqerisht, kur u ktheva, d.m.th. mbasi i qetësua gjendja, kishte orë policore, d.m.th. pas një ore të caktuar nuk guxonim të dalim jashtë, natyrisht për shkak të sigurisë sonë. Edhe ajo mbaroi. Por ne akoma e kishim atë frikë, mund të thuhet, që nuk guxonim

запознав и од таму [Неготино], и немав никаков проблем за прилагодувањето. Додека, кога бевме во Гостивар, значи тоа се случи откако се смирија тензиите, значи нормално и ние од Тетово и тие самите од Гостивар си се вратија во Гостивар во своите домови. И значи нашата дружба продолжи со истите деца. Но, имаше тетовчани исто така кои што престојуваа во Гостивар, бидејќи традиција е Гостивар - Тетово, пред сè зборувам од ромските семејства, да даваат ќерки, да зимаат, Гостивар - Тетово, речиси е како еден град. Значи, повеќето ромски семејства се поврзани со Гостивар - Тетово, и тие, значи што беа во директен контакт со конфликтот, престојуваа одреден период во Гостивар.

СТ: Во Криволак, исто така ромска фамилија ве прими?

ДИ: Да, да.

СТ: Сега од оваа перспектива, значи, ти изгледа ли нешто погрешно од тогаш, се каеш ли за нешто? Би направил ли нешто поинаку? И искрено сметаш дека твоите би требало да постапат поинаку? [Нараторот започнува со одговорот пред да заврши прашањето]

ДИ: Искрено, кога се вратив, значи, периодот кога се смирија тензиите, имаше полициски час каде после тој одреден период не смеевме да излагаме надвор, поради нормално нашата безбедност. Тоа заврши. Но ние сеуште го имавме тој страв, може да се каже, дека не смееме да излагаме. Значи, навечер не смееме да излагаме да не ни се случи нешто. Морам, морам да признаам дека се случуваа одредени конфликти помеѓу македонската припадност и албанската, каде што најчесто имаше делови во Тетово каде што не смееше да се збори македонски јазик, значи лично не мене, но на моите пријатели им се случило...

СТ: Пријатели Роми?

të dilnim. Pra, në mbrëmje nuk guxonim të dalim jashtë duke pasur frikë se mund të na ndodhte diçka. Më duhet ta pranoj që kohë pas kohe kishte konflikte ndërmjet palës maqedonase dhe asaj shqiptare... kishte pjesë të caktuara në Tetovë ku nuk guxohej të flitej maqedonisht... mua nuk më ka ndodhur kjo personalisht, por disave nga shokët e mi, po. (Fjalja ndërpritet nga intervistuesi për shkak të sqarimit të mëtejshëm)

СТ: Shokë të nacionalitetit rom?

ДИ: Po, romë, të flasin maqedonisht, dhe ata i kishin zënë, kishte pasur një konflikt të vogël, u kishin thënë "Ju nuk guxonit të flisni maqedonisht këtu, është e ndaluar". Dhe më së shpeshti, ndonjëherë kaluan mirë, por ndonjëherë ndodhte ndonjë rrahje. Kuptohet, ishte ende herët, dhe tensionet akoma nuk ishin zbutur deri në fund. Palët (mendohet në të dyja të përfshira në konflikt) akoma ishin shumë të ndjeshme, dhe duhej të kalonte edhe shumë kohë për t'u tejkualuar ato diskriminime dhe paragjykime, të kthehet kjo jetë e vjetër, e njohur dhe e mirë midis të gjithë etniteteve.

СТ: D.m.th. problemet ekzistonin, konkretisht...?

ДИ: Po, kishte.

СТ: Me popullatën shqiptare?

ДИ: Po, por problemi ynë ishte që ne, romët, pjesa më e madhe e romëve, mësojnë në maqedonisht, dhe ne përkrah gjuhës rome e shfrytëzojmë edhe maqedonishten si gjuhën e dytë amtare. Dhe ne në kohën e lirë me shokët tanë romë përkrah gjuhës rome edhe e shfrytëzojmë gjuhën maqedonase. Por, në atë periudhë, mund të them, tre deri në pesë muaj, jo që ishin dhe aq të frikësuar, por e ndjenim se kur flisnim maqedonisht na shihnin ndryshe, d.m.th. "shihni këta romët, nuk flasin gjuhën e tyre por maqedonisht..."

ДИ: ... Да, пријатели Роми, да зборат македонски јазик, и тие ги засегнале, имало малце конфликт, и им забранија: „Вие не смеете да зборите македонски јазик, овде е забрането да се збори“. И најчесто, некогаш добро проаѓале, но некогаш се случувало и до некои си тепачки. Нормално, значи тоа сè уште беше рано, сè уште беа многу ранливи и требаше време да се надминат овие дискриминации, предрасуди, за повторно да се врати она старо, познато, добро живеење помеѓу сите етникуми.

СТ: Значи, постоеја проблеми, конкретно..

ДИ: Постоеја.

СТ: .. со албанската популација?

ДИ: Да, но нашиот проблем беше што, ние Ромите значи, поголемиот дел од Ромите учат на македонски јазик и значи ние покрај ромскиот јазик, втор мајчин јазик ни е македонскиот јазик. И ние во слободно време со нашите пријатели Роми покрај ромскиот го користиме македонскиот јазик. Но во тој период, можам да кажам, три до пет месеца, значи, стриктно не дека бевмо уплашени, но осеќавме кога зборевме македонски нè гледаа со подруги очи. Значи, „види ги Ромиве, не зборат на својот јазик, зборат на македонски.“ Значи имаше еден вид на мржња, зашто да збориме на македонски јазик.

СТ: Каков беше односот со делот на ромската популација која учи на албански јазик, на турски јазик?

ДИ: Токму тоа беше проблемот... Значи, можам да кажам дека ние Ромите бевме поделени на два дела: Значи, оние што студираат на ма...што студираат...(се смее) оние што учат на македонски јазик беа подобро прифатени од македонската припадност, но оние што учат на албански јазик, значи зборам за населба Теке, многу позната во Тетово, таму поголемиот дел од Ромите зборат албански, и албански учат, значи они

СТ: Si ishte relacioni me pjesën e popullatës rome e cila mësonte në gjuhën shqipe, ose turke?

Di: Mu aty ishte problemi. Pra, mund të them që ne romët ishim të ndarë në dy pjesë: Pra, në ata që studiojnë në ma... që studiojnë! (qeshet), që mësojnë në maqedonisht e që pranoheshin më mirë te pala maqedonase, dhe të tjerët që mësonin në gjuhën shqipe, domethënë flas për lagjen e Teqesë, ku shumica e romëve flasin dhe mësojnë në gjuhën shqipe. Domethënë ata pranoheshin më mirë nga shqiptarët, pra mund të them që ne romët ishim të ndarë në dy pjesë të qytetit, Në një qytet mbisundon përkatësia kombëtare maqedonase dhe në qytetin tjetër mbisundon përkatësia kombëtare shqiptare. Ne ishim të ndarë. Ne jemi një popull i tillë që nuk duam të anojmë nga njëra ose pala tjetër, por kushtet ishin të tilla që na detyruan ta bëjmë një gjë të tillë, pra t'u përshatemi fqinjëve tanë, mjedisit ku jetojmë. Kjo te unë megjithatë nuk ndodhi, për fat të keq, sepse ashtu siç thashë, në lagjen time jetojnë edhe maqedonas edhe shqiptarë; raportet e mia me të dyja palët ngelën të njëjta, d.m.th. këdo që të takoja e përshëndetja: "Çka po bëni, si jeni...?", pra, mbajta atë raportin e përditshëm të komunikimit. Por, për fat të keq, disa pjesëtarë të nacionalitetit rom e kishin patjetër... dhe nuk dëshironin t'i zgjonin ato ndjenja edhe ashtu të freskëta të konfliktit dhe urrejtjes që ekzistonte në mes maqedonasve dhe shqiptarëve.

СТ: D.m.th. marrëdhëniet ndërmjet jush, romëve, që mësonin në shqip respektivisht maqedonisht... kishte pra keqkuptime, mosmarrëveshje, vërejtje...?

DI: Epo, jo bash mosmarrëveshje, por...

СТ: Dhe, a shoqëroheshit ndërmjet? A ka dikush që...?

DI: D.m.th. problemi është që, ashtu siç e përmenda, pjesa më e madhe e romëve mësojnë në gjuhën maqedonase. Ata që jetojnë në Teqe mësojnë në gjuhën shqipe. Kishim probleme në komunikim. Më shpesh kur luanim futboll, ata thjeshtë flisnin vetëm

беа подобро прифатени од албанската припадност и значи можам да кажам дека ние Ромите бевме поделени на два дела од градот, во едниот град, во едниот град значи доминира македонската национална припадност, и во другиот град каде што доминира албанската национална припадност. Ние бевме поделени. Значи, ние сме таква нација, не ни сакаме, ние не сакаме да превземаме страна, нечија страна, но условите не принудиле на тоа. Значи, да се прилагодиме спрема нашите соседи, спрема нашата средина. Но за жал, кај мене тоа не се случуваше, бидејќи како што кажав, во мојата населба живеат и Албанци и Македонци, мојот однос остана и ќе остане како што беше, значи нормално, кога ќе ги виде, ќе ги поздравев: „Што праете? Како сте?“, она нормално поздравување, секојдневно. И како со Македонците, така и со Албанците. Но, за жал некои од мојата ромска припадност мораа, значи не беа принудени, но не сакаа да ги разбудат тие конфликти, таа мржња што га имаше меѓу македонска и албанска припадност.

СТ: Значи, односот помеѓу вас Ромите кои учат на албански и Ромите кои учат на македонски... имаше некои препукувања, недоразбирања, замерки?

ДИ: Па, не за замерки, но...

СТ: И дали се дружевите воопште? Дали има некој..?

ДИ: Значи, проблемот е што, као што наговестив, Ромите, поголемиот дел од Ромите учат на македонски јазик. Оние Роми кои што живеат во Теке и учат на албански јазик, имавме проблем во разбирањето. Најчесто кога игравме фудбал, тие стриктно збореа само албански јазик. Јас за жал живеам во Дреновец, па албански знам два - три збора, и не можев никако да се разберам со нив. И најчесто викав: „Па добро бе, знаете македонски, може да зборите на македонски“, но тие стриктно беа насочени да си зборат на албански јазик и никако не можевме да се разбереме, дали за фудбал, било за шо,

нë shqip. Unë, për fat të keq, jetoj në Drenoc dhe di vetëm nja dy-tri fjalë në gjuhën shqipe dhe assesi nuk mundesha të merrem vesh me ta. Shpesh u thosha: “Po mirë de, ju dini maqedonisht, mund të flisni në maqedonisht”, por ata edhe më tej vazhdonin të flasin vetëm në shqip dhe shpesh nuk mund të merreshim vesh, për futboll ose për gjithçka. Por tani, me kalimin e kohës kujtoj që gjërat janë përmirësuar. D.m.th. përveç gjuhës maqedonase që është zyrtare, tani përdoret edhe gjuha shqipe. D.m.th. punët janë shumë më mirë sot. Ka komunikim më të mirë ndërmjet grupeve të ndryshme etnike në vend. Edhe bashkëjetesa është përmirësuar dukshëm në krahasim me gjendjen para 10 vitesh. Por, duhet të kuptohet një gjë. Në çdo rajon ku ka pasur periudha krize dhe konflikte, është dashur kohë që gjërat të kthehen në normale. Por, brenda kësaj periudhe dhjetëvjeçare shumë gjëra kanë ndryshuar. Të dyja palët ishin të kënaqura, domethënë nuk kishte fitues apo humbës në këtë konflikt. Pra, për gjithçka që u morën vesh po zbatohet. Respektohen vlerat kulturore, festat e përkatësive të ndryshme etnike. Mund të them që në Tetovë, megjithatë, ka një harmoni të... ka një harmoni të frymës multietnike, ku respektohen të gjitha vlerat e komuniteteve të ndryshme etnike.

СТ: D.m.th. je i kënaqur nga gjendja aktuale?

ДИ: Sinqerisht t’ju them, sepse ashtu siç e përmenda edhe në fillim, unë isha student në UEJL (Universitetin e Shtulit) dhe e dini që ata u përmbahen standardeve evropiane. Dekani i administratës publike, ne e nisëm iniciativën Studentë romë në Shtul, ku, me mbështetje të rektorit të vet universitetit, kishim përkrahje ta manifestojmë ditën ndërkombëtare 8 prill. Domethënë këtë ditë merreshin me historinë të romëve, statusin e romëve dhe pastaj kishte koktej. Domethënë ne i ftuam të gjithë dekanë dhe rektorin, edhe vet rektori mbajti një fjalim për rëndësinë që i jepet në vet universitetin, sa ka studentë të diplomuar, çfarë suksesi ka. Sinqerisht, për mua ishte nderim dhe kënaqësi që më mundësuan... në atë ditë të rëndësishme për neve, 8 prill – dita ndërkombëtare e romëve, ku na treguan se jemi pjesë e atij komuniteti, ashtu që

значи. Но, сега со текот на времето, работите се променија кон подобро. Значи, покрај нормално македонскиот јазик кој што е и официјален, значи се користи албанскиот јазик. Значи, сега работите се многу подобри, многу подобра комуникација има помеѓу сите етнички припадности, многу подобар соживот, за разлика од пред десет години, како што напоменав. Но, треба да се сфати една работа. Значи, во секој регион каде што имало кризен период, потребно е време за да се вратат работите во нормала. Но, можам да кажам, периодов пред десет години и периодов од сега, значи денешниов период, многу работи се променија. Значи, двете страни беа задоволени, значи немаше победници и губитници во овој конфликт. Значи, сè што се договорија се почитува, се почитуваат сите културни вредности, се почитуваат сите празници на етничките припадности. Можам да кажам дека во Тетово има хармонија на... има хармонија на мултиетнички дух, каде што се почитуваат сите вредности на етникумот.

СТ: Значи задоволен си од денешната ситуација?

ДИ: Искрено, бидејќи како што напоменав од почетокот, ја бев студент на Штуловиот универзитет, знаете дека тие се придржуваат кон европските стандарди, деканот на јавна администрација, ние покренавме иницијатива Ромите студенти во Штул, каде што со поддршка нормално и од ректорот на самиот универзитет, имавме поддршка да го одбележаме меѓународниот ден 8 Април. Значи во тој ден ние имавме историјата на Ромите, статусот на Ромите и после тоа имаше коктел. Значи ние ги повикавме сите декани и ректорот, каде што самиот ректор држеше говор за значењето на... кој го даамо ние за самиот универзитет, колку дипломирани студенти има, каков успех има. Значи, ја искрено, ми беше чест и задоволство што ми овозможија на... за тој доста значаен ден за нас, 8 Април - Меѓународниот ден на Ромите, каде што ни дадоа важност дека и ние сме дел од ова општество, и дека и ние веќе почнуваме да го развиваме тој академски живот на... во ова општество.

edhe ne filluam ta zhvillojmë atë jetë universitare-akademike në këtë shoqëri.

ST: D.m.th. ti mendon se situata sot është shumë më e mirë se që ishte?

DI: Po, po.

ST: Po romët a fituan diçka më tepër, pra, me Marrëveshjen Kornizë?

DI: Po, po. Mund të them që me Marrëveshjen Kornizë përveç shqiptarëve fituan edhe përkatësitë tjera etnike, d.m.th. ato më të voglat, në mesin e të cilave është edhe komuniteti rom. Mund të them lirisht që para kësaj kohe, numri i romëve që punonin nëpër institucione publike numëroheshin me gishta. Por, me Marrëveshjen e Ohrit dhe me dekadën rome të cilën e ratifikoi Qeveria e RM-së, pjesëmarrja e romëve në krijimin e politikave të vetë qeverisë është më e madhe, por edhe në [...] Pra, numri po rritet vazhdimisht, mund të them që ka... nuk numërohen më me gishta. Ka studentë të rinj të përkatësisë etnike rome, studentë të diplomuar, në lëmenj të ndryshëm dhe besoj që nesër ata do të jenë në gjendje ta ofrojnë profesionalizmin dhe kualifikimet e tyre, dhe në se do të isha pyetur se ku në Ballkan romët do të ndjeheshin më të sigurt dhe ku i respektojnë më shumë, do të kisha thënë padyshim në Maqedoni, sepse vetëm në kushtetutën e Maqedonisë romët njihen si nacionalitet, si përkatësi etnike, ku çmohen vlerat e tyre nacionale dhe kulturore. Dhe patjetër më duhet... më duhet ta theksoj se unë e çmoj këtë para çdo gjëje tjetër, dhe mendoj... dhe shpresoj se gjërat edhe më tej do të shkojnë kah përmirësimi. Jo që tani kushtet janë të këqija, por unë shpresoj se fëmijët e mi do të vijne në një kohë kur do të munden më lehtë t'i tregojnë, këtu mendoj para së gjithash në punësim, sepse në kohën e sotme është shumë vështirë të gjesh punë, edhe ti e di, por shpresoj se kjo periudhë do të tejkalohet, se Maqedonia do të lëvizë kah integrimi për në NATO dhe BE.

СТ: Значи, ти мислиш дека, ете, денеска ситуацијата е далеку подобра, одошто беше...

ДИ: Да, да...

СТ: ...И добија ли Ромите нешто повеќе, ете, со Рамковниот договор?

ДИ: Да, да... па можам да кажам дека со Рамковниот договор покрај Албанците добија и другите етнички припадности, значи од помалите заедници, меѓу нив која е и ромската заедница. Значи, до пред тоа време, можам да кажам дека на прсти можеа да се бројат Роми кои што работат во јавни институции. Но, со Охридскиот Рамковен договор и со Ромската декада која што ја ратификувала Владата на Република Македонија, Ромите повеќе влијаат во креирањето на политиката на самата влада, но и во [...]. Значи, бројот одвреме навреме се зголемува, можам да кажам дека има... не можемо више на прсти да ги броемо, ги има во голема маса млади ромски студенти, дипломирани студенти, во повеќе области, каде што можат да ја покажат својата стручност и потенцијалност и мислам дека доколку би се прашал каде Ромите се чувствуваат најбезбедно, и каде се почитуваат најмногу правата во регионов, мислам во Балканов, би ја избрал Македонија, каде што единствено во Уставот на Република Македонија ромскиот народ е признат како националност, како етничка припадност, каде што ги ценат нивните културни и морални вредности. И морам, морам да истакнам дека јас тоа го ценам пред сè, и мислам дека работите, се надевам, дека ќе идат кон подобро. Не дека сега се лоши, но се надевам дека моите деца ќе дојдат во време кога ќе можат повеќе да ги искажат своите квалитети, пред сè мислам за вработувањето, бидејќи во денешниов период е многу тешко да се вработиш, знаеш и ти самиот, но се надевам дека тој период ќе се преброди, дека Македонија ќе чекори кон интеграција кон ЕУ и НАТО.

СТ: Për momentin ti je i papunë, domethënë...

ДИ: Po, ashtu është.

СТ: A je ballafaquar me ndonjë lloj diskriminimi, d.m.th. në kushte lokale, në aspekt të mosplotësimit të ndonjë kërkese apo nevoje, ku...?

ДИ: Për punësim?

СТ: Po... të themi për punësim...

ДИ: Po, po.

СТ: A kërkohet, p.sh. njohja e ndonjë gjuhe tjetër, plus?

ДИ: Po, më ka ndodhur një gjë e tillë. Para dy vitesh unë diploma. Pata një takim intern me kryetarin e komunës së Tetovës, Sadi Bexhetin, mbasi ata kërkonin studentë të diplomuar, nga administrata publike. Pata vetëm pesë minuta, mbasi koha e tij është e çmueshme, që të më dëgjojë. Unë, para së gjithash ia dhashë CV-në time, i fola pak për aftësitë dhe shkathtësitë e mia në fushën e organizimit dhe komunikimit, kuptohet. Ai ndau 5 minuta, më dëgjoji me shumë kujdes dhe vëmendje, por problemi ishte që unë nuk e di gjuhën shqipe. E dini që në Tetovë pjesa më e madhe e popullsisë është shqiptare, andaj gjuha shqipe është gjuha e parë zyrtare këtu, dhe ky ishte problemi për punësim. Pra, ashtu siç e përmenda në fillim, unë nga klasa e parë deri në arsimin e lartë kam mësuar në maqedonisht. Nuk pata mundësi ta mësoj gjuhën shqipe, prandaj edhe kur më pyeti nëse e njihja atë, duhej t'iu përgjigja sinqerisht dhe thashë se s'kam njohje të madhe të gjuhës shqipe. Atëherë më tha që do të më lajmëronte, megjithëse unë e dija menjëherë se nuk do ta bënin një gjë të tillë. Ata e pranuan që unë megjithatë isha një ndër të rrallët e nacionalitetit rom të kenë diplomuar në administratën publike dhe shkencat politike dhe se si i tillë kisha përparësi të fitoj atë vend pune, por prapëseprapë problemi ishte mosnjohja dhe pastaj nuk më lajmëruan.

СТ: Сега, ти си во моментов невработен значи...

ДИ: Да, точно.

СТ: Дали си се соочил со некоја дискриминација? Значи, некоја дискриминација во микроуслови, во однос на некои дополнителни побарувања, каде што...

ДИ: Вработување?

СТ: ...При вработувањето значи, еве...

ДИ: Да, да...

СТ: Дали на пример се бара некој јазик, плус?

ДИ: Да, ми се случило тоа. Значи пред две години ја дипломирав. Имав интерна средба со градоначалникот на Тетово, Сади Беџети, каде што се бараше, се бараше дипломирани студенти, од јавна администрација. Значи, имав пет минути, бидејќи неговото време е драгоцено, да ме ислуша. Ја му ги претставив, значи пред сè му го предадов моето CV, претставив, му ги покажав кои се моите способности, организациски и комуникациски, нормално. Значи, одвоја пет минути, многу актуелно ме слушаше, внимателно, но проблемот беше бидејќи не знаев албански јазик. Знаете дека во Тетово поголемиот дел од популацијата е албанска, каде што албанскиот јазик е прв официјален јазик и туека беше проблем за вработување. Значи, јас, како што напоменав во почетокот, јас од своето прво одделение до високо образование учев на македонски јазик. Немав можност да го научам албанскиот јазик, но кога ме праша морав искрено да одговорам дека немам големо познавање на албанскиот јазик и ми кажа ОК, значи ќе ти се јавиме, но јас знаев од самиот момент дека нема да ми се јават, но ми кажа како Ром дека сум еден од поретките дипломирани во јавна администарција и политички науки и дека имам привилегија да влезам во тоа работно место, но проблемот беше бидејќи албанскиот јазик не го знаев и не ми се јавија после тоа.

СТ: Si u ndjeve në atë moment?

ДИ: Sinqerisht, mund të them që ky ishte njëfarë diskriminimi indirekt, meqë unë e njoh maqedonishten shumë mirë dhe se me kalimin e kohës do ta mësoja edhe gjuhën shqipe, të paktën ato terme dhe nocione që përdoren. Sido që të jetë, e kuptova se gjuha shqipe duhej mësuar për të gjetur punë të mirë në Tetovë, një qytet me shumicë popullate shqiptare.

СТ: A e kuptove këtë si një pakënaqësi personale dhe dështim mbasi nuk e kishe mësuar mjaft, apo si diçka që dikush dëshiron të ta imponojë?

ДИ: Pra, unë e kuptova që kryetari i komunës megjithatë dëshironte të më ndihmonte, por ai nuk vendos vetë për këtë. Aty vendos këshilli siç e dimë të gjithë, ndërsa në mandatin e kaluar kishim vetëm një këshilltar rom, ndërsa këtë herë asnjë. Prandaj konsideroj që gjasat për punësim i kam shumë të vogla, ata vendosin se kush do punësohet dhe kush jo. Mund të them që në mënyrë indirekte u ndjeva i diskriminuar, meqë vendimet i sjell Këshilli ndërsa unë nuk kam ndikim atje, përmes ndonjë këshilltari tonë i cili do të lobonte për të punësuar ndonjë student rom, një qytetar rom të Tetovës, por për fat të keq kjo nuk ndodhi. Nuk e di, ndoshta në të ardhmen ... (mendohet)... Ajo që më preku më tepër ishte se nuk më dhanë shans të hyj në testim, për të parë nëse i plotësoj kriteret. Pra, mund të them që ata më kishin eliminuar para kohe, dhe krejt kjo për shkak të mosnjohjes së gjuhës shqipe dhe vetëm për këtë ndihem i diskriminuar në mënyre indirekte. Gjatë takimit me kryetarin e komunës aspak nuk u ndjeva i diskriminuar, mbasi më dëgjoi me shumë kujdes dhe vëmendje, më dha përkrahje, dhe i erdh mirë që edhe romët tanimë kanë nisur të shkollohen dhe të kryejnë studime, mbasi edhe vetë tha që zakonisht romët janë ata të cilët vijnë me kualifikime më të ulëta arsimore dhe profesionale dhe më së shpeshti punësohen si pastues. Pra ai e përshëndeti faktin që edhe romët kanë nisur të vetëdijësohen dhe të dëshirojnë të bëhen pjesë e kësaj shoqërie bashkëkohore në të cilën ata do të mund të punojnë dhe të jenë të barabartë me gjithë të tjerët.

СТ: Како се почувствува ти во тој момент?

ДИ: Па, искрено, можам да кажам дека тоа беше индиректна дискриминација, бидејќи, нормално, јас македонскиот јазик многу добро го совладувам, со тек на времето би се научил и албански јазик, односно оние термини што се користат. Но, сфатив дека треба да се научи албанскиот јазик, бидејќи Тетово као што кажав, поголемиот број доминира албанската припадност, и треба да се знае албанскиот јазик за да се најде добра работа.

СТ: Дали тоа го сфати, значи, како еден вид на лично, лично незадоволство од тоа што еве, ти не си се заложил доволно да научиш, или пак го сфати како, ете, некој индиректно ко што спомна се обидува да ти наметне нешто?

СТ: Значи, јас искрено, почувствував од страна на градоначалникот дека тој сака да ми помогне, меѓутоа тој не одлучува за тоа, одлучува Советот како што сите добро знаеме, а за Советот за жал и претходниот мандат имавме само еден пратеник ромски. Советник значи пратеник. Овој мандат немаме и знам дека ингеренциите многу мали ми се во Советот и тие одлучуваат кој ќе се вработи и кој нема да се вработи. Можам да кажам дека индиректно почувствував дека сум дискриминиран, бидејќи одлуките ги донесува Советот, а јас немам ингеренции таму, некој наш претставник кој што ќе може, значи, да предложи да се вработи ромски, ромски студент значи, ромски граѓанин во Тетово, но за жал значи тоа не се случува. Но, не знам, можеби во иднина ако... (се замисли)... Но најмногу ме повреди тоа што не ми дадоа можност да го полагам тестот, за да можам да видам дали ги исполнувам критериумите. Значи можам да кажам дека тие превреме ме елиминирале, ме елиминираа поради фактот што јас не го зборам албанскиот јазик и можам да кажам, само поради тоа се почувствував индиректно дискриминиран. Во текот на средбата со градоначалникот воопшто, значи не се почувствував дискриминиран, многу добро ме сослуша,

СТ: D., më tregove shumë sende për veten tënde, për ndjenjat tua, shpresat, frikët,... A ka mbetur për të më treguar lidhur me ndonjë gjë për të cilën nuk të pyeta deri në këto çaste, ndërsa do të kishe ta thuash?

ДИ: Jo, nuk kam... Gjithçka ishte në rregull deri më tani, që më keni pyetur. Nuk më kujtohet ndonjë ide, ndonjë pyetje për të cilën mendoj që duhet të më pyesni. (qeshet)

СТ: Atëherë, unë do të të kisha falënderuar për intervistën dhe rëndësinë që i dhe kësaj pune...

ДИ: Po, ashtu...

СТ: Pra, të tregohesh e të lirohesh paksa...

ДИ: Mund të thuhet... (qeshet)... Edhe për mua ishte kënaqësi që munda të ndaj me dikë këto përvoja të miat. Besoj se bashkëpunimi ynë do të vazhdojë edhe në të ardhmen. Ju uroj shumë sukses në punën tuaj. Shpresoj të takohemi sërish.

СТ: Të faleminderit.

многу ме подржа, и му беше мило што Роми доаѓаат со високо образование, дипломирани, бидејќи самиот кажа, најчесто Ромите се со низок степен на образование и најчесто ги вработуваат како хигиеничари. И му беше мило што веќе и ромската свест се подигна и сакаат и тие да бидат дел од ова современо општество каде што ќе можат да работат и да бидат еднакви како и сите други.

СТ: Д., ете, доста многу се искажа, раскажа за себе, сè за своите чувства, надежи, стравови... Еве, дали до сега имаше нешто што не те прашав, а би сакал, би сакал да кажеш, да..?

ДИ: Немам... до сега значи сè беше ОК што ме прашавте, не ми текнува некоја идеја, некое прашање што мислам дека треба да ме прашате...(се смее)

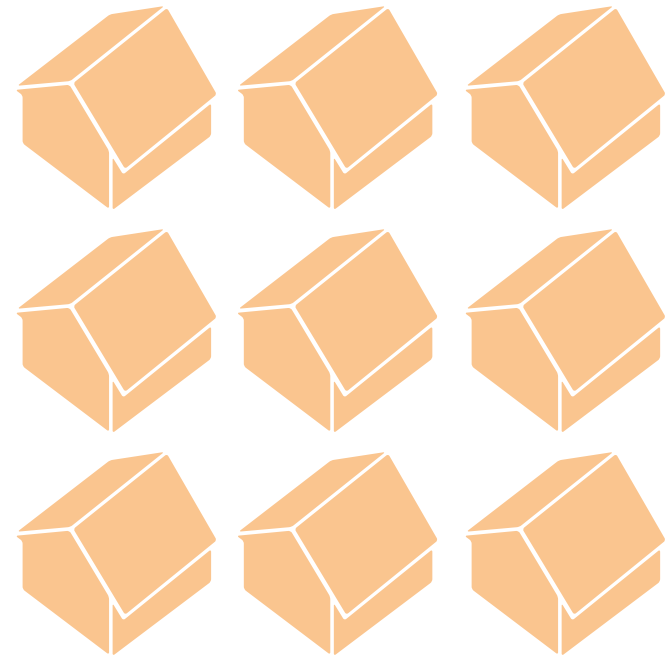
СТ: Во тој случај би ти благодарил за интервјуто и со важноста со која ми овозможи и си овозможи себеси...

ДИ: Токму така...

СТ: Да се искажеш, ете малку да се прочистиш...

ДИ: Може да се каже...(се смее)... Исто така и мене ми беше мило што го споделив ова мое искуство, може да се каже. Се надевам дека нашата соработка ќе продолжи и во иднина. Ви посакувам многу успех во вашата работа. Се надевам на повторна средба.

СТ: Ти благодарам.

Донка Костиќ

Отидем куде доктора и он види по здравствену книшку откуде смо. (...) И он вика, с'г те стиза нервоза. А т'га ништо не е било. Т'г не си умеала да се нервираш.

Donka Kostiq

Shkoj te mjeku dhe ai e sheh sipas librezës se prej nga jemi. (...) Dhe ai më thotë, të shtrëngon nervoza. Ndërsa nuk ka ndodhur asgjë. Atëherë nuk ke mundur të nervozohesh.

ДИВНА ЈАНКОВА: Добар ден!
 ДОНКА КОСТИК: Добар ден душо!

ДЈ: Тетка Донка, ние се знаеме од порано! Е сега, да направиме едно интервју. Значи ова е за потреби на Мировна Акција, за програмата „Соочување со минатото 2001“. Значи најнапред би ве прашала, зошто во 2001 го напуштивте домот? Како ти ја доживеа 2001 година?

ДК: Ужасно, дожививме, доживеавме. Јас останав дома да си печам леб, мажот ми отиде да докопа лозје. Не сме знаеле за тоа ништо!

ДЈ: Тој ден, значи...

ДК: Да.

ДЈ: ... месец мај ли беше?

ДК: Да.

ДЈ: Така.

ДК: 3 мај е било. И потоа, се збуни некако, зазвони ми телефонот. Јас се јави, чак од Пробиштип деверат ми се јави, дека кај нас се ратува. А ми тоа не знаеме, немамо појма од тој. По тој, ја реко, к'д дојде мажот ми, он ќе ти се јави. Не знам ја ништо од тој, никој нè ни дира. Потоа јави се јоште ед'н телефонот, од фамилијата други. И по тоа дојде мажот ми. А не! (во позадина се слуша звук од сирена) Дојде полиција, од полиција човек дојде не го познавам кој е, и нè соопшти да излеземе за два дена, да нараниме стока и да излеземе за два дена, да се супростават на терористи. А ја не знам што е тоа. И кога дојде мажот ми, ја му реко тоа, одма ја нарани свиње, краву, коњ, кокошке. Све насипа жито и он упали фиќо и ми отидомо. Али ни соопштива да идемо накуде Ропалџе, да не одимо накуде, овој Липково.

DIVNA JANKOVA: Mirëdita!
 DONKA KOSTIQ: Mirëdita shpirt!

DJ: Tetja Donka, ne njihemi prej më herët. Hajde tani të bëjmë një intervistë. Pra, kjo na duhet për nevojat e Aksionit Paqësor, për programin “Ballafaqim me të kaluarën 2001”. D.m.th. para së gjithash, do ju kisha pyetur, pse më 2001 e lëshuat shtëpinë? Si e përjetove ti vitin 2001?

DK: Tmerrësisht e përjetuam, përjetuam. Unë mbeta në shtëpi të pjek bukë, bashkëshorti im shkoi të punojë vreshtat. Nuk kemi ditur asgjë për këtë.

DJ: Atë ditë, pra...

DK: Po.

DJ: ... ishte muaji maj?

DK: Po.

DJ: Ashtu.

DK: 3 maj ishte. Dhe pastaj, u hutua disi, më ra telefoni. Unë u përgjigja, bile nga Probishtipi më paraqitet kunati, dhe më thotë se te ne luftohet. Ndërsa ne nuk dimë gjë për këtë. Unë i thashë se do të vijë burri im dhe do t'i them të të paraqitet. Unë nuk di gjë. Pastaj u paraqit edhe një tjetër në telefon, disa tjerë prej familjes. Më vonë erdhi burri im. A, jo! (dëgjohe në prapavijë zë i sirenës). Erdhi policia, prej policisë erdhi një person nuk e njoh kush është, dhe na tha që të largoheshim për nja dy ditë, t'i ushqejmë bagëtitë dhe të largohemi për nja dy ditë, që ata të merren me terroristët. Ndërsa unë nuk kisha lidhje se çfarë ishte kjo. Dhe kur erdhi burri im, unë i tregova këtë, menjëherë i ushqeva derrat, lopën, kalin, pulat. U derdhëm grurë dhe ai ndezi fiqon dhe shkua. Por, na thanë të shkojmë kah Ropalca, e të mos shkojmë tjetërkah, kah Likova.

DJ: Значи како ти беше тој ден да ми го објасниш? Како се чувствувааше?

DK: Како, се раздрма, се уплаши, не знам што е! Како не чуем ништо, ни да се пука, ни... Кад после, по тој ми седемо у фику, и викнамо гу и сестру ни и од туј појдемо натамо. Куде милицију, народ, војска, милиција, пуца се! Ми сас фику пропуштише ни пут, пројдомо. И отидомо за Ропалце, стигнамо у Умин Дол.

DJ: Ништо ли пред тоа не приметивте дека се случува?

DK: Ништо, ако смо седела у центар!

DJ: Вие доаѓате од кое, од село Матејче?

DK: Од Матејче, да. Седели смо у центар у село. Ја искочи на кош, туј да видим нешто, да разгледам, да не видим некога. Нема нигде никој да се јави, а [полициска] станица е понатамо склоњена. Не видим што има тамо. И к'д се врати, и дојде мажот ми и ми појдемо, к'д појдемо има што да видиш тамо. Доле по долњу малу се пуца, грми све! А тој од едан пут стана пуцњава. И ми заминамо за Ропалце, оставимо све. И к'д стигнамо у Умин Дол, куде моите сврати, туј имам сестру, имам два брата. „Што е, што е?“, (ја прашуваат) Ми викам, „избегамо, истераше нè, од куке за два дана.“ Истераше нè, дојдомо и јутрето д'н гори село. Гледа се од Умин Дол наше село. Горив куке, све пламен. Баш видим моја кука гори!

DJ: Како се чувствувавте?

DK: Е како ќе се чувствувааш кога...?

DJ: Прашувам [...]

DK: Све ти останало, ама ништо на мене! Такој што сам била облечена, тој е било на мене. Не само ја, кои су избегале, к'да отидомо тамо видим, пуно наши Матејчани, понапред, порано од мене излезеле.

DJ: Pra, si e përjetove atë ditë, të ma sqarosh! Si ndjeheshe?

DK: Si, u drodha nga frika, nuk e dija çfarë po ndodhte. Nuk dëgjoja gjë, as krisma, as... kur, më vonë, teksa ne po rrimë në automet, e thirrëm edhe motrën time dhe pastaj vazhduam. Gjithkund polici, njerëz, ushtri, gjuhej! Neve me fiqon na lejuan rrugë dhe ne kaluam. Vazhduam për në Ropalcë, dhe arritëm në Umin Doll.

DJ: A përpara aspak nuk vërejtët se po ndodhte diçka e tillë?

DK: Asgjë, edhe pse rrinim në qendër.

DJ: Ju vini nga cili fshat, Mateç?

DK: Nga Mateçi, po. Rrinim në qendër të fshatit. Unë dola në skaj, të shoh aty diçka, t'i hedh një sy në mos shoh dikë. Askush nuk kishte nga të lajmërohej, kurse stacioni policor është i vendosur më anësh. Nuk shihja se çfarë kishte atje. Dhe kur u ktheva, erdhi burri im dhe ne u nisëm, atëherë kuptuam se kishte shumë për të barë bile. Përgjatë mëhallës së poshtme ulërinte, gjuhej me të madhe! Aty nga një rrugë filluan krisma të jashtëzakonshme. Ne u nisëm për në Ropalcë. Braktisëm gjithçka. Dhe kur mbërritëm në Umin Doll, ku i kam të mitë, aty kam motrën, kam edhe dy vëllezër. “Çfarë ka, çfarë ka?” (e pyesin). Ne themi, “ikëm, na përzunë nga shtëpitë për nja dy ditë”. Na përzunë, erdhëm dhe të nesërmen fshati u ndez. Fshati ynë duket nga Umin Doll. Shtëpitë digjeshin, të tëra në flakë. Bile e shihja edhe shtëpinë tonë duke u djegur.

DJ: Si ndjeheshit?

DK: Epo si mund të ndjehesh kur...?

DJ: Po pyes [...]

DK: Gjithçka të ka mbetur, unë nuk mora asgjë me vete. Ato tesha që i pata në mua, me to mbeta. Jo vetëm unë, por të gjithë që u larguan, kur shkuam atje pashë plot bashkëvendës tanët, që kishin dalë më herët prej nesh.

ДЈ: Каде тоа кога отидовте?

ДК: Во Умин Дол.

ДЈ: Во Умин Дол. Многу, значи вие имавте роднини пуно од Матејче ...

ДК: Да.

ДЈ: ...што се во Умин Дол?

ДК: Мислим, сељаните што отишли сви у Умин Дол отишли. Туј преко понатам, кој на Виштицу отишја, кој овамо на Ропалце. Кому како му било пут. И гледам пуно људи тамо, све наши. Што е, како е, како ќе се вратимо. Нема враќање, тамо се ратуе!

ДЈ: По пат имавте ли проблеми додека патувавте?

ДК: Не, никој не ни е спречили да каже нешто у Ропалце. Једнога човека не смо видели на пут да ни стане!

ДЈ: Се плашевте ли додека возевте, додека патувавте?

ДК: Па и ќе се плашиш па и не, зашто ми смо туј увек путовали. Сваки д'н идеш тамо, вратиш се овамо. У њиве заедно, смо били све, никој...

ДЈ: По пат не сретнавте никој, не сретнавте некого?

Т Не. Само накуде Отљу, накуде Липково, тамо је било голема гужва. Имало е пуно људи, имало е тија терористи. Ја не знам, не сам видела!

ДЈ: Ги видовте ли од кола?

ДК: Ја несам.

ДЈ: Не видовте ништо?

DJ: Ku kur shkuat?

DK: Në Umin Doll.

DJ: Në Umin Doll. D.m.th. kishit plot familjarë dhe të njohur nga Mateçi...

DK: Po.

DJ: ...që janë në Umin Doll?

DK: Mendoj, fshatarët që ishin larguar, të gjithë kishin shkuar në Umin Doll. Pastaj edhe përtej], kush ka Vishtica, kush kah Ropalca. Kujt si i ka rënë rruga. Dhe shoh plot njerëz atje. Të gjithë tanët. Çfarë ka ndodhur, si ka ndodhur, kur do kthehem? Nuk ka kthim. Atje luftohet.

DJ: A patët probleme rrugës?

DK: Jo, askush nuk na ndali të na thotë diçka. Askënd nuk e pamë në rrugë të ndalet e të na thotë diçka.

DJ: A kishit frikë derisa po udhëtonit?

DK: Po do të frikohesh, edhe pse ne shpesh e kishim ecur atë rrugë. Çdo ditë shkonim atje, ktheheshim, në ara shkonim bashkë, askush...

DJ: Rrugës a nuk takuat askënd?

DK: Jo, jo. Vetëm kah Hotla, kah Likova, atje kishte shumë njerëz. Kishte plot njerëz dhe terroristë. Unë nuk e di, nuk i kam parë.

DJ: A mos i patë prej në veturë?

DK: Unë jo.

DJ: Nuk patë asgjë?

DK: Mbasi ne nuk shkuam në atë anë. Ne u nisëm për në Ropalca.

ДК: Затој што натам не смо ишли, него овамо на Ропалџе смо ишли.

ДЈ: Понатаму што се случи со вас откако отидовте во Умин Дол?

ДК: Што, седемо, нервоза, плачемо. Ја и леп што испеко остана такој у тепсију. Абе ништо не сам узела, знам ќе се вратим! Али повеќе нема враќање.

ДЈ: Да ми кажете нешто пред 2001. Како се живееше во село Матејче?

ДК: Ја немож да прежалим за тој, колко ми е убаво било. Не само на мене. На сите! Појдемо по работа, секој ти каже: „Добар ден, појде ли, сработи ли?“ И Албанци и ние. Не сам приметила никој да ми рече нешто. Комшије сам имала, куќе, до куќе б'ш албанци. Идемо едни крај други, пиеме чај, кафу.

ДЈ: Значи немавте меѓуетнички никакви проблеми?

ДК: Никад, никад. Ја сам педесе и кусур године у Матејче, немам спречкано, не ја. Мажот ми е електромонтер, он је работил у Светлину (електродистрибуција Куманово). Од Лојане до Никуштак негоов реон је бил, и на још двујца Албанца исто. Они трујца. Па ете нека се ожали некој нешто, сваки те пита: „Како сте, што правите?“ Нема, не смо имали никакав...

ДЈ: А вашите деца...

ДК: Не.

ДЈ: Да?

ДК: Не.

ДЈ: ...раснеа со вас нели?

ДК: Сас нас су раснале, дабоме. Две ќерке сам имала,

DJ: Çka ndodhi me ju më tej, mbasi shkuat në Umin Doll?

DK: Çka, rrinim, nervozë, qanim. Edhe buka që e pata pjekur më mbeti në tepsii. Asgjë nuk mora, e di se do të kthehem! Mirëpo nuk kishte më kthim.

DJ: Më thoni diçka për para 2001-shit. Si jetohej në Mateç?

DK: Nuk mund të ankohej për atë kohë, sa mirë jetonim. Jo vetëm ne, por të gjithë. Shkonim në punë, secili të përshëndeste: “Mirëdita, a shkove, a punove?” Edhe shqiptarët edhe ne. Nuk kam vërejtur askënd të më thotë diçka. Kemi pasur edhe fqinj, shtëpi më shtëpi kemi qenë me shqiptarët, shkonim te njëri-tjetri, pinim çaj, kafe.

DJ: D.m.th. përpara nuk keni pasur konflikte ndëretnike?

DK: Asnjëherë, asnjëherë. Unë kam 50 e ca vjet. Në...në Mateç nuk kam pasur pengesë, jo unë. Burri im është elektro-montues në Svetlina (elektro-distribucioni në Kumanovë). Rajoni i tij shtrihej prej në Llojan deri në Nikushtak, bashkë me dy shqiptarë tjerë. Ata të tre. E tani, le të ankohej dikush për diçka. Gjithkush ju pyeste: “Si jeni, çfarë bëni?” Jo, nuk kemi pasur asnjë..

DJ: Po fëmijët tuaj?

DK: Jo.

DJ: Po?

DK: Jo.

DJ: Rriteshin me ju, apo jo?

DK: Me ne janë rritur. Kisha dy vajza, shkoja në fushë me to. Askush nuk ju ka thënë asnjëherë të rrinë këtu ose aty. Ose të vrapojnë pas fëmijëve, ta.. tani më keq punohet.

DJ: D.m.th. nuk keni pasur asnjë problem.

идев у поље деца. Никој не им казал да туј стоиш, потам. Или да потрчи по дете, да га, с'га полошо се работи.

DJ: Значи сте немале никакви проблеми?

DK: Не.

DJ: А не сте приметиле други дека имаат некои проблеми меѓуетнички?

DK: Никој не, не сам чула да е некој нападнал некого, дали женско, дали мушко, не.

DJ: Значи ли тоа дека не претпоставувате дека може вакво нешто да ви се случи?

DK: Не. Несмо, несмо ништо претпоставали. Заедно су у школу ишли деца. И нема, сликете су изгореле, да видиш мои деца, сас колко су се они, па заедно су се дружили, ишли по, мислим. Фискултуру су имали, имали су некои работе како деца у школу што... и се сликав и дружив. Еве и сега у банку работи една, увек ме пита за мојата ќерка. „Ќе дојде ли, тетка Донке?“ Љилјана се вика ќерка ми, „Да ми се јави, да се видимо.“ Не знам откуде искочи овој. Толко ни е било добро. Никад не смо мислели да напуштимо Матејче.

DJ: Дали ве видоа с... ове комшиите, Албанци? Вие имавте комшии Албанци, така ли?

DK: Да.

DJ: Кога вие си заминувате? Го видоа ли они тоа, како реагираа, дали ви помогнаа некако?

DK: Сакрише се у куќе и никој не излезе да праша куде ќе одите или. Други пут ако појдемо негде она знае. „Куде ќе идеш?“ пита ме. Ја викам, ќе идем или у Куманово, или куде идем. Ако вика некој на капију друг, она одма ќе се јави, вика: „Не е туј тетка Донка, не гу тражите“!

DK: Jo.

DJ: A nuk keni vërejtur dikush tjetër të kishte probleme ndëret-nike?

DK: Jo, askush. Nuk kam dëgjuar dikush të ketë sulmuar dikë, qoftë mashkull ose femër, jo.

DJ: A do të thotë kjo se nuk e keni paramenduar se mund të ndodhte diçka e tillë?

DK: Jo. Asgjë nuk kemi parashikuar. Fëmijët tanë shkonin në shkollë bashkë. Dhe nuk ka, fotografitë u dogjën, t'i shihnit fëmijët e mi, se si shoqëroheshin, shkonin, mendoj. Bënin fizkulturë, kishin disa punë në shkollë si fëmijë që... edhe fotografoheshin edhe shoqëroheshin bashkë. Ja, tani njëra punon në bankë, dhe gjithmonë më pyet për bijën time. “A do të vijë, tetja Donkë?” Liljana quhet vajza ime, “Le të më paraqitet, të takohemi.” Nuk e di prej nga doli ky. Aq mirë ishim. Asnjëherë nuk kishim menduar ta lëshojmë Mateçin.

DJ: A ju panë fqinjët shqiptarë? Ju kishit fqinj shqiptarë, apo jo?

DK: Po.

DJ: Kur po largoheshit? A e panë ata atë? Si reagues, a ju ndihmuan disi?

DK: U fshehën nëpër shtëpitë e tyre dhe askush nuk doli të pyesë se ku po shkojmë. Herët tjera kur shkonim diku, ata e dinin. “Ku do të shkosh?” – pyesnin. Unë u thosha se do shkoj në Kumanovë, ose gjetiu. Nëse dikush do të më kërkonte te dera, ata do t'i tregonin menjëherë duke i thënë: “Nuk është teta Donkë aty. Mos e kërkon!”.

DJ: Fqinj të parë i kishit shqiptarët?

DK: Po. Të parë.

DJ: Ju jetonit mirë?

DJ: Први комшии ви беа Албанци?

DK: Први да,...

DJ: Вие живеете добро?

DK: ...двеете куќе!

DJ: Како живеете?

DK: Добро, ја и с'г се видим сас њим, да. Сас женуто, са тога мужа ву, овија други, одозгора пут. Па овај, доктур што е, на Сабрију син, Ридван. И с'с њега се видимо, има ординацију овде горе, жена му Анита се вика, доктурка. Њемамо ништо сас њиа, а како искочи овој, што направеше, не знам.

DJ: Дали, после, значи, Умин Дол вие отидовте во прифатен центар?

DK: Да, куде фамилију отидомо.

DJ: Да, после тоа отидовте во прифатен центар Кристал?

DK: После ни јавише да дојдемо овде, имамо смештај да не, многу е гужва горе, пуно људи.

DJ: Кај вашите роднини што сте биле?

DK: Да. И ми дојдемо овдека, дадоше ни клучеви одма од собу. У едно сопче се сместимо.

DJ: Со сопругот?

DK: Да.

DJ: Бевте сами?

DK: Сами.

DJ: Да?

DK: Të dy shtëpitë.

DJ: Si jetonit?

DK: Mirë. Unë edhe tani shihem me ta, po. Me atë gruan, me burrin e saj, këta tjerët, mbi rrugë. Edhe me këtë që është mjek, djalin e Sabriut, Ridvanin. Edhe me të shihemi, ata kanë ordinancë këtu lartë, gruaja e tij quhet Anita, mjeke është edhe ajo. Nuk kemi asgjë me ta. E, si doli ky dhe çfarë bëri, askush nuk e di.

DJ: A shkuat pas Umin Dollit në qendra pranuese?

DK: Po, në familje shkuam.

DJ: Po, pastaj shkuat në qendrën pranuese Kristal?

DK: Pastaj na thirrën të vinim këtu. Kemi akomodim, shumë njerëz ka lart, plot.

DJ: Te familjarët tuaj ku ishit.

DK: Po. Dhe ne erdhëm këtu. Menjëherë na i dhanë çelësat e dhomës. U vendosëm në një dhomë.

DJ: Me burrin?

DK: Po.

DJ: A ishit vetëm?

DK: Vetëm.

DJ: Po.

DK: Meqë fëmijët nuk i kisha në Mateç, bijat e dhëna, secila kishte për vete. Por punonin, erdhën lart, punonim, ua dërgova të gjitha gjërat që u nevojiteshin (nga fshati).

ДК: Пошто деца ми не су били у Матејче, одадени ќерке, свака си имала за себе. Али су работиле, горе дојду, работимо, понесев си што им треба (од селото).

ДЈ: Како ви беше животот во прифатниот центар?

ДК: Хм, што да ти кажем! Не е било добро, ама ете па к'д најдомо.

ДЈ: Јас се сеќавам, бидејќи работев, доаѓав многу често кај вас, но би сакала да го слушнат тоа и другите, да ми го пренесете тоа што го работевме, што го гледавме?

ДК: Знаеш што, у куќу људи кои су повише, па се или скарав или не, не искочи добро. А камо ли онде две села, Опае и Матејче туј су били.

ДЈ: Така.

ДК: И онамо су биле у... у Коњаре.

ДЈ: така.

ДК: И не, не е било добро, ама морали смо да преживимо. Кутали смо, и да ти рекне некој ќе кутиш! Такој смо живели. Затој време муж ми се разболе, и што да ти кажем. Од нервозу умре затој што све смо оставили што смо заработили. Ми двујца, старите што работили, па другите стари. Тој су староседелци у Матејче, не су населеници, та скоро да су дошли.

ДЈ: Кажете ми, кога прв пат го видовте, ја видовте куќата?

ДК: Па после 6 месеца. Мажот ми се врати, к'д ти реко, с'с комшијуту Раце. Врати се тамо и к'д се враќав нава... прошли тамо, друг комшијата им рекол: „Немој свуда да идете, има, можда су ставиле мину негде или нешто.“ И само им покажал пут куде да иду. Преко рид нагоре, па куде гробља, па онда за Ропалце. К'д дошле до Ропалце, они (Албанци) ги заробив. Они су ги виделе туј, куде станицу (полициска) не су смејале ни

DJ: Si ishte jeta në qendrën pranuese?

DK: Hëm, si të ta them? Nuk ishte mirë, por ja që erdhëm.

DJ: Më kujtohet, sepse punoja, vija shumë shpesh te ju, por kisha dashur ta dëgjojnë edhe të tjerët këtë, t'ua përcillni atë që punonim, që e shihnim!

DK: E dini si është, dy veta në një shtëpi kur zihen e nuk del mirë. Lëre më dy fshatra, që ishin pranë, Opaja dhe Mateçi ishin këtu.

DJ: Ashtu.

DK: Edhe atje kishte, në Kojnare.

DJ: Ashtu.

DK: Dhe jo, nuk ishte mirë, mirëpo duhej të mbijetonim. Heshtnim, dhe të të thotë dikush do të heshtësh. Ashtu kemi jetuar. Gjatë asaj kohe burri im u sëmur, dhe çfarë të të them. Nga nervoza vdiq, sepse i humbëm të gjitha që i kishim fituar. Ne të dy, pleqtë që kishin fituar, po edhe ata para tyre. Ata kanë qenë vendas në Mateç, jo ardhacakë.

DJ: Ma thoni kur e patë shtëpinë për herë të parë?

DK: Pas 6 muajsh. Burri im u kthye, kur të thashë, me fqinjin Raçe. Është kthyer, dhe duke u kthyer këndeј, kanë kaluar aty pranë, fqinji tjetër iu kishte thënë: “Mos shkoni gjithkrah, mund të kenë vendosur mina ose diçka.” Dhe vetëm u ka treguar rrugën se kah të shkojnë. Përjetë kodrës, përreth varrezave, dhe për në Ropalcë. Kur i janë afruar Ropalcës, ata (shqiptarët) i kishin zënë peng. Ata i kishin parë aty, kah stacioni policor nuk kishin mundur të kalonin. Dhe aty kishin qenë, sepse e kishin marrë stacionin policor, aty kishin qenë ata terroristët, unë nuk i di kush kanë qenë a si kanë qenë. Dhe kishin kaluar nëpër një rrugë tjetër e pastaj për në Ropalcë. Në Ropalcë i kishin zënë. Edhe pse aty me ne kishte qenë mësuesi dhe kishte filluar t'i bërtasë me zë, ndërsa burri im i thotë: “Po pse

да пројду. Е туј су били, пошто су заузели станицу, туј су били тија терористи, ја ги не знам ни кои су ни какви. И горе су по друг пут прошли, слезли у Ропалџе. У Ропалџе ги заробив. И ако е туј сас нас учител бија и све, знаега, и остро онакој почел да навикне и мој маж му вика: „Па што ми навикнеш, нели ме знаеш, кој сам и што сам?! Пораснал си крај мене.“ Он само вика: „Чути, чути!“ И ми вика чутимо. „Што имаш у руке, што ти е тој?“ – „Па дуње“ вика, откина, „да понесем, да видив мои дека сам бил у село“. А ми несмо знали, ја не сам знала, не би га пуштила да иде у Опае. Али „фрли ги, фрли ги!“ Он узме па ги фрли (дуњите). Па држале су ги сат време, ако не сат и пол, такој е. По тој пуштиле ги: „Ајде иди!“ Пошли, али дошли, овија НАТО-вци, повикали ги. „И појдемо“ вика, „едно 10 метра 15, и они ни вратише“. Тија натовци и ставише ни у ауто њино, и до Ново Село туј им било граница...

DJ: Така.

DK: ... до џаде. Туј си ги довезли и они су ги вратиле овија, овија дојдоше у Куманово.

DJ: Што ви раскажа сопругот, кога дојде, освен ова дека ги заробиле?

DK: Ништо нема да казуе, само се тресе овакој! (покажува со рацете) Куќа запалена, изгорело све, стока нема, краве нема, свиње нема. Нема ништа!

DJ: Многу добиток, оставивте многу во село?

DK: Па едну краву и едну јуницу да се отелеше а кравата е била отелена. И имасмо 4 свиње по 80 кила, ја такој ги раним да има и за деца а и продадем. Око 80 кокошке сам имала плус две квачке по 15 пилиња, 30. Тој, тој е добиток у куќу на сељака!

DJ: Богатство!

DK: Двор голем, богатство баш. И к'д сам отишла само

bërtet, a nuk më njej se kush jam e çka jam?! Je rritur me mua.” Ai vetëm bërtet: “Hesht, hesht!” Dhe ne, tregonte, heshtëm. “Çfarë ke në dorë?” – “Ftua” i thotë burri im, i këputa “t’i çoj, që ta shohin se kam qenë në fshat”. Ndërsa ne nuk e kishim ditur. Unë nuk e dija. Përndryshe nuk do ta lejoja të shkante në Opajë. Por, “hidhi, hidhi!” (e kishin urdhëruar shqiptarët). Dhe ai i flaku ftuat. Pastaj e kishin mbajtur rreth një orë e gjysmë, dhe ashtu. Pastaj i kishin lëshuar: “Hajde, shkoni!” Ishin nisur, por kishin ardhur ndërkohë këta të NATO-s, i kishin thirrur. “Dhe, ecëm afër 10-15 metra, dhe ata na kthyen.” Ata të NATO-s, i kishin futur në veturën e tyre, dhe deri në Novo Sellë, aty e kishin pasur kufirin...

DJ: Ashtu.

DK: ... deri në rrugë. Aty i kishin sjellë dhe ata i kishin kthyer këta, dhe këta kishin ardhur në Kumanovë.

DJ: Çfarë ju tregoi burri juaj kur u kthye, përveç asaj që i kishin zënë peng?

DK: Asgjë nuk tregoi, vetëm se dridhej, kështu! (tregon me dorë). Shtëpia e djegur, gjithçka e djegur, bagëtia ishte zhdukur, asgjë nuk kishte mbetur!

DJ: A latë shumë bagëti në fshat?

DK: Një lopë dhe një mëshqerrë. Kishim edhe 4 derra nga 80kg, unë i rrisja ashtu që të kem edhe për fëmijët por edhe të shes ndonjë. Rreth 80 pula kishim dhe dy kllaçka me nga 15 zogj, 30. Kjo është bagëtia në një shtëpi katundari.

DJ: Pasuri!

DK: Oborr i madh, bash pasuri. Kur shkova pas një viti e pashë vetëm macen. Fshihej nëpër thera, nuk guxonte të dalë. Dhe unë e thirra, “hajde mace, eja!” Ajo më shikoi dhe iku pastaj. U dorëzova edhe kundrejt saj, dhe nuk e thirra më.

мачку сам видела после годину д'на. Крие се у трње, не смее да излезе. Па ја гу повикам, „мацо дојди, мацо!“ Она по погледне и побегне. Па диго руке и од њума, не сам гу ни викала.

DJ: Ама ви значеше нели таа?

DK: Да.

DJ: Ништо од добитокот?

DK: А комшика ми туј беше а ја му викам: „Мерџиван има ли, мори, некое пиле да е остало, знаеш колко кокошке сам имала?“ – „Тетка Донке“ вика, „нема ниедно, само едно има, оди натам – навам, ја га викам, давам му жито да дојде а оно нејке, побеже“. Па изгубило се све.

DJ: Значи, после колку време вие отидовте ова што кажувате?

DK: Па ми сас НАТО отидомо после годину д'на. Али пуно се сабрамо, дадоше ни ауто њине, и сас стражу њино. Сами не смо смејали да идемо. Све су они ишли, и по куке к'д идемо полиција сас нас иде, по ед'н, двујца. Што ќе видиш, само нервозу и да, да ништа не нафеш, све е изгорело. Дали опљачкано, дали е, нема ништо! Куке срушени, дувари стив.

DJ: Вашата кука ја видовте ли?

DK: Да, све изгорена,

DJ: Све изгорена.

DK: Да. И што да ти речу. Пуна е кука била све. Да улезнеш у куку и наместено, и подрум што смо имали и буриња и ракија и вино. Ми смо пољопривредници, 3000 чакота лозје смо имали, тој е работено. Башка њиве други остало ни е околу 3-4 тона жито, пченица. Таман смеља мој сопруг смеља брашно 600 кила, па летоска да не идемо по млинови. Ништа не најдо к'д отидо, све изгорено ли е, однесено е. Да изгорело ќе има

DJ: A kishte ajo ndonjë rëndësi për ju?

DK: Po.

DJ: Prej bagëtisë asgjë?

DK: Fqinja ime ishte aty dhe unë i them: “Merxhivan, a ka mbetur moj të paktën ndonjë zog? E di sa pula kam pasur!” Teta Donkë,” më thotë, “s’ka asnjë, vetëm një ka mbetur, shkon andej-këndeј, unë e thërras, i jap grurë për të ngrënë, por nuk do, ikën.” Gjithçka ka mbaruar.

DJ: D.m.th. kjo, pas sa kohe ishte?

DK: Po ne me NATO-n shkuam, pas një viti. U mblodhëm plot veta, na e siguruan një automjet të tyrin dhe nën përcjellje të tyre. Vetë nuk guxonim të shkojmë. Gjithmonë ata vinin pas nesh, edhe nëpër shtëpi kur shkonim, kishim pranë një ose dy policë. Çka të shohësh, nervoza ishte në kulm, të mos gjesh asgjë, gjithçka ishte djegur. Plačkitje, etj., nuk kishte asgjë. Shtëpi të shkatërruara, muret qëndrojnë.

DJ: A e patë shtëpinë tuaj?

DK: Po, krejt e djegur.

DJ: Krejt e djegur.

DK: Po. Dhe çfarë të të them. Shtëpia ishte plot. Të hyje brenda, gjithçka ishte e rregulluar, në bodrum kishim bure me raki dhe verë. Ne jemi bujq, kishim 3000 rrënjë vreshtash që i punonim. Nga fushat që kishim kornim rreth 3-4 tonë grurë, misër. Bashkëshorti im sapo pat bluar rreth 600kg miell, ashtu që të mos shkonim nëpër mullinj verën që vjen. Asgjë nuk gjeta kur shkova, gjithçka ishte djegur, ishte marrë. Të ishte djegur do të kishte hi aty, prandaj nuk ishte djegur. Ndërsa shtëpia ishte bërë shkumb e hi. Kjo është kjo.

DJ: Edhe oborri i shkretuar?

пепељ туј, ама не е изгорено. А куќата запалена и изгорена све. И тој е тој.

DJ: И дворот запуштен, така?

DK: Двор запуштен, у сред двор имаше ископан бункер ед'н и ед'н на капију. И капијата такој к'д се отвори гледа право. Ви га викате овде плоштад, ми јурија тамо. Значи, од џамију кој појде он се види туј.

DJ: Така.

DK: А имаше едно до стару куќу пушницу, у пушницу турено седиште едно од ауто и туј су седели и гледали кој ќе наиде од тамо.

DJ: Сте добар видик, значи...

DK: Да.

DJ: ...од куќата?

DK: Да, у центар смо б'ш били!

DJ: Сега, од ова перспектива дали правилно постапивте што си отидовте?

DK: Па да смо остали, потепали би ни! Јед'н човек остаде, нетеја да, да си дојде, нејке да оставу куќу, утепали га. Да, Нестар се вика.

DJ: Нестар, ваш комшија?

DK: Погоре седи, у горњу малу.

DJ: А таму го отепаа?

DK: Тамо, тамо. С'га не ми згодно,

DK: Oborri i shkretuar, në mes të oborrit kishte një bunker, dhe një tjetër te dera. Dhe dera posa të hapet duket drejt. Ju e quani këtu qendër, ne i themi juri atje te ne. D.m.th. nga xhamia kush niset, duket prej këtu.

DJ: Ashtu.

DK: Kishte një punishte tymosjeje afër një shtëpie të vjetër, aty brenda kishin vendosur një karrige veture dhe aty kishin ndenjур dhe shikuar se kush do të lëvizë në atë anë.

DJ: Ka pamje të mirë, d.m.th.

DK: Po.

DJ: Nga shtëpia?

DK: Po, ne ishim mu në qendër!

DJ: Ashtu. Tani, nga kjo perspektivë, a vepruat drejt që u larguat?

DK: Epo, të kishim ndenjур do të na kishin vranë. Njëri ngeli, nuk deshi të vinte, nuk deshi të linte shtëpinë, e vranë. Po, Nestar quhej.

DJ: Nestar, fqinji juaj?

DK: Më lart rri. Në mëhallën e epërme.

DJ: Aty e vranë?

DK: Aty, aty. Tani nuk më vjen mirë.

DJ: A e gjetën?

DK: Jo, nuk e gjetën. Bile vetë fëmija tregonte. Ai kishte vendosur të qëndronte, nuk deshi të ikte. Ata e vranë, dhe pastaj e kishin hedhur nën kosh. Aty ku e mbanë misrin. Ka qëndruar aty dy ditë,

DJ: Го пронајдоа?

DK: Не су га пронашли, баш детето е казало. Он остал да седи, нејке да иде. Они га утапају, па га врљили под кош. Пченка куде им седи, под кош. Стојали два дана, три, па к'да се усмрдело они га фрљив у куќу и запалив гу његову куќу и изгори у куќу! Жената која беше у Скопје, на операција, и комшика била исто на операција. Њоното дете седело куде њи, не им знам име да ти кажем. И оно е казало: „Тетка Мирјано немој да кажеш, че ме утепају“, вика.

DJ: Албанче, детето?

DK: Албанче! „Ако кажеш...“, а такој Нестар заврши. Е тој од њи сам чула кад је дошла, а ја не сам видела. А други су сви искочили живи и здрави али све им е пропаднато. На сви не! Само на мене. Све што су работили људи, све е остало, изгорело. Остали смо на нулу. Од ново да почнеш да живиш. Само фала па, што ни даваше леп туј. Како е такој е, не мож да, да ти спреми како ми што спремим.

DJ: Во хотел Кристал?

DK: Да.

DJ: Таму бевте што ве ранија, на тоа...

DK: Да.

DJ: ...сте благодарни, што имавте кров?

DK: Али благодарни смо и тој што ни дадоше. Иначе трпели би на улицу! Нема.

DJ: Што им замерате, значи на другите, на Албанците во глобала?

DK: Замерим тој што су они знали што ќе се деси, а не су ни казали! На комшику б'ш викам: „Мерџиван, направисте нову куќу. И моја е нова куќа. Имам ствари убави, да ставим

tre, dhe kur kishte filluar të qelbte, e kishin marrë e kishin vendosur brenda në shtëpi dhe e kishin djegur me gjithë shtëpinë. Gruaja, e cila ndodhej në Shkup, në operacion, edhe fqinja ishte në operacion. Por njëri prej fëmijëve kishte qëndruar te ata, nuk ua di emrat, të të them të drejtën. Dhe ai tregonte, “Teta Mirjana, mos trego se do të më vrasin”, thoshte.

DJ: Shqiptar, fëmija?

DK: Shqiptar! “Nëse tregon...”, kështu mbaroi Nestari. E këtë e kam dëgjuar prej tyre kur ka ardhur, por unë nuk e kam parë. Të tjerët dolën të gjithë shëndoshë e mirë, mirëpo gjithçka u humbi. Të gjithëve, jo vetëm mua. Krejt çka patën fituar njerëzit, u shkoi huq. Mbetëm në zero. Duhet të fillosh të jetosh nga e para. Por, faleminderit që të paktën na dhanë ushqim këtu. Është si është, kjo është. Nuk mund të të përgatisin ashtu si e bënim ne.

DJ: Në hotel Kristal?

DK: Po.

DJ: Atje ishit që u ushqyen, në atë...

DK: Po.

DJ: ...jeni falënderues që keni kulm mbi kokë?

DK: Por jemi falënderues edhe për atë që na dha ai. Se përndryshe do të duhej të mbeteshim në rrugë. S'ka.

DJ: Për çfarë ua zini për të madhe shqiptarëve në përgjithësi?

DK: Ua zë për të madhe sepse ata e kanë ditur se çfarë do të ndodhë, dhe nuk na kanë treguar. I them asaj fqinjës time: “Merxhivan, keni bërë shtëpi të re. Kam shumë sende të mira, a të vendos diçka te ju, se dëgjoj që do bëhet luftë. T'i vë në bodrumin tënd, atje”, kishin bërë një bodrum të madh. “A, Teta Donkë, nuk ka asgjë, mos u brengos!” Pas tri ditësh ja se çfarë ndodhi. Kështu!

нешто куде тебе, мори, чуем, чуем дека ќе се ратуе! У твој подрум тамо“, он направи големи подруми. „А тетка Донке, нема ништа, не се секирај!“ После три д'на еве што се деси. Е такој!

ДЈ: Значи не сакаа да ви...?

ДК: Не сакали да узму ништа!

ДЈ: Со тоа би ви помогнале, така?

ДК: Па ствари би нешто сачували, меки ствари би ми сачували. Да!

ДЈ: Што на своите им замерате, на нашите, на...?

ДК: Што да ти кажем на наши! Замерам, зашто га продадоа наш крај. Да, продали су га, не е, не е можно да не искарав од ед'н пут! Да излезнемо, и да се тој запали! Државата е знала тој! А никој ни тој не е казал. Да истерамо бар стоку, да изнесемо ствари, па куде знамо тамо. Под кирију ќе земем, едну собу, па ќе згњетем све, па ќе живим некако. А ја несам имала ни лажицу, к'д дојдо овде. Немаш ишта. И немаш сас што да купиш! И сама знаеш како е к'да искочиш гол! Ништа на тебе не носеш! Што си облечен... не ми е згодно да зборим.

ДЈ: Знам! Се секавам дека само по елечиња бевте и по папучи!

ДК: Сестра ми, ја отидо, сестра ми вика: „Е моја сестро, што не си“, вика „узела гаќе на гузицу него такој идеш? Како на свадбу си дошла!“ Што сам ја знала, не сам се ја надала да ќе овој да буде. Тој е тој.

ДЈ: Дали верувавте на некого? На кого верувавте додека бевте раселени тука, во прифатилиштето?

ДК: Баш на никога, на никога не смо верували. Затој што смо све изгубили. Не мож да верујеш никому. Толке године да

DJ: Pra, nuk deshën t'ju...

DK: Nuk deshën të marrin asgjë.

DJ: Me këtë do t'ju kishin ndihmuar, apo jo?

DK: Po, do të më kishin kursyer diçka, po.

DJ: Çfarë ua zini për të madhe tanëve...?

DK: Çfarë të them, tanëve! Ua zë për të madhe se e shitën pjesën tonë, vendin tonë. Po, e shitën. Nuk është e mundur të na largonin nga një rrugë. Të dilnim dhe të digjnin gjithçka. Shteti e ka ditur këtë. Dhe askush nuk na tregoi. Të shpëtonim të paktën bagëtinë, sendet t'i nxirnim, e pastaj ku ta dish. Do të mernim me qira ndonjë dhomë diku, do t'i futsha sendet aty brenda grumbull dhe do të jetoja disi. Ndërsa unë nuk isha as edhe një lugë kur erdha këtu. Asgjë. Dhe nuk ke as edhe me çka të blesh. E di edhe vetë si është kur dalësh lakuriq? Asgjë nuk ke me vete... nuk mundem të flas.

DJ: E di! Më kujtohet që kishit vetëm jelek dhe pantofla në këmbë.

DK: Motra ime, unë shkova, motra ime thotë: “E moj motra ime, pse nuk ke marrë brekë të paktën, po shkon ashtu? Si në dasmë ke ardhur.” Po ku ta dija unë se. Nuk e prisja të ndodhë kështu. Kjo është kjo.

DJ: A i besonit dikujt? Kujt i besonit derisa ishit të zhvendosur këtu, në qendrën për pranim?

DK: Askujt. Thjeshtë askujt nuk i besoja. Sepse humbëm gjithçka. Nuk mundesh t'i besosh askujt. Të mundohesh aq vite, të punosh, të rrisësh fëmijë...! dhe përnjëherë të të rrënohet gjithçka, si në pus. Kjo derisa je gjallë nuk ka, kur më thoshte vajza: “Ju është djegur shtëpia”. Momentalisht shkuam në Kristal, te ajo ku na kishte thirrur për drekë. Kur tha: “Na është djegur shtëpia”, dhe ajo, mori infarkt fëmija, mezi se e mbajtëm të gjallë. Pastaj i them, qofsh gjallë

се мучиш, да работиш, деца да исчуваш, све! И одед'н пут да пропадне све како у бунар. Тој, док си жив нема, и децата, ќерка ми к'д кажаше: „Запалила ви се куќа“, моментално отидому од Кристал куде њума, вика не на ручак. К'д кажаше: „Запалила ни се куќа“, а она се, доби инфракт дете, едвај гу повргнамо њу. Па викам, да си жива и здрава ти, па. И стварно, од т'г ву остана мана. Нерви улезоше од њу. Како на мажот ми, ја како по сам... постабилна, по могу да издржим нервозу, а они. Кој е нервозан не може да истрпи тој. И тај друга ми ќерка ми не е ни била туј. Она тамо у Србију е била. И к'да видиш...

DJ: Од вашето минато, од вашите животи?

DK: Тежак живот.

DJ: Ни слики не ви останаа?

DK: Ништо, те тој (покажува накај една слика) ќерка ми што е донела, едну слику и ништа! Ни слика ни ништа. Имам с'га у Кристал што смо се сликали.

DJ: Имам и ја слики,

DK: Те едно, те друго такој у друштво, свите како седимо и плетемо нешто, да ни пројде д'н. И такој е тој.

DJ: Зошто не се вративте назад? Имаше ли можност да се вратите назад?

DK: Па не се можал да се вратиш затој што е све изгорено, немаш покрив прво над главу!

DJ: Значи сè!

DK: Прво тој. Тој е уништено све! И ограду што смо имали убаву, све растрвено, однесено, кој га е однел, што ќе му оној железо, ја не знам. Све растурено! А колко е убаво било заградено. Ограда убава, па ораси, одоздоле ладовина, да седнеш за мерак у двор. И однепред куќу и одзади куќу, и...

e shëndosh ti, se... Dhe vërtet, që atëherë iu mbet ves. U bë me nerva. Si burri im. Unë disi jam më e qëndrueshme... mund ta duroj nervozën, por ata. Ai që është nervoz nuk mund ta durojë një gjendje të këtillë. Vajza tjetër nuk ishte këtu. Ajo ishte atje, në Serbi. Dhe kur sheh...

DJ: Nga e kaluara juaj, nga jeta juaj...

DK: Jetë e vështirë.

DJ: As fotografi nuk ju mbetën?

DK: Asgjë, ja ai (tregon kah një fotografi) vajza që ma solli, vetëm një fotografi, asgjë tjetër. As fotografi as asgjë. Kam disa tani në Kristal që jemi fotografuar.

DJ: Kam edhe unë fotografi.

DK: Herë një punë, e herë një tjetër. Ashtu si rrimë në shoqëri, gatuajmë diçka. Të na kalojë koha. Dhe kështu.

DJ: Pse nuk u kthyet prapë? A kishte mundësi të ktheheni?

DK: Epo nuk kishte se gjithçka ishte djegur, nuk ke kulm mbi kokë!

DJ: D.m.th. gjithçka?

DK: Së pari ajo. Ajo është shkatërruar krejt. Edhe rrethojën e bukur që e kishim nuk ishte më. E kishin marrë, nuk e di se kujt do t'i kishte hyrë në punë hekuri. Gjithçka ishte shkatërruar! A sa mirë ishte ndërtuar. Rrethojë e bukur, arra, poshtë fllad, të ulesh për merak në kopsht. Edhe para edhe pas shtëpie. S'ka pse të kthehesh, nuk mundesh, nuk ke ku i çon tërë ato mbeturina, me çka?

DJ: Teta Donkë, kur e patët më të vështirë, ju qëndruat tetë vjet në qendrën për pranim. Në cilën periudhë e patët më të vështirë?

Не, немаш на што да се вратиш, немаш, немош да исфрлиш оно ѓубре, немаш сас што?

ДЈ: Тетка Донка, кога ви беше најтешко, вие бевте 8 години во прифатниот центар? Во кој период ви беше најтешко?

ДК: За целото време, душо, ми е тешко било. Легнем навечер и немож да заспим. Како с'г еве потсети се и тој ме нервира (гласот ѝ затрепери). Целу ноќ се вртим натам, навам. К'д ги погледнем онија бубачке (се смее), душа ми искача. Мажот ми, некако с'с другари потам, повамо, а ја тешко сам поминула. Али он си знае, он понепред претече ме. од нервозу скапа! (умрел) Нема туј. Деца се нервирав. Да идемо при њи неможемо, имају си фамилију, двособан стан, две ќерке, с'с деца, туј сви!

ДЈ: Што можеше да биде поинаку? Што можеше да биде поинаку?

ДК: Не знам што да ти кажем. Ништа! Овој се снајдомо што купи овај стан и малко ми олакну, нема да досаѓам на децата.

ДЈ: Значи вие после 8 години еве, си го купивте.

ДК: Да. Купивмо стан.

ДЈ: Карши прифатниот центар овој малечок стан?

ДК: Да, И тој... нема правда нигде душо! Купимо стан, одма почеше људи измеѓу себе, зашто смо купили стан! Одма држава ни одби од храну. Па ја стан ако сам купила, ја сам имала тај динар у мене. Тој сам турила, тој костим га имам и с'г и не га, не носим друг, њега носим. И даде те паре, та купи тај стан, одбише ни од храну. Што сам се измучила 2-3 месеца не смо зимали леб од тамо. А не смо дошли у стан! Тамо смо седели. Ама, измеѓу себе почеше људи да се тужив.

DK: Gjatë gjithë kohës, shpirt, e kam pasur të vështirë. Bie në mbrëmje dhe nuk mundem të fle. Ja si tani, posa më kujtohen sendet, nervozohem (i dridhet zëri). Tërë natën kthehem andej-këndej, kur i shoh ato insekte (qeshet), më del shpirti. Burri im shkonte me shokë pas një pune ose një tjetre, ndërsa unë e kam pasur të vështirë. Por ai e dinte, shkoi para meje, dështoi nga nervoza! (vdiq). S'ka aty çka. Edhe fëmijët nervozoheshin. Të shkojmë te ata nuk mundemi, kanë familje, banesa dydhomëshe, dy vajza i kam, me fëmijë brenda, të gjithë aty!

DJ: Çka mund të ishte më ndryshe? Çka mund të ishte më ndryshe?

DK: Nuk e di çfarë të them. Asgjë! U gjetëm pak si bleu ky banesë dhe jemi lehtësuar pak, nuk do t'i mërziti fëmijët.

DJ: D.m.th. ju pas tetë vitesh, e bletë?

DK: Po, blemë një banesë.

DJ: Përballë qendrës për pranim, këtë banesë të vogël?

DK: Po, dhe... Nuk ka drejtësi askund. Blemë banesë, menjëherë filluan njerëzit ndërmjet vete, pse kemi blerë banesë! Menjëherë shteti na hoqi ushqimin. Po nëse unë kam blerë banesë, unë i kam pasur ato para me vete. Aty i kam vendosur. Një palë veshje i kam dhe ato i mbaj ende. Dhe i dhamë ato të holla dhe blemë banesën. Na refuzuan ushqimin. 2-3 muaj u mundova shumë nuk mernim bukë prej aty. Ndërsa nuk kishim ardhur në banesë. Atje rrinim. Por njerëzit filluan të akuzohen ndërmjet vete.

DJ: D.m.th. filluan padrejtësitë. [...]

DK: Po, menjëherë filluan padrejtësitë.

DJ: Po.

DK: Askujt nuk ia kam marrë ato para. As ia kam vjedhur kujt.

DJ: Значи неправда почна?
DK: Да, поче неправда одма.

DJ: Да.

DK: А никому не сам узела, ни сам украла, ја толке године сам за крагу не знам, ама с'г и собу ќе ти изнесев. Како допушти држава! Вати га лопова и 20 д'на, 30 у затвор, ајде пушти га. Не га пуштај, да осети. Не га пуштај доживотно! Нека иде да ради. Ми смо бре работили, у њиву, у башчу, у лозје. Нон-стоп смо ми пољопривредници на работу. Ацко мој отиде на работу у државно, к'д се вrne од 3 сат, 4 сат он иде, докле се види у њиву е.

DJ: Дали он, вашиот сопруг влезе во овој стан, живееше малку или,...

DK: Живееше,

DJ: Уште додека бевте таму почина?

DK: Живееше две године.

DJ: Две години?

DK: Да.

DJ: Колку време како сте во овој стан?

DK: Па, к'да нè обештетише, не знам коју годину нè обештетише. Да, па има 5 године смо овде.

DJ: Сега, кога размислувате од ова перспектива, дали е можен соживот?

DK: Со онија ли горе?

DJ: Да.

Aq vjet i kam bërë nuk di për vjedhje. Por tani edhe dhomat mund të t'i marrin me vete. Si lejon shteti. I zë vjedhacakët, 20-30 ditë në burg dhe pastaj i lëshojnë sërish. Mos e lësho. Le ta ndjejë. Mos e lësho asnjëherë. Le të shkojë e të punojë. Ne kemi punuar, në fusha, në kopsht, te vreshtat. Gjithmonë jemi marrë me punë bujqësie. Acko-ja im kishte punë shteti, kur kthehej kah ora tre, në katër shkonte prapë në fushë.

DJ: A hyri burri juaj në këtë banesë, a jetoj do pak këtu?

DK: Po, jetoj.

DJ: Apo vdiq derisa ishit atje?

DK: Jetoj, dy vite.

DJ: Dy vite?

DK: Po.

DJ: Prej kur jeni në këtë banesë?

DK: Epo... kur na dëmshpërblyen. Nuk e di cili vit ishte. Po ka nja 5 vjet që jemi këtu.

DJ: Tani, si mendoni nga kjo perspektivë, a është e mundur bashkëjetesa?

DK: Me ata atje lartë?

DJ: Po.

DK: Jo, ...nuk ka bashkëjetesë me ta. Ata këndeј bëhen të mirë me ty, në anën tjetër ta bëjnë gropën.

DJ: A mund t'ua falni? A mund të falet?

DK: Mua më çudit fakti se si mund të bëhesh i mirë me mua, ndërsa nuk mundesh të më shikosh? Për këtë më vjen keq. Ndërsa

ДК: Не. Нема соживот со њи. Па тој, овамо со тебе е добар, а овамо ти копа гроб.

ДЈ: Можете ли да им простите? Може да се прости?

ДК: Мене ме тој чуди, зашто се он прави добар с'с мене, а онамо не мож те гледа. Тој ми е, за тој ми криво. А ја сам простила, ја идем горе, и свратим куде њи! И дооди ми и комшика неколку пути, и комшија доодише. Али, к'д сам гу замолила да ми сачува неки ствари, она не одбиле. И тој ми криво да ти кажем право. Не ми е б'ш драго. Могла е да рекне: „Тури ги овдека, затвори“, куде њојно што затвори и мое, па ако носив, нака однесев све! Али она не, одби ме. И тој е.

ДЈ: Вашите очекувања биле поинакви?

ДК: Да.

ДЈ: сте верувале дека...

ДК: Да, и од т'г сам изгубила поверење у њума. Отворено. А све смо заедно работиле, све што направимо, све заедно. С'г видиш како искочи.

ДЈ: Има ли нешто што не ве прашав а сакате да додадете? Што би било важно за вашиот живот, за вас?

ДК: Што да ти кажем. Да можем да продадем горе, да откачим бар тој све што има! Земја, друго нема ништа. Али видиш, они како су оне у договор с'г. Комшии до тебе, он не пушта другога да улезне у тој место. А он нејке да га купи.

ДЈ: И ви пропаѓа земјата!

ДК: Е такој, ураснала трава, дрва се исушили. Какви дрвја смо имали, јабуке, и крушке и црешње и ораси и. Ми голем двор имамо. Па има место и за стоку там што е преградено место овам чисто. Бунар у двор, водовод. Све могуќе, да живиш бре!

unë kam falur, unë shkoj atje dhe kthej edhe te ata. Ndonjëherë më kanë ardhur edhe fqinjët. Por kur i lutëm të na strehojnë disa sende që kishim, na refuzuan. Për këtë më vjen keq. Nuk më vjen mirë. Mundi të thoshte: “Futi këtu, mbylli”. Ku do t'i fuste sendet e veta, do t'i fuste edhe të miat. Por ajo jo, më refuzoi. Kjo është.

DJ: Pritjet tua ishin më ndryshe.

DK: Po.

DJ: A keni besuar se...

DK: Jo, edhe në ata kam humbur besimin. Haptazi. A gjithmonë kemi punuar bashkë, gjithçka që bënim e bënim bashkë. E sheh si del puna tani?

DJ: A ka diçka që doni të shtoni e që nuk ju kam pyetur? Çfarë do të ishte e rëndësishme për ju, për jetën tuaj?

DK: Çfarë të të them. Po të mundesha të shes atje lart, të pak-tën të largoj edhe atë pak që ka mbetur! Tokë, tjetër nuk edhe ashtu. Por a e shihni si janë ata në marrëveshje tani? Fqinjët afër teje, nuk lejojnë të vijë dikush tjetër aty ndërsa vetë nuk e blejnë.

DJ: Dhe ju mbetet toka kot!

DK: Ashtu. Bari është rritur, drunjtë janë tharë. Çfarë pemësh kishim, molla, dardha, qersh, arra. Kemi oborr të madh. Ka vend edhe për bagëtinë. Ka pus në oborr, ujësjellës. Gjithçka që duhet. Të jetosh mirë!

DJ: Këtë jetën në qytet a e keni pranuar më, si?

DK: Me zor. Ja këtu rri, mes katër muresh. Të eci vetëm nëpër rrugë, pa nevojë. Ndërsa në kopsht përherë ka diçka me të cilën mund të merresh. Shkon te lulet, te... Sa lule kam pasur në kopsht. 9-10 vargje limonësh (tregon me dorë), të mbledhësh dy ditë. Por nuk dinim as t'i shesim, por thjeshtë i kultivonim prej qejfit. Në

DJ: Овој живот во град го прифативте ли, како?

DK: Сас зор. Еве овдека седим с'г, у четири дуvara. Да одим само по улице бес потребу! А у двор увек имаш нешто да работиш. Те до китку, те до... Колко цвеќе сам само имала у двор! Девет - десет лонца лимони све такви (покажува со раце), два д'на береш. Па несмо знали ни да продавамо, него од мерак ги гледам. Ујутро пуштим воду, ушубам, измијем ги лисја, а оно мерише онај цвет, да седнеш од мерак на терасу. И к'да, што да ти кажем. К'да сам отишла и сам погледала, да нема ни једно, све однесено, е тој не е изгорело него е однесено. Ако се исушило, туј ќе биднело, лонац с'с, с'с дрвото. Али нема га, однесено е. Значи они су едва чекали, све да опљачкају. Опљачкано е наше све, па т'к запалено. И тој такој на брзину.

DJ: Јас ви благодарам за соработката и за тоа што дозволивте да ја споделиме приказната со нас.

DK: Благодарам ти и на тебе што си дошла да ме прашаш, да ме потсетиш. Ја с'г малко се смири, не се... Али видиш како е ја у с'г ме фаќа нервоза. Дојде и се сва растресем. Отидем куде доктора и он види по, по здравствену книшку откуде смо. Ми још смо под Липково, под... у Матејче. Несмо овдека у Куманово, ако живимо туј. И он вика, с'г те стиза нервоза. А т'га ништо не е било. Т'г не си умеала да се нервираш.

DJ: Тоа е пострауматичен стрес, кога ќе помине стресот, тогаш...

DK: К'да ме фати нервоза, да видиш ти не се спие, ни ноќе, ни д'ње. К'д попием апче, лексимијум или диезапам, ја смирим живци, нема да ми се тресев туј руке. То е то.

DJ: Благодарам.

mëngjes lëshoja ujin, ujitsha, pastroja gjethet, ndërsa era e luleve ishte e mrekullueshme. Të rrije në kopsht. Ndërsa kur shkova dhe pashë se nuk kishte mbetur ama hiç asgjë nga kjo, gjithçka e djegur, e plaçkitur. Po të ishin tharë do të ishin aty ende, por nuk ishin. I kanë marrë. Pra, ata mezi se kanë pritur të plaçkitin gjithçka. I kishin marrë të gjitha dhe pastaj i kishin vënë flakën. Me shpejtësi.

DJ: Unë ju falënderoj për bashkëpunimin dhe për atë që lejuat ta ndani rrëfimin me ne.

DK: Të faleminderit ty që erdhe për të më pyetur, për të më vizituar. Tani jam qetësuar pak. Por, e di si është kur më kaplon nervoza? Dridhem e tëra. Shkoj te mjeku dhe ai e sheh sipas librezës se prej nga jemi. Ende udhëhiqemi në të sipas Likovës, Mateçit. Nuk jemi këtu në Kumanovë, ani se jetojmë këtu. Dhe ai më thotë, të shtrëngon nervoza. Ndërsa nuk ka ndodhur asgjë. Atëherë nuk ke mundur të nervozohesh.

DJ: Ky është stres post-traumatik. Kur të largohet stresi, atëherë...

DK: Kur më kaplon nervoza, nuk më flihet, as natën as ditën. Qetësohem mbasi të pi barna, leksilium ose diazepam, atëherë nuk më dridhen duart. Kjo është.

DJ: Faleminderit.

Хиџет Беќири

...сета онаа војна, сето тоа што ни се случи, нам ништо не ни е понудено, како на село, еве ќе има нешто, сите најтешки работи ги доживеавме и кога дојде работата кај нас – ништо...

Hixhet Beqiri

...gjithë ajo lufte gjithë ajo xhi u bo neve asgjo nuk na është afru, si si katund, e di, ho t'kese diçka, krejt gjojat ma t'ronda i përjetum kur erdhë puna kurxho, te ne – asgjo...

ХИЏЕТ БЕЌИРИ: Сакаш да почнеме?

ФИТОРЕ БАФТИЈА: Да, ќе почнеме. Вака, како беше живеачката порано во село Гајре, како живеевте пред конфликтот од 2001-та година?

ХБ: Ние добро сме живееле овде во село, во целина, да не влегуваме во деталите за школото, имаше некои тешкотии, секаде и секој ги има, имаше, да ја наречам една диктатура, се случуваа работи кои се вршеа како им одговараа не некои, за да те искористат, но ние како селани сме живееле добро.

ФБ: Односите со соселанитена вас какви ви беа?

ХБ: Односите со соселаните беа добри, не сме имале некој проблем, освен тогај кога се случи тој конфликтот.

ФБ: Како го доживеавте вие?

ХБ: Ние многу тешко го доживеавме, јас лично, јас сум бил тука, не сакав да го оставам огништето, сè до првиот ден кога влезе војската горе, беше 14 или 13, не знам, да те лажам, дента, првиот ден, бев заедно со децата, еве овде спиевме, куќата не беше изгорена, и кога видов дека во Лавце (село под Шара) пукаа, паѓаа тие гранатите, и земјата се тресеше, влегов внатре и им кажав дома што се случува, и им реков да станат, го имав и татко ми жив, излеговме, имаме една куќа надвор од селото, и реков таму ќе одиме, таму горе да не е подобро, и ги зедев децата и отидовме таму, му реков на татко ми да ја пушти кравата низ двор нека шета, ќе ја земеме колата и коњот, евентуално имаме некој зорт, ќе отидеме горе или пак да слеземе долу в град, отидовме таму кај куќата, околу 10 или 11 доаѓаше војската горе [македонската], децата беа мали и им реков да влеземе во подрум, влеговме во подрум долу, коњот надвор, колата на спротивната горна страна, имам и снимки од колата, и кога стигнаа тие горе почнаа да пукаат, ние сите бевме внатре во куќата, децата се уплашија, јас го

HIXHET BEQIRI: Dush t'fillojsh?

FITORE BAFTIJA: Po dë fillojmë. Kshtau, si ka konë jeta ma para n'fshatin Gajre, si e kini pas jetën para konfliktit 2001?

HB: Majr ne kimi jetu n'fshat ktaune tash, n'përgjithsi, mos hijmë n'ato detalet e shkollës, ka pas ato gjojat e veta sicila e ka ni far, ni far diktature me ni fjalë, ka pas edhe gjoja xhi a desht si i ka konvenau dikujt për tët shfrytzu, ne si fshatarë kemi jetu majr.

FB: Mardhëniet me fshatarët si i kini pas?

HB: Mardhëniet me fshatarët kanë majr, s'kimi pas dëni far problemi, gjoja, u bo aj konflikti kur u bo atëherë.

FB: Si e kini përjetu ju?

HB: Ne e kimi përjetu shumë rondë, unë personalisht, unë kom konë ktau nuk kom desht ta lëshoj vendin, bile deri ditën e parë xhi kanë hi ushtria nalt, ka qenë 14 apo 13 tët rij, ditën e, ditën e parë, ishna bashkë me caullët çektau kimi flet, shpaja pa gjeg ka qenë, ene kur e pash n'Llacë (fshat në Malësinë e Sharrit, emri zyrtar: Llavc) qitshin, pajkshin ato granatat ato, ene dilte kshtau traulli u ngrejte nalt, hyna mbrenda i thejri ju thom kshau kshau ngrajni e kisha ene babën, dolëm e kom ni shpi jashtë kataundit agje haj thash dë shkojmë agje përtij mo oshtë ma majr, ene mora caullet shkum tiqe, i thom babës lëshoje lopën nëpër oborr shotejte da e marëm kalin ene rabën helbete kimi nevoj a dë shkojm nalt apo n'qyetet teposhtë ta kesnae di, shkum n'shpej agje ka ora 10 apo 11 vajshin ushtria nalt [maqedonase], caullët i kisha t'vogli ene vu thom t'himë podrum ene hinëm podrum poshtë, kali përjasht, raba n'onë tepërm kom ene inçizimet e rabës, ene kur erdhën ato nalt zunë t'çesen, ne kit n'shpaj m'brenda, caullët u tremën, unë mora caucën m'bas shpajne e di poshtë podrum gruja e mur gjalin, baba u trembte ma shaum se sa qerët, majr kaparcejn, shkun nalt e troshejtën shpajën agje përti krejt.

зедов девојчето и ја ставив на грб, жената го зеде синот, татко ми се плашеше најмногу од сите, добро, помина, отидоа горе и ја разрушија куќата целосно таму горе.

ФБ: И колата?

ХБ: Првиот пат. Да, колата, коњот го утепаа тука.

ФБ: Колата се оштети, куќата се оштети?

ХБ: Колата се оштети, куќата се оштети, на крај и коњот го утепаја, добро, поминаа тие горе, имаше и соседи подолу, после организиравме ние заеднички (нејасно) со луѓето од Гајура (сосед) и излеговме на улица после два три часа, излеговме на пат, имаше организирано, демек, да отидеме со автобуси, јас не отидов тогаш со автобус, затоа што се плашев, отидовме пешки од тука до Речица (село во Тетовско), во Речица потоа излегоа и нè земаа ни дадоа засолниште во куќи кој имаше можност, ние отидовме кај еден наш соселанец, таму седевме, еве вака беше почетокот... е сега после ова...

ФБ: Веднаш после два три часа ја напуштивте куќата, и слеговте долу?

ХБ: Да, сите отидовме в град.

ФБ: Со што отидовте, со кола?

ХБ: Пешки отидовме, колата се расипа целосно... останавме.

ФБ: Отидовте по главниот пат..?

ХБ: Не, отидовме по планината надолу до кај споменикот (место во село Гајре), сè до првиот лак кој што е кај споменикот и потоа поминавме низ Расадиште (село во Тетово) надолу, влеговме во Расадиште и потоа од Расадиште излеговме во

FB: Edhe vetura?

HB: Hera e parë. po vetura, kalin vranë atej.

FB: Vetura u dëmtu, shtëpija u dëmtu?

HB: Vetura u dëmtu, shpija u dëmtu n'kulm, kali u vra, majr. Kaluan ato nalt, kishte dhe kojshi ërfujti pastaj organizum ne bashkërisht (i paqartë) me t'Gajurit (kojshi) ne, edhe dolëm n'rrugë mbas nja dy ore tre, dolëm n'rrugë, pat organizim kësëm t'shkojnë me autobuza, unë nuk shkova atëherë me autobus, për arsye se u tremshna, shkum n'komë pi atej e n'Reçajc (fshat në Tetovë, emri zyrtar: Reçicë), n'Reçajc pastaj dolën na morën agje na strehun nëpër shpija kush kishte mundësi, ne shkum te ni katundari jonë ndejtëm qekшту fillimi ka qenë... tash mbrapa mbas asaj.

FB: Meniherë mbas dy tre ore e kini lëshu shtëpinë, keni shku?

HB: Po, shkum krejt n'qyetet.

FB: Me çka shkut me veturë?

HB: N'komë, n'komë, raba u prejsh krejt... mbetëm.

FB: Shkut për rrugën kryesore...?

HB: Jo kimi shku për mali teposhtë ner te lapidari (një vend ne fshatin Gajre) te o lapidari atej, laki te është lapidari laki i parë çka është ene kimi ra Rasadishtes (fshat në Tetovë) të posht, kimi hi n'Rasadishtë ene pi Rasadishtes kimi dal n'Recajç t'madhe te Ujti i tharet.

FB: Çka morët me vete?

HB: Asgjo... asgjo s'morëm hiç, kurnisend, dorët qashtau u frigum shumë, sefte përjetim sefte...

Голема Речица кај киселата вода.

ФБ: Што зедевте со себе?

ХБ: Ништо... не зедевме ништо, излеговме така, се уплашивме многу, затоа што беше прво доживување...

ФБ: Вие со децата и со татко ви?

ХБ: Јас со децата, со татко ми и имав и еден старец, една старица на раце ја држевме додека слагавме надолу од овде.

ФБ: Патот како беше?

ХБ: Патот многу тежок, патче, не пат, патче да минуваш по рид, така поминавме и излеговме во Расадиште и од Расадиште излеговме во Речица, од Речица ја носевме неа на рака до таму и така тоа беше почетокот на војната, после добро беше.

ФБ: Се појави некоја опасност? Зошто го напуштивте домот?

ХБ: Многу опасност, беше опасно да се седи, за да ја оставиш куќата требаше многу притисок да се направи за да се остави, јас немав намера да одам, така што и децата ги држев тука, но кога се виде дека веќе нема каде.

ФБ: Што беше најзначајно во тој момент за тебе?

ХБ: Најзначајни беа децата, за мене веќе не беше битно ништо тогаш, знаеш, реков и пред малку јас ја зедев ќерката на грб додека сопругата го зеде синот, татко ми се плашеше повеќе од нас, и од тука ние излеговме кај соседот, од кај соседот организиравме и излеговме во Речица, тоа беше како почеток.

ФБ: Кога бевте тука во домот, во Гајре, од каде добивавте

FB: Ju me fëmit, me babën?

HB: Unë me fëmit, me babën, kishna ene ni plak, ni plakë n'dorë e kimi mbajt n'dorë teposhtë prej ktu.

FB: Si ishte rruga?

HB: Rruga e vështirë shumë, rrugicë jo rrugë, rrugicë t'shkojsh për kodre, shkum qashtau, dolëm Rasadisht, pi Rasadisht Reçajc, pi Reçajc e kimi mbajt atë teposhtë njer agje ene qashtau fillim i luftës ka qenë ajo, mapa majr.

FB: U paraqit rrezik. Pse e lëshut shtëpinë?

HB: Rezik shumë, rezik ishte shumë për t'ndejt, për t'ndejt, për ta lshu shtëpinë u duheshte shaum për të t'bo shtypje pa ta lshojsh, unë s'kisha mendim për t'shku, bile i mbajshna fëmit katu, e di, ama mo kur u pa se s'ka ku.

FB: Çka ishte ma e rëndësishme në atë moment për ty?

HB: Ma e rëndësishme ishte fëmit, nuk ishte interesant mo për mu asgjo atëherë, e di, thash ene parës unë e kam marë vajzën mbas shpinë ajo e mur djalin e di, bile baba u tremte ala ma shaum se ne e di, edhe ne pi aty dolëm te kojshia, pi te kojshia organizum, dulëm Reçajc, ajo ka qenë si fillim.

FB: Kur keni qenë ktu n'shpi, n'Gajre, nga i mirshit informatat se çka ndodh?

HB: S'kimi dit asgjo... unë personalisht nuk kom ditë ato ditët e para... nuk kom ditë.

FB: Pastaj?

HB: Pastaj kimi kon pakëz me Mahirin, Mahirin e kom box-hanak, kimi ardh nalt-poshtë, jo për arsye diçka Mahiri kishte ni far roli si...

информации за тоа што се случува?

ХБ: Ништо не знаевме... јас лично не сум знаел ништо во тие првите денови... не сум знаел.

ФБ: Потоа?

ХБ: Потоа бевме малку заедно со Махир, Махир ми е баџанак, одевме горе долу, не за некоја причина, Махир имаше некоја улога како...

ФБ: Махир е...?

ХБ: Татко на овој (покажува со прст кон неговиот внук кој што е присутен).

ФБ: На Валтон.

ХБ: Да... требаше да донесе продукти за да јадеме нешто.

ФБ: Да ги снабдува домовите...

ХБ: Не... не домовите, не домовите горе за да имаат. Овде, немаше веќе куќи, но воопшто тој што беше останат тука и потоа ни се случи 25 мај, беше 25 мај кога нè нападнаа, а јас бев со Махир.

ФБ: Ти се врати откако избега првиот пат, се врати пак?

ХБ: Да, се вратив... да, ваму дојдов и овде сум седел, но немам војувано...

ФБ: И седеше, остана...

ХБ: Се трудев да помогнам колку што можам... толку колку што имав можност, нешто сум помогнал, а исто така бев дома, го имав и дедото овде, Махир ми рече да одиме да го посетиме, реков добро, дојдовме до средина на патот, бевме уште пет други другари, и кога дојдовме до пола пат

FB: Mahiri oshtë...?

HB: Baba i ktij (tregon me gisht nga djali i tij i cili është prezent)

FB: Valtonit.

HB: Ho... kishte për t'pru mall për t'hongër diçka

FB: Për t'furnizu shtëpitë...

HB: Ho... jo shtëpitë, jo shtëpitë, për nalt për t'pas. Ktu, s'kishte atëhere shtëpi mo, për t'pas, përgjithsi kush ishte ktau ene qashtu mapa na ndodhi si na ndodhi... maj, 25 maj ka qenë, 25 maj na sulmun, ishna bashkë me Mahirin kemi.

FB: Ti u ktheve pasi ike herën e parë u ktheve prap?

HB: Po u ktheva... po aho kam ardhë ktu kam ndejt, s'kam luftu ama...

FB: Po ke ndejt...

HB: jam mundu t'ndihmoj sa kom pas mundësi tash... qaq sa kom pas mundësi, diçka kom ndihmu, edhe ishna te shpija, kishëm edhe babgjishin ktau, Mahiri m'tha s'shkojmë, tha ta shohëm, thash oni erdhëm deri n'xhims t'rrugës, ishim ene pesë shokë qerë tonit, edhe kur erdhëm n'xhims zunë t'çesën, ku t'himë ku t'himë, hajde kthim prap, dë shkojmë te shpaja e boxhankit tjetër e Alira-misë, shkum agje hinëm pakez, ndejtëm jo s'na vajte majr, dolëm, dolëm pi ataj hajde dë shkojmë te shpija e re agjepërti te shpija jem n'rrugë, kur dolëm agje nalt u takum edhe me 4 vetë qerë katundarë tonë u bomë bashkë u bomë 6 ene tash sen lujshna as andi, as këndi, po rajm me ni vend, zunë sulmojshin shumë ato na kishin hetu neve, e kanë pa rabën e ni katundari tonë, ene çitshin drejt te ne, kjo kanë qenë qaq t'sigurtë ato, qaq t'saktë ato, unë nuk e di, s'mund ta paramendo, ranë disa granata n'shpi, i shonë të binë, e ra qetra granat n'mur, kjo është, nuk e di, e di, ne imi

почнаа да се смеат, кај да влеземе, кај да влеземе и рекоа ајде пак назад, затоа што ќе одиме кај куќата на другиот баџанак, кај Алирамија, отидовме таму, влеговме малку, отседовме, не, не ни се допаѓаше, излеговме, излеговме од тука и ајде да појдеме кај новата куќа наспроти мојата куќа кај патот, кога излеговме таму горе се сретнавме со уште 4 други лица, наши соселани, се здруживме заедно, се направивме 6 лица и не можевме да се движиме ни ваму ни таму, седевме на едно место, почнаа да напаѓаат многу, тие ја имаа забележано колата на еден наш соселанец, и тие стрелаа директно кон нас, тие беа толку многу сигурни, толку прецизни што јас не можев да го замислам, неколку гранати паднаа кај нашата куќа, ги гледав како паѓаат, додека другата падна в сид, јас не знам, ние бевме позади ѕидот, Махир се слуша од долу како ми вели баџо, дојди заслони се легни тука, знаете, во војска не учеа - кога се пука, човек треба да лежи.

ФБ: Лежечки.

ХБ: Да, тој беше таму сиот во прашина и јас му викам седи баџо позади шталата, знаеш, тој беше долу, колата некои два метри оттука, едно лице на десната страна, (покажува со раце кон позициите кои ги имале), еден беше на оваа страна погоре, по на чело и тој таму пред колата земајќи некаков телефон за го полниме телефонот кога брабрауу... кога падна го зафати еден наш соселанец и на место му ја отсече ногата, овој горе што беше тој немаше ништо, Махира го погоди и го фати на оваа страна, (покажува со раце каде, кај стомакот) парче од граната а јас бев на нозе, мене ме фати на оваа нога на ова место и на ова место, на две места (покажува со раце местата каде е ранет), едниот го фати во стомак, и тогаш се разделивме и не знам како сме се оддалечиле од местото, Махир остана таму долу, бидејќи кога се повлековме од местото јас не видов дека Селман (соселанец со кој биле заедно) бил погоден, тој на кому му се откина ногата, но ни Махир колку е повреден, но ние само што се разделивме еден селанец Селман го викаат

mbas murit, Mahiri është ndemë poshtë n'rrugë, m'thotë "baxho, hec" thot "ndeju qatej!" E di, ushtri pa na thojshin kur t'kese duhet njeri ndehët...

FB: Barkas.

HB: Ho aj ishte n'pluhur atej, plot pluhën, unë i thom "Lije baxho rej qatej mbas mashnës!", e di, ai ishte poshtë, raba diku dy metra pi atej, nji person n'onë gjatht ka qenë, (tregon me duar e krah pozicionet si kanë qenë) njo ka qenë këndi kët onë ma nalt, ma n'kreje, edhe aj atej para rabës t'ue mar nifar telefoni, ta mbushim telefonin edhe ra "bauu...", kur ra e kapi njonin katundar tonin ja kputi komën n'vend, ki sajpri çka ishte si boni asgjo, Mahirit i ra e kapi n'këtë pjesën këndi kët onë, (tregon ku me duar, te barku) copë e granatës, ene unë isha n'komë, mu m'kapi n'këtë komën qektau ene qektau dëkundi dy vende (tregon me duar vendet që është plagos) njonin e kapi n'bark, ene atëherë mo na shperndau atëherë mo s'e di si imi largju pi vendit, Mahiri mbet poshtë atej, se kur u tërhoqëm pi vendit unë s'e kam pa se Selmoni (fshatar me të cilin kanë qenë bashkë) është plagu çatij që ja p'kut koma, po as Mahirin se sa o dëmtu, po ne sall xhi imi shpërnda njonin Selamet e kujn (edhe ky fshatar) kimi hi poshtë n'shpi, mapa kur erdh tregun se qysh ka ndodh se Mahiri ka dhonë amanet babgjyshi ka ardh atej, edhe qashtu kalojë ajo fazë atëhere, qetër mapa na çun n'Shipkovajcë në ora 6 mbamje na dhanë ndihmën e parë sall xhi ma lidhën komën ene...

FB: Pi agje...?

HB: Mahiri mbet ktu, Mahiri mbet n'kataund, atij ja panë komën se troshka, ja lidhen atij komën, edhe ki çka u dëmtu n'bark aj gjali, edhe atë ja dhanë ndihmën e parë në nji fjalë, na prum mapa prap n'fshat ushtriya... kush kishte mundsi t'hikë t'shkojë n'qytet.

FB: Shkonte?

HB: Shkonte tash.

(и овој селанец) сме влегле долу во куќа, потоа кога дојдоа и кажаа што се случило дека Махир дал аманет дедото дојде таму, и така помина таа фаза тогаш, после нè однесоа во Шипковица во 6 часот навечер ни дадоа прва помош само што ми ја врзаа ногата во завој и...

ФБ: Од таму...?

ХБ: Махир остана овде, Махир остана во село, нему видоа дека ногата му е направена партал, му направија преврска, и овој што беше повреден во стомакот, ова момчето и нему му дадоа прва помош и уште еден збор после војската пак нè врати назад во селото... кој имаше можност да избега одеше в град.

ФБ: Одеа?

ХБ: Сега одеа.

ФБ: Вие останавте уште во селото или?

ХБ: Јас отидов в село кај 10 часот раскрвавен, крв ми течеше, и со кола, ја имах колата, затоа што потоа ја поправив колата, и ја зедев колата до... го викаат еден пат... патот на војската каде што поминува таму до некаде каде што се одеше, потоа ја оставив колата затоа што понатаму таа не можеше да оди, ја оставив колата таму и надолу пешки отидов дома кај што седеа тие.

ФБ: На кое место престојуваше семејството?

ХБ: Во Теке сме биле, во Теке (населба во Тетово).

ФБ: Ви беа роднини или?

ХБ: Ние бевме кај еден... кај... мојата сестра тогаш, но имахме една куќа која ни ја отстапија потоа в град, и така сме престојувале во неа.

FB: Ju a qëndrut ende n'fshat apo?

HB: Unë kam shku n'fshat ka ora 10 i gjakosur, qashtau gjaki ridhte, ene me rabë, e kisha rabën, se mrapa e regullova rabën, ene e mora rabën deri te... i thonë ni rrugë... rruga e ushtrisë ka kalonte atej, deri me ni vend, me ni vend e lash se nuk mundsha mo, e lash rabën atej ene mo teposhtë n'komë shkova n'shpi te rishin ato.

FB: Çfarë vendi kanë qëndru familja?

HB: N'Teqe kemi qenë, n'Teqe (lagje në Tetovë).

FB: Dikush, i kisht familjarë, apo ishin...?

HB: Ne kemi qenë te ni... teee... motra jeme atëherë, ama kimi pas edhe ni shpi, na e lëshun pastaj n'qytet, ato edhe kemi ndejt te ato.

FB: Si ju kanë prit?

HB: Mirë na kanë prit ata shumë, na kanë prit mirë shumë, tash katundarët tonë, aj ishte n'Zvicër, ai gjali, na e lëshoj krejt shpinë qaty kimi jetu.

FB: A keni kontakt, çka keni bo gjersa keni qenë n'Tetovë?

HB: Asgjo... qashtaune punë s'kimi pas atëhere kurxho...

FB: A kontaktojshit me refugjate tjerë?

HB: Me refugjatë qerë po, kimi pas qatej, u [...] mblidhshna kit, ishte shtabi atej, [...] dilshna, bisedojshna ene...

FB: Kush ju ka ndihmu, e kush jo që ju keni prit?

HB: Për ndihmë; ne apostafat familja jeme nuk kimi pas hiç pi askujt. Ama hiç, kur e thom këtë hiç, ka ndodh kur u dogj shpija ktau, bishin ndihma. U kanë dhonë të holla, u kanë dhonë të holla

ФБ: Како ве пречекаа?

ХБ: Многу добро нè пречекаа, многу добро нè пречекаа, сега наши селани беа, тој беше во Швајцарија, тој синот ни ја отстапи цела куќа и тука живеевме

ФБ: Контактиравте ли, Што правевте додека бевте во Тетово?

ХБ: Ништо... тогаш немавме некоја работа, ништо...

ФБ: Контактиравте ли со други бегалци?

ХБ: Со други бегалци да, имавме таму, се собиравме сите, беше штабот тука, [...] излегував, разговарав и...

ФБ: Кој ви помогнал и кој не од тие од кои сте очекувале?

ХБ: За помош, ние лично нашето семејство не сме имале помош од никого. Ама ништо, кога велеам ништо, се случило кога изгоре куќата овде, носеа помош. Им давале пари, им даваа пари на селаните за помош, сега оваа куќата која што изгоре му припаѓаше на братот, и дуќанот изгоре, прав се направи, се носеа пари, се делеа пари, ама велеа овој има, овој има, знае и братот и тој патеше заради мене и нему не му даваа ништо, со еден збор ништо не му дадоа. Така сме поминале...

ФБ: Кога е изгорена вашата куќа?

ХБ: Куќата изгоре некаде... кога се случи тој Рамковен Договор како што го викаат, напред или назад, сега не сум сигурен.

ФБ: Бевте ли вие присутни?

ХБ: Бев утредента, утредента кога разбрав дека е изгорена дојдов веднаш, ме известија, ми рекоа запалена ти е куќата.

fshatarëve tash për hir se une... tash vllaut, kjo shpija çka u dogj i takonte vallaut, ene duçoni u dogj shkrum krejt, bishin të holla, u ndashin të hollat, ama pse ki ka, thojshin, ki ka, e di edhe vllau hiçte nëpërmjet meje si ipshin asgjo, si kanë dhonë me një fjalë. Qashtau kimi kalu...

FB: Kur është djeg shpija juaj?

HB: Shpija është gjeg dikundi... kur është bo ajo *Ramkoven Dogovor* halis çka i thonë, a përpara, tash a mbas, nuk jam i sigurt.

FB: Keni qenë ju prezent?

HB: Kam qenë të nesërmen, t'nesërmen kur e kam marë vesht se ma gjeg, kam ardhë menihere, mu lajmrun, thanë ta kall shpija.

FB: A e pritët se?

HB: Jo s'e kam prit, jo s'e kam prit, edhe kur kam ardh, e kam pa, s'kishte asgjo, të m'kishin tregu natën, unë natën dë visha barem diçka, mo de hiçsha se kishna raqe, kishna ktu plot kisha majll, e di.

FB: Dyçanin e kini pas t'furnizum?

HB: Furnizim s'kam pas atej, ama majll tu shku në atë variant se mos dë kesëm nevojë e di, edhe u dogj krejt, kishna edhe do elemente qera, do shfajcaparate, do gjoja qera, krejt u dogjën ato.

FB: Çka ke prit se do gjesh?

HB: Kom prit thojshem mos ka shpëtu diçka, mos ka shpëtu diçka, ama kurnisend s'kishte mbet e di, ene mbas asaj i ra edhe granata edhe shpajës agje përtij n'rrugë çka e kom, edhe atë e dëmtoj baegji, po për fat ra granata përjashtë, ra n'streh i thona ne, beton, nuk ka hi mbrenda ta shkatrojë krejt, e regullum qashtu kemi kalu ni jete mizore.

ФБ: Чекавте или?

ХБ: Не, не чекав, не чекав, и кога дојдов и ја видов, немаше ништо, да ми кажеа вечерта, јас нокта ќе дојдев барем да не спасев нешто затоа што имав многу ствари, овде имав многу работи, брашно, знаеш.

ФБ: Продавницата ви беше снабдена?

ХБ: Намирници немав таму, но брашно да, следејќи ја варијантата да не имаме потреба знаеш, и сето изгоре, имав и некои други елементи некои швајц апарати, некои други ствари и сите тие изгореа.

ФБ: Што очекуваше дека ќе најдеш?

ХБ: Очекував и си велев можеби нешто се спасило, можеби нешто не е изгорено, но ништо немаше останато, и после тоа ја погоди и граната другата куќа таму, отспротива, кај патот што ја имам изградено, и таа значително се оштети, но за среќа гранатата падна надвор, падна на настрешница, ја викаме ние, бетон, не влезе внатре да ја уништи целосно, така ја поправивме и сме поминале еден мизерен живот.

ФБ: Дали си се плашел?

ХБ: Богами многу.

ФБ: Од кого најмногу?

ХБ: Имав страв... не од некого, не од некого, имав страв кога прв пат почнаа да гаѓаат, кога прв пат почнаа да пукаат имавме, не знам како да го опишам, затоа што сега јас си велев зошто ги однесов децата таму наспроти, затоа што ако останев овде можеби ќе беше подобро, тогаш се плашев многу, потоа не, ме ранија и потоа немав гајле.

FB: A je friksu?

HB: Valla po! Shumë.

FB: Nga kush më shumë?

HB: Frikë kam pas... jo prej dikujt, jo prej dikujt, kam pas frikë kur ka çit herën e parë, kur ka çit herën e parë kimi pas, nuk e di si ta përshkruj, se tash u bona unë pse i çova fëmijt agje përtij, se sikur t'kishna nderjt ktau mo dë ishna ma majr, qatëhere jam frigu, pastaj jo, jo u plagova, s'e kisha gaјle, e di.

FB: Kujt i ke besu ma shumë në ata momente?

HB: Po, kujt i kam besu... më shumë vetvetes i besojsha, e kisha ni shok me atë nalt poshtë, edhe me atë shpesh, derisa ishte Mahiri me atë kontaktojsha bile, bile kishte edhe bagëti boxhanaki masi vdiç aj masi shkoј, e kishte aj ktu atë e kam marë e kam çu teposhtë, pi ktau lopën deri n'qyetet agje, m'vajte keq shaum, e di, qashtau ka konë nji jetë...

FB: A do të kishit vepru njejtë?

HB: Po, a do t'kisha vepru njejtë, kuedi be... s'e di si ta thom... nuk e di, pele a do ta kisha lëshu tash vendin, tash me ndodh edhe nihere, valla se di nuk e di, e di, se disi ne nuk kimi përjetu k'si gjoja neve na erdhë si çeshit, e di, neve na erdhë, pse, se unë a desht edhe unë t'i bashkangjitem asaj ushtrisë, tash u bo si u bo, ama ne nuk dishna, neve na vajte si ondër se do t'ndodhë çajo e di... jo, hajd dë kaloјë, hajd dë kaloјë, edhe...

FB: Kujt je i hidhërum, me kë e ke hidhërimin?

HB: Po hidhërimе s'kom me askënd, nuk kam hidhërimе, pse me i thonë dikujt, unë e quј se ka konë luftë, tash folshin, folshin njerzit se janë gјeg shpiјat me qëllime caktume, tash kuedi nuk mund t'besoj nasi gjoja...

ФБ: На кого најмногу му верувавте?

ХБ: На кого му верував... верував во себеси, имав еден другар, со него горе долу, и со него често додека беше Махир со него контактирав, чак што имаше и стока баџанакот и откако тој почина, откако замина, тој стоката ја имаше овде в село, и јас ја зедев и ја однесов долу сè до градот, ми беше многу жал знаеш, и така беше тој живот...

ФБ: Дали ќе постапевте пак исто?

ХБ: Дали ќе постапев исто што знам бе... не знам како да речам... не знам... којзнае дали ќе го оставев сега местото, сега пак кога би се случило не знам, затоа што не сме доживеале вакви нешта на нас ни дојде некако чудно, затоа што требаше и јас да и се приклучам на војската, сега се случи како се случи, но јас не знаев, нам ни се чинеше како сон дека се случува тоа, ме сфаќаш... не, ајде ќе помине, ќе помине и...

ФБ: На кого си лут, со кого држиш лутина?

ХБ: На никому не сум му лут, немам лутина, зошто да му речам на некому, јас си вела дека било војна, сега има што зборуваа, луѓе зборуваа дека се палени куќи со одредени намери, сега кој знае, јас не можам да поверувам во такви ствари...

ФБ: За што ги обвинуваш Македонците?

ХБ: Е па за што ги обвинувам...? Ги обвинувам дека имало можност да се направи нешто за да не дојде до војна, имале можност, чак што кога беше почетокот на овие нешта што се случија, на пример кога беше просперитетот уште во 90 - тите имало едно противење да не се случи, да ние имаме некои поголеми права, тоа не се случи, и дојде до тоа што дојде, еве вака до војната.

FB: Për çka i fajson maqedonasit?

HB: Po për çka i fajsoj...? I fajsoj se ka pas mundësi t'bohet diçka pa mos ardhë njer te lufta, ka pas mundësi, bile kur ishte fillimi i ktine gjojave çka u bonë, shembull kur ishte prosperiteti qysh në 90-tën ka qenë ni kundërshtim çj mos bohet t'kesna disa drejta pak ma t'mdhoja nuk u bo, ene erdhë njen te xhi erdhë që qekshtau te lufta.

FB: Po shqiptarët për çka i fajson?

HB: Shqiptarët i fajsoj se nuk imi të organizum, shumë, nuk imi t'organizum se me qenë t'organizum valla sën na dan kërkush; qashtau.

FB: Çka humbët nga lufta, për ju, humbjë kë e quan?

HB: Po, humbja ma e madhe ka qenë boxhanakin xhi e humba, ka pas edhe shokë qerë, kam pas unë edhe ni boxhanak qetër çka ka luftu, çka ka ardh pi Italije.

FB: Për çka të ka ardh më shumë keq?

HB: Keq m'ka ardhë ma shumë për Mahirin, edhe ai... edhe atij i mbet nji shok i vet n'rov atej, s'na lishin t'shkojmë ta marrëm, qashtau me zort e kimi marrë, ka ndejt disa ditë atej, si kufomë se u vra atë ditë xhi kan hi termo, edhe qe qashtau.

FB: Si e shikoni tani ardhmërinë? A është e mundur...

HB: Ka përmisim, ka përmisim plot, ka përmisim, po ala nuk duken shaum gjojat.

FB: A është e mundur bashkëjetesa, bashkëjetesa me maqedonasit?

HB: Është e mundur, është e mundur, se qatej imi ne, ndash ne, ndash ato, s'ka ku, nuk ka ku tash...

ФБ: А, Албанците за што ги обвинуваш?

ХБ: Албанците ги обвинувам затоа што не сме организирани, многу, не сме организирани затоа што ако сме организирани богами нема никој кој што ќе може да не распарчи.

ФБ: Што изгубите од војната, за вас што претставува загуба?

ХБ: Најголемата загуба беше што го изгубив мојот баџанак, имало и други другари, имав јас и еден друг баџанак кој што војуваше што беше дојден од Италија.

ФБ: За што најмногу ти било жал?

ХБ: Многу жал ми беше за Махир, и нему му остана еден негов другар таму во ровот, не нè пуштаа да отидеме да го земеме, така со маки го зедевме, стоеше неколку денови таму како мртовец бидејќи беше убиен дента кога тие се качија нагоре, и така.

ФБ: Како ја гледате сега иднината? Дали е можна таа...

ХБ: Има подобрување, има полно подобрувања, има подобрување но сè уште не се гледаат многу работи.

ФБ: Дали евозможен соживотот, соживотот со Македонците?

ХБ: Возможно е, возможно е, затоа што таму сме ние, и ние, и тие, затоа што нема каде, нема кој сега...

ФБ: Дали евозможно да им простиме?

ХБ: Извинување, како нација, простуваме секогаш, сме направиле... туку сега тој што го има доживеано едно нешто не е интересно дали куќата е растурена, се простува за тоа,

FB: A është e mundur t'i falim?

HB: Falje, ne si komb, ne bojmë falje përhere, kimi bo... po tash aj xhi e ka përjetu një gjo nuk është interesant shpija se a prish e fal atë s'është problem, kom punu, kom arit, i kom mbrojt gjo-jat, mundet prap, ene me ma prish ene nihere thom oni ndasht... amën aj xhi ka shku, mo nuk kthehet e për atë oshtë rondë a mund ta fale çato xhi i ka shku, aj ma i afërti e di... ose çajo frika që e kom përjetu atëhere unë nuk e di... a a mund ajo t'vlersohet diçka... por tash prap mirë, prap mirë... do e çojsh... falen, krejt gjojat falen.

FB: Sa është i mundur pajtimi?

HB: Po, është i mundur dikund 50 – 50. Besoj se mund, se mund t'bohen kto gjojat me marveshje krejt gjojat bohen, krejt gjojat arrihen, mendimi jem, ku e di, mund gabojë, mund... ku e di, tash kto jonë... ai xhi ka shku prap, ka shku për diçka, për ni gjo t'majr, për ni ideal, ka pas qëllimet e veta... tash se ne... kërkush nuk e kimi ditë se mund... mund t'mbijetojë, mund t'shkojë, ama... qashtau.

FB: Çka keni për të shtu?

HB: Për t'shtu t'jese mire e... t'punohet s'kimi ne ktaune kurxho... gjithë ajo lufte gjithë ajo xhi u bo neve asgjo nuk na është afri, si si katund, e di, ho t'kese diçka, krejt gjojat ma t'ronda i përjetum kur erdhë puna kurxho, te ne asgjo, e din, nuk ka pas, apo si parti çе kto çka dolën prej luftës, jo, jo, ni... ni... ni rrugë nuk është bo te ne, menzej e boni një katundari jonë, e boni çekët rrugën ktau tiqë xhi ka 400 metre ka, ene kurxho qetër, e di... po kuedi... a imi fukara shaum apo qashtau.

FB: Falemnderit.

HB: Falemnderit ene juve.

не е проблем, сум работел, сум постигнал, сум ги заштител стварите, можат пак да ми ја расипат и пак велама ако, но тој што заминал тој веќе не се враќа и за ова е многу тешко дали може да прости тој што го изгубил најближниот, знаеш... или пак тој страв што сум го доживеал јас не знам... дали тоа може некако да се процени... но сега сепак е добро, пак добро... ќе продолжиш... сите работи се простуваат.

ФБ: Колку е возможно помирувањето?

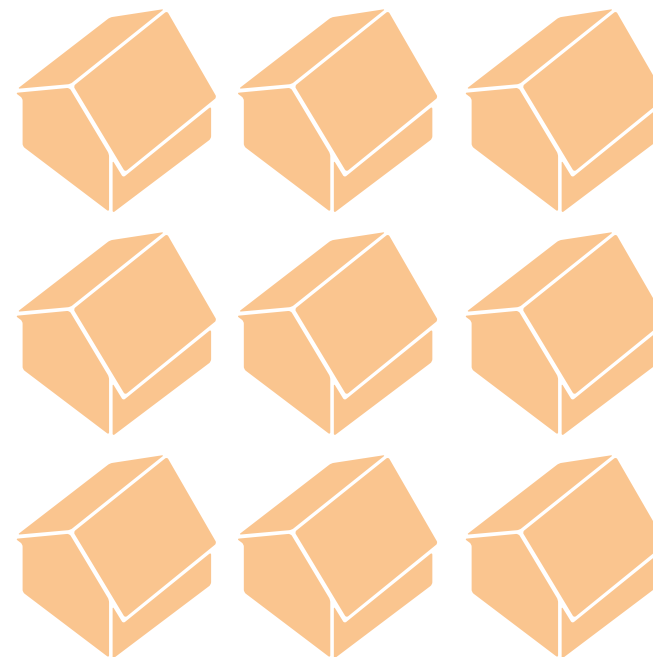
ХБ: Да, возможно е до некаде 50 – 50, јас сметам дека може да се направат овие работи со договор сите работи се договараат, сите нешта се постигнуваат, мое мислење, што знам, можеби грешам, може... што знам сега овие се... тој што отишол отишол пак и тој отишол за нешто за нешто подобро, за некој идеал, имал свои цели... е сега што ние... никој не знаел дека можеме да преживееме можеме да отидеме... така.

ФБ: Што имате за да додадете?

ХБ: За додавање... да биде добро... да се работи, ние тука немаме ништо... сета онаа војна, сето тоа што ни се случи, нам ништо не ни е понудено, како на село, еве ќе има нешто, сите најтешки работи ги доживеавме и кога дојде работата кај нас - ништо, знаеш, немало, или пак како партија овие што излегоа после војната, не, не ни еден пат не е направен кај нас, потоа ја изгради еден соселанец ова патот од овде да поминува некаде 400 метри, и ништо друго... но од кај да знаеш... дали сме многу сиромашни или пак, така.

ФБ: Благодарам.

ХБ: Благодарам и на вас.

HN

Порано Македонците мислеле дека ако Албанците ги добијат своите права ним ќе им се скратат правата.

NN

Ma përpara maqedonasit e kanë kuptuar këtë sikur për t'fituar shqiptarët të drejtën e vet duhet të keqsohet e drejta e tyre.

ФЛАНЗА ЈУСУФИ: Добар ден!

НН: Добар ден!

ФЈ: Може ли да ми кажете како сте живееле пред војната, како ви беа односите со Македонците пред војната?

НН: Пред војната јас сум бил многу млад и комуникацијата беше многу слаба, јас бев во средно училиште, училниците ни се... ги имавме поделени така што комуникацијата помеѓу нас и Македонците била многу ниска, да не речам дека и воопшто не сме имале комуникација.

ФЈ: Значи дека во вашето село немало Македонци?

НН: Нашето село е 100% населено со Албанци, и не сме имале никаква комуникација со Македонците, единствената комуникација била таа за време на патувањето од селото кон Тетово кога нè запираше полицијата за некоја евентуална контрола.

ФЈ: Кажи ми како ја доживеа војната од 2001-та година?

НН: Епа, војната од 2001-та година е едно од моите најлоши животни доживувања, затоа што се случи баш во моето село.

ФЈ: Што се случи тој ден кога почна војната?

НН: Војната почна на 14 март, ние како ученици во средно училиште бевме на настава и потоа излеговме на еден митинг, протест кој се одржуваше на Тетовскиот плоштад. На 14 март уште незавршен митингот почнаа првите пукотници од Тетовското кале. Ние уште не сфаќавме што се случува таму, и после толпата од народ почна да се разотидува како последица на пукотниците и не знаеја на каде да одат, додека ние како ученици во средно училиште се упативме кон нашите таксија за да отидеме дома. Ние, јас сум од село Шипковица,

FLLANZA JUSUFI: Mirdita!

NN: Mirdita!

FJ: A mund të më tregojshë si keni jetuar para lufte, si i keni pat marrëdhëniet me maqedont para lufte?

NN: Para lufte unë kam qenë në moshë të re dhe komuni-kimi ka qenë shumë i dobët, unë isha në shkollë të mesme, klasat i kim... i kishim ndaras dhe k'shu që komunikimi në mes neve dhe maqedonve ka qenë shumë i ulët, mos them që edhe aspak s'kimi pas komunikim.

FJ: Do të thot që në fshatin tuj nuk ka pat maqedon?

NN: Fshati jonë është 100% i banuar me shqiptarë, edhe s'kimi pas aspak komunikim me maqedontë, i vetmi komunikim me maqedonast ka qenë gjatë rrugëtimit prej fshati në Tetovë kur na ka ndaluar policia për ndonjë kontrollë eventuale.

FJ: Tregom si e përjetove luftën 2001?

NN: Po, lufta 2001 oshtë një ndër përjetimet më t'kqija n'jetën time, sepse ka ndodhur m'un në fshatin tim.

FJ: Çfar ndodhi adit kur filloi lufta?

NN: Lufta ka filluar 14 mars, ne si nxënës në shkoll t' mesme kishim qenë në shkollë dhe pastaj dolëm në një miting, protestë që ndodhi në sheshin e Tetovës. Në 14 mars ende pa përfunduar mitingu nisën krismat e para të kalasë së Tetovës. Ne ende nuk kuptonim se çfarë bëhet atje, dhe pastaj turmat e njerzive filluan të shpërndahen shkaku i krismave edhe nuk dinin nga të shkonin, e ne si nxënës në shkollë të mesme u drejtua drejt taksive tonë për të shkuar në shtëpi. Ne, unë jam nga fshati Shipkovic, edhe at ditë kishte munges taksive, menzi se gjetëm një taksi për të shku deri në Shipkovic, para se me mbërrimë në Shipkovic na ndaloi... kishte një post bllok policor në fshatin Gajre ku ati na ndaluan 2-3

тој ден имаше недостаток на такси превозници, едвај најдовме едно такси за да нè однесе до Шипковица, и пред да стигнеме во Шипковица нè запре... имаше една полициска блокада во село Гајре и тука нè запреа некои 2-3 часа. Потоа, после прекинувањето на пукотниците кои што се случуваа тука, затоа што се војуваше од село Гајре во правец кон Калето, во селото... во село Гајре беше македонската полиција додека во Калето борците на ОНА, додека ние сè уште не знаевме што се случува. Потоа, бидејќи имаше полициска блокада ние бевме принудени пешки да отидеме од село Гајре до Шипковица, кога стигнавме в село... во нашето село, тогаш дома сфативме дека беше почнала војната.

ФЈ: Вие што направивте, останавте тука во домовите, избегавте или...?

НН: Не, тој ден останавме дома иако пукотниците беа многу силни од двете страни.

ФЈ: Колку долго останавте дома?

НН: Од денот кога почна војната до моментот кога се иселивме има... помина еден период од еден месец. Нашиот престој за време на војната беше ужасен. Замисли како било, без струја, по разни подруми, сите комшии кои немаа подруми се собираа кај нас, во нашиот подрум. Имавме недостаток на храна, голема толпа на луѓе, и кога имаше пукање требаше да отидеме и да ги собереме и старите лица и другите за да дојдат кај нас за да не се случи нешто... некое ранување од гранатите кои што паѓаа во нашето село.

ФЈ: Колку лица бевте во подрумот?

НН: Па можам да ви ја опишам една ноќ кога имаше многу пукања и кога се собравме сите, бевме приближно 50 лица. Беше една од најужасните ноќи. Од големиот замор што го имавме, јас си велев со себе, само да можам малку да ги

орè. Pastaj, pas përfundimit të disa krismave që patë aty sepse luftoheshte prej fshatit Gajre n'drejtim për kala, n'fshat... n'fshatin Gajre qëndronin policia e Maqedonis, ndërsa në kala ushtarët e UÇK-së, ndërsa ne ende nuk dinim se çfarë bëhet. Pastaj, pasi që kishte post bllok policor ishim të detiruar që në këmb prej fshatit Gajre të udhëtojm për në Shipkovicë, kur aritëm në fshat... në fshatin tonë, atëherë në shtëpi kuptuam se ka filluar lufta.

FJ: Ju ndejtët aty në shtëpi, a çfarë bëhët, hikët, a...?

NN: Jo, atë ditë qëndruam në shtëpi edhe pse krismat ishin shumë të shpeshta nga... nga të dy palët.

FJ: Sa gjat qëndruat në shtëpi?

NN: Prej ditës kur ka filluar lufta e deri sa jemi shpërngulur ka... ka një periudhë kohore prej një muaj. Qëndrimi jonë gjatë luftës ka qenë i tmershëm. Paramend... Paramendoni si kemi qenë pa rrymë, nëpër podrumë të ndryshme, komshit të gjithë të cilët nuk kishin podrumë tuboheshin tek ne, te podrumi jonë. Kishim mungesë ushqimi, turma e madhe e njerzive, edhe kur kishte krisma detiroheshim të shkojm t'i mledhim edhe pleqt edhe të tjerët që t'vijjnë te ne qe mos ndodh ndonjë... ndonjë plagosje nga... nga predhat të cilat binin në fshatin tonë.

FJ: Sa veta keni qenë në podrum ju?

NN: Po mund t'ju përshkruaj një natë kur kishte shumë krisma edhe kur u tubuan të gjithë, afërsisht 50 veta. Ishte një nga mrëmjet më të tmerrshme. Nga lodhja e madhe qe kishim, unë për vete thoja vetëm të kem mundësi t'i shtri këmbët pak.

FJ: Sa gjat kohë qëndruat në podrum?

NN: Në podrum kemi ndejt gati se xhdo ditë, mirpo atë nat kemi ndejt deri sa ka zbardhur drita kur kanë heshtur krismat.

испружам нозете.

ФЈ: Колку време престојувавте во подрум?

НН: Во подрум седевме речиси секој ден, но таа ноќ останавме цела ноќ додека не се раздени, кога прекинаа пукотниците.

ФЈ: Која беше причината што се оддалечивте од куќата?

НН: Причината на моето лично оддалечување од дома беше недостатокот од електрична енергија, недостаток на храна, големата монотонија, секој истрел што ќе се случеше родителите викаа влегувај внатре в подрум, не можеше да излезеш, чак и за да земеш малку свеж воздух.

ФЈ: Имавте ли болни луѓе тука во подрумот со вас,... ти со цело семејство?

НН: Јас со моето семејство бев, со болната баба и дедото болен од дијабетис. Ние... беше и малиот брат кој е роден во 2000-та година што значи дека тој имал една година и малку повеќе, по подрумите не се трпеше галамата на старите кои се жалеа за сè и сешто, како и плачењето на децата.

ФЈ: Како го доживеа ти сиот овој настан?

НН: Ова... овој настан не можеш да го опишеш со зборови колку тешко сме го преживеале, јас се присетувам на една случка кога ги слушнав првите истрели и отидов кај комшиите да ги земам да дојдат кај нас, затоа што и тие се чувствуваа нелагодно, на пример идеа секој ден затоа што пукање имаше не секој ден туку по неколку пати на ден, и тие само што одеа во нивните куќи пукањето почнуваше пак и се чувствуваа лошо да дојдат пак кај нас, и јас отидов да ги викнам, во моментот кога се вратив во подрумот падна една граната многу блиску до нашата куќа, и бучавата од таа граната уште не можам да ја

FJ: Shkaku i largimit prej shtëpisë?

NN: Shkaku i largimit tim personal prej shtëpis ishte: mungesa e energjis elektrike, mungesa e ushqimit, monotonia e madhe, çdo krismë që bëheshte prindërit hin mbrenda në podrum, nuk mundshe të dalësh, të dilje për t'mar edhe ajër të pastër.

FJ: A keni pas njerëz të smunt ataj në podrum, kush ka qendru me ju, ti me krejt familjen?

NN: Unë me familjen tim kam qenë me gjyshen t'smurë edhe gjyshin e sëmur prej diabetit. Ne... kam pasur edhe vllaun e vogël i lindur në vitin 2000 që do të thot ka pasur një vit e pak tepër, nëpër podrume nuk duroheshte zhurma e pleqve të cilët ankoheshin për çdo gjë edhe qarjet e fëmijëve.

FJ: Si e përjetove ti krejt këtë ngjarje?

NN: Kët... Kët ngjarje nuk përshkruhet edhe me fjal se sa keq e kemi përjetuar, mu m'kujtohet vetëm një rast kur dëgjova krismat e para dhe shkova te komshit që t'i mar që t'vinin te ne se edhe ato ndjeheshin keq, për shembull të vinë xho ditë se krisma kishte jo xhdo ditë por disa her në ditë edhe ato sa shkonin në shpi fillonin prap edhe ndjeheshin keq që të vin prap tek ne, edhe unë shkova që ti thërras, momentin që jam kthyer për n'podrum ka ra një predh mun afër shtëpisë sonë që zhurmën e asaj predhe ende nuk mund ta pershkruaj, nuk mund... ende nuk kam dëgjuar aq zhurmë të madhe as[...] të madh si që e kam përjetuar rënien e një predhe mbi një kulm të një shtëpie afër neve.

FJ: A mund t'ma përshkruash largimin prej shtëpie?

NN: Largimi prej shtëpie ka qenë si pasojë e asaj se, siç thash edhe më herët, monotonia e madhe edhe plus asaj kisha nusen e axhës tim shtatzënë, ajo udhëtoi me... e vetmja makinë që lejoheshte që t'deportoј në fshat ishte ajo e ndihmës së shpejt, ajo udhëtoi me ndihmën e shpejt sepse ishte shtatzëne atë e lejuan

опишам, не можам... уште не сум слушал толку голема бучава ни приближно толку голема не беше таа што го доживеав при паѓањето на една граната на покрив на една куќа блиску до нашата.

ФЈ: Може ли да ми го опишеш твоето напуштање на домот?

НН: Моето бегане од домот беше како причина на тоа што го спомнав предмалку, големата монотонија и плус тоа, жената на стрико ми во тоа време беше трудна, таа слезе со... единствени коли што се пуштаа да стигнат до в село беа колите на брза помош, и таа слезе со колата на брза помош затоа што беше трудна, неа ја пуштија, додека ние, јас, стрико ми и мојата тетка бевме принудени пешки да излеземе за да отидеме в град на нејзиното породување и ние пешачевме... сите патувавме пешки и зедовме еден коњ со нас кого го натоваривме со алишта кои што ќе ни беа потребни за понатаму. Патувањето пешки беше многу мачно, во моментот кога стигнавме кај Калето... наспроти калето на Лавци, по Калето на Тетово видов два тенка кои беа свртени кон нас и тој ужас... само помислував дека еден истрел од тенкот што може да ни направи. Тоа беше едно од најтешките патувања, затоа што беше многу ризично од некое евентуално ранување. После оддалечувањето од селото стигнавме во Тетово, првата ноќ преспавме во Тетово, таа ноќ јас само што стигнав накај жичарата во Тетово видов повеќе од 26 тенкови кои што беа упатени кон нашето село, во тој момент од тагата што ја имав телефонирав дома за да им кажам да се засолнат некаде подлабоко, затоа што сметав дека таа ноќ ќе биде една од најлошите ноќи. И таа ноќ имаше пукотници, но не толку многу како што претпоставив јас, потоа од Тетово, тие продолжија, стрико ми и тетка ми продолжија да седат во Тетово затоа што жената на стрикото се породила, (свони мобилниот но не се јавува) додека јас се оддалечив од Тетово и заминав за Скопје, отидов во Скопје кај моите вујковци, таму преноќив две ноќи и потоа со детето

ndërsa ne, unë, axha im, edhe halla ime u detyruam që ne këmbë t'dalim ta presim lindjen e asaj n'qytet edhe ne kemi udhtuar... të gjithë kemi udhtuar në këmbë edhe kemi mar ni kalë me veti për të mbajtur teshat të cilat do t'na nevojiteshin për më tutje. Udhtimi n'këmbë ka qenë shumë i tmerrshëm, momentin kur kemi arrit tek kalaja... përballë kalasë sëllacës, kalasë së Tetovës i kam pa dy tankse të kthyera... të kthyera nga ne edhe aj trishtim... vetëm mendoja një krisma e asaj se çvar mund t'na bëjë. Aj rrugëtim ka qenë nga më të tmerrshmit, sepse ishte rysku i madh nga ndonjë plagosje eventuale që mund t'na ndodhte neve. Pas largimit nga fshati arritëm në Tetovë, natën e parë kemi fjetur në Tetovë, at natë unë posa kam mbrritur nga teleferiku i Tetovës kam parë mbi 26 tankse të cilat janë nisur për në fshatin tonë, në atë moment nga trishtimi kam bërë telefonat në shtëpi që të strehohen diku sa me thell, që at natë mendoja se do jetë një nga netët më të kqija. Edhe atë natë pat t'krisma, po jo edhe aq shumë sa që paramendova, pastaj prej Tetove ata vazhduan, axha me hallën time ata vazhduan të qëndrojnë në Tetovë sepse edhe nusja e axhës lindi, [cingëron mobilin por nuk paraqitet] ndërsa unë u largova nga Tetova për në Shkup, u largova edhe atje në Shkup te dajët e mi qëndrova dy net, pastaj me djalin e dajës sepse edhe Shkupi ishte nën rrezik, me djalin e dajës u nisëm për Ferizaj te tezja ime. Aty ne Ferizaj kam qëndruar tre muaj, gjat kohës tre mujore në Ferizaj te tezja ime xhdo dit kam ndjekur orarin e lajmeve edhe atë e dija përmendsh prej mëngjesit e deri n'mbrëmje. M'kujtohet si sot një rast kur në lajme u dha nga disa të shpërngulur, të cilët ishin shpërngulur në këmbë nga... nga malet e... për n'Prizren ato kishin deklaruar se Shipkoviça është e rrafshuar dhe i njëjti lajm si dezinformant u shpall në televizion. Unë në at moment mendova se e gjithë familja ime është e vrar. Edhe menjher mora telefonin edhe bëra telefon shpi kur shof ato përgjigjen, them: "A është e vërtet se është rrafshuar fshati jonë?", ato than: "Jo." Krisma ka pasur por nuk kishte ashtu... ashtu luft të madhe siç e kishin dezinformuar ato te cilët ishin shpërngulur në këmbë (mendon për refugjatët tjerë që kanë ikur në këmbë).

на вујко ми заедно отидовме кај тетка ми во Урошевац, затоа што и во Скопје беше ризично. Тука во Урошевац останав три месеци, за целиот тримесечен период секој ден ги следев вестите и го знаев напамет распоредот на вестите од наутро сè до навечер касно. Се сеќавам како денес на една случка кога во вестите се даде информација од некои раселени лица кои што беа раселени преку планините пешки... за во Призрен и тие имаа изјавено дека Шипковица е срамнета со земја и истата вест се објави во телевизиите како дезинформација. Јас во тој момент помислив дека целото мое семејство загинало. И веднаш се јавив на телефон, и кога засвонив дома и од дома се јавија на телефон, јас им реков дали е вистина дека селото е срамнето со земја, тие ми рекоа не. Гранатирање имало, но немало жестока војна како што дезинформирале тие кои што беа раселени пешки (мисли на другите раселени лица кои избегале пешки од селото).

ФЈ: Какви услови имаше таму каде што престојуваше?

НН: Условите во Урошевац кај тетка ми беа добри затоа што јас престојував кај мојата тетка, но животот во туѓо место... иако помина повеќе време и таму почнав да се секирам, многу е лошо да седиш во друго место додека умот ти е кај семејството, секој ден мислев за дома, што се случува, дали денес имало пукање, или не, загинал ли некој, се ранил ли некој, или пак што се случило.

ФЈ: Кажи ми како се врати дома?

НН: Моето враќање дома исто така беше едно тешко доживување, јас сакав да се вратам преку граничниот премин, но бидејќи јас бев од село Шипковица и таа спаѓаше на делот каде што имало војување, јас бев принуден да дома се вратам пешки затоа што тогашната полиција вршеше многу контроли, а уште..., уште војната не беше завршена, така што бев принуден да се вратам со сопругот на мојата тетка

FJ: Çfar kushtesh ke pasur atje ku ke qëndru?

NN: Kushtet n'Ferizaj te tezja ime kanë qenë t'mira sepse kam qëndruar te tezja ime, mirëpo jeta n'shtëpi të huaj... edhe pse u bë edhe gjat edhe atje fillova që t'mërzitem, është shumë keq të qëndrosh në një vent tjetër ndërsa menden ta kesh te familja jote më e afërt, xhdo dit menden e kisha në shtëpi, se çfarë ndodhë, a krisi sot, a s'krisi, a u vra dikush, a u plagua dikush, apo çfarë ndodhi.

FJ: Tregom si je kthi n'shpi?

NN: Kthimi im në shtëpi ka qenë gjithashtu një përjetim i rëndë, un doja të kthehem nëpër... përgjat kufinit, mirëpo pasi që isha nga fshati Shipkovic edhe i takonte pjesës ku ka pasur luftime unë isha i detyruar që të kthehem në këmbë sepse policia e atëher-shme bënte shumë kontrolla edhe ende... ende nuk ishte përfundimi i luftës, prandaj u detyrova të kthehem me... me burrin e tezes deri në Prizren pastaj prej Prizrenit të vij në këmbë për fshatin Shipkovic. Rruga ka zgjatur 8 orë, një rrugë e gjatë... edhe ajo nuk mund të përshkruhet. Kur erdha k'tu n'fshat mu duk, m'dukeshte se i tër fshati ka ndryshuar, ishte i mbushur plot me ushtar edhe shitoret ishin të gjitha të mbyllura, e vetmja gjë që vëreheshte që shitet nëpër shitore ishin vetëm llëmbat elektrike, asgjë qetër nuk kishte. Edhe një gjë që m'kujtohet ishte një situatë kur ne kishim para por s'kishim çfar të blenim sepse rrugët ishin të bllokuara.

FJ: Tregom, a i fajson diçka maqedont?

NN: Maqedonasit si individ nuk mund t'i fajsoj, mirëpo në përgjithsi ta marish kshu ka patur diskriminim me shekuj ndaj shqiptarëve, në çdo sfer. Si e drejta n'shkollim, nuk kemi pasur të drejt të shkollohemi në gjuhën tonë, përdorimi i gjuhës amtare ka qenë shumë i ulët nëpër institucione shtetërore, punsimet në administratën publike kanë qenë shumë në nivel të ulët, gjithçka ka qenë e diskriminuar.

до Призрен и потоа од Призрен пешки да дојдам до селото Шипковица. Патувањето траеше 8 часа, долг пат... и тоа не може да се опише. Кога дојдов овде во село, ми се виде, ми се чинеше дека цело село е променето, беше исполнето со војници а продавниците беа сите затворени, единствено нешто што се забележуваше дека се продава во продавниците беа сијалиците, ништо друго немаше. Уште нешто на што се секавам беше ситуација кога ние имавме пари но немавме што да купиме затоа што патиштата беа блокирани.

ФЈ: Кажи ми дали ги окривуваш за нешто Македонците?

НН: Македонците како индивидуи не можам да ги окривувам, но во целина да го земеш овде имало дискриминација кон Албанците со векови, во секоја сфера. Како правото на образование, не сме имале права да се образуваме на нашиот јазик, употребата на мајчиниот јазик била на многу ниско ниво низ државните институции, вработувањата во јавната администрација биле на многу ниско ниво, сешто беше дискриминирачки.

ФЈ: А Албанците, ги окривуваш ли за нешто?

НН: Албанците, не можеш да ги окривуваш тие затоа што сè што тие направиле го правеле со труд, со патења кои што ги доживеале во минатото, и затоа не можеш да ги окривуваш затоа што, единствено... единствена вина што може да им се прави на Албанците е дека тие не се школуваа повеќе, но тие немале можност затоа што на нив не им била дадена можноста за да се образуваат на својот јазик.

ФЈ: Сметаш ли дека ова требаше да се случи?

НН: Јас мислам, иако може да грешам, но мислам дека требаше да се случи затоа што подобрувањето на положбата на Албанците беше неминовно, како што мислат некои, дека за да се влоши состојбата на Македонците, иако таа не се

FJ: Por, shqiptarët a i fajson për diçka?

NN: Shqiptarët, nuk mund edhe të fajsohen sepse çdo gjë që kanë bërë kanë bërë nga mundi, nga hekat të cilat i kanë pas gjat të kaluarës, edhe nuk mund t'i fajsojsh sepse e vetma... i vetmi fajsim që mund të vu bëhet shqiptarëve se nuk janë shkolluar më tepër, mirëpo ato nuk kanë pasur mundësi sepse ato nuk u është dhënë mundësia që të shkollohen në gjuhën e vet.

FJ: Mendon se duheshte kjo t'ndodhje?

NN: Unë mendoj, edhe pse mund t'jem gabim, por mendoj se duheshte t'ndodhë sepse për përmirsimin e gjendjes së shqiptarëve ishte e patjetërsueshme, siç mendojnë disa, që të keqsohet situata e maqedonasve, edhe pse nuk keqsohet, sepse shqiptarët kërkojnë të drejtën e vet. Ma përpara maqedonasit e kanë kuptuar këtë sikur për t'fituar shqiptarët të drejtën e vet duhet të keqsohet e drejta e tyre.

FJ: Prej perspektivës sotshme, mendon se mundet të bashketojmë me maqedont?

NN: Unë mendoj se mund të bashketohet me maqedonasit sepse gjërat shkojnë drejt përmirsimit edhe pse ka shumë për tu bëhet. Ja shumica e... Tani kemi edhe dy univerzitete në Tetovë, shkollimi... do me thënë shkollimi i lartë lejohet në gjuhën shqipe, është e bërë zyrtarizimi i Univerzitetit të Tetovës, punsimet në administrat publike, numri i të punsuarve vazhdimisht shtohet edhe çdo gjë vjen tu shkuar drejt barazisë, e vetmja gjë që mund të sigurojë bashkjetesën në mes maqedonasve dhe shqiptarëve është drejtshmëria. Drejtshmëria edhe barazia në mes tyre.

FJ: Për fund, a ka diçka që dëshiron të na tregojsh e un ndosh-ta nuk ju kam pyet?

NN: Mendoj se gjërat elementare u than.

влошува, затоа што Албанците ги бараат своите права. Порано Македонците мислеле дека ако Албанците ги добијат своите права ним ќе им се скратат правата.

ФЈ: Од денешна перспектива, мислиш ли дека може да се има соживот со Македонците?

НН: Јас мислам дека може да живееме заедно со Македонците затоа што работите одат кон подобрување, иако има уште многу за да се прави. Еве повеќето од... Сега имаме и два универзитети во Тетово, образованието... сакам да кажам високото образование се дозволува на албански јазик, се направи и официјализирање на Тетовскиот универзитет, вработувањата во јавната администрација, бројот на вработените континуирано се зголемува и се оди кон еднаквоста, единственото нешто кое што може да го обезбеди соживотот помеѓу Македонците и Албанците е правдата. Правдата и еднаквоста помеѓу нив.

ФЈ: За крај, има ли нешто што сакаш да го споделиш за кое јас не ве прашав?

НН: Сметам дека основните работи се кажаа.

ФЈ: Тогаш ова беше сè, благодарам.

НН: Благодарам.

FJ: Atëherë kjo ishte e gjitha, falemenderit.

NN: Falemenderit.

**Секој може да коментира нешто,
меѓутоа дур не го осетиш на своја кожа не знаеш како е.**

**Çdokush mund të thotë gjithçka, por derisa nuk e përjeton në lëkurën tënde,
nuk mund ta dish si është.**

